

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ ANABİLİM DALI

REFAH REJİMLERİ AÇISINDAN TÜRKİYE’DE
REFAH DEVLETİNİN DÖNÜŞÜMÜ
NEOLİBERALİZM VE SOSYAL POLİTİKALAR

DOKTORA TEZİ

Hazırlayan

2502140039 Yavuz Selim KAYMAZ

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Arif YAVUZ

İSTANBUL – 2021

ÖZ

REFAH REJİMLERİ AÇISINDAN TÜRKİYE'DE REFAH DEVLETİNİN DÖNÜŞÜMÜ: NEOLİBERALİZM ve SOSYAL POLİTİKALAR

YAVUZ SELİM KAYMAZ

Refah devleti uygulamaları ülkeleri göre farklılık göstermekle birlikte ortak ya da birbirine yakın uygulamalar ve karakteristik özellikler itibariyle ülkelerin gruplanabilmesi refah rejimlerinin oluşturulmasına olanak sağlamaktadır. Türkiye'nin refah rejimi özellikleri itibariyle muhtelif rejimlere ait özellikleri kapsadığı ve eklektik bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. Klientalist uygulamalar, kayıt dışılık, ailenin rolü unsurlar refah hizmetlerinin etkinliğini engellemektedir. Bu yüzden genel kabul Güney Akdeniz rejimine girdiği yönündedir.

2000'li yıllardan itibaren dünyada küreselleşmenin de etkisiyle neoliberal politikaların daha net uygulanır hale gelmesi ve aynı zamanda AB, DB, ILO gibi kuruluşların da etkisi Türkiye'nin refah politikalarını da değişime uğratmıştır. Neoliberal politikaların sonuç olarak getirmiş olduğu piyasalaşma eğilimi Türkiye'nin refah politikalarında görülmektedir. Eğitim, sağlık, sosyal güvenlik, barınma gibi hizmetler devlet/piyasa aktörleri tarafından sağlanmaktayken, istatistikî bilgiler ışığında hizmetlerin piyasalaşma eğilimine girdiği başka bir deyişle piyasanın rolünün arttığı gözlemlenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Refah Rejimi, Sosyal Politika, Neoliberalizm, Küreselleşme, Dönüşüm

ABSTRACT

WELFARE REGIME IN TERMS OF TRANSFORMATION OF THE WELFARE STATE IN TURKEY: NEOLIBERALISM AND SOCIAL POLICIES

YAVUZ SELİM KAYMAZ

Welfare state services differ according to countries within common or similar services and characteristic features which supply grouping countries therefore it allows to evaluate welfare regimes. The features of Turkey's welfare regime consists of different welfare regime features therefore it seems that the structure is eclectic form. Clientalist services, shadow employment, role of family components which avoids the welfare services to be efficient. Therefore general agreement is that Turkey is part of Southern European regime.

After 2000's with the impact of globalization, neoliberal policies have become more dominant around the world and also institutions like EU, WB, ILO has spurred the transformation of Turkey welfare policies. As a consequence of neoliberal policies, marketisation trend is also seen in the welfare services of Turkey. Education, health, social security, housing services are supplied by state and also market actors, in the light of statistical informations the service trends is seen that marketisation increase in other words, markets take wider role.

Keywords: Turkey, Welfare Regime, Social Policy, Neoliberalism, Globalization, Transformation

ÖNSÖZ

Refah kelime anlamı itibariyle bile düşünüldüğünde içinde ekonomik iyilik sosyal iyilik, sağlık, mutluluk gibi birçok farklı kavramı barındırmaktadır. Refah devleti ise bahsedilen kavramların tüm vatandaşları açısından uygulayarak tekâmüle ulaşan devletler olarak nitelendirilmektedir. Türkiye'nin refah rejiminin tespitine bakıldığında mevzuat bakımından gerekli adımlar atılmakla birlikte özellikle kayıt dışı istihdam ve klientalist uygulamalarla birlikte “olgunlaşmamış model” ve sosyal sigortalar bakımından Bismarckçı, sağlık sisteminin kapsamı bakımından evrensel (İsveç modeli-İngiliz NHS) modeli gibi farklı uygulama biçimlerinin bir arada görüldüğü eklektik bir yapıya da sahiptir. Dolayısıyla farklı uygulamaların bir arada bulunması ve uyum süreçlerine bağlı olarak mevzuatın değişmesi Türkiye'nin refah rejiminin tespitinde bir yönüyle rastlanan zorluklar olarak görülmektedir.

2000'li yıllarda, neoliberal politikaların etkisi bakımından ve Türkiye'nin refah hizmetlerini sağlayan aktörlerin istatistikî bilgiler verilmek kaydıyla hazırlanan mevzuatlarla ilgili olarak hizmetler hakkında somut bilgiler verilmiştir. Sonuç olarak eğilimin “piyasalaşma” yönünde olduğu aslında dünyada Asya rejimi, Latin Amerika rejiminde olduğu gibi piyasalaşma yönünden rejimler arasında bir yaklaşma-benzeşme olduğu gözlemlenmiştir. Diğer yandan eski SSCB ve günümüz Post Komünist Doğu Avrupa rejiminde olduğu gibi Latin Amerika rejimi ve Türkiye'nin içinde bulunduğu Güney Akdeniz rejiminde olgunlaşmamış model uygulamaları benzerlik göstermektedir.

Tez konusunun belirlenmesi sürecinden itibaren, tez çalışmasının sona erene kadar geçen zorlu süreçte karşılaştığım bütün zorlukları aşmama yardımcı olan her zaman değerli vaktini ayıran başta tez danışmanım Sn. Prof. Dr. Arif YAVUZ'A teşekkürlerimi sunarım. Tecrübelerinden yararlanmanın her zaman bir ayrıcalık olduğu ve değerli vakitlerini hiçbir zaman ayırmaktan imtina etmeyen tez komitesi üyeleri Sn. Prof. Dr. Mustafa DELİCAN'a ve Sn. Prof. Dr. Abdülkadir ŞENKAL'a şükranlarımı sunarım.

Yüksek lisans eğitimimden itibaren kıymetli bilgilerinden ve tecrübelerinden istifade etmeme izin veren, doktora sürecinde de desteğini esirgemeyen sn.Prof. Dr. Ahmet Nizamettin AKTAY ‘a ve hayatımın her zamanında olduğu gibi doktora sürecinde de maddi manevi her türlü destek olan aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

21.05.2021-İSTANBUL

Yavuz Selim KAYMAZ

İÇİNDEKİLER

ÖZ	ii
ÖNSÖZ	iv
TABLolar LİSTESİ	ix
KISALTMALAR LİSTESİ	x
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM:

SOSYAL POLİTİKA AÇISINDAN REFAH DEVLETİ

1.1.Sosyal Politika	5
1.2.Sosyal Politika Tarihi Gelişimi	10
1.3.Sosyal Politikanın Kamusal Niteliği	11
1.4.Sosyal Politika Araçları	13
1.5.Sosyal Politikanın Amacı	16
1.6.Sosyal Politika ve Refah Devleti İlişkisi	17
1.7.Sosyal Politikalar Açısından Devletlerin Sınıflandırılması.....	21
1.7.1.Liberal Devlet.....	22
1.7.2.Sosyalist Devlet.....	26
1.7.3. Sosyal Devlet ve Refah Devleti.....	32
1.7.3.1.Refah Devleti Anlayışı	33
1.7.3.2.Refah Devleti Kavramı.....	38
1.7.3.3.Refah Devleti-Refah Dışı Devlet Yaklaşımı	43
1.7.3.4.Refah Devletinin Gelişimi.....	44

İKİNCİ BÖLÜM:

REFAH REJİMİ TİPOLOJİLERİ

2.1.Refah Rejimleri	56
2.2.Refah Rejimleri ve Refah Devleti İlişkisi	57

2.3.Refaf Rejimlerinin Sınıflandırlmalarına Ait Paradigmalar.....	61
2.3.1.Evrenselci - Seçici Yaklaşım.....	62
2.3.2.Kalıntı-Kurumsal Yaklaşım	65
2.3.2.Refaf Rejimi Sınıflandırmalarında Yeni Paradigmalar	68
2.3.2.1.Esping Andersen Refaf Rejimi Tipolojisi.....	68
2.3.2.2.Güney Akdeniz Refaf Rejimi	79
2.3.2.3.Arya Refaf Rejimi	86
2.3.2.4.Doğu Avrupa ve Post Komünist Refaf Rejimi	90
2.3.2.5.Radikal Refaf Rejimi	92
2.3.2.6.Latin Amerika Refaf Rejimi	92
2.3.2.7.Bonoli Sınıflandırması	94
2.3.2.8.Cinsiyet Ekseninde Refaf Rejimi Sınıflandırmaları	97
2.4.Refaf Rejimlerinin Değerlendirilmesi ve Yönelimleri	100
2.4.1. Yakınlaşma Yaklaşımı	100
2.4.2. Uzaklaşma Yaklaşımı.....	102

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM:

TÜRKİYE’DE REFAH REJİMİNİN DÖNÜŞÜMÜ

3.1.Türkiye ‘de Refaf Rejimi Politikaları	104
3.1.1.Tarihsel Miras.....	104
3.1.2.Siyasal, İdeolojik Tercihler	108
3.1.3.Sosyal Yapı.....	110
3.2.Refaf Politikalarının Değişimi ve Dönüşümü.....	112
3.2.1.Değişimin Niteliği	112
3.2.2.Değişimin Kaynakları.....	112
3.2.2.1.İç Faktörler	113
3.2.2.1.1.Neoliberal Politikalar	113

3.2.2.1.2.Ekonomi ve Kalkınma Politikaları	119
3.2.2.2.Dış Faktörler	124
3.2.2.2.1.AB Etkisi	124
3.2.2.2.2.Küreselleşme	127
3.3. Refah Hizmetlerindeki Değişimler	130
3.3.1.Sağlık Hizmetleri	132
3.3.2.Eğitim Hizmetleri	136
3.3.3.Sosyal Güvenlik Hizmetleri	138
3.3.4.Emek Piyasası Politikaları	142
3.3.5.Konut Politikaları	144
3.4. Türkiye’de Refah Hizmetlerindeki Değişimlerin Değerlendirilmesi	146
3.4.1. Refah Hizmetlerindeki Değişimlerin Niteliği	146
3.4.2. Türkiye’de Refah Hizmetlerinin Sunumunun Değerlendirilmesi	148
3.4.3. Türkiye’de Refah Hizmetlerindeki Değişimlerin Refah Rejimleri Açısından Değerlendirilmesi	149
SONUÇ	154
KAYNAKÇA	159
İNTERNET KAYNAKLARI	177
ÖZGEÇMİŞ	178

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1 : Bazı Ülkelerin Yıllara Göre Kamu Sosyal Harc. GSYİH İçindeki Payı ...	51
Tablo 2: Esping–Andersen’in Üç Tür Refah Kapitalizmi.....	70
Tablo 3: Andersen’in Tipolojisinde Ülkelerin Dekomüdfikasyon Puanları	71
Tablo 4 : Liberal Rejimdeki Ülkeler Ait Bazı Parametreler.....	73
Tablo 5: Muhafazakâr Kooperatist Rejimdeki Ülkelere ait Bazı Parametreler.....	75
Tablo 6: Sosyal Demokrat Refah Rejimdeki Ülkelere ait Bazı Parametreler	77
Tablo 7 : Leibfried Sınıflandırması ve Güney Akdeniz Refah Rejimi.....	81
Tablo 8: Claude Martin ‘e ait Dört Refah Rejimi Tipolojisi	84
Tablo 9: Bonoli Sınıflandırması	95
Tablo 10 : Türkiye’nin Bazı Makroekonomik Değerleri	121
Tablo 11 : Türkiye’nin Yıllara Göre Türkiye’de Sosyal Harcama Miktarları	122
Tablo 12 : Yıllara Göre Türkiye’de Sağlık Kuruluşları	135
Tablo 13 : Eğitim Hizmetlerine İlişkin Bazı Yıllara Ait Sayılar.....	137
Tablo 14 : Yıllara Göre Türkiye’de Kayıt Dışı İstihdam Oranları.....	139
Tablo 15: Türkiye’nin Refah Hizmetlerinin Yapısı	149

KISALTMALAR LİSTESİ

A.g.e.	: Adı Geçen Eser
A.g.m.	: Adı Geçen Makale
A.g.t.	: Adı Geçen Tez
Akt.	: Aktaran
AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AET	: Avrupa Ekonomi Topluluğu
AKP	: Adalet ve Kalkınma Partisi
AEP	: Acil Eylem Planı
AKÇT	: Avrupa Kömür Çelik Topluluğu
Ar-Ge	: Araştırma – Geliştirme
ASBP	: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı
Bağ-Kur	: Esnaf ve Sanatkarlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu
BES	: Bireysel Emeklilik Sistemi
Bkz.	: bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CBÜ	: Celal Bayar Üniversitesi
C.	: Cilt
ÇUŞ	: Çok Uluslu Şirket
DB	: Dünya Bankası
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
DYS	: Doğrudan Yabancı Sermaye
EU	: European Union (Avrupa Birliği)
FDI	: Foreign Direct Investment (Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımı)
GATS	: General Agreement on Trade in Services
GSMH	: Gayri Safi Milli Hâsıla

GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla
GSS	: Genel Sağlık Sigortası
HAK-İŞ	: Hak İşçi Sendikaları Konfederasyonu
ILO	: International Labour Organization (Uluslararası Çalışma Örgütü)
IMF	: International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
İTO	: İstanbul Ticaret Odası
İİBF	: İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
İŞ-KUR	: Türkiye İş Kurumu
İİBK	: İş ve İşçi Bulma Kurumu
KRE	: Küresel Refah Endeksi
MEB	: Millî Eğitim Bakanlığı
NHS	: National Health Service (Ulusal Sağlık Servisi)
No	: Numara
OECD	: The Organisation for Economic Co-operation and Development (Ekonomik İş birliği ve Kalkınma Örgütü)
ÖİB	: Özel İstihdam Bürosu
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
SBF	: Siyasal Bilgiler Fakültesi
SDP	: Sağlıkta Dönüşüm Programı
SOYBİS	: Sosyal Yardım Bilgi Sistemi
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
STÖ	: Sivil Toplum Örgütleri
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCMB	: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
TDK	: Türk Dil Kurumu
TOKİ	: Toplu Konut İdaresi
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UNESCO	: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu)
YÖK	: Yüksek Öğretim Kurulu
yy	: Yüz Yıl

YYÜ :Yüzüncü Yıl Üniversitesi

GİRİŞ

Refah devleti, barındırmış olduğu birçok özellik itibariyle “ekonomik iyilik” halinden daha geniş bir kapsama sahiptir. Bireylerin gelir elde etme hedefleri dışında sosyal durumlar, sağlık halleri gibi en nihayetinde mikro bakımdan bireyin mutluluğu, makro bakımdan ise toplumun tekâmüle ulaşmış olması en yüksek hedeflenen durumdur. Ülkeler ise bu hedefleri gerçekleştirmek için muhtelif kurumlar aracılığıyla iktisat politikaları ve sosyal politikalar uygulayarak irade göstermektedirler, aynı zamanda demokratik seçim mekanizmaları da çoğunluğun talepleri bakımından sosyal iyileşmenin sağlanmasına katkıda bulunmaktadır, refah devleti kavramı demokrasi, adalet, kültür gibi birçok kurumlar etkileşimde bulunmaktadır. Mutluluk ile bağlantısı bakımından geçmişten itibaren insanların bir arayışı süregelmış olup bir davranış tarzı ve haz elde etme alışkanlıkları, bağış yapma faaliyetleri, erdemli davranışlar şeklinde hayırseverlik müessesleri dini vecibe olarak tarih boyunca var olagelmıştır. Refah devleti uygulamaları, büyük oranda “gönüllülük” eksenli devam ettiğinden birer “hak” niteliği kazanmamıştır.

Sanayi devrimi neticesinde sanayi üretiminin hızla gelişmesi sanayide çalışan yeni bir sosyal kesimin, işçi kesiminin doğmasına yol açmıştır. İşçilerin çoğunluğunu tarımdan kopan işgücünün oluşturduğu bu yapıda tarım toplumundaki efendi-köle ilişkisi, işçi-işveren ilişkisine dönüşmüştür. Ortaya çıkan bağımlı çalışma ilişkisi ve çalışanların karşılaştıkları sorunlar devletin müdahale etmesine, sosyal sorunları çözme ihtiyacı, sosyal politikanın ortaya çıkmasına ve zamanla da devletin etkinliğinin artmasına sebep olmuştur. Dolayısıyla meydana gelen sosyal ve ekonomik sorunların çözülmesi yolunda muhtelif yollar izlenmiştir yollar kendi içinde farklılaşarak ülkelerin belirli yönlerden benzeşmesini ya da farklılaşmasını sağlamıştır. Yaşanan dönüşüm itibariyle gönüllük esasına dayanan faaliyetler, devlet tarafından zorunlu olarak uygulanan politikalar haline gelmiş ve modern anlamda refah devleti uygulamaları olarak nitelendirilmiştir. Ülkelere göre farklılık ya da benzerlik gösteren bu uygulamalar ise refah politikalarının birbiriyle mukayese edilmesine ve gruplandırılmasına imkân tanımıştır.

Çalışmanın amacı, refah rejimlerini oluşturan kriterler yönünden Türkiye'nin grubunun tespit edilerek yaşanan değişimin hangi dinamiklerden kaynaklandığı (iç ve dış) ve bu değişimin Türkiye'yi hangi yönde etkilediğinin tespitini yapmak, Türkiye'nin refah rejiminin hareketinin ne yöne doğru gerçekleştiğini ortaya koymaktır. Yaşanan değişimin analiz edilmesi için Türkiye'nin mevcut refah rejiminin tespit edilmesi önemli bir hareket noktası olarak alınmış ve bu amaçla literatürde yer alan refah devleti tipolojilerinin kriterleri ile Türkiye'nin refah devleti kriterleri karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Bu amaç doğrultusunda Türkiye'nin sağlamış olduğu sosyal güvenlik, eğitim, sağlık vb. refah hizmetlerinin kapsamı, kaynağı, hizmetler sağlanırken tercih edilen yollar ayrı ayrı ele alınmış, zaman derinliği ve zaman kesiti yöntemleri ile değişimler tespit edilmiş, birbiriyle ilişkilendirilerek bir bütün halinde değerlendirilmiştir. Bu yönüyle çalışma bir değişim monografisi olup literatür taraması ve istatistik kaynaklarından elde edilen veriler çalışmada kullanılmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde, sosyal politika ve refah devleti ilişkisine değinmek suretiyle refah kavramının tanımı ve sosyal devlet, sosyal refah devleti gibi kavramların benzerlikleri ve farklılıkları ortaya koyulmuştur. Sosyal politikanın geçmişten itibaren gelen uygulama biçimleri, karakteristik özellikleri ve refah devletinin amaçlarını sağlama bakımından rolü açıklanmıştır. Refah devletinin aktörleri, piyasa, devlet ve aile kurumlarının ilişkileri ve sınıflandırmalara olan etkileri bu bölümde ortaya koyulmuş ve refah rejimlerinin özellikleri ve grupların tespit edilebilmesi bakımından ilgili bilgiler bu bölümde verilmiştir. Refah devletini etkileyen ideolojiler bu bölümde irdelenmiş ve uygulanan sosyal politika biçimlerinin ne yönde etkilendiği bu bölümde liberal devlet anlayışı, sosyalist devlet anlayışında devletin rolü, politikaların uygulanış biçimleri aktarılmıştır. Refah devletinin geçmişte gönüllük esasına dayanan uygulamalardan itibaren günümüzde bir "hak" haline gelene kadar süreci refah devletinin gelişimi başlığı altında irdelenmiştir. Refah devleti tanımlamaları aktararak kavramla ilgili ortak noktalar vatandaşlık kurumu, devletin taraf olması, kültürel etkiler, standart sağlama gibi bazı özellikleri gibi ortaya koyulmuştur.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise refah devletinden daha geniş alana hitap eden, ülkeleri kapsamına alan refah rejimi kavramına ve farklı tipolojilerin odak noktasında yer alan kriterlere değinilmiştir. Ülkelerin uygulamış oldukları refah devleti hizmetlerinin karakteristik özellikleri, benzerlikler ve farklılıkların tespiti farklı tipolojilere değinilerek açıklanmıştır. Salt, kalıntı/kurumsal yaklaşımından başlayarak, dekomüdifikasyon, sonuç odaklı yaklaşım, cinsiyet odaklı, olgunlaşmamış model yaklaşımı gibi farklı refah tipolojilerine değinilmiş sonraki bölümde Türkiye'nin refah rejiminin tespit edilebilmesi için gereken bilgilere bölümde değinilmiştir. Sosyal hakların nasıl kullanıldığının yanı sıra bireylerin haklardan yararlanıp yararlanamaması durumu ya da eşit oranda yararlanması durumu farklı bir kriter olarak düşünüldüğünde “dualist yapı” sadece Güney Akdeniz refah rejiminde ait bir kriter değildir, muhtelif refah tipolojilerinde rastlanmaktadır. Sonuç olarak “olgunlaşmamış model” diğer kriterlerden farklı olarak bir üst kriter olarak değerlendirilmesi farklı rejimlerin bu başlık altında toplanması da mümkündür.

Çalışmanın üçüncü bölümünde Türkiye'nin mevcut durumu, hangi refah rejimine ait özelliklere sahip olduğu, sağlamış olduğu hizmetlerin kapsamı, hizmetlerin hangi aktörler tarafından sağlandığı, istihdam yapısı, kültürel etkiler gibi unsurlar geçmişten günümüze uygulanan refah politikaları irdlemiştir. Dolayısıyla yaşanan değişimin tespiti için öncelikle Türkiye'nin hangi rejimlere ait özellikler sergilediği somutlaştırılmıştır. Yaşanan siyasi dönüm noktaları, alınan kararlar özellikle neoliberal politikaların tesis edimesini sağlayan süreç aktarılmıştır. Rejimi etkileyen dinamiklerin kaynağı; iç ve dış faktörler başlıklar altında değinilmiş, değişikliklerinin sağlanan refah hizmetlerine etkisi bütüncül (her bir hizmet alanı için) yaklaşım sergilenmiştir. Bütüncül yaklaşım aracılığıyla Türkiye'nin refah rejiminde yaşanan hareketliliğin hangi gruba ait özellikler gösterdiği, hangi gruba yaklaştığı analiz edilmiştir. Her bir refah hizmetinin ne yönde (kapsamı, kim tarafından sağlandığı) etkilendiği istatistikî bilgilerle somutlaştırılmıştır ve her bir refah hizmetinin hangi rejime ait özellik gösterdiği karşılaştırmalı biçimde aktarılmıştır. Çalışmanın sonuç kısmında ise elde edilen veriler bir bütün olarak değerlendirilerek

ulaşılan kanaatler; Türkiye'nin refah rejimine ilişkin hareketin yönü belirlenmiş
hangi gruba yakınlaştığı belirtilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

SOSYAL POLİTİKA AÇISINDAN REFAH DEVLETİ

Bölümde içinde kavram olarak refah devletine ilişkin muhtelif araştırmacılar tarafından yapılan tanımlamalara ve diğer kavramlarla (sosyal devlet, sosyalist devlet, sosyal refah devleti vb) benzerlik ve farklılıklarına ve tanımlardan çıkan ortak noktalara değinilmiştir. Refah devleti ve sosyal politika ilişkisi, sosyal politikanın etkilendiği ideolojiler, refah devleti uygulamalarının farklı uygulanış biçimleri liberal devlet, sosyalist devlet ve refah devleti kavramları ilerleyen bölümlerde tipoloji çeşitlerine anlaşılmalarına altyapı oluşturmak amacıyla açıklanmıştır. Refah devleti ve sosyal politika ilişkisi, sosyal politikaları uygularken kullanılan vasıtalar ve hizmet alanları (sosyal güvenlik, eğitim, konut vb.) bu bölümde irdelenmiştir. Refah devletinin geçmişten itibaren modern çağdaki uygulanış biçimine kadar ki süreç ideolojik etkiler, kriz durumları vb. dinamikler bölüm içinde açıklanmıştır.

1.1.Sosyal Politika

Sosyal politika kavramı üzerine yapılmış birçok tanım bulunmakla beraber, refah devleti ile ilişkisinin daha net ortaya koyulabilmesi için farklı bakış açısı barındıran tanımlara bu bölümde yer verilmiştir. Sosyal politikanın amaçları, araçları ve özellikleri (kamusal özelliği, dinamik yapıya olması vb.) ile bilgiler de yapılan tanımlardan anlaşılmaktadır. Literatürde genel olarak sosyal politikalar dar ve geniş bakımdan iki temel açıdan tanımlanmıştır. Dar anlamda sosyal politika sanayi devrimi sonrasında işçi işveren ilişkilerinin sorunları sayılan çalışma koşulları, işçi hakları vb. durumları düzenleyen kurallar bütününe dayanmaktadır. Geniş anlamda sosyal politika ise salt işçi işveren ilişkisinin ötesinde toplumun geneline hitap eden bir kavramdır.¹ Dolayısıyla toplumla ilgili sosyal sorunları çözmeye çalışan bir özelliktedir ki ilerleyen süreçte Ali Seyyar, Titmuss, Cahnman ve Talas gibi farklı

¹ Ali Seyyar, **Sosyal Politika Bilimine Giriş**, Sakarya Yayıncılık, 2011, s.6., Orhan Tuna, Nevzat Yalçıntaş, **Sosyal Siyaset**, Filiz Kitabevi, 1999, ss.31-32., Gürol Özcüre, **AB'nin İstihdam ve Sosyal Politikası**, Derin Yayınları, 2014, s.11., Halis Yunus Ersöz, **Sosyal Politikada Yerelleşme**, İTO Yayın No.2010-99, 2011, ss.50-53.

kişilere ait tanımlarından anlaşılacağı üzere sosyal risklere maruz kalmış kişiler, dezavantajlı gruplar gibi sosyal politikanın sosyal sorunlarla ilgilendiği, aynı zamanda sosyal politika alanının genişlediği ve farklılaştığı da görülmektedir. Tanımlar sosyal politikanın geçmişten günümüze nasıl geliştiği hakkında ipucu vermektedir, aynı zamanda değişken bir yapıya sahip olduğunu, kamusal özelliği ve aynı zamanda sivil toplum tarafından da sağlanabildiği görülmektedir.

Sosyal politika kavramının refah politikası, sosyal refah politikası ve refah devleti uygulamaları gibi kavramlarla benzerlikleri ve farklılıkları bulunmaktadır; zaman zaman birbirleri yerine kullandıkları görülmektedir. Ersöz, “sosyal politika” ve “sosyal refah politikaları” kavramlarının birbirine denk anlamda kullanıyor olsa da Kuzey Amerika’da genel kullanılan kavramın “sosyal refah politikaları”, Kıta Avrupa’sında ise “sosyal politika” kavramının kabul gördüğünü ve sosyal politika kavramının, “...sosyal siyaset, sosyal ekonomi, toplumsal politika, çalışma ekonomisi, endüstri ilişkileri, refah politikası” gibi farklı isimlerle de kullanıldığını ifade etmiştir.² Çelik, sosyal politika ile “sosyal devlet” ve “refah devleti” kavramlarının özdeş tutulduğunu ve özellikle II. Dünya savaşı sonrası sosyal politika kavramının “refah devleti” ya da “sosyal devlet” olarak genişlediğini ifade etmiştir.³ Sosyal politika kavramı, İngiltere ve ABD ‘de kullanılan “sosyal refah” kavramından daha kapsayıcı ve daha kolektivist olması yönleriyle ayrılmaktadır.⁴ Sosyal politika kavramının alanı, ilgilendiği konular, etkilendiği dinamikler farklı disiplinlerle ilişkileri ortaya koyabilmek için farklı tanımlara yer verilmiştir.

-Kaufmann, piyasa ekonomisinin özel alanı ve devletin (hükümetin) kamusal alanı arasında arabulucu, uzlaşmacı olarak nitelendirdiği sosyal politika kavramının 1850’lerde Almanya’da “sozialpolitik” olarak anıldığını ve terimin İngilizceye “sosyal politika (social policy)” ya da “sosyal politikalar (social politics)” olarak çevrilmiş olabileceğini ifade etmiştir. Arabuluculuk özelliği ise bir dengeleme işlevi,

² Ersöz, A.g.e., ss.47-48.

³ Aziz Çelik, **Avrupa Birliği Sosyal Politikası ve Türkiye**, Kitap Yayınevi, 2014, s.20.

⁴ Werner Cahnman & Carl M. Schmitt, “The Concept of Social Policy (Sozialpolitik)”, **Journal of Social Policy**, C.8, S.1, 1979, ss.47-59.

sorun çözüme işlevi sağlanmasıdır. Kaufmann, sosyal politikanın tarihçesiyle ilgili olarak, Hegelci felsefeye ve “devlet(state)” ve “toplum(society)” arasındaki anlaşmazlıklara dayanan, toplumsal bütünleşme sorunlarına bir çözüm olarak çıktığını ifade etmektedir. Hegelci felsefe, temelinde sebep ve devrim fikrine dayanan özgürlük, nesne, akıl, nosyon (kavrama) kavramlarını içinde barındırmaktadır. Marks aynı zamanda bir hegelyendir, sosyal sorunlara çözüm olarak komünizmi önerirken yine hegelyen olan Lorenz von Stein, sorunlara çözüm olarak sosyal politikayı ortaya atmıştır.⁵ Sosyal politikanın kültürel dinamiklerden etkilendiği açıklayan daha net ortaya koyan bir tanımda, Heimann, sosyal politikayı kapitalizmin içindeki sosyal ideanın kurumsal kısıntısı olarak değerlendirerek, sosyal ideayı orta ve çalışan sınıfın Hristiyanlık’tan ve aydınlanmadan gelen ortak temel değerleri olarak açıklamıştır.⁶ Yapılan tanımda refah devleti ve kültür, kültürün önemli bir unsuru olan dinin etkilerini de ortaya koymaktadır. İlerleyen bölümde değinileceği kültürün refah rejimlerine etkisi düşünüldüğünde ülkelere ait farklı kültürel değerlerin rejimleri kurumları etkilediği sosyal politikanın ülkelere göre farklılaştığı da anlaşılmaktadır.⁷

-Sosyal politikanın önemli isimlerinden biri olan Otto von Zwiedineck-Sidenhorst, “...toplumun amaçlarının sürekli olarak elde edilmesini sağlamayı amaçlayan” bir politika olarak tanımlamıştır.⁸ Bu tanım sosyal politikanın yelpazesinin zamanla değiştiğini, statik değil dinamik özelliğe sahip bir kavram olduğunu da toplumlara göre farklılaşan sorunlara cevap verme amacı güttüğünü de belirtmektedir. Aynı zamanda toplumun mutluluk, sağlık, refah gibi amaçlarının gerçekleştirme eğiliminde olması demokratik seçimlerle halkın taleplerini belli etmesi(çoğunluğun ihtiyaçları doğrultusunda seçim yapılması) gibi unsurlar düşünüldüğünde sosyal tekâmülü sağlama aracı olduğu da açıkça görülmektedir.

⁵ Franz-Xaver Kaufmann, **Thinking About Social Policy**, German Social Policy 1, Springer-Verlag Berlin Heidelberg, 2013. ss.26-.27.

⁶ Franz-Xaver Kaufmann, **European Foundations of The Welfare State**, Berghahn Books, New York, Oxford, 2012, s.40.

⁷ Effinger tarafından yapılan refah düzenlemesi (welfare arrangement) yaklaşımına ilerleyen bölümlerde değinilmiştir.

⁸ Chanman, Schmitt, **A.g.m.**

- Refah tipolojilerinin genel kabulü olan Andersen tipolojisinin mesnedini oluşturan ve sosyal politikaya ilişkin üçlü sınıflandırma yapan R.Titmuss, sosyal politikayı, “[*çalışan sınıflar, emekliler, kadın ve çocuklar gibi zayıf gruplar için fayda veya refah amaçlı bir yaklaşımla, daha fazla refahın ve daha fazla faydanın sağlanmasında bir araç*]⁹ şeklinde tanımlamıştır. Titmuss, Seyyar tanımına benzer şekilde dezavantajlı grup ve toplumun genelini kapsamı itibariyle dar kapsamlı (işçi-işveren ilişkisi) sosyal politikadan ziyade geniş kapsamlı bir tanımda bulunmuştur. Sosyal politikanın, amacı olarak “refah” olgusunu vurgulamıştır dolayısıyla bireylerin sağlık, eğitim, ekonomik durum vb. birçok sosyal sorunu kapsamına aldığı da anlaşılmaktadır.

-Cahit Talas, sosyal politikayı “... “*sıklet merkezine*” ücretli istihdamı olarak, *emeğin fiziki ve kültürel yeniden üretimi çerçevesinde aile, piyasa, devlet arasında gerçekleşen karşılıklı ilişkileri siyasi otorite ve kamu örgütlenmesi zemininde kavrayan bir disiplindir*”¹⁰ şeklinde tanımlamıştır. Tanım aynı zamanda devlete görev vererek, doğrudan sosyal politikanın kamusal niteliğine ortaya koyarken, sivil toplum ya da gönüllük faaliyetlerine değinmemiştir. Söz konusu tanım Heimann ve Titmuss tarafından yapılan “çalışan sınıf” merkezli tanıma benzer şekilde ücretli istihdamı, emeğini satanları odak noktasına almıştır piyasa mekanizmasına da atıfta bulunarak bir “disiplin” olarak tanımlamıştır.

-Ali Seyyar, sosyal politikayı(siyaset) “[*Devletin ve güçlü sosyal kurum ve kuruluşların mevcut sosyal düzen içinde farklı sosyal grupların birlikte sosyal barış içinde yaşamaları ve sosyo-ekonomik dengesizliklerin giderilmesine yönelik tedbir ve politikaların bütünüdür*]¹¹” şeklinde tanımlamıştır. Titmuss ve Talas tarafından yapılmış olan tanımda olduğu gibi bu tanımda devlet bir aktör olarak sosyal politikanın uygulayıcısı olarak kabul edilmiştir. Fakat sosyal politika uygulayıcısı

⁹ Ersöz, A.g.e., s.48.

¹⁰ Orkun Saip Durmaz, “Neo-Liberal Sosyal Politika Rejiminin Tesisi ve AKP”, **Çalışma ve Toplum: Ekonomi ve Hukuk Dergisi**, S.48, 2016, ss.143-168.

¹¹ Ali Seyyar, **Sosyal Siyaset Terimleri Ansiklopedik Sözlük**, Sakarya Yayıncılık, 2008, s.512. Seyyar muhtelif alanlara bağlı olarak sosyal politikanın farklı anlamlara geldiğini örnek olarak iktisatçılar için gelir servet dağılımı politikası, sosyologlar için sosyal sorunların belirlenmesi ve mahiyeti şeklinde açıklamıştır.

olarak devlet dışında sosyal sorumluluk esasına göre faaliyet gösteren diğer kuruluşları tanımın içerisine almış ve kapsamı itibariyle toplumun geneline hitap eden bir politika olarak ifade etmiştir. Sosyal politika; sosyologların, siyaset bilimcilerin, ekonomistlerin ve felsefecilerin ilgi alanına girmesinden dolayı sosyal politika farklı alanlarla ilişkili olduğundan disiplinler arası bir özelliğe sahiptir.¹² Disiplinler arası olma özelliğiyle ilgili bir tespit sosyal politikanın kimlik problemi olduğuyula ilişkilendirilmiş sosyal politikanın tarih ve coğrafya gibi geleneksel bilimlere göre daha yeni olması ve diğer yönden ekonomi, felsefe, siyaset ve sosyoloji disiplinlerinden faydalanması akademik disipline ziyade disiplinler arası bir disiplin olduğu özelliği vurgulanmıştır.¹³

Tanımlardan çıkarılacak ortak noktalara değinmek gerekirse, sosyal politika farklı grupları kapsamak suretiyle toplumun geneline hitap eden kapsayıcı bir kavramdır. Kamusal özelliği bulunmaktadır fakat sadece kamu tarafından değil aynı zamanda sivil toplum gibi farklı kurumlar tarafından da uygulanmaktadır. Sosyal politika birçok alanla etkileşimdedir farklı disiplinlerle ilişkisi olduğu gibi kültürel bazı olgulardan da etkilenmiştir. Ülkelerin farklı kültürel yapılarından etkilenmesi ve aynı zamanda farklılaşan sorunlara karşı çözüm üretme çabasından dolayı göre dinamik özelliğe sahiptir.

¹² Chris Holden, "Social Policy and Political Economy: A Tale of (at least) Two Disciplines", **Social Policy and Society**, C.4, S.2, 2005, ss.173–181., Amanda Coffey, **Reconceptualizing Social Policy Sociological Perspectives on Contemporary Social Policy**, Open University, 2004, s.1., Coffey aynı zamanda sosyal politikayı tanımlamanın zorluğundan bahsederken, "fil" metaforunu kullanarak onu gördüğümüzde tanımladığımız fakat tarif etmenin zor olduğu, anlaşılacağı üzere tanımları aralarında farklılık gösteren bir kavram olarak ifade etmiştir.

¹³ Ken Blakemore, Edwin Griggs, **Social Policy an Introduction**, Open University Press, 2007, ss.2-3.

1.2.Sosyal Politika Tarihi Gelişimi

Sosyal politika kavramı ilk defa Wilhelm Heinrich Riehl tarafından 19.yy. ikinci yarısında kullanılmıştır devam eden süreçte Almanya’da kurulan ve bazı sosyal-liberal görüşlü Alman düşünürlerin rol oynadığı “Sosyal Siyaset Cemiyeti(Verein für Sozialpolitik)” sayesinde daha yaygın hale gelmiştir.¹⁴ Otto V. Zwiedineck 1911 yılında “Sozialpolitik” adlı eseri yayınlarak sosyal politika kavramının yerleşmesini sağlamış, Zwiedineck’in eserinde sosyal politikayı geniş bir perspektife taşıyarak ilk defa sosyolojik temellere dayandırmıştır.¹⁵ Sosyal politikanın İskandinav ülkelerinde 1930’larda kabul gördüğünü, İngiltere’de ise II. Dünya savaşı sonrasında yaygınlaştığını ifade edilmiştir.¹⁶ Türkiye’de sosyal politika kavramı Ziya Gökalp tarafından çıkartılan “İktisadiyat Dergisi” tarafından kullanılmış olmasına rağmen Alman bilim adamı Gerhard Kessler vasıtasıyla Türk literatürüne girişi gerçekleşmiştir.¹⁷

Modern anlamda sosyal politikaların başlangıcı Bismarck dönemi Almanya’da sosyal sigortalara dayandırılmış olsa da, öncesinde İngiltere’de uygulanan fakirler yasasında da sosyal politika uygulamaları görülmektedir. Ortaya çıkan sosyal sorunlara bir çözüm göreviyle sosyal politika uygulamaları daha uygulanır hale gelmiştir. Yaşanan büyük buhranı, petrol krizi, dünya savaşı gibi dönüm noktaları sosyal politikaların yerleşmesini sağlamıştır.¹⁸ Bununla beraber özellikle sanayi devriminin şiddetli yaşandığı ülkelerde ortaya çıkan işçi (proletarya)-işveren (burjuva)¹⁹ ilişkilerindeki çatışmalar ilk etapta çalışma koşullarında meydana gelen sorunlar sosyal politikanın mesnedini oluşturmuştur. İlerleyen dönemde özellikle “sosyal devlet ilkesi” gereği ya da “refah devleti” uygulamaları paralelinde

¹⁴ Cahnman, Schmitt, **A.g.m.**, Tuna, Yalçıntaş, **A.g.e.**, s.25., Kaufmann, **European...A.g.e.**, s.58, Kaufmann bu dernekle ilgili olarak Almanca konuşulan ülkelerde sosyal politika uygulamaları için akademik bir temel sunduğunu ifade etmektedir.

¹⁵ Kaufmann, **Thinking About ...A.g.e.**, s.83.

¹⁶ Kaufmann, **European ...A.g.e.**, s.249.

¹⁷ Süleyman Özdemir, **Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti**, İTO, 2007, ss.13-14.

¹⁸ Refah devletin gelişimi bölümünde süreç refah devleti öncesi dönemden itibaren günümüzde kadar dört ana başlık altında incelenmiş, detaylı bilgiler ilgili başlık altında aktarılmıştır.

¹⁹ İkili çatışma Marksist bir argüman olup detaylı bilgilere sosyalist devlet kısmında değinilmiş, sonuç olarak kapitalist sisteme entegrasyonu sağlamıştır. Karl Marks sınıf mücadelesi kavramını devrimci sosyalizmin de temel dayanağıdır.

başta sosyal hizmetler, sosyal sigortalar gibi kavramları içeren “sosyal koruma” politikaları gelişmiş bu durum sosyal politikayı daha geniş kitleye hitap eden, toplumun tamamını kucaklayan bir yapıya oturtmuştur. Sanayi devriminde uzun çalışma saatleri, çocuk işçilik, sefalet gibi sorunlar sonucu ortaya çıkmış devam eden süreçte dezavantajlı grupları içine alması hatta ilerleyen dönemde insan onuruna yakışır iş (decent work), iş-yaşam dengesi gibi konuları da kapsayan bir yapıya bürünmüştür.

1.3.Sosyal Politikanın Kamusal Niteliği

Sosyal politika ile ilgili yapılmış olan tanımlar (Seyyar, Titmuss, Çelik) anlaşılacağı üzere devletin bir taraf olduğu, sosyal politikanın uygulayıcısı olduğu görülmektedir, Kaufmann ve Talas’ın kamu zemininde örgütlenen politika ve Seyyar’ın devlet ve sivil toplum gibi aktörlere rol veren tanımlarında anlaşılacağı üzere “devlet” sosyal politikanın tarafıdır. Holden, sosyal politika ve devlet ilişkisini, devlet müdahalesi olmaksızın, sosyal politikanın ve sosyal idare disiplininin olmayacağını belirterek ifade etmiştir.²⁰ Mevcut bilgiler ışığında sosyal refah politikasının bir tür kamu hizmeti olduğu anlaşılmaktadır, uluslararası ve ulusal olarak iki bölüme ayrılmış olan kamu politikalarında sosyal politika, ulusal(iç) politikanın bir ayağı olarak değerlendirilmiştir.²¹

Refah devleti, modern devlet anlayışıyla birleşmiş olsa dahi sosyal politika devlet ile olan ilişkisiyle modern refah devletinin de öncesinde, sosyal demokrat ya da Hristiyan sosyal hareketlerinden de önceki döneme kadar dayanan “devlet” fikrinin ortaya çıktığı zamana kadar dayanmaktadır ve kamu ile ilişkisi aynı zamanda tarihsel sürece de dayanmaktadır.²² Devletin sosyal politikanın tarafı olmasını gerektiren önemli unsurlardan biri olarak “piyasa başarısızlıkları” önemli bir sorun

²⁰ Holden, **A.g.m.** Görüşü değerlendirmek gerekirse piyasa başarısızlıkları Özdemir’in ifade ettiği gibi devleti sosyal politika uygulamaya iten sebeplerden biri olduğu gibi, neoliberal düşünce devlet başarısızlığının piyasa başarısızlığından daha kötü olduğu savunmaktadır.

²¹ Joel Blau, Mimi Abramovitz, **The Dynamics of Social Welfare Policy**, Oxford University Press, 2003, s.22, Kaufmann, **European... A.g.e.**, s.186.

²² Kaufmann, **European...A.g.e.**, s.183.

olarak görülmektedir.²³ Piyasa başarısızlığı genel anlamı itibariyle piyasa sonuçlarının pareto etkinliği sağlayamamasıdır. Sosyal adalet fikri ile birlikte modern refah devlet anlayışında rol oynayan iki önemli faktörden biri olarak “piyasa başarısızlığı” belirtilmiştir, neo-klasik iktisatçılara göre ise piyasa başarısızlığı teorisi sosyal devletin temelini oluşturmaktadır, klasik iktisat fikrine dayanan piyasa koşullarında rekabet ortamında kaynak tahsisinin etkin sağlanacağı varsayılmaktadır.²⁴ Aziz Çelik, sosyal politika ile ilgili yaptığı tanımında. “...piyasa yetersizliğine, başarısızlığına ve tahribatına karşı toplumu ve iktisadi olarak güçsüz olanları koruma amacı güden politikalar”²⁵ olarak değerlendirmiştir. Çelik, piyasa yetersizliği vurgusu aynı zamanda Kaufmann’ın ve Talas tanımlarında belirtildiği gibi sosyal politikanın bir tarafı olan “piyasa” gücüyle paralellik gösterirken toplumu hedeflemesi farklı grupları barındırması bakımından aynı zamanda Titmuss yaklaşımıyla da paralellik göstermektedir.

Friedman, özellikle “yoksulluk ve eşitsizlik” ile mücadele edilmesi bakımından son yüzyılda devletin müdahil olması gerektiğinin sorgulanmaksızın kabul edildiğini fakat son zamanlarda algının devlet aleyhine değiştiğini ifade etmiştir. Özellikle Afrika, Güney Asya, Amerika devletlerinin hukuk ve düzen gibi temel fonksiyonları sağlamada güç kaybettiğini, artan eşitsizlik karşısında devletlerin yetersiz kaldığını ifade etmiştir.²⁶ Bu bağlamda önemli bir unsur sivil toplum ve sosyal politika ilişkisidir. Sosyal politikanın sadece devlet tarafından uygulanabilir politikalar değil aynı zamanda üçüncü sektör ya da sivil toplum örgütleri tarafından sağlanan hizmetler bakımından da önem arz etmektedir.

²³Nicholas Barr, “Economic Theory and the Welfare State: A Survey and Interpretation”, **Journal of Economic Literature**, **American Economics Association**, C.30, S.2, 1992, ss.741-803., Özdemir, **Küreselleşme...A.g.e.**, s.38, Özdemir, piyasa başarısızlıklarının yanı sıra, partiler arası rekabet, müdahaleci devlet anlayışına geçiş unsurlarının devleti müdahaleye ittiğini ifade etmektedir. Barr, aksak rekabet, harici etkenler, ölçeğe göre artan gelirler, kamusal mallar, takas dışı piyasalar, gelir dışsallıkları gibi muhtelif piyasa başarısızlığı türlerini sınıflandırmıştır.

²⁴ Coşkun Can Aktan, Özlem Özkıvrak, **Sosyal Refah Devleti**, Okutan Yayınları, Ankara, 2008, ss.85-86.

²⁵ Çelik, **A.g.e.**, s.20.

²⁶ Steven Friedman, “The State, Civil Society and Social Policy: Setting a Research Agenda”, **Politikon**, C.30, S.1, 2003, ss.3-25. Friedman devletin güç kaybetmesine değinerek, neoliberal politikalar ve demokrasinin önemli bir ögesi olması sebebiyle sivil toplum olgusunun daha güçlü ortaya çıktığını belirtmiştir. Sosyalistlerin ve liberal demokratların devletin tamamen bittiği görüşünde olmadığını ülkelerin toplumun demokratikleşmesinde sivil toplumu vurguladıklarını ifade etmiştir.

Küreselleşme sonucunda, devletin zayıflaması, güç kaybetmesi vb. nedenlerden dolayı yenedünya düzeninde dayanışma kavramı da değişmiş ve yeni sosyal kontratlar oluşmuştur, oluşan bu yeni ilişkiler ortaklıklar, işbirlikleri sivil toplum örgütlerinin ekonomi, siyaset ve sosyal politikada yer almasını sağlamıştır.²⁷ Sivil toplum örgütleri, kâr amacı gütmeyen kuruluşlar olarak aynı zamanda tanımdan da anlaşılacağı üzere gönüllük esasına göre faaliyet göstermektedirler. Refah devletinin unsuru olan zorunluluk, standart sağlama, müdahale etme özellikleri sosyal politika uygulayıcısı olarak kamusal niteliği alenen ortaya koymaktayken, bu yönüyle sivil toplum sosyal politikanın zorunlu değil tamamlayıcı-destekleyici bir aktörü olarak görülmektedir. Kaufmann, 19.yy.'de Alman araştırmacıların refah devleti olarak kullandığımız kavramın salt devletle ilişkili olmadığını, aynı zamanda sivil toplumu da kapsadığını ifade etmiştir.²⁸ Seyyar'ın sosyal politika tanımında değindiği üzere devlet haricindeki diğer kurumlar tarafından da sosyal politikaların uygulanabilirliği bakımından Kaufmann'ın görüşü paralellik göstermektedir.

1.4.Sosyal Politika Araçları

Sosyal politikaların uygulayıcısı olarak devletler refah seviyelerini artırmak amacıyla belli başlı araçlar kullanarak sosyal politikaları uygularlar. Söz konusu araçlar ücret politikasında, istihdam, sağlık, eğitim politikalarına kadar çok geniş bir yelpazeye hitap etmektedir ve literatürde bazı sosyal politika araçları tasnifleri bulunmaktadır. Sosyal politikanın araçlarına ilişkin bazı bilgiler, refah devletinin fonksiyonları olan sağlık, eğitim, barınma, sosyal güvenlik vb. hizmetlerini kapsadığı görülmektedir.²⁹

-Tuna ve Yalçıntaş tarafından yapılan tasnifte sosyal politika araçları, milli vasıtalardan ve milletlerarası vasıtalardan şeklinde iki üst başlık altında değerlendirilmiştir. Milli vasıtalardan; kamu müdahalesi, kolektif kendi kendine yardım mekanizması, milletlerarası vasıtalardan, ILO, Dünya Sendikalar Konfederasyonu vb. kurumlar olarak

²⁷ R. K. Gupta, **Ngo's and Global Policy**, Mahaveer & Sons, 2009, s.84.

²⁸ Kaufmann, **Towards...A.g.m.**

²⁹ Blakemore, Griggs, **A.g.e.**, s.1, Coffey, **A.g.e.**, s.2 Coffey, sosyal politikayı ayrı bir çalışma alanı olarak belirlemiş ve geleneksel sosyal politika çalışmalarının refah devleti ve onun temel hizmetlerine (sağlık, barınma, eğitim, sosyal güvenlik ve bireysel sosyal hizmetleri) dayandığını ifade etmektedir.

belirtilmiştir. Aynı zamanda Seyyar'ın sosyal politika vasıtalarına ait tasnifinde bulunan bazı hizmetler konut kooperatifleri, emek kooperatifleri ve ek olarak sendikaları da kapsayan kolektif kendi kendine yardım mekanizmaları, iktisadi ve mesleki müesseseleri birer sosyal politika vasıtaları olarak bu tasnifte yer almaktadır.³⁰

- Seyyar, sosyal politika araçlarını, “*sosyal planlama, gelirler politikası, gelir dağılımı politikası, sosyal konut politikası, primli sistem(sigortalar), primsiz sistem (kamusal sosyal yardımlar, devletçe bakılma, sosyal hizmetler)*”³¹ şeklinde tasnif etmiştir. İçinde ücret politikasından, barınma ihtiyacına kadar temel insani değerleri yükseltmeyi hedefleyen politikalar olarak belirlemiştir ve aynı zamanda her bir aracın refah devletinin birer işlevi olduğu da görülmektedir. Örnek olarak sosyal güvenlik politikaları, ücret politikası ve gelirler politikası, refah devletinin işlevlerinden olan gelirin yeniden dağıtılmasına işleviyle bağlantılıdır. Benzer şekilde konut politikaları ilerleyen bölümlerde değinileceği üzere refah devletinin temel fonksiyonlarından biridir.

Başka bir tasnifteyse sosyal politika araçları dar ve geniş anlamda açıklanmıştır. Geniş anlamda, “*kamu harcamaları ve vergilendirme, regülasyon ve kontroller, kamu iktisadi teşebbüsleri, planlama, kamulaştırma ve devletleştirme*” ,dar anlamda, “*sosyal sigortalar, sosyal yardım, sosyal hizmet ve sosyal tazmin*” bileşenlerine dayandırılmıştır. Tasnif dar anlamda sosyal politikanın sosyal güvenlik ayağındaki hizmetlere atıfta bulunurken geniş anlamdaysa amaçlar bakımından kamu müdahalesini içeren vergilendirme gücü, denetim gibi görevleri kapsamaktadır ve geniş anlamda belirtilen tanım refah devletinin müdahale etme görevine yakın anlam barındırmaktadır.³²

³⁰ Tuna, Yalçıntaş, **A.g.e.**, ss.221-312.

³¹ Seyyar, **Sosyal Politika...A.g.e.**, ss.101-113.

³² Aktan,Özkıvrak, **A.g.e.**,ss.48-49.

Sosyal politikanın tamamlayıcısı ya da vasıtası olarak tanımlanan önemli bir unsur “3.sektör” olarak karşımızda çıkmaktadır. Gönüllülük esasına dayanan özetle kâr amacı gütmeksizin “sosyal sorumluluk” mekanizmasına dayalı faaliyet gösteren sivil toplum örgütleri “...vatandaş-yurttaş tarafından meydana getirilen gönüllü kuruluşlardır.”³³ Bu yönüyle devletin uyguladığı politikalara katkı sağlayarak ya da devletin ulaşamadığı, eksik kaldığı alanlarda faaliyet göstererek sosyal politikaların bir aktörü haline gelebilmektedir. Tanımlar sosyal politikanın kamusal özelliğini vurgulamış olsa dahi sivil toplum tarafından da sağlanabilen politikalar.

Sosyal politika araçlarından biri de DYS (Doğrudan Yabancı Sermaye)’dir, küreselleşmeyle birlikte birçok dinamik etkilenmiş ve “sermaye” kavramı da “küresel sermayeye” doğru evrilmiştir. Nitekim farklı ekonomiler arasında akışkanlık gösterebilen DYS ve dolaylı yabancı sermaye gibi iki aktör önemli rol oynamaktadır. İstihdam, verimlilik, teknoloji gibi farklı unsurları etkileyebilen DYS bu özellikleri itibarıyla sosyal politika aracı olarak değerlendirilebilir.³⁴ DYS’nin etkileri BM (Birleşmiş Milletler) tarafından ölçülmüştür; BM, dünya yatırım raporunda, “Doğrudan Yabancı Yatırım Katkı Endeksi”ni yayınlamış ve ülkelerde DYS’nin hangi bileşenlerde ne düzeyde etkili olduğunu ölçmüş, genel katkıyı somutlaştırmaya çalışmıştır.³⁵ Sosyal politika araçları, içinde sivil toplum örgütleri, sendikalar, uluslararası kuruluşlar, devlet politikaları ve DYS gibi unsurları kapsamaktadır.

³³ Seyyar, **Sözlük...A.g.e.**, s.400.

³⁴ Kadir Karagöz, “Bir Sosyal Politika Aracı Olarak İstihdamın Artırılmasında Doğrudan Yabancı Yatırımların Etkisi”, **İstanbul Ün. İkt. Fakültesi, Metodoloji ve Sosyoloji Araştırmaları Merkezi, Sosyoloji Konferans Dergisi**, C.36, S.36, 2007, ss.99-116.

³⁵ DYS Katkı Endeksi, <https://worldinvestmentreport.unctad.org/wir2012/chapter-1-fdi-trends-and-prospects/> e.t.15.10.2019.

1.5.Sosyal Politikanın Amacı

Sosyal politika tanımlarından anlaşılacağı üzere işçi işveren ilişkileri, ücretliler, dezavantajlı gruplar gibi farklılaşan sorunlara cevap veren, sonuç olarak sosyal tekâmülü sağlamaya çalışan politikalardır. Vatandaşlık kavramına sosyal hakları katarak daha geniş bir perspektif kazandıran Marshall aynı zamanda sosyal politikanın hedefini üç bileşene dayandırmış; yoksulluğun azaltılması, eşitlik arayışı ve refah maksimizasyonu olarak belirterek sosyal politikanın nihai hedefinin “refah” olduğunu belirtmiştir.³⁶ Holden tarafından “alan” olarak tanımlanan sosyal politika yaklaşımı bu tanımda refah devleti amaçlarına da atıfta bulunmaktadır. Aynı zamanda Titmuss, Seyyar ve Briggs tarafından yapılan sosyal politika tanımındaki refahı artırmaya çalışan politika tanımı ile de paralellik göstermektedir. Eşitlik arayışı aynı zamanda uygulanan politikaların bireylere eşit (düalist yapıya neden olmadan) sağlanması ve sosyal barış, gibi önemli hedefleri de kapsamaktadır.

Sosyal politika, “bütünleştirici ve kapsayıcı”³⁷ özelliğe sahiptir, devletin bireylerin hizmetlere ulaşması bakımında tamamını ikili yapıya izin vermeden sosyal sorunları ayırım gözetmeksizin çözmesi sosyal politikanın amaçlarındadır. Sosyal ihtiyaçların giderilmesi ve sonuç olarak eşitsizliğin azaltılması bakımından vatandaşların sosyal haklardan yararlanması bakımından fırsat eşitliği, “gelir dağılımında adalet”, “yoksulluğun azaltılması”, “sosyal bütünleşmeyi sağlaması” ve haklardan yararlanan vatandaşların adalet duygularının tatmin olması, mutluluk, ekonomik ve sosyal iyilik halinin sağlanması gibi bileşenler sosyal politikanın amaçları olarak görülmektedir.

³⁶ Alan Walker, “Social Policy, Social Administration and the Social Construction of Welfare”, **Sociology**, C.15, S.2, 1981, ss.225-250.

³⁷ David Reisman, **Richard Titmuss Welfare and Society Second Edition**, Palgrave Macmillan, 2001, s.41.

1.6.Sosyal Politika ve Refah Devleti İlişkisi

Refah kelimesinin anlamından ve “refah devleti” kavramına ilişkin muhtelif tanımlardan anlaşılacağı üzere devletin yaşayan bireylerin iyilik halini sağlaması ve vatandaşların genel iyilik durumunda bir standart sağlaması dolayısıyla ülkelerin iktisadi ve sosyal yönden tekâmüle ulaşması beklenmektedir.³⁸ Ekonomik gelişmişliğin yanı sıra sosyal gelişmeyi de kapsamına alan ve sosyal devlete göre daha geniş bir kavramdır. Dolayısıyla refah devletlerinin belli sonuç olarak ekonomik gelişmeyle birlikte sosyal ilerlemeyi sağlama gerçekleştirmesi gerekmektedir ve sosyal politikalar bu amaçlar için refah devletinin kullanacağı bir vasıta olarak değerlendirilebilir.

Holden, tüm ana akım sosyal politika ve politik ekonomiye giriş metinlerinin içeriklerinin “refah devleti” dediğimiz kavramın ana bileşenlerini içerdiğini ifade etmiştir. Sosyal politikayla ilgili iki yaklaşım ortaya koyarak ilk olarak sosyal politikayı refah devletinin gelişimi ve işlevi olarak değerlendirmiş ve ikinci yönden sosyal politikanın alanının “...vatandaşlarının refahı ile ilgili olarak devletin rolünün incelenmesidir” yaklaşımını ortaya koymuştur.³⁹ Holden tarafından belirtilen bu yaklaşım sosyal politikanın kamusal özelliğini de vurgulayan, tanımda sosyal politikanın kamusal özelliğini ve refah sağlama amacını açıklamaktadır. Söz konusu yaklaşım vatandaşlık ve devlet ilişkisine değinmektedir; sosyal haklardan yararlanmak için vatandaşlık kurumunun da önemi de tanımdan anlaşılmaktadır. Holden tarafından yapılan ve vatandaşların refahını hedefleyen, sosyal politika tanımı aynı zamanda devlete rol vermesi itibarıyla açıkça refah devletinin bireyin ve toplumun hedefini sağlama amaçlarıyla örtüşmektedir.

³⁸ Bent Greve, “What is Welfare and Public Welfare?”, Bent Greeve, **Handbook of the Welfare State**, Abingdon: Routledge, 2018, s.5.

³⁹ Holden, **A.g.m.**

Refah devletinin işlevlerinden olan “ekonomik büyüme ve “ekonomik kalkınma” bakımından Batı Avrupa ülkelerinin deneyimleri sosyal politikayı ekonomik gelişmenin de etkili bir aracı olarak uygulamışlardır ve diğer yandan sosyal politikanın bir ayağının da “eğitim hizmetleri”⁴⁰ olduğu düşünüldüğünde de ayrıca sosyal politikanın ekonomik gelişme ve kalkınmayla da ilişkisi bulunmaktadır. Özellikle Asya kaplanları olarak nitelendirilen ve doğal kaynak yoksunu olan Asya refah rejimi ülkeleri ekonomik gelişmeyi uyguladıkları eğitim programları ile yüksek başarı elde etmişlerdir. Eğitim-ekonomik gelişme ve sosyal politika uygulamaları ilişkili olup aynı zamanda refah devletinin işlevlerinden biri olan “ekonomik büyüme-kalkınma” bakımından önem arz etmektedir. İkinci bölümde değinilen refah rejimleri sınıflandırmasında “ekonomik büyüme”, Holliday tarafından prodüktivist ülkelerin temel özelliği olarak belirtilmiştir.

Refah devleti ve sosyal politika ilişkisini bir diğer bir yaklaşımı Marshall tarafından “...sosyal politikayı ve refah devleti uygulamalarını önceki yüzyıllarda sivil ve sosyal hakların oynadığı rol gibi modern sanayileşmenin işleyişinde temel bir unsur olarak görmektedir”⁴¹ şeklinde ifade edilmiştir. Tanımların devlete görev verdiği gibi, refah devleti teorilerinden olan “sanayileşme mantığı” ve “toplumların modernleşmesi” ile paralellik sergilemektedir.⁴² Gelişen sosyal haklarla birlikte çalışan sınıfın kapitalist sisteme entegre olması sosyal politikanın sanayileşmeyi ilerlettiği anlamı da tanımdan anlaşılmaktadır.⁴³ Refah devleti uygulamalarının, çalışan kesime yönelik olarak iyileştirici yönde etkilenmesi ve sosyalist görüşün işverenleri çalışan nüfusun devamlılığına yönelik politikalar uygulamaya zorlaması işgücü devamlılığın sağlanması sanayileşmenin ilerlemesine katkıda bulunmuştur.⁴⁴ Bu görüşe paralel şekilde refah devletinin bir süreç olarak geliştiği ve sorunlara bir

⁴⁰ Di Stasio, Valentina Solga, Heike, “Education as Social Policy: An Introduction”, **Journal of European Social Policy**, C.27, S.4, 2017, ss.313-319.

⁴¹ Çelik, A.g.e, s.16.

⁴² Mel Cousins, **European Welfare States Comperative Perspective**, Sage Publications, 2005, ss.19-40. Cousins, refah devleti teorilerini “sanayileşme mantığı”, “ileri kapitalizm”, “toplumların modernleşmesi”, “siyasi ve sosyal sınıf mücadelesi”, “üretimin sosyal örgütlenmesi”, “yönetim veya kamunun ilgisi(interest), yapısı” şeklinde belirtmiştir.

⁴³ Sosyalist devlet anlayışının başlığı altında, Heywood ve Gough tarafından ifade edilen bu duruma da detaylı değinmiştir.

⁴⁴ Heywood ve Gough sosyalist görüşün çalışanları kapitalist sisteme entegre ettiğini ifade etmiş, ilgili bilgilere sosyalist devlet anlayışında değinilmiştir.

cevap olarak ilerlediği düşünülduğünde refah devletinin gelişim sürecinin sosyal politika müdahalesinin artması, yoğunlaştırılması ve genişlemesine bağlı olduğunu ifade edilmiştir.⁴⁵

Ali Seyyar ve Titmuss tarafından riskli-dezavantajlı gruplar ekseninde yapılmış tanımlar sosyal politikanın “refah” sonucuna ulaşmak, ihtiyaçlara cevap vermek, riskleri engellemek ya da tazmin etmek gibi politikalar olduğunu göstermektedir. Fakat sosyal politikaların uygulanması, refah devletinin standart sağlama, ekonomik kalkınma, hukuk devleti, demokratik devlet olması gibi birçok unsurunun gerçekleşmesi yolunda ve ek olarak iktisadi alana müdahale etme özelliği bakımından eksik kaldığı görülmektedir.⁴⁶

Tez çalışmasının hedefi olan Türkiye’de dönüşümün sürecinin analizinin yapılabilmesi ve gruplandırmalar için gereken belli başlı kriterlerin tespiti sosyal politika araçlarıyla yakından ilişkilidir dolayısıyla bu politikalarda meydana gelen değişiklikler tez çalışmanın konusu olan Türkiye’nin refah rejiminin tespiti ve yaşanan değişimin ne yöne doğru evirildiğinin tespiti bakımından önemli rol oynamaktadır. Sonuç olarak genel refah seviyesine ulaşmak yolunda aynı zamanda, uluslararası düzeyde devletlerin karşılaştırılması, benzerliklerin ve farklılıkların ortaya koyulabilmesi bakımından sosyal politika uygulanış biçimleri ve refah devleti ve sosyal politika ilişkisi bakımından önem arz etmektedir. Neo-Marksistlere göre, devletler tarafından sosyal refah hizmetleri sağlanmıştır ve gelişerek devam etmiştir çünkü devlet sermayenin(işverenin) ihtiyaçlarını ve gereksinimleri karşılamak ve işçi sınıfının hoşnutsuzluğunu engellemek için tedbirler almak zorunda kalmıştır. Devlet sınıf çatışmasını bu yolla (refah devleti politikalarıyla) engellemiş, bu yüzden refah devletinin gelişmesi bir gereklilik haline gelmiştir. Refah devletinin ortaya çıkışı, sistemi dengeleyici özelliğinden bir gereklilikte çünkü sanayileşme geleneksel sosyal

⁴⁵ Kaufmann, **European... A.g.e.**, s.181.

⁴⁶ Refah devletinin temel özellikleri olan standart sağlama, haklardan eşit yararlanılması, ekonomik yapıya müdahale gibi özelliklerine “refah devleti kavramı” başlığı altında değinilmiştir.

destek mekanizmalarını ve yeni sosyal ihtiyaçları etkilerken ekonomik gelişme ortaya çıkan ihtiyaçların karşılamaması, sosyal politikanın gelişmesini sağlamıştır.⁴⁷

Özetlemek gerekirse yaşanan sanayi devrimi ki söz konusu durum aslında Marks'ın ifade ettiği sınıf çatışması⁴⁸ ve diğer piyasa başarısızlıkları gibi sosyal sorunların ortaya çıkması, devletin arabulucu(mediator)görevini yerine getirmesi sonucunu doğurmuştur. Devam eden süreçte Keynes yaşanan büyük buhran ile ilgili çıkış yolunu devlet müdahalesine bağlamış ve devlet yine sosyal harcama yaparak ya da yasalar uygulayarak iyileşmeyi sağlamak adına devletler politikalarına uygulamak zorunda kalmıştır. Muhtelif krizler 2008 krizi vb. yaşanmış olmakla birlikte 2020 yılında meydana gelen Covid -19 salgını da ülkeleri ekonomik ve sosyal bakımdan zor durumda bırakmış ve tekrar devletlerin etkinliklerini artırmasını zorunlu kılmıştır ve devlet politikalarını etkileyen harici bir dinamik olmuştur.

Sosyal politika genel itibariyle uygulamalar aracılığıyla sosyal refah ve iyilik hallerinin sağlanması anlamında kullanılmış bir terimdir ve bu tanımı itibariyle sosyal refah, devlet kurumları üzerinden sağlanmasıyla ilişkilendirilmiştir. Fakat bireylerin mutluluk hissini bağış ve verme gibi alışkanlıklar sayesinde elde etmesi sivil toplum gibi faaliyetleri gibi unsurlar, sosyal politikayı aynı zamanda devlet dışı aktörler tarafından da sağlanabildiğini göstermektedir.

⁴⁷ Gyu-Jin Hwang, "Development, Welfare Policy, and the Welfare State", In Robert A. Denemark (Eds.), **The International Studies Encyclopedia**, West Sussex: Wiley-Blackwell Publishing, 2010, ss.989-1006.

⁴⁸ Marks sınıf kavramını üretim araçları ekseninde değerlendirmiş ve geçmiş dönemde efendi-köle ilişkisi, sanayi devrimiyle işçi-işveren ilişkisi, küreselleşmeyle ise ÇUŞ' lar ve üçüncü dünya ülkeleri arasındaki ilişki bir yönüyle mücadele durumu Marks'ın düşüncesini destekler niteliktedir.

1.7.Sosyal Politikalar Açısından Devletlerin Sınıflandırılması

Yönetim biçimleri ve uygulanan politikalar tercih edilen ekonomik görüş ya da siyasi tercihler devletlerin politikalarında nihai olarak yapılan tasniflerde karakteristik özelliklerin tespit edilmesi bakımından önem arz etmektedir. İdeolojiler, siyasi tercihleri, devlet yönetim biçimlerini ve refah algılarını da etkilemektedir. İdeolojilerin ekonomi, siyasi düşünce planlarını etkileyen bir kavram olduğu Alexander' a ait ideoloji tanımından anlaşılmaktadır; Alexander, ideolojiyi “politik kavramların birleşimi” olarak tanımlamaktadır.⁴⁹ Heywood, daha geniş anlamda ideolojiyi, iktidar ilişkilerini korumayı, düzenlemeyi ya da ortadan kaldırmayı amaçlayan fikirler bütünü, iyi toplum vizyonu vb. belli başlı hedefleri olan bir kavram olarak tanımlamıştır.⁵⁰ Açıkça fikir bütünü olarak ekonomi, sosyal ve siyasi düşüncelerde yansımaları olan bir kavramdır. İdeolojiler ve ideolojik çatışmalar modern zamanlara ait bir olgudur ve topluma ait bireyler ve gruplara ait insan doğası, kurumsal düzenlemeler ve sosyal süreçler ideoloji fikirler sistemi olarak içinde (inanış, gelenek, ilkeler ve mitleri kapsayan) birçok unsur yer almaktadır.⁵¹

Refah kavramı bir yönüyle refah hizmetlerinin yoksulluğu çağrıştıran bir terim olması sebebiyle negatif bir algı oluştururken, dini açıdan bakıldığında hayırseverlik müessesleri olarak kutsallık atfedilmiş pozitif algıya sahiptir ve kültürel etkiler refah algısı bakımından önem arz etmektedir. Ülkelerin gruplandırmasına da yardımcı olacak şekilde liberal devlet, sosyal devlet, sosyalist devlet, refah devleti kavramları açıklanmak suretiyle devletlerin sağlamış olduğu refah hizmetleri için seçilen yolların benzerlikleri ve farklılıkları somutlaştırılmıştır. Devletlerin etkilendikleri ideolojiler ve ilerleyen bölümde oluşturulan tipolojiler açısından ortaya çıkan kriterlerin ve ülkelerin hangi gruba yakın olduğunun tespiti açısından alt yapıya oluşturulmasına ilişkin bilgiler bu bölümde verilmiştir.

⁴⁹ James Alexander, “The Major Ideologies of Liberalism, Socialism and Conservatism”, **Political Studies**, C.63, S.5, 2014, ss.980-994.

⁵⁰ Andrew Heywood, **Politics Fourth Editon**, Palgrave Macmillan, 2013,s.28.

⁵¹ Blau, Abramovitz, **A.g.e.**, s.119.

1.7.1.Liberal Devlet

Refah devleti uygulamaları itibariyle ikinci bölümde daha detaylı değinileceği üzere ülkelere göre farklılaşmaktadır bu durum ülkelerin karakteristik özellikleri bakımından gruplandırılmasını da yardımcı olmaktadır. Tablo 2’de yer alan Andersen tipolojisindeki kriterlerden biri “felsefe temeli” belirlenmiş ve refah devleti kavramını etkileyen faktörlerden biri olarak ideolojiyi de gruplandırmada bir kıstas olarak değerlendirmektedir. Liberalizm en temel değeri olarak bireyselliği merkezine alan ahlaki, siyasi, ekonomik bir teoridir.⁵² “Bırakınız yapsınlar bırakınız geçsinler” felsefesini merkezine alan ve devletin mümkün olduğunca müdahaleden kaçındığı (sınırlı, minimalist kaldığı) ve bileşenleri itibariyle bireysel özgürlük ve sınırlı, sorumlu devlet anlayışıdır.⁵³

Kendi içinde farklılaşmakla birlikte kabaca klasik liberalizm, sosyal liberalizm ve neoliberalizm olarak üç bileşene dayanmaktadır. Literatürde liberalizmle ilgili hem ekonomik hem siyasal bir düşünce akımı olduğu tartışılırken diğer yandan farklı ideoloji türlerine etkisi bağlantısı bakımından önem arz etmektedir.⁵⁴ Siyasi liberalizm, John Locke tarafından dile getirilen ve temelinde barışı kabul eden düşünce akımı sonrasında Adam Smith ve David Hume ile ekonomik bir düşünce olarak da kendini göstermiştir.⁵⁵ Aynı zamanda tarihsel süreçte önemli bir nokta 1789 Fransız devrimine bağlı gelişen “eşitlik ve özgürlük” ilkeleri liberal yönetim anlayışına etkide bulunmuştur.⁵⁶ Liberalizm, James Alexander tarafından sosyalizm ve muhafazakârlıkla birlikte üç majör ideolojiden biri olarak nitelendirilmiş ve aynı zamanda liberalizmin aralarında en önemlisi

⁵² Michael Freeman, “Neoliberal Policies and Human Rights”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.17, S.2, 2015, ss.141-164.

⁵³ Mitchell Dean, “Liberal Government and Authoritarianism”, **Economy and Society**, C.31, S.1, 2002, ss.37–61.

⁵⁴ Örnek olarak liberalizm kapitalizm ilişkisine bağlı olarak sosyalizmin ortaya çıkması ya da Giddens ve Harvey tarafından belirtilen etkileri tüm dünyada hissedilen “neoliberal politikalar” liberalizmle ilişkili kavramlardır. Neo-liberalizme çalışmanın üçüncü bölümde refah hizmetlerini etkileyen iç etkenler kısmında değinilmiştir.

⁵⁵ Burak Ercoşkun, “Tarihsel Bir Perspektiften Türkiye’de Liberalizm”, **Akademik Bakış Dergisi**, S.72, 2019, ss.105-122.

⁵⁶ Eray Acar, “Neoliberalizm ve Sosyal Refah Devleti Ekseninde Üçüncü Yol Yaklaşımı”, **Kastamonu Üniversitesi İİBF**, C.18, S.1, 2017, ss.248-263.

olduğunu belirtmiştir.⁵⁷ Atilla Yayla, ideolojilerin iki temel alana(sağ-sol) indirgenebileceğinden bahsederek temel ideolojilerden birinin liberalizm ve diğerinin sosyalizm olduğunu, Alexander'dan farklı olarak iki temel ideoloji olduğunu ifade etmektedir.⁵⁸

Seyyar, “liberal devlet” kavramını “özgürlükçü devlet” kavramıyla aynı anlamda kullanarak “[Ferdî ön planda tutan fertlerin mutlak manada iktisadî hürriyetlerini veren, iktisadî ve sosyal hayattan tamamen uzak olan her şeyi kendi haline bırakıp hemen hemen hiçbir şeye karışmayan devlet modelidir.]” tanımını yapmıştır. Liberal devletin görevlerini ise “...sadece mülkiyeti korumak, genel eğitimi sağlamak, adalet, asayiş ve bayındırlık hizmetleri vermektir” şeklinde somutlaştırmıştır.⁵⁹ Ruggie'nin yapmış olduğu tanımları temel değerlendirme olarak belirten Spicker, liberal devlet ile ilgili olarak görevleri “[devletin faaliyet alanının piyasa güçlerinin işlevleriyle sınırlandırılmıştır]”⁶⁰ şeklinde; tanım piyasanın bir güç olduğunu vurgulayarak ve devlet politikasını etkilediğini ve liberal anlayışta piyasanın devlete inisiyatif tanıdığı kadarıyla devletin rol aldığını ifade etmiştir.

Batılı devlet teorilerinden biri olan “liberal devlet teorisi” ise düzen tesis edilmesi için temel özgürlükleri temin eden hakem devleti savunmaktadır ve liberal görüş bireylerin gönüllü olarak kabul ettiği “toplumsal sözleşme” mekanizmasına dayanmaktadır.⁶¹ Ülke yönetimlerine dolayısıyla ekonomik, sosyal alanlara etkisi bakımından yapılan bir değerlendirmede liberalizm aynı zamanda insan doğasının iki temel görüşünü içerdiği belirtilmiştir; pragmatik liberalizm ABD refah devletine, humanistik liberalizm ise Batı Avrupa refah devletine katkı sağlamıştır.⁶² Bu görüş refah devleti ve sosyal politikanın tarih boyunca muhtelif dinamiklerden etkilendiği

⁵⁷ Alexander, **A.g.m.**

⁵⁸ Atilla Yayla, “Atilla Yayla ile Liberalizm, Demokrasi, Liberaller, İslamcılar Üzerine bir Söyleşi”, **Eskiye Dergisi**, S.15,2009, ss.46-59. Türkiye’de liberal düşüncenin önemli isimlerinden biri olan Atilla Yayla, liberalizmi diğer ideolojilerle karşılaştırmış, muhtelif liberalizm çeşitleri olduğunu ve liberalizmin ideoloji olup olmadığı hakkında ise ideolojilerin bir kalıba sokulduğunu ve değişime açık olmadığını ifade ederken liberalizmin bu durumla çeliştiğini ifade etmektedir.

⁵⁹ Seyyar, **Sözlük...A.g.e.**,s.279.

⁶⁰ Paul Spicker, Liberal Welfare States, B Greve (ed), **The Routledge Handbook of the Welfare State**, London: Routledge, 2013, ss.193-201.

⁶¹ Ömer Turan, **Tarih Boyunca Devlet Düşüncesi**, Hida Yayıncılık, 2020, s.119.

⁶² Blau, Abramovitz, **A.g.e.**, s.124.

savıyla paralellik göstermektedir ki burada hümanizm etkisi anlaşılmaktadır liberalizmin önemi de Alexander'ın belirttiği şekilde majör ideoloji olarak refah devletini etkilediği görülmektedir.

Liberalizmin kurucusu olarak nitelendirilen A. Smith doğal düzen mekanizmasını görünmez el metaforuyla açıklamış, piyasanın kendi kendine (devlet müdahalesi olmadan) dengeye ulaşacağını ve bunun görünmez el sayesinde olacağını varsaymıştır. Smith söz konusu varsayımını fizik bilimi ile açıklamış ve Newton'un kütle çekimiyle açıklamaya çalıştığı evrende yaşanan etkileşimi Smith, toplumsal düzenin oluşturulmasında Newton'un açıkladığı kütle çekimi yasası yerine "görünmez el" metaforunu kullanarak açıklamıştır.⁶³ Adam Smith, "Ulusların Zenginliği" adlı eserinde devlet erkinin bazı görevleri üstlenmesi gerektiğini belirtmiş, devletin askeri güç yani güvenlik (savunma), hukuk sistemi(yargılama) politikaları ve bazı kamu hizmetlerinin (özel sektör tarafından yapılmayan) sağlanması gerektiğine değinmiştir.⁶⁴ Tanımdan anlaşılacağı üzere tanımlanan görevler arasında devletin taraf olduğu sosyal politika uygulamaları, piyasa başarısızlığına müdahale etmesi, sosyal ve ekonomik sorunları çözme hedefi gibi unsurları içermemektedir ve ileride değinileceği üzere müdahaleci anlayışa dayanan Keynesyen politikalar ve refah devleti uygulamalarından açıkça farklılaşmaktadır

Minimalist devlet anlayışı "serbest piyasa ekonomisi"ni doğurmuştur; özgürlük ve serbest piyasa ile mal ve hizmetlerin serbestçe el değiştirebilmesini ve üretim faaliyetlerinde bulunabilmek dolayısıyla bireylerin özgürce piyasaya girip çıkmaları, gelir elde etmeleri ve bu gelirle bireysel refah seviyelerini artırmaları beklenmektedir. Bireylerin refahlarını artırmaları kişiye bağlı kılınmış, refah devletin muhtelif tanımlarından anlaşılan devletin sorumluluk ve görevlerinden biri olarak kabul edilen sosyal haklar liberal görüşte kabul görmemiştir.

⁶³ Seda Özsoy, "Kütleçekimi ve Görünmeyen El Üzerine Bir Değerlendirme", **Kaygı Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi**, S.22, 2014, ss.75-90.

⁶⁴ Kürşad Zorlu, Hale Kırmızıoğlu, "Adam Smith'in Devlet Anlayışı Üzerine Kuramsal Bir İnceleme", **Akademik Bakış Dergisi**, C.11, S.22, 2018, ss.77-99.

Klasik anlayışta Adam Smith'in görüşlerine dayanan ve Locke, Ricardo, Malthus, Say gibi isimlerin desteklediği hiçbir müdahaleye mahal vermeyen sosyal harcamalardan dolayısıyla sosyal devlet anlayışından uzakta kalan ve "piyasa mekanizması" odaklı klasik ekol, refah devletinin "müdahaleci devlet" anlayışıyla çeliştiği alenen görülmektedir. Hâlbuki refah devleti tanımlamaların ortak üstünde durduğu nokta refah devletinin "müdahaleci devlet" özelliği, Topalhan tarafından basite indirgenerek yapılan tanımda refah devletinin "*iktisadi müdahale devleti*"⁶⁵ olarak tanımlanması refah devletinin gerçekleşmesi için hem sosyal alana hem iktisadi alana müdahale etmesi gerekmektedir.

Liberal düşüncenin dayanakları ve refah devletinin özellikleri düşünüldüğünde, liberal devletin, refah devletinin sağladığı özellikleri sağlayamayacağı başka bir deyişle bireylere ve dolayısıyla toplumun refah seviyesine katkı sağlamayacağı anlamına gelmemektedir. Örnek olarak 19.yy. liberal geleneğinin refah karşıtı bir tutum sergilemediği İngiliz Whigs ve diğer Avrupalı–Amerikalı meslektaşları tarafından ifade edilmiştir; ekonomik ve sosyal alanlarda devlet müdahalesinin minimum olması durumunda genel refahın ve ortak iyilik halinin sağlanacağını savunmuşlardır.⁶⁶

Temel ideolojiler olarak liberalizm ve muhafazakârlıkla karşılaştırarak açıklanmıştır; devlet özellikleri hakkında bilgi veren bir tanım muhafazakârlığa göre liberalizm, eşitliği ve toplu malları (collective goods) korumak için yüksek devlet düzenlemesi ve refah desteği içermektedir. Kişisel bağımsızlık adına geleneksel ahlakı ve sosyal düzeni korumak için daha düşük kamu müdahalesinin gerektiği ve liberalizm tersine muhafazakârlığın, ekonomik özgürlük ve kültürel gelenekçilik değerlerini daha fazla vurguladığı ifade edilmiştir.⁶⁷

⁶⁵ Türker Topalhan, **Endüstri İlişkileri**, Matser Yayıncılık, 2015, s.219.

⁶⁶ Harry W. Jones, "The Rule of Law and Welfare State", **Columbia Law Review**, C.58, S.2, 1958, ss.143–156.

⁶⁷ Devin Caughey and Christopher Warshaw, "The Dynamics of State Policy Liberalism, 1936–2014", **American Journal of Political Science**, C.60, S.4, 2015, ss.899-913.

Liberal anlayış tarihsel süreçte kendini kıta Avrupası'nda değil, güçlü devlet anlayışı için gereken koşulların hiçbir zaman var olmadığı Anglo-Sakson ülkelerde kendini göstermiştir.⁶⁸ Tablo 2 'de görüldüğü üzere, Andersen'in tipolojisinde üç temel gruptan biri olan "liberal rejim" ABD ve İngiltere'yi kapsamaktadır. İkinci bölümde değinileceği üzere Andersen tipolojisinde bu rejimdeki ülkeler için hizmetler hem devlet hem piyasa tarafından sağlandığı da ifade edilmiş; liberal rejimle ilgili, piyasa aktörünün önemini açıkça ortaya koymaktadır; piyasanın özgürleştirici özelliği ve devletin piyasayı teşvik ettiği refah rejimi olarak nitelendirmiştir.⁶⁹

Liberalizmin bir türü olarak "sosyal liberalizm" ise bazı alanlarda devletin müdahale etme özelliklerini barındırdığından dolayı 19.yy. klasik liberalizminden farklılaşmıştır; sosyal liberalizm bireylere sağlık yardımı, gelir koruması sağlanması aynı zamanda bireylerin hastalık, işsizlik ve diğer gelir kaybı durumlarından korunmasını sağlamıştır.⁷⁰ Sosyal liberalizm, klasik liberal anlayıştan farklılaşarak, belli başlı alanlara müdahale etmesi bakımından "sosyal devlet" portresi de çizmektedir fakat refah devletinin sonuçlarını sağlaması bakımından kapsamı daha dar görülmektedir.

1.7.2.Sosyalist Devlet

Devlet yönetim biçimlerini etkileyen ideolojilerinden biri olarak sosyalizm en temel özelliği "*...eşitlikçi bir toplum yaratma vaadi(commitment)*"⁷¹ olarak tanımlanmıştır. Sosyalizm, kendi içinde farklılaşmış olsa da "eşitlikçi"⁷² bir eksenle ilerlemiş bu amacı gerçekleştirirken birçok yaklaşım sergilenmiş olmasına rağmen Marks'ın ileri sürdüğü teori en etkili olanıdır.⁷³ Asıl olarak sürecin gelişmesiyle birlikte kapitalizmin kendini hissettirmesi sonucunda karşıt ideoloji "sosyalizm" ile

⁶⁸ Gosta Esping-Andersen, **The Three Worlds of Welfare Capitalism**, Princeton University Press, 1990, s.22., Kaufmann, **European...A.g.e.**, s.184.

⁶⁹ Andersen, **Three... A.g.e.**, ss.26-27.

⁷⁰ Blakemore, Griggs, **A.g.e.**, s.49.

⁷¹ Michael Newman, **Socialism: A Very Short Introduction**, Oxford University Press, 2005, s.2.

⁷² Heywood, **A.g.e.**, s.39, Reisman, **A.g.e.**, s.41.

⁷³ Özdemir, **Küreselleşme...A.g.e.**, s.56.

insanlar korunma mekanizması geliştirmişlerdir. Sosyalizm ve kapitalizm ilişkisi bakımından bir tespit; Marksist ve sol görüşlü bakış açısının refah devletini eleştirirken ortak oldukları nokta sosyalist bir gelecek olarak “kapitalizmin sonu” hayaliyken diğer tarafta yeni sağ politikalar refah sistemlerinin özelleştirmesini hedeflemişlerdir.⁷⁴ Piyasaya görev verilmesi, piyasanın teşvik edilmesi gibi uygulamaların sağ politikalar tarafından desteklendiği de anlaşılmaktadır.

Kapitalizmin siyasi olarak tezahürü sağ kanata hitap ederken sosyalizmin yansımaları sol kanat tarafından temsil edilmektedir. İdeoloji olarak sosyalizm muhtelif çalışmalarda incelenmiş; “devrimci” ve “devrimci olmayan” olarak iki temel başlık altında toplanmıştır.⁷⁵ Sosyalizmin bilimsel yönden kaynağını oluşturan üç bileşen “politik iktisat”⁷⁶ ve “hegelcilik”⁷⁷ ile birlikte “ütöpik sosyalizm”dir; ütöpik sosyalizm Thomas Moore, Saint-Simon, Charles Fourier ve Robert Owen tarafından temsil edilmiştir.⁷⁸ Aynı zamanda 18. yy. meydana gelen bireysel ve toplumsal mirasları yansıtmaktadır, uzun geleneksel dayanağı olan ütopyan sosyalizm ve sosyal örgütlenmeye sosyal düzenin ve dini değerlerle (Hristiyanlık) birlikte hümanist anlayışla sosyal düzenin sağlanmasını amaçlamaktadır.⁷⁹ Liberalizmin Batı Avrupa refah rejimlerine katkısı değinildiği üzere “hümanist” olgusuyla şekillenmiş ve hümanizm, sosyal düşünceyi de etkilemiştir.

⁷⁴ Blakemore, Griggs, **A.g.e.**, s.10.

⁷⁵ Adam Schaff, “Marxist Theory on Revolution and Violence”, **Journal of the History of Ideas**, c.34, S.2,1973, ss.263-270., Özdemir, **Küreselleşme...A.g.e.**,s.54., Freeman, **A.g.m.**, Tuna-Yalçıntaş, **A.g.e.**, ss.198-218. Burda sosyalizm türleri, ütöpik sosyalizm, ihtilalci sosyalizm ve demokratik sosyalizm olarak üç bileşene dayandırılmıştır fakat üst başlık olarak ihtilalci ve ihtilalci olmayan sosyalizm olarak iki başlıkta da sınıflandırılabilir.

⁷⁶ Ian Gough, **The Political Economy of the Welfare State**, Macmillan Education Ltd, 1979, s.5. Gough, politik ekonomiyi İngiliz iktisatçılar Adam Smith ve David Ricardo ile ilişkilendirmiştir. Ulusların zenginliği ve Politik Ekonominin ilkeleri adlı eserlerde kendi zamanlarında ortaya çıkan ekonomik sistem olan kapitalizmi incelediklerini ve bu sistemin malların üretiminin geliştirilmesine dayandığını ve üretici için “tüketilebilir” özelliğinden daha çok malların “satılık” olma özelliğinin ön planda olduğunu ifade etmiştir.

⁷⁷ Ateş Uslu, “Sosyalist Düşüncenin Kaynakları: Büyük Britanya ve Fransa’da İşçi Hareketlerinin Başlangıcı ve Ütopya Düşüncesi (1800-1830)”, **Ankara Üniversitesi, SBF Dergisi**, C.70, S.1,2015, ss.35-63.

⁷⁸ Newman, **A.g.e.**, ss.7-10.

⁷⁹ Antoine Picon, “Utopian Socialism and Social Science”, In Cambridge History of Science, C.7, ss.71-82. The modern social sciences, ed. Th. M. Porter, D. Ross, Cambridge: **Cambridge University Press**, 2003.

Sosyalizmi iki ana form altında değerlendiren Freeman ise sosyalizmi “Marksizm” ve “sosyal demokrasi ve demokratik sosyalizm” bileşenlerine dayandırmıştır. Marksizm’i, kapitalizmin getirdiği ekonomik özgürlüğün iki sınıf yarattığını (işçi-işveren sınıfı) ifade etmiş ve sosyalizmi yine Marks anlayışına benzer şekilde “sınıf” ekseninde değerlendirmiştir. İkinci tip sosyalizmin ise genel olarak “sosyal demokrasi ve demokratik sosyalizm” olarak nitelendirilerek otoriter yönetim anlayışına sahip SSCB’nin aksine ekonomik kalkınmayı ve tüm vatandaşlarına temel düzeyde refah sağlamayı amaçlayan yaklaşım olarak ifade etmiştir.⁸⁰ Marks, mevcut sermaye-emek çatışmasıyla ilgili F. Engels ile birlikte yazdığı Komünist Manifesto isimli kitapta [*“bugüne kadar insan cemiyetinin tarihi, sınıfların kavgaları tarihidir”*]⁸¹ ifadesiyle, sınıf olgusunun önemini belirterek geçmişten günümüze ulaşan bir unsur olarak açıklamaktadır. Kazgan, aynı kitabın 1848’lerde Avrupa’da vuku bulan işçi ayaklanmalarının tamamlayıcısı olduğunu ifade etmektedir.⁸²

Marks sömürme (exploitation) teorisine göre sınıf kavramı “[*yapısal eşitsizlikler toplumda sınıfları oluşturur*”]⁸³ yaklaşımı, salt üretim araçlarına sahip olma faktörünün dışında daha geniş yapısal (siyasi, etnik vb) faktörleri de barındırmaktadır. Gough ise sınıf kavramını üretim araçları ilişkisinde ortak değerleri paylaşan insanlar olarak tanımlamıştır ve Gough, sınıf kavramını daha çok sosyo-ekonomik kritere indirgeyerek tanımlamıştır. Gough, Marksizm’in, kapitalist üretimin iki temel unsuru kölelik-feodaliteye dayandığını ifade etmiş kölelikte temel üretim aktivitesi olarak haklardan ve özgürlükten yoksun kaldıklarını ve çalışanların bedenlerinin efendilerinin malı olduğunu ifade ederken, feodal tipte belli

⁸⁰ Freeman, **A.g.m.** Marksist düşüncüyü uluslararası özelliğe sahip bir ideoloji olmasına rağmen politik form olarak milliyetçi yapıya sahip SSCB’de görüldüğünü ifade etmiştir, aynı zamanda SSCB modeli olarak az gelişmiş ülkelerde Marksist düşüncenin etkili olduğunu ifade etmektedir.

⁸¹ Turan, **A.g.e.**, s.80.

⁸² Güllten Kazgan, **Liberalizmden Neoliberalizme**, Remzi Kitabevi, 2016, s.41.

⁸³ İdris Güçlü, “Karl Marx and Ralf Dahrendorf, A Comparative Perspective on Class Formation and Conflict”, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi**, C.9, S.2, 2014, ss.151- 167.

yükümlükleri karşılığında serf, efendisine günlük veya ayni hizmet sağladığını ifade etmiştir.⁸⁴

Sınıf kavramının ve sınıf çatışmasının önemini ünlü eseri Sınıf Mücadelesi'nde anlatan Raymond Aron “...Marks’a göre sınıf denince üretim mekanizması içindeki yerleri aynı olan insanlar grubu anlaşılır; kapitalist sınıf üretim vasıtasına sahip olanlardır, işçiler ise bu sınıf tarafından istihdam edilerek yapan fakat hiçbir zaman hiçbir zaman üretim vasıtasına sahip olmayıp sadece günlük geliriyle yaşayanlardır” ifadesiyle işçi-işveren sınıfı ayrımını anlatmıştır.⁸⁵ Emegini satan grup olarak proletarya ve üretim araçlarına sahip grup olarak burjuva, iki temel sınıfa değinmiş ve üretim vasıtalarına sahip olma, kriterini aslında sınıf çatışmasının sebebini açıklayıcı bir unsur olarak istihdam mekanizmasını odak noktasına alarak değerlendirmiştir. Ayrıca işçi sınıfıyla ilgili sadece günlük geliri ile yaşayanlar ifadesiyle sermaye birikimi yapmayan, ek geliri olmayan bir grubu da temsil ettiği anlaşılmaktadır. Marks söz konusu durumu yani sınıf çatışmasını önlemek için sınıfsız toplumu hedeflerken “...Marksist toplum sınıfsız toplum olacak, devlet denen kurum ortadan kalkacaktır. Bunun gerçekleşmesi ise işçi sınıfının yani proletarya’nın devrimi ile sağlanacaktır”⁸⁶dolayısıyla işçi sınıfının devrimiyle hedeflenmesi “devrimci” bir yaklaşımdır. Benzer şekilde Schaff ise söz konusu devrimin iki önemli yolu olduğunu; ortaya çıkan sosyal ve siyasi sistemin devrimle değiştirilmesi gerektiğini ve sosyal devrimin, mevcut sosyal sistemi şiddet yoluyla devirmesi gerektiğini ifade etmektedir.⁸⁷

⁸⁴ Gough, **A.g.e.**,ss.17-18. Gough aynı zamanda burada sınıf çatışmasının Marksist –Marksist olmayan kişilerce farklı yollarla anlatıldığını ifade ederken “sömürü” kavramının bir süreci ifade ettiğini ve egemen sınıfın diğer ikincil sınıftan emegini elde ettiğini (extract) ifade etmektedir.

⁸⁵ Raymond Aron, **Sınıf Mücadelesi** Dergâh Yayınları,1992, s.32.

⁸⁶ Aysu Bozkır Serdar, “Sosyal Protesto ve Muhalefet Hareketleri”, Aysen Tokol, Yusuf Alper, **Sosyal Politika 5.Baskı**, Dora Yayıncılık, 2014, s.32.

⁸⁷ Schaff, **A.g.m.**

Kapitalizme karşı bir tepki olarak gelişen sosyalizm bir yönüyle bu devletlerin yönetim biçimlerini etkilemiş, kapitalizm ve sosyalizm arasındaki savaş 1917’de Rus Devrimiyle önemli ölçüde derinleşmiştir.⁸⁸ Modern komünizmin de ortaya çıkışını sağlayan Rusya’nın Marksizm’in modern çağda yansıması olarak değerlendirilmiştir. Komünizm ve sosyalizm arasında çok keskin bir ayrım olmamakla birlikte komünizmin, değişim sürecine daha devrimci yaklaşım sergilediği ve mesnedinin Komünist Manifesto’ya dayandığı ifade edilmiştir.⁸⁹ Devlet yönetimi olarak tanımlandığında sosyalist devlet, uyguladığı politikalar (ekonomi ve sosyal) itibariyle sosyalist düşünce akımını yani üretim amaçlarını girişimciye bırakmayan diğer bir deyişle devletin üretim araçlarına sahip olduğu ve yönetimi benimseyen devlet olarak değerlendirilir. Heywood, devrimci sosyalizmin ortaya çıktığı 19.yy. itibariyle sosyalist siyasi partiler, sendikaların büyümesi, çalışma şartlarının ve ücretlerin iyileşmesiyle birlikte çalışan sınıfın, kapitalist sisteme entegre olduğunu ifade etmektedir.⁹⁰ Heywood aslında Marks’ın işçi devrimi hayalinin aksine çalışan sınıfın haklarının iyileştirilmesi sonucu sömürü düzeninin devam ettiğini yani kapitalizmin güçlendiğini ifade etmektedir.

Engels, “üretimin sosyalist tipi” hakkında; üretim araçlarının sosyalleştiğini ifade ederek, üretim, dağıtım ve gelişme üzerinde rasyonel sosyal kontrol mekanizması bulunduğunu ve bu süreçler üzerinde demokratik kontrol mekanizmaları bulunduğunu ifade etmiştir.⁹¹ Sosyalist sistemde, üretim araçları ve ürünler tüm çalışanları temsil eden proletaryan devlete aittir. Piyasa mekanizması işlemediği için devletin tek işveren olarak rol oynadığı ve tek parti, merkezi planlama gibi unsurlar göz önünde tutulduğunda devletin tek hâkim güç olduğu hem işveren olarak hem de sosyal politika uygulayan (sosyal yardım sosyal hizmet vb. uygulayıcısı) aktör olduğu görülmektedir. Fonksiyonel anlamda söz konusu refah devleti uygulamalarının sağlanması için bir yol olarak görülmekle birlikte refah devletinin hizmetlerinin tam olarak sağlanıp sağlanmadığı başka bir deyişle sosyal

⁸⁸ Turan, **A.g.e.**, s.81. Turan, Bolşevik ihtilalinin mimari olarak Lenin’i, Marx ve Engels’den sonra komünizmin üçüncü büyük ideoloğu olarak nitelendirmiştir.

⁸⁹ Newman, **A.g.e.**, s.34.

⁹⁰ Heywood, **A.g.e.**, ss.31-38.

⁹¹ Christopher K. Chase-Dunn, “Socialist States in the Capitalist World-Economy”, **Social Problems**, C.27, S.5, 1980, ss.505–525.

tekâmül (fırsat eşitliği, sosyal adalet) hedefine ulaşp ulaşmadığı ayrı bir problem olarak görülmektedir.

Özetlemek gerekirse Marksist gelenekle şekillenmiş yönetim biçimini savunan ülkeler “sosyalist” ülkeler olarak değerlendirilirken bu ülkelerin kavramsal olarak “refah devleti” işlevleriyle ilgili belli yönlerde kesiştiği görülmektedir. Sosyalist devlet, kavramsal olarak refah devletin kavramının karşılığı olmamakla birlikte, bu yönetim biçimini benimseyen ülkelerde de refah devleti uygulamaları görülmektedir; önemli fark bu hizmetler refah devletinde piyasa koşulları içinde sağlanmaktayken sosyalist anlayışta piyasa mekanizması yerine devlet tarafından sağlanmaktadır. Refah devleti hizmetlerine örnek teşkil eden eğitim ve sağlık hizmetleri SSCB refah politikalarının en başarılı kabul edildiği iki alan olmuş, Stalin’in ölümünden sonra ek olarak konut(housing) politikaları da uygulanmış, Klaus von Beyme konut politikasının genel olarak sosyalizmde olduğu gibi, SSCB’nin sosyal politikasının temeli olduğunu ifade etmiştir.⁹²

Sosyalist devlet ve refah devleti karşılaştırmasında Kaufmann’ın ortaya atmış olduğu yaklaşımda ABD ve SSCB ‘nin tüm modern devletlerin refah devleti olmadığı yönünde olmuştur. Gerek bazı kapitalist ülkelerde ABD gibi gerek bazı sosyalist devletler SSCB gibi genellikle sosyal haklardan yararlanan ayrıcalıklı grupların bulunması (genellikle askeri yöneticilerin) dolayısıyla refah hizmetlerinin tüm topluma ulaştırılamaması, refah devletin hedefleriyle çelişmektedir. Kaufmann, refah devletini, kapitalizm ve sosyalizm arasında süre gelen bir gerilime dayandığını belirterek, Batı Avrupa’da refah devletin ara yol (üçüncü yol) rolü olarak ABD kapitalizminden ve SSCB sosyalizmden farklılaştığını ifade etmiştir.⁹³

⁹² Franz-Xaver Kaufmann:” Variations of the Welfare State: Great Britain, Sweden, France and Germany between Capitalism and Socialism” ,Kaufmann, **Variations of...A.g.e.**, s. 59.

⁹³ Kaufmann, “Variations of the Welfare State: Great Britain, Sweden, France and Germany between Capitalism and Socialism”, Kaufmann, **Variations of...A.g.e.**, s.46.

Demokrasi ve refah devleti ilişkisini daha somutlaştıran bir tespit Özdemi, eski sosyalist ülkelerde ve bu rejimi uygulamış bazı ülkelerde refah devleti hizmetlerinin uygulandığını fakat demokratik ve hukuk devleti olmayan bu ülkelerin “sosyal hukuk devleti” olarak nitelendirilemeyeceğini ifade etmiştir.⁹⁴ Tanım, aslında refah devletinin sosyal politika dışında kalan diğer önemli unsurlarından olan “demokrasi” ve “hukuk üstünlüğü” unsurlarına atıfta bulunmak kaydıyla refah devletinin sağladığı hizmetler itibarıyla salt sosyal harcama yapmak ya da mevzuatın hazırlamak gibi görevlerinden daha geniş spektruma, hakların herkese eşit şekilde ulaştırılması, standart sağlama gibi hedefleri de kapsadığı anlaşılmaktadır.

1.7.3. Sosyal Devlet ve Refah Devleti

Önceki bölümlerde kavramsal bakımında verilen bilgiler ışığında değerlendirildiğinde “sosyal devlet” ve “refah devleti” her ne kadar birbirine denk anlamlar taşıdığı düşünülse de aralarında farklar bulunmaktadır. Aktan, “sosyal devlet”, “refah devleti”, “sosyal refah devleti” kavramlarını İngilizce kaynaklardan örnekler vererek aynı anlamda kullandığını belirtmiş ve Türk literatüründe de “refah devleti” ve “sosyal refah devleti” kavramlarının aynı anlamda kullanıldığını ifade etmiştir.⁹⁵ Seyyar, “refah devleti” ve “sosyal refah devleti” kavramlarını aynı anlamı vererek açıklamıştır fakat “sosyal devlet” kavramını diğer iki kavramdan farklı olarak değerlendirmiştir. “[*(Social state, sozialstaat), değişik yaklaşım ve uygulama biçimlerine rağmen, sosyal sorunlara yönelik sosyal politikalar geliştiren devlettir//Sosyal siyaseti, kendi başına veya katılımcı demokrasi çerçevesinde sivil toplum örgütleri ile birlikte uygulayan devlettir*]”⁹⁶ şeklinde tanımlamıştır. Seyyar tarafından yapılan sosyal devlet tanımı, iktisadi yapıya müdahale, ekonomik kalkınma ve ekonomik gelişme, standart sağlama gibi işlevleri kapsamamaktadır ve refah devleti kavramından açıkça farklılaşmaktadır ek olarak devlet yanında devlet dışı aktörler de Seyyar tarafından sosyal devlet kapsamına alınmıştır.

⁹⁴ Özdemi, **Küreselleşme...A.g.e.**, s.201.

⁹⁵ Aktan, Özkıvrak, **A.g.e.**, ss.8-9.

⁹⁶ Seyyar, **Sözlük...A.g.e.**, ss.359- 422.

Sosyal devlet ve refah devleti kavramlarının amaçlarıyla ilgili olarak “...tarihsel bir yapı olarak, toplumun refah koşullarını iyileştirme amacı ile sosyal güvenlik kurumları oluşturma ve adaleti yaygınlaştırma temelinde şekillenmiştir” ve sosyal devlet kavramının Almanca konuşulan ülkelerde kullanıldığı, refah devleti kavramının ise İngilizce dilinin hâkim olduğu ülkelerde kullanıldığı ifade edilmiştir.⁹⁷ Sonuç itibariyle her refah devleti özelliği sergileyen ya da refah devleti olarak nitelendirilen ülke bir yönüyle ekonomik gelişmeyi ve kalkınmayı sağlamakla birlikte “sosyal devlet” olma özelliği de gösterdiği anlaşılmaktadır. Diğer taraftan her “sosyal devlet” için refah devletinin amaçlarını gerçekleştirdiğini söylemek zordur. Sosyal politikayı uygulamayı hedefleyen ve bununla ilgili mevzuat ve kamusal kurumlara sahip olması beklenirken, iktisadi başarıyı sağlayamaması, ya da başta gelir dağılımı olmak üzere muhtelif refah devleti işlevlerini (fırsat eşitliğini, adil sosyal yardım, işsizlik sorunu vb.) sağlayamaması “sosyal devlet” özelliği taşıyan tüm devletlerin “refah devleti” olarak nitelendirilemeyeceğine işaret etmektedir.

1.7.3.1. Refah Devleti Anlayışı

Refah devleti kavramsal olarak muhtelif araştırmacılar tarafından farklı tanımları bulunan, özellikle devletin görevleri bakımından önemli somut noktalar içeren bir kavramdır. Yaşanan olumsuzluklar, piyasanın başarısızlığı, herkesin eşit düzeyde sosyal haklardan faydalanması, denetim mekanizması, kanun yapma vergilendirme gibi birçok bakımdan devletin müdahale etmesi gerektiği sonucu ortaya çıkan bir kavramdır. Hem refah kelimesi hem devlet kelimesi ile etimolojik bilgiler genel anlamları itibariyle refah devletinin unsurları, görevleri belli bir oranda refah devletinin hedefleri bakımından yol gösterici olmaktadır. Literatürde muhtelif refah devleti tanımları bulunmakla birlikte tam mutabakat sağlanmamasında rağmen, tanımlardan anlaşılacağı üzere genel olarak çıkarılacak ortak noktalar bulunmaktadır.

⁹⁷ M. Kemal Aydın, Eyüp Ensar Çakmak, “Sosyal Devletin Temelleri”, **Bilgi Dergisi**, 2017, S.34.

Kavramsal olarak refah devleti kavramının daha net anlaşılabilmesi için öncelikle semantik bakımından “refah” ve “devlet” kelimeleri irdelenmek koşuluyla etimolojik bilgiler bu bölümde verilmiştir. Refah devletinin geçirdiği tarihsel süreç itibariyle eski çağlarda bir nevi “sadaka” ya da “hayırseverlik” müessesleri olarak dini kökenli başka bir deyişle devletin bir sorumluluk olarak zorunlu olarak herkese verilmesi şeklinde uygulanmadığı dönemden artık yararlanma şartının salt “vatandaş olma” kriterine kadar indiği modern refah devletinin gelişimi “refah devletinin tarihsel süreci” olarak irdelenecektir. Burada sanayi devrimi öncesi dönem, sanayi dönemi (refah devletinin başlangıcı), refah devletinin olgunlaşma dönemi (altın çağı) ve refah devletinin yeniden yapılanma süreci sonrasında ise refah devletinin geleceği ile ilgili bazı bilgiler verilmiştir. Söz konusu dönemler uygulanan sosyal politika araçları (sigorta, sağlık vb.), sosyal harcama miktarları, istihdam oranları gibi istatistikî bilgilerle desteklenerek süreç somutlaştırılmıştır.

Refah devleti, kapsamı itibariyle geniş ve genel anlamda “olumlu hal” durumuna hitap eden bir kavramdır. İçinde mutluluk, iyi olma(well-being), ekonomik iyilik, demokrasi, hukuk (hukukun üstünlüğü, adalet duygusunun tatmin edildiği, ekonomik gelişmeyi başarmış olma vb gibi unsurları barındıran geniş bir kavram olduğu, bireylerin “tatmin olduğu” da anlaşılmaktadır. Hülasa, bireylerin güven ve mutluluk hissinin bakımından devletin sunmuş olduğu birçok hizmetin vatandaşları tatmin etmesi ve güven hissiyatını oluşturmaları en önemlisi de bireylerin adalet duygularının tatmin edilmesi büyük önem arz etmektedir. Adalet duygusu, hukuk alanında olduğu gibi, bireylerin sosyal haklardan yararlanma durumları, gelir dağılımının sağlanması, gibi hukuk dışı alanlarda da önem arz etmekte ve sosyal tekâmülün sağlanmasında önemli rol oynamaktadır. Sosyal politika hizmetlerinin uygulamalarında klientalist uygulamalar ve ülkemizde “popülist neoliberalizm”⁹⁸ olarak nitelendirilmiş Türkiye’de siyasal yapı ve dolayısıyla etkileri Paul Spicker’in yararlanmalar ve yararlanamayanlar arasında oluşan “keskin kutuplaşma”⁹⁹ sorunun ortaya çıkması, refah devletinin sosyal adaleti sağlama fonksiyonuyla açıkça çelişir duruma gelmektedir. Hile (fraud), girişimleri bakımından bireylerin motivasyonu ve

⁹⁸ Yonca Özdemir, **A.g.m.**

⁹⁹ Paul Spicker, **The Welfare State: A General Theory**, Sage Publications, 2000, s.86.

adalet duygularını farklı yollarla tatmin etme psikolojisi ki hile (fraud) üçgenini oluşturan unsurlardan biri olan “rasyonelleştirme” kişilerin haksız ve yolsuzca elde edeceği faydaları meşru algılama eğilimine teşvik edici bir baskı unsuru olarak görülebilmektedir. Sosyal tekâmül sağlamaya yönelik olan refah devleti uygulamaları bireyleri suç işlemeye iten faktör haline gelmesine sebep olabilmektedir.¹⁰⁰

Bir kavram olarak “refah devletini” tanımlarına değinmeden önce semantik bir perspektiften bakıldığında öncelikle “refah (welfare)” kelimesine değinilecek olursa Arapça kökenli kelime anlam olarak “[*bolluk, varlık ve rahatlık içinde yaşama, gönenç*]”¹⁰¹ anlamına gelmektedir. Bireyi odak noktasına alan bir tanımda İngilizce “welfare” kelimesinin kökeni itibariyle “well(iyi)” ve “fare(ücret)” kelimeleriyle açıklanmış ilk olarak seyahat ya da varış anlamında fakat devamında “*yiyecek temini*”¹⁰² olarak nitelendirmiş ve refah merkezinde bireylerin yaşamıyla alakalı olduğu ifade edilmiştir. Kavramsal olarak refah devleti tanımlarına ışık tutacak bir tanım refah kelimesiyle ilgili “[*Refah, ekonomik kaynaklara ulaşmada mümkün en yüksek erişim, yüksek düzeyde iyi oluş, vatandaşların mutluluğu dâhil olmak üzere yüksek refah seviyesi, yoksulluğu engellemek amacıyla asgari gelir garantisi ve son olarak bireylerin iyi hayat sağlamaları için yeteneklere sahip olmasıdır*]” şeklinde tanımlanmıştır.¹⁰³ Tanım, refah devletinin fonksiyonlarından olan yoksulluğun azaltılmasının(gelir desteği) yanı sıra, bu amaçlara ulaşılabilmesi için gereken sağlık, eğitim vb. hizmetlerini aynı zamanda gelir sağlama daha geniş anlamda kaynakların ulaşılması olarak değerlendirmiştir. Kelime anlamından anlaşılacağı üzere “iyi olma, mutlu olma, esenlik, zenginlik” gibi hem bireysel hem de toplumsal bakımdan genel olumlu hal, sosyal sorunların daha az yaşandığı durum olarak çıkarım yapılabilir. Başka bir sözlük anlamında refah “*sağlık, mutluluk, varlık*

¹⁰⁰ Nejat Bozkurt, **İşletmenin Kara Deliği Hile Çalışan Hileleri**, Alfa Basım Yayım Ltd.Şti. 2009, ss.60-111. Söz konusu üçgenin baskı ayağında psikolojik, egoya dayanan, ideolojik, ekonomik motivasyon türleri bulunmaktadır ve adalet duygusunun tatminsizliği bu yönüyle bireyleri suç işlemeye iten bir sebep olarak değerlendirilebilir.

¹⁰¹ TDK, **A.g.e.**, s.1648.

¹⁰² Bent Greve, “What is Welfare?”, **Central European Journal of Public Policy**, C.2, S.1, 2008, ss.50-73.

¹⁰³ Greve, “What is Welfare?”, **A.g.m.**

ve genel iyi olma durumu ve ihtiyaç sahiplerine genel olarak devlet tarafından sağlanan finansal ve diğer yardımlar”, refah devletini de “hükümetin nüfusun iyilik halini işsizlik sigortası, yaşlılık aylıkları ve diğer sosyal güvenlik araçlarıyla devletin sorumluluğuna alan sistem”¹⁰⁴ olarak tanımlamıştır. Kelime anlamından anlaşılacağı üzere refah, ekonomik zenginlik olarak bir anlamı bulunmakla birlikte ekonomik iyileşmenin dışında zihinsel ve fiziksel olarak ve aynı zamanda sosyal olarak da bireylerin iyi (well-being) durumda olması anlamları bulunmaktadır, dolayısıyla maddi, manevi yönden genel iyilik halini ifade etmektedir.

Sosyal politikanın uygulayıcısı ve unsuru olan “devlet” unsuru ise refah devletinin bileşenlerinden biridir; insanlık tarihi kadar eski olan “devlet” kavramı hakkında birçok tanım bulunmaktadır. Eski dönem için “M.Ö. V. yüzyılda Atina’da yaşayan sofistler devleti; insanların güven içerisinde yaşayabilmelerini ve az zahmetle çok iş başarabilmenin bir aracı olarak tanımlamışlardır.”¹⁰⁵ Eski dönemde görev bilinci bakımından güven hizmeti sağlaması ve bireylerin gelir elde etme gibi hedefleri olan bir kavram olarak görülmüştür. Refah devletinin modern devlet olduğu düşünüldüğünde, modern devlet kavramı, Georg Jellinek tarafından “...belirli bir toprak parçası üzerinde iktidarı elinde bulunduran insan topluluğunun oluşturduğu örgütlü yapı” olarak tanımlamış ve Turan, modern devletin belli başlı unsurlar (insan, toplum, örgütlenme vb.) yanı sıra her modern devletin “ulus devlet” olduğunu ifade etmiştir.¹⁰⁶

M.Sodaro, devlet ile ilgili yaptığı tanımda devletin siyaset biliminde “devlet kurumlarının ve resmi temsilcilerinin tamamı” şeklinde tanımlayarak bileşenleri “egemenlik, meşruiyet, bağımsızlık ve devletin amaçları” şeklinde açıklamıştır.”¹⁰⁷ Weber’in tanımında ise devlet, belirli bir bölgede fiziksel gücün meşru kullanımı elinde tutan insan topluluğu olarak tanımlamış, egemenlik odaklı bir tanım olarak

¹⁰⁴ Collins English Dictionary, HarperCollins Publisher, 2008, s.1001.

¹⁰⁵ Hakan Ay, Öznur Uçar, “Devletin Gelişim Süreci”, *İşletme Fakültesi Dergisi*, C.16, S.2, 2015, ss.195-206.

¹⁰⁶ Turan, A.g.e., ss.21-22.

¹⁰⁷ Michael J. Sodaro, *Comparative Politics: A Global Introduction*, McGraw-Hill Higher Education, 2007, ss.125-126.

politika uygulayıcı taraf anlamını da barındırmaktadır.¹⁰⁸ Tanımlardan anlaşılacağı üzere devlet bir tüzel kişilik olarak kendisine belli başlı görevler yüklenmiş bir olgudur ve tanımlarda millet, topluluk gibi tanımlar açıkça devletin bir unsuru olarak “insan” kavramını öne çıkarmaktadır ve devlet kendisinden belli başlı görevleri yerine getirmesi gereken bir kavramdır.

Hem refah kelimesinin hem de devlet kelimesinin yukarıda belirtilen anlamlarından basit bir çıkarım yapıldığında refah devleti, onu meydana getiren unsurlarından biri olan insanın yani vatandaşlarının ya da yerleşiklerin mutluluk, zenginlik, esenlik halinde yaşamalarını sağlayan devlettir. Devletin unsurlarından biri olan, insanların mutlu olduğu coğrafyalar gibi bir tanım yapılabilir fakat kavramsal olarak refah devleti tanımında ekonomik gelişmenin yanı sıra sosyallik vurgusu yapılmış aynı zamanda hukuk üstünlüğü, demokrasi, eşitlik vb. farklı bileşenleri içinde barındıran geniş yelpazeye sahip bir kavramdır.

“Refah devleti” kavramı üzerinde ortak mutabakat sağlanmamış olsa da genel tanımlardan çıkarılacak ortak noktalar bulunmaktadır. “Sosyal devlet”, “refah devleti” ve “sosyal refah devleti” kavramları ile denk anlamlar taşıdığı ifade edilmiş olmasına rağmen aralarında farklılıklar bulunmaktadır.¹⁰⁹ İngiltere, “welfare state”, Almanya, “Sozialstaat”, Fransa, “Tatat providence”, Hollanda “Verzorgingsstat” ve İsveç “Folkhemmet” olarak tanımlarken refah devleti ABD tarafından yakın zamanlarda kullanılan bir kavram olmuş, diğer yandan, salt “fakirlere yardım” olarak anlaşıldığından dolayı refah devleti, bağımlılık yaratan bir kavram olduğu düşüncesiyle hakkında kuşku duyulan (distrust) bir kavram olarak algılanmaktadır.¹¹⁰ Greve, refah devleti kavramını tanımlamanın zorluğundan bahsetmiş ve en önemli sebebini ise refah devletlerinin çeşitliliğine ve ayrıca refah devletinin farklı

¹⁰⁸ Philipp Lottholz, Nicolas Lemay-Hébert, “Re-reading Weber, Re-conceptualizing State Building: from Neo-Weberian to Post-Weberian Approaches To State, Legitimacy and State-Building”, **Cambridge Review of International Affairs**, C.29, S.4, 2016, ss.1-19.

¹⁰⁹ Aktan, Özkıvrak, **A.g.e.**, s.9.

¹¹⁰ Franz-Xaver Kaufmann, “Towards a Theory of the Welfare State”, **European Review**, C.8, S.3, 2000, ss.291-312.

disiplinlerle olan ilişkisine bağlamış, aynı zamanda refah devleti kavramının zamanla değiştiğini de ifade etmiştir.¹¹¹

Refah devleti kavramının ilk defa ne zaman kullanıldığıyla ilgili muhtelif bilgiler bulunmaktadır;1941 senesinde başpiskopos Temple “Citizen and Churchman” adlı eserinde kullanıldığı ifade edilmiştir.¹¹² Refah devleti kavramın ilk defa kullanımıyla ilgili “etat-providence” olarak Fransa’da ikinci imparatorluk döneminde kullanıldığı da belirtilmektedir.¹¹³ Asa Briggs, refah devleti kavramının ilk defa 1945’ten sonra İngiltere’de çalışma hayatını (Labour Bratin) açıklayan bir kavram olduğunu ifade etmiştir.¹¹⁴ Tarihsel süreçte ise refah devleti kavramı İskandinav ülkelerinde 1930'larda kabul edilmişken, Büyük Britanya’da yaygın olarak II. Dünya savaşından sonra kullanılmıştır.¹¹⁵

1.7.3.2.Refah Devleti Kavramı

Refah rejimleri literatürüne üçlü sınıflandırmayla katkıda bulunan Esping-Andersen dar bakımdan geleneksel refah devletini, sosyal iyileşme; gelir transferleri ve sosyal hizmetler ve barınma sorunundan ibaret görürken, geniş yönden refah devletini, politik ekonomi açısından değerlendirerek devletin ekonomiyi yönetme ve organize etme konusuna odaklandığını ifade etmektedir.¹¹⁶ “The Three World Of Welfare Capitalism” adlı eserinde refah devletini ortak tanımlamaya dayanarak “...vatandaşları için asgari düzeyde refahtan pay almasını bir sorumluluk olarak güvence altına alan devlet” olarak devletin zorunlu olarak uyguladığı ve her vatandaşı için standart sağladığı bir kavram olarak tanımlamıştır.¹¹⁷

¹¹¹ Johanna Kuhlmann, “What is a Welfare State?”, Greve, **Routledge Handbook, A.g.e.**, s.13.

¹¹²Kaufmann, **European ...A.g.e.**,s.8., Arzu Kurşun, Cemil Rakıcı, “Sosyal Refah Devletin Tarihi Süreci ve Günümüz Bazı Refah Devletlerinin Değerlendirilmesi”, **Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi**, c.2 S.2, 2016, ss.135-156.

¹¹³ Faruk Taşçı, **Sosyal Politika Ahlak İlişkisi**, Nobel Akademik Yayıncılık, 2012, s.23.

¹¹⁴ Asa Briggs, “The Welfare State in Historical Perspective”, **European Journal of Sociology**, C.2,S.2,1961, s.221.

¹¹⁵ Kaufmann, **Towards... A.g.m.**

¹¹⁶ Andersen,**Three...A.g.e.**,ss.1-2.

¹¹⁷ Andersen, **Three...A.g.e.**, s.19.

-Geniş perspektifli yapılmış olan başka bir tanımda Ali Seyyar, refah devleti kavramını “sosyal refah devleti” kavramıyla eş anlamda kullanılarak “[ileri boyutta sosyal refahı ve sosyal adaleti sağlamak maksadıyla, iktisadi ve sosyal hayata aktif ve kapsamlı bir biçimde müdahale eden sosyal devlet modelidir.]”¹¹⁸ şeklinde tanımlamıştır. İleri boyutuyla ve ekonomik alana müdahale özelliğiyle, önceki bölümde değinilen “sosyal devlet” kavramından büyük ölçüde farklılaşmaktadır, Seyyar, refah devletini sosyal devletin bir modeli olarak değerlendirmiştir tanım sosyal devleti modelinin gelişmiş-ilerlemiş halini ifade etmektedir. Özellikle sosyal adalet vurgusuyla toplumsal katmanlaşmayı engelleme, eşitlik, fırsat eşitliği, adalet gibi bazı evrensel ahlak normlarını da içinde barındıran geniş bir kavram olduğu da tanımdan anlaşılmaktadır.

-Refah devletiyle ilgili ilk sınıflandırma çalışmasını yapan Wilensky, refah devletini; “...refah devletin temel, tüm vatandaşlarına devlet destekli asgari gelir standardı, beslenme, sağlık, barınma ve eğitim hizmetlerinin sadaka(charity) olarak değil siyasi hak olarak tanımlayan devlet”¹¹⁹ olarak tanımlamıştır. Tanım refah devletine geniş bir perspektif kazandıran sadece hak sunmaktan ziyade haklardan herkesin eşit şekilde faydalanması gerektiren sistem olması sebebiyle refah devletin unsurlarını (vatandaşlık, hukuk devleti vb) açıklayıcı niteliktedir. Bir hak olması sebebiyle devletin zorunlu olarak uygulaması Marshall’ın sosyal hak ve vatandaşlık ilişkisiyle paralellik göstermektedir. Refah devleti ve vatandaşlık ilişkisine ilişkin Andersen ve diğer tanımların “vatandaşlarına temel düzeyde refah sağlamak” olarak ortak işaret ederken Marshall’ın önermesi sosyal vatandaşlığın refah devletin temel fikrini oluşturduğuna dayanmaktadır.¹²⁰ Fakat Marshall hakları sosyal alanda değerlendirirken Wilensky, “siyasi” hak olarak nitelendirmiştir, bir hak olması zorunluluk unsurunu da kapsamaktadır.

¹¹⁸ Seyyar, **Sözlük...A.g.e.**, s.359.

¹¹⁹ H.L. Wilensky, **The Welfare State and Equality**, Berkeley: University of California Press,1975, s.1.

¹²⁰ Andersen, **Three...A.g.e.**, ss.18-21, Refah devleti tanımlarında değinildiği üzere gerek Wilensky gerek Andersen ve ayrıca sosyal politika tanımı yapan Holden “vatandaşlarına”, “yurttaşlarına” ifadesi kullanılarak refah devleti ve vatandaşlık ilişkisi vurgulanmıştır.

-Refah devleti tanımlamalarıyla ilgili literatürde sıkça geçen tanımlardan biri ise A. Briggs tarafından yapılmıştır, “...*piyasa güçlerinin rolünü dengelemek (modify) amacıyla örgütlü gücün(siyaset ve idare yoluyla) bilinçli olarak kullanıldığı bir devlet türüdür.*” şeklinde tanımlamıştır. Briggs, bir aktör olarak devletin görev aktif görev almasına yani müdahale etmesi gerekliliğine Wilensky ve Seyyar tanımına benzer şekilde vurgu yapmıştır. İlerleyen bölümlerde değinileceği üzere devleti müdahaleye etmeye iten sebep olarak “piyasa başarısızlıkları” Briggs tanımından piyasanın vurgusundan da anlaşılmaktadır. Briggs, tanımda bahsettiği refah devletinin görevlerini üç alanda somutlaştırarak; “...*kişilere ve ailelere bir belirli düzeyde gelir garantisi sağlaması, kişilerin, belirli sosyal risklerin üstesinden gelmelerinde onlara yardımcı olması ve sosyal refah hizmetleri aracılığıyla tüm vatandaşların en iyi yaşam standartlarının sağlanması*” şeklinde değerlendirmiştir.¹²¹ Üç alan aslında ilk algıda dar bir perspektif gibi gözükse de sosyal risklerin (işsizlik, ölüm, hastalık vb.) bertaraf edilmesi bile başlı başına birçok politikayı kapsamaktadır ve gelir garantisi ise standart sağlama ve yoksullukla mücadele işlevleri tanımdan çıkarılmaktadır.

-Therborn, refah devletini, “...*devlet görevlerinin tarihsel değişimi: devletin günlük rutinlerin hane halkının refah gereksinimlerine adanması*”¹²² şeklinde tanımlamıştır. Bir yönüyle devleti görevlerinin sosyal alana müdahale etmediği dönemden itibaren gümüz modern çağda zorunluluk seviyesine kadar gelişen sosyal hakların değişim sürecini de işaret etmektedir. Diğer tanımlardaki somut devlet görevi piyasa başarısızlığı gibi unsuları doğrudan açıklamamakla birlikte değişen süreç itibarıyla ki sosyal sorunların ülkeler göre, çağa göre değiştiğini vurgulayan tanımdan refah devleti kavramının dinamik bir özelliği olduğu da görülmektedir.

¹²¹ Briggs, **A.g.m.**

¹²² Andersen, **Three... A.g.e.**, s.19.

-Refah devletinin görevlerini ve özelliklerini nedensellik ilişkisiyle açıklayan Özdemir ‘e göre refah devletini “...müdahaleci, düzenleyici ve geliri yeniden dağıtıcı bir devlettir. Müdahalecidir, çünkü piyasa başarısızlıkları üzerine harekete geçer ve doğan sorunların giderilmesine yönelik olarak önlemler alır, düzenlemeler yapar. Düzenleyicidir, çünkü iş piyasalarındaki düşük ücretlerin işçileri sefaletle düşürmemesi için asgari bir ücret belirler, sosyal güvenlik ve sosyal yardım hizmetlerini üstlenir vb. Gelirin yeniden dağıtıcısıdır, çünkü vergi ve diğer politikalar ve transfer harcamalarıyla gelirin paylaşımına müdahalede bulunulmadığında, sınıflar arasında gelir dengesizliklerinin, dolayısıyla huzursuzlukların çıkacağına farkındadır.”¹²³ Özdemir, refah devletinin müdahaleci, düzenleyici, gelirin yeniden dağıtıcı özelliklerini ile sosyal alanlarda olduğu gibi mali alan vergileme, kontrol görevi vb. ekonomik anlamda ücret politikası, vb. özellikleri vurgulamıştır. Aynı zamanda devletin müdahale etmediği durumda sosyal tekâmülün sağlanamadığını, sosyal sorunlar (mutsuzluk, huzursuzluk vb) yaşanacağını da ifade etmiştir.

Refah devleti hakkında yapılmış olan tanımlardan anlaşılabacağı üzere tam olarak mutabakat sağlanmamış olsa da içinde ekonomik gelişmişliğin yanı sıra sosyal gelişmişliği de ve mümkün olduğu kadar toplumun genel iyilik haline hitap etmesi ve standart sağlaması, geliri yeniden dağıtıcı özelliği refah devletinin önemli noktalarıdır. Wilensky, Briggs, Seyyar tanımlarında devlete muhtelif görevler verilmiştir fakat Özdemir’in daha somut ve nedensellik ilişkisi kurarak aktardığı gibi devletin geliri “yeniden dağıtıcı” rolü dolaylı olarak, gelir dağılımı, vergilendirme, sosyal güvenlik uygulamaları, gibi birçok işlevi kapsamaktadır. Refah devletinin bir nevi görevleri sosyal harcama yapabilme vb. faaliyetleri ve en nihayetinde ülkenin elde ettiği toplam hâsılanın mümkün olduğunca topluma adil şekilde yansıtılmasını belirtmektedir. Özellikle vergilendirme ve sosyal harcama ilişkilerine bakıldığında devletin elde ettiği gelir olarak vergiler aynı zamanda devlet tarafından yapılan sosyal harcamalar Robin Hood metaforu, Özdemir’in özetlediği ilkelere paralellik

¹²³ Özdemir, *Küreselleşme...A.g.e.*, s.21.

göstermektedir. Vatandaşlık şartı, standart sağlama görevi ve devlet tarafından bunun zorunlu olarak sunması temel özellikler olarak görülmektedir.

Andersen, devlet müdahalesini “sorumluluk” olarak tanıyarak aslında bireylerin yaşam kalitesini ve dolayısıyla toplumsal iyileşmeyi devlet zorunluluğu, devletin bir fonksiyonu yani adalet, güvenlik vb. hizmetler şeklinde sunulması gereken hizmetlerden biri şeklinde ifade etmiş yaşayan insanlar açısından “hak” temelli bir yaklaşıma dayandırmıştır. Müdahaleci devlet anlayışı ise Turan tarafından iki temel bileşene; “sosyalist devlet” ve sosyal demokrat devlet anlayışı olarak dayandırılmıştır burada refah devleti tanımı kapsamına almamıştır. Turan, refah devletinin temelini oluşturan Keynesçi politikaların ve sosyal demokrat modelin birbirine benzediğini belirtmiş fakat Keynesyen politikaların kriz anında ve kapitalizmin sorunlarını aşmak için şartlı olarak müdahale ettiğini savunmuştur.¹²⁴ Batı Avrupa refah devletinin karakteristik özellikleri devletlere göre farklılık göstermekle birlikte serbest piyasa tarafından kontrol edilen girişimci sorumluluğu ile ekonomik ve sosyal hakların devlet tarafından kontrol altına alınması unsurlarının birleşimidir.¹²⁵

Refah devleti, esasen tamamlayıcı fakat çatışmacı bir ilişkiye dayanmaktadır. Bir tarafta üretimin gerçekleşmesinde piyasalara ait düzenleme ve diğer tarafta ise devlet tarafından düzenlenen çalışma ilişkileri alanı, gelir dağılımı ve özel hizmetler alanlarını kapsayan tamamlayıcı ve çatışmacı bir ilişkidir; var olan gelen çatışma refah devleti olarak gelişen ulus devletlerin kurucu faktörüdür¹²⁶, ulus devlet anlayışı refah devletinin önemli unsurlarındandır. Topalhan, ulus devlet kimliğinin muhtelif fonksiyonları bulunduğunu ifade ederek fonksiyonlardan birinin “refah toplumu ve sosyal bütünleşme süreci” olarak değerlendirmiştir. Ulus devlet anlayışında ülkelerin kendilerine uygun sosyal politikaları uygulayarak toplumsal bütünleşmeyi sağladığını ifade etmiştir.¹²⁷ Milliyetçilik ideolojisine dayanan ulus

¹²⁴ Turan, **A.g.e.**, ss.126-128.

¹²⁵ Lutz Leisering, “Nation State and Welfare State: An Intellectual and Political History”, **Journal of European Social Policy**, C.13, S.2, 2003, ss.175-185.

¹²⁶ Kaufmann, **European...A.g.e.**, s.183.

¹²⁷ Topalhan, **A.g.e.** ss.224-225.

devlet anlayışı sağlamış olduğu bütünleştirici ve kapsayıcı özelliğiyle ekonomik alanda olduğu gibi sosyal alanda da ilerlemeyi sağlamıştır. Tanım bir yönüyle bahsedilen diğer özellikler (kapsayıcılık, bütünleyicilik vb.) yanı sıra vatandaşları sağlamış olduğu kimlik bilinciyle de yönettiği görülmektedir.

Neo-liberal politikalar üçüncü bölümde değinileceği üzere küreselleşmenin etkisiyle birlikte yaşanan dönüşümün yansımalarından biri olarak değerlendirilebilir. Geçmişten itibaren ele alınacak olursa liberalizm, keynesyen ekonomi, neoliberalizm gibi düşünce akımları ekonomik yapıyla ilgili olduğu kadar aynı zamanda siyasi yapıyla da ilgili düşünce akımlarıdır. Düşünce akımlarında genel olarak yaşanan dönüşümlere değinileceği üzere; bir tarafta devlet ve bu bağlamda devletin görevleri, sorumluluklarıyla ilgili dönüşüm (gece bekçisi devlet, jandarma devlet ya da müdahaleci-refah devleti pozisyonları) olarak anılmaktadır. Diğer tarafta “piyasa mekanizması” ve piyasanın elde edeceği başarılar ya da başarısızlıklar dolayısıyla piyasanın ekonomisinin dönüşümü (örnek olarak yeni sağ, üçüncü yol gibi alternatiflerin ortaya çıkması) ve bir devlet politikası olan refah hizmetlerini etkileyen dinamiklere değinilmiştir.

1.7.3.3.Refah Devleti-Refah Dışı Devlet Yaklaşımı

Refah devleti (welfare state) ve refah dışı devlet (non-welfare states) ayrımı da rejimlerle ilgili bir yaklaşım geliştirilmiştir. Andersen’in dekomodifikasyon kullanarak yaptığı ayırımına bir eleştiri getirilmiş Andersen tipolojisinin tam olarak “refah devleti-refah dışı devlet” ayrımı için yeterli olmadığı yaklaşımda ifade edilmiştir. Ek olarak refah devletini , “refah sektörü (welfare sector)” yüksek refah hizmetleri ve yönetimi, “refah politikası”, sosyal konularla ilgili siyasi aksiyonlar olarak iki taraflı değerlendirilmiştir. Refah devletinden bahsedebilmek için eğer refah hizmetleri normatif yönelimlere bağlıysa ve eğer siyasi aktörler tüm nüfusun refahı için ortak sorumluluk üstleniyorsa refah devletinin ve tam anlamıyla refahın gerçekleştiğini ifade etmiştir. Leisering, her modern ulus devletin, refah devleti olmadığını, kapitalist bir ülke olarak ABD, sosyalist ülke olarak Sovyetler Birliği’nin ve diğer ülkelerde bazı ayrıcalıklı (privileged) gruplara özellikle hükümete ya da

orduya yakın bireylere refah hizmetlerinin sağlandığını, ayrımcılığa dayanan uygulamaların varlığı sebebiyle söz konusu ülkelerin “refah devleti” olarak nitelendirilemeyeceğini ifade edilmiştir.¹²⁸

İkinci bölümde değinildiği üzere özellikle olgunlaşmamış modelin içinde yer alan İtalya, İspanya, Portekiz, Türkiye gibi ülkeler aynı zamanda katmanlı uygulamaların, refah hizmetlerinden yararlananlar arasında farkların bulunduğu Güney Akdeniz rejimi, Latin Amerika rejimi ve Post Komünist ve Doğu Avrupa refah rejimi ülkeleri, bu yaklaşıma göre “refah dışı devletler (non welfare states)” grubuna girmektedir. Refah devleti ve sosyal devlet kavramları arasındaki farka da ışık tutan yaklaşım aynı zamanda refah devletinin sosyal harcama yapmak, mevzuat hazırlamak, kurumlar aracılığıyla politikayı ulaştırmak gibi hedeflerinin yanı sıra aynı zamanda diğer unsurlar hukuk üstünlüğü, demokrasi gibi yönlerden de etkin olması gerektiğini ifade etmektedir. Hizmet alan bireyler arasında eşitlik sağlaması, popülist uygulamalardan kaçınması gibi çok yönlü faaliyet göstermesi gerekmektedir. Barr, refah devletinin amaçlarını aktardığı çalışmasında suiistimalin önlenmesini (absence of abuse) de belirtmiştir.¹²⁹

1.7.3.4. Refah Devletinin Gelişimi

Refah devletinin gelişiminin irdelenmesi geçirdiği süreçler ve gelişmesinde rol oynayan faktörlerin daha iyi analiz edilebilmesi için refah devletinin tarihçesi dört başlık altında ele alınmıştır. Genellikle kaynaklar refah devletini sanayi devrimi ve modernleşme süreciyle ilişkilendirmiş olsa da aslında söz konusu uygulamalar farklı şekillerde daha da eski dönemlerde uygulanmış gelmiştir. Gelişimi özetlemek gerekirse hayırseverlik müesseselerinden vatandaşlık hakkı başka bir deyişle devletin vatandaşlarına sunmak için zorunlu olduğu haklara kadar uzanan bir süreç olarak gelişmiştir. Eski dönemde özellikle günümüzdeki sivil toplum faaliyetlerine benzer bir şekilde hayırseverlik anlayışına dayanan refah devleti uygulamaları sanayi devrimi öncesi dönemden itibaren uygulanmıştır.

¹²⁸ Lutz Leisering, “Variations of Modern Society: Distinguishing Welfare States and Non-Welfare States”, Kaufmann, **Variations of...A.g.e.**, ss.6-7.

¹²⁹ Barr, **A.g.m.**

a) Refah Devleti Öncesi Dönem

Refah devletinin doğuşu 19.yy. son çeyreğine tekabül ettiği genel kabul olmasına rağmen İngiltere’de uygulanan fakir yasaları 16.yy’dan beri batı dünyasında uygulanan modern refah hizmetlerinden farklı olarak uygulanmışlardır. Sanayi devrimi öncesinde, feodalizmin hâkim olduğu İngiltere’de 1349-1350 yıllarında “işçi yasası (statute of laborers)” ile başlayan ve yapılan değişikliklerle 1834’e kadar devam eden hem çalışan hem de işsiz yoksullarla ilgili “fakirler yasası” uygulanmıştır.¹³⁰ Daha da eskiye dayanan süreçte Giddens, kendi ihtiyaçlarından daha fazlasında sahip özgün avcı-toplayıcı toplumları ilk refah toplumları olarak değerlendirmektedir.¹³¹ Dolayısıyla zenginlik ve yoksulluğun sadece kapitalist dönemde değil avcı-toplayıcı dönemde dahi görüldüğü Giddens tarafından verilen bilgiden anlaşılmaktadır. Türk tarihi bakımından ise Orhun Abidelerinde refah devleti uygulamalarıyla ilgili bilgiler bulunmaktadır.¹³²

Spicker, 1601 yılındaki fakir yasasının ilk örgütlü refah sistemi olmadığını fakat ilk “ulusal sistem” olduğunu ifade etmiş ve 1598 ‘den 1948 yılına kadar ki süreci bir form değişikliği olarak nitelendirmiştir. Bu değişim sürecini ise fakir yasasından refah devletine geçişin büyük oranda “kalıntı refah” modelinden, “kurumsal refah” modeline doğru karakterize olduğunu ifade etmektedir.¹³³ Bireylerin dini inanışları ya da hayırseverlik müesseseleriyle ilgili yapmış olduğu bu hizmetler refah devleti uygulamaları, devletin zorunlu olarak verdiği ya da vatandaşlarına hak olarak sağladığı uygulamalardan bu yönüyle farklılaşmaktadır, refah devleti görev olarak zorunlu olarak bu politikaları uygularken, dini inançlara dayalı uygulamalar gönüllülük esasına dayanmaktadır.

¹³⁰ Özdemir, **Küreselleşme...A.g.e.**,s.193, Hugh Heclo, **Modern Social Politics in Britain and Sweden From Relief to Income Maintenance**, ECPR Press, Mart 2010, s.3 Heclo fakir yasalarını modern sosyal politikanın başlangıcı olarak değerlendirmiş, Batı ülkelerinde önemli rol oynadığını ifade etmiştir.

¹³¹ Anthony Giddens, **Sosyoloji**, Ayraç Kitabevi, 2000, s.50.

¹³² İlgili bilgiler üçüncü bölümde tarihsel miras kısmında detaylı bilgi verilmiştir.

¹³³ Spicker, **Social Policy... A.g.e.**, s.191.

Kültürel etki bakımından 1834 yılında çıkan “Yeni yoksul Yasası”ndan önceki yoksul yasaları örnek teşkil etmektedir. Merkantalist¹³⁴ dönemde Hristiyanlık öğretisinde yoksullara yardımı dini bir yükümlülük olarak görülürken Protestan akım bireysel yardımı toplumsal forma dönüştürerek yardım politikaları hakkında yasal düzenleme yapılır hale gelmesini başka bir deyişle kurumsallaşmasını sağlamıştır.¹³⁵ Refah devleti uygulamaları belediyeler tarafından kurulan ve merkez hükümetler tarafından desteklenen fakir evleri (poor houses) ve çalışma evleri (work houses) tarafından sağlanmıştır. Refah devleti uygulamaları 19.yüzyıldan beri yaşlılara bakımın kurumsallaşması bakımından bir gelenek oluşturmuş 1922 yılında “The Act of Poor Relief” ile ortaya çıkan gönüllü faaliyetlerle birlikte, yaşlılar için bakım hizmetleri sağlayan “refah karması” hizmetlerinin başlangıcını sağlamıştır.¹³⁶

Refah devletinin geniş bir kavram olduğu birçok unsurla ilişkisi bulunduğu açıktır ve önemli unsurlarından biri olan kültür ve dini etkiler de önemli unsurlardandır. 19. yy ‘da Almanya’da Hristiyan Katolik Kilisesi, Hristiyan sosyal öğretilerin ülke çapında ve devamında diğer Katolik ülkeler İtalya ve Avusturya’da yayılmasını sağlamıştır.¹³⁷ İlerleyen dönemde devlet zorunluluğu olarak uygulanacak refah devleti uygulamalarının, gönüllük esasında ve dini inanışlara bağlı olarak uygulandığı bu dönemde modern sosyal politikanın temelleri özelliği taşımaktadır

¹³⁴ Heywood, **A.g.e.** s.129. Merkantalizm, felsefe olarak devleti ekonominin en önemli aktörü olarak algılayan ekonomik ilişkilerin politik güç tarafından belirlendiği bir ekonomi felsefesidir. Freeman ise merkantalizmin liberal düşüncenin Locke zamanında birçok Avrupa ülkesinde var olan ekonomik görüş olduğunu ifade etmiştir. Aynı zamanda 18.yy’da liberalizmin ve merkantalizmin çatıştığını ve SSCB modelinin güncellenmiş(updated) merkantalist model olduğunu belirtmektedir.

¹³⁵ Fatih Güngör, Metin Özügürlü, “İngiliz Yoksul Yasaları: Paternalizm, Piyasa ya da Sosyal Devlet”, Cevat Geray’a Armağan, **Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları**, 2001, ss.433-464.

¹³⁶ Guy Bäckman, “The Welfare Culture and The Redesign of Social Eldercare in Finland”, **Environment an Social Psychology**, C.1, S.2, 2016, ss.130–141.

¹³⁷ Aspalter, **A.g.m.**, Heclo, **A.g.e.**, ss.47-48. Batı Avrupa’da sosyal politika uygulamalarında kilise odaklı uygulanmış orta çağ boyunca kilise (parishler) aktif rol oynamışlardır.

b) Refah Devletin Ortaya Çıkışı (1880-1945)

İngiltere’de 18.yy.’de kendini gösteren sanayi devrimiyle birlikte oluşan sanayileşme süreci, refah devletin uygulamalarının kurumsallaşması bakımından önemli rol oynamıştır. Dolayısıyla refah devletin ortaya çıkışı ya da daha çok bilinir hale gelmesi sanayi devrimiyle bağdaştırılabilir. Liberal ekonomi görüşün hâkim olduğu, dolayısıyla devletin müdahale etmediği dönemde yaşanan gelişmeler sonuç olarak çalışma hayatında uzun çalışma saatleri, çocuk-kadın işçi, artan yoğun baskı ve sonuç olarak sefalet-yoksulluk devleti müdahale etmeye mecbur kılmıştır. Sanayi devrimi öncesinde tarıma topluma dayanan dinamikleri, fabrikaların kurulması ve kitle üretime geçiş ile birlikte önemli dönüşüme uğratmıştır; tarım ve zanaata dayanan çalışan grubu fabrika çalışanı haline gelmiş ve çalışan formu değişikliğe uğramıştır.¹³⁸ Gelir artışı hedefleyen bireyler loncalardan fabrikalara doğru geçiş sürecine girmişler ve sanayileşme sonucu işverenin temsil ettiği burjuva ve işçinin temsil ettiği proloterya sınıflarını oluşturmuşlardır. Dolayısıyla sosyal ihtiyaçlar, ücret, çalışma saatleri gibi sosyal sorunlar da değişen şartlardan dolayı farklılaşmıştır ve “refah devleti” zorunluluk olarak değişen sosyal ihtiyaçları karşılamak amacıyla ortaya çıkmıştır.¹³⁹

Refah devleti, İngiltere ‘de II. Dünya savaşı yıllarında İngiltere’nin Almanya tehdidine karşı, günümüzde ki “sosyal” anlamından ziyade askeri anlamda motivasyon ve disiplin aracı olarak kullanılmıştır.¹⁴⁰ Kurumsallaşmış haliyle İngiltere’de William Beveridge tarafından hazırlanmış olan rapor refah devleti kavramının bilinirliğini artırmıştır. Beveridge raporu üç temel bileşene dayanmaktadır; aile izinleri, kapsayıcı sağlık hizmetleri, tam istihdam politikası şeklinde belirlenmiştir.¹⁴¹ Beveridge raporu aynı zamanda İngiltere’de refah devleti

¹³⁸ Serkan Güzel, “İşgücü Birikim Süreci: Fabrika İşçiliğinin Oluşumu”, **Afyon Kocatepe Sosyal Bilimler Dergisi**, C.7, S.2, 2005, ss.277-288.

¹³⁹ Hwang, **A.g.m.**

¹⁴⁰ İskender Gümüş, “Tarihsel Perspektifte Refah Devleti: Doğuş, Yükseliş ve Yeniden Yapılanma Süreci”, **Journal of Political Administrative and Local Studies**, C.1, S.1. 2018, ss.33–66.

¹⁴¹ John Maloney, “No Wealth but Life Welfare Economics and the Welfare State in Britain, 1880–1945”, **Economic History Review**, C.64, S.4, 2011, ss.1382–1427.

uygulamalarının temelini oluşturmuş ve İskandinav sosyal liberal modeli uygulayarak, NHS (Ulusal Sağlık Sistemi) evrensel yapıya kavuşturmuş, sosyal güvenlik hizmetlerinin uygulanmasını sağlamıştır.¹⁴² Diğer önemli uygulama modern anlamda sosyal sigorta uygulaması ilk defa 1800’lü yıllarda Almanya’da Bismarck döneminde hastalık sigortası, iş kazaları ve yaşlılık sigortaları ile uygulanmıştır. Devam eden süreçte, Norveç 1894 yılında, Finlandiya 1895 yılında iş kazası sigortalarını, 1941 yılında Avustralya aile yardımını, 1940 yılında Kanada yılında işsizlik sigortası gibi farklı sigorta kolları uygulamış; refah devleti uygulamaları ülkeler arasında yayılmaya başlamıştır.¹⁴³

Marshall’ın ortaya koymuş olduğu, Andersen refah devletinin temel unsuru(core idea) olarak değerlendirdiği “sosyal vatandaşlık” olgusu bu dönemde yer bulmuştur.¹⁴⁴ 1929 yılında yaşanan büyük buhran sonrasında 1932 yılında ABD başkanı Roosevelt sorunları çözmek adına “refah devleti doktrini” ortaya koymuş ve sonrasında 1935 yılında “The Social Security Act” olarak adlandırılan sosyal güvenlik yasası bu dönemde uygulanmıştır.¹⁴⁵ Ülkelerde çıkartılan hukuksal mevzuat düzenlenmeleri refah devleti uygulamalarının yaygınlaşmasını sağlarken, vatandaşlık bilincinin artmasıyla birlikte söz konusu uygulamaların yaygın hale geldiği anlaşılmaktadır. İlerleyen dönemde daha kurumsal hale gelecek olan ve Altın çağ olarak nitelendirilen sürecin temellerinin bu dönemde atıldığı görülmektedir.

John Maynard Keynes 1936 yılında yayınlamış olduğu “İstihdam Faiz ve Paranın Genel Teorisi” adlı eserinde o zamana kadar hâkim olan klasik ekonomi görüşüne eleştiriler getirmiştir ve özetle söz konusu buhran döneminin atlatılması için devletin ekonomiye müdahale etmesi gerektiğini ifade etmiştir.¹⁴⁶ Başka bir deyişle ifade etmek gerekirse klasik görüşün esasını teşkil olan ekonominin kendi

¹⁴² Christian Aspalter, “The Welfare State in Cross-Cultural Perspective”, **International Social Work**, C.51, S.6, 2008, ss.777–789., Özdemir, **Küreselleşme...A.g.e.**, s.147.

¹⁴³ Christopher Pierson, **Beyond the Welfare State The New Political Economy of Welfare, Second Edition**, 1998, s.104.

¹⁴⁴ Andersen, **Three...A.g.e.**, s.21.

¹⁴⁵ Gümüş, **A.g.m.**

¹⁴⁶ Philip Arestis, “Keynesian Macroeconomic Policy: Theoretical Analysis and Empirical Evidence”, **Panoeconomicus**, C.65, S.1, 2018, ss.1-20.

kendine düzeleceği inancı 1929 büyük buhranı ile geçerliliğini yitirmiş ve Keynes klasik görüşü eleştirerek meydana gelen olumsuz durumların sebebinin “efektif talep yetersizliğine” bağlamıştır.¹⁴⁷ Özdemir’in tarihe kapitalizmi kurtaran kişi olarak nitelendirildiği Keynes tarafından politikaların uygulandığı dönemi refah devletinin zirvesi olarak açıklamıştır.¹⁴⁸ Aynı zamanda Turan tarafından ifade edilen krizi atlatmak için devletin müdahale ettiği anlayışını da bu durumun desteklediği görülmektedir.

c) Refah Devletin Altın Çağı (1945-1975)

20.yy ve özellikle II. Dünya savaşı sonrası dönem (1945-1975) arası dönem “Altın Çağ” olarak, refah devletinin yükselişte olduğu dönem olarak kabul edilmektedir.¹⁴⁹ Topalhan, refah devletinin güç kazandığı dönemde üç önemli noktaya işaret etmiştir; ülkelerde %5 düzeyinde ekonomik büyüme sağlanması, artan sosyal harcamalarla birlikte kamu payının %40’lar seviyesine ulaşması ve ücretli kesimin büyüyerek %90 seviyesine ulaşması dönemin temel özelliklerindendir.¹⁵⁰ Pierson, bu döneme ait olarak; uygulamaların ortak vatandaşlık temeline dayandığı, hakların evresel nitelik kazandığı ve artan sosyal refah ile birlikte geniş tabanlı uzlaşmanın hâkim olduğu, ekonomik büyümenin de hedeflendiği çağ olarak değerlendirmiştir.¹⁵¹ Söz konusu dönem ekonomik ve sosyal iyileşme haline yönelik somut adımların atıldığı ve yerleşen vatandaşlık bilinciyle birlikte sosyal hakların daha kapsamlı ve etkin sağlandığı dönem olarak nitelendirilebilir. Hakların “evrenselci” yapıya doğru evrilmesi ve refah devletinin işlevlerinden olan tam istihdam ve ekonomik büyüme hedefi bu dönemde açıkça görüldüğü gibi atılan adımların devlet tarafından uygulanması, refah hizmetlerinin kamusal özelliğinin de pekiştigiğine işaret etmektedir. Heywood tarafından devrimci sosyalizmin çalışan sınıfına yararı olarak bahsetmiş olduğu hakların iyileşmesi ve sonuç olarak

¹⁴⁷ Cahide Bayraktar, “Keynes ve Refah Devleti”, *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, C.10, S.2, 2012, ss.247-261.

¹⁴⁸ Özdemir, *Küreselleşme...A.g.e.*, s.194.

¹⁴⁹ Ian Gough, *The Political Economy of the Welfare State*, Macmillan Education Ltd, 1979, s.1.

¹⁵⁰ Topalhan, *A.g.e.*, s.222.

¹⁵¹ Pierson, *A.g.e.*, s.122.

Çalışanların kapitalist sistemle bütünleşmesi bakımından atılan adımlar ve sosyal hakların genişlemesi paralellik göstermektedir.

Bazı makroekonomik dengeler söz konusu dönem için önemli somut bilgiler; ekonomik büyüklük bakımından 7 büyük OECD lkesi (Kanada, Fransa, Doğu Almanya, İtalya, Japonya, İngiltere, ABD) 1950’lilerde %4,4 ekonomik büyüme 1960-1973 yılları arasında %5,5 seviyesine yükseltmiştir. İşsizlik rakamları itibariyle 6 büyük ülke 1959-1967 yılları arasında ortalama %2,8, 1975 yılında, %4,7 düzeyinde tam istihdam hedefine yakın düzeydedir.¹⁵² Tablo 1’de görüldüğü üzere yıllara göre sosyal harcama miktarları trendi açıkça bu dönemde artış gösterdiği görülmektedir. rnek olarak Almanya 1960 yılında GSYİH’nin %18,1 oranında sosyal harcama yaparken 1975 yılında %26,1, İngiltere %10,2 iken %15,6 seviyelerine sosyal harcama miktarları yükselmiştir.

Sonuç olarak makroekonomik dengelerin iyileştiği bir dönem olarak aynı zamanda devletlerin açıkça sosyal harcamalar yaparak sosyal bakımdan iyileştirme politikalarını uygulama amacıyla müdahale ettiği de görülmektedir. Kaufmann, II. Dünya savaşının sonu ve 1980 arası “refah devletinin altın ağı” olarak nitelendirilen döneminde refah devletinin özellikle gelir adaletinde ve arz koşullarında iyileşmenin sağladığını fakat ilerleyen dönemde(yakın zamanda) meydana gelen gelişmelerin daha fazla sosyo-ekonomik eşitsizliğe sebep olduğunu ifade etmektedir.¹⁵³

¹⁵² Pierson, **A.g.e.**, ss.126-127.

¹⁵³ Kaufmann, **Towards... A.g.m.**

Tablo 1 : Bazı Ülkelerin Yıllara Göre Kamu Sosyal Harc. GSYİH İçindeki Payı

Ülkeler	1960	1975	1980	1990
ABD	7,3	14,5	13,4	14,6
Almanya	18,1	26,2	25,7	23,5
Danimarka	9,0	24,2	26,8	27,8
Fransa	13,4	17,7	22,5	26,5
Hollanda	11,7	29,6	28,3	28,8
İngiltere	10,2	15,6	16,4	22,3
İspanya	7,8	11,8	16,8	19,3
İsveç	10,8	21,2	25,9	33,1
İtalya	13,1	21,0	21,2	24,5
Yunanistan	7,1	8,6	11,1	20,9
Toplam OECD	10,1	18,1	19,6	21,5

Kaynak: George Vic, “The Future of the Welfare State”, European Welfare Policy, (Eds.: Vic George, Peter Taylor–Gooby), New York: St. Martin’s Press, 1996, p. 5.’ten aktaran Süleyman Özdemir,” Refah Devletlerinde Sosyal Harcamaların Analizi”,**Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, C.0,S.50, ss.153-204.

Uluslararası anlamda 1948 İnsan hakları bildirgesi, ILO 102 sayılı asgari normlar sözleşmesi, gibi muhtelif sözleşmeler bu dönemde pek çok ülke tarafından kabul edilmek suretiyle refah devleti uygulamaları ülkeler tarafından zorunlu hale getirilmiştir.¹⁵⁴ Dolayısıyla söz konusu refah devleti uygulamaları daha da kurumsal hale gelmek kaydıyla bir zorunluluk olarak da küresel düzeyde kabul görmesi sağlanmıştır.

¹⁵⁴ Özdemir, **Küreselleşme...A.g.e.**, s.199.

d) Refah Devletinin Krizi

İktisadi hayatta yaşanan gelişmeler özellikle kriz dönemlerinde yeni çıkış noktalarının bulunması konusunda karar mekanizmalarını zorlamıştır. 1973 petrol krizinin hemen devamında “sonsuz refahın kısa hayali (short dream of everlasting prosperity)” ile ilgili sorgulama süreci başlamış ve bu durum refah devletinin krizi olarak anıla gelmiştir. Kaufmann mali kriz, nüfus kaynaklı kriz, kontrol krizi, güven krizi şeklinde yaşanan süreci dört bileşene dayandırmıştır.¹⁵⁵

Liberalizm, yaşanan büyük buhran sonrası sorgulanır hale gelmiş ve Keynesyen politikalar krizin çıkış yolu olmuştur. 1970’li yıllarda yaşanan petrol krizleri makroekonomik dengeleri derinden etkilemiştir. Altın çağ döneminde %5 ‘lik büyüme oranları sağlanmışken yaşanan iki petrol krizinden sonra ekonomik büyüme oranı 1980’lerde %2 ‘lebe kadar gerilemiştir.¹⁵⁶ OECD bölgesinde işsizlik 15 milyon kişi seviyesine ulaşmıştır.¹⁵⁷ Bir tarafta ekonomik daralma yaşanırken, diğer taraftan da Tablo 1’de görüldüğü üzere artan sosyal harcamalar; ABD %14,5, Hollanda %29,6, Danimarka %24,2, İngiltere %15,6 seviyelerine kadar ulaştığı için devletlerin süreci yönetmelerinde zorluk yaşamasına sebep olmuştur. Söz konusu dönemde çalışma hayatında yönelik olarak uygulanan yasalar ve istihdamda kamunun payının artması birer yük olarak görülmeye başlanmıştır.¹⁵⁸ Neoliberal politikaların, refah devletini “piyasa koşullarında sapma” sonucunu doğurduğu düşüncesi başta Washington uzlaşısı ve muhtelif anlaşmalarla refah devletinin tasfiye sürecini başlattığı savunulmaktadır.¹⁵⁹

Refah devletinin sağladığı hizmetler sorgulanır hale gelmiştir ve yaşanan olumsuz gelişmelerin sonucu olarak Keynesyen politikalar yerine neoliberal (yeni-sağ) politikaların uygulanır hale gelmesinin yolunu açmış ve sosyal harcamaların düşürülmesi, özelleştirmelerin desteklenmesi, devlet müdahalesinin sınırlandırılması

¹⁵⁵ Kaufmann, **Towards... A.g.m.**

¹⁵⁶ Gümüş, **A.g.m.**

¹⁵⁷ Pierson, **A.g.e.**, s.139.

¹⁵⁸ Bayraktar, **A.g.m.**

¹⁵⁹ Topalhan, **A.g.e.**, ss.242-243.

öngörölmüştür.¹⁶⁰ Heywood, yeni sağ olarak ifade edilen ideolojik görüşü 1970'lere kadar, savaş sonrası dönemde Keynesyen sosyal demokrasinin başarısızlığı, otoritenin sarsılması ve devlet odaklı yönetimden piyasa odaklı yönetime geçiş olarak adlandırılmıştır.¹⁶¹ Ayrıca yeni sağ ideolojinin “[ekonomik, sosyal, politik, yönetsel boyutlarıyla yeniden yapılanma ve dönüşüm sürecinin genel çerçevesini oluşturmaktadır. Keynesyen teorilerden beslenen sosyal refah devleti sisteminden bir kopuşu ve kalkınma dinamizminin özel sektöre ve serbest piyasaya bırakılmasını ifade eder]”¹⁶² reform niteliği taşıdığı anlaşılmakla beraber refah devletinin tasfiye sürecinin başladığı da, devletin piyasaya rol verme eğilimine girdiği de anlaşılmaktadır, sonuç olarak devlet müdahalesinin azalması bu sürecin sonucu olmuştur.

e) Refah Devletin Geleceği

Mevcut bilgiler ışığında bir değerlendirme yapılırsa sanayi devrimiyle başlayan ve öncelikle hayırseverlik kurumuna dayanan refah devleti uygulamaları ortaya çıkan sosyal sorunlar neticesinde devlet tarafından Kaufmann'ın ifadesiyle arabulucu olarak devletin müdahil olması ve Keyneysen politikalarla birlikte refah devleti uygulamaları kurumsal hale gelmiştir. Süreç itibarıyla yaşanan önemli olaylar, 1929 büyük buhranı ile yaşanan negatif etkiler sonucunda ortaya çıkan Keyneysen ekonomi politikaları ve aynı zamanda uluslararası kuruluşların sağladığı muhtelif sözleşmelerle refah devleti uygulamaları daha uygulanır hale gelmiştir. Bu dönem ise petrol krizleri sonucunda sorgulanır Keynesyen politikalar yerini neoliberal politikalarla bırakmıştır. Son haliyle refah devletinin tasfiyesi ya da yeniden yapılanması olan süreç neoliberal politikalarla birlikte “ulus devletin” zayıflaması sonucunu doğurmuştur. Küreselleşme olgusu da birçok boyutuyla

¹⁶⁰ Gümüş, A.g.m.

¹⁶¹ Heywood, A.g.e., ss.36-37. Heywood, muhafazakârlık etkisinden de bahsetmek kaydıyla iki önemli ideoloji ,geleneksel neoliberalizm ve neokonservatizimin arasında bir çatışma olmasına rağmen minimal devlet anlayışında iki görüşün birleşiklerini ifade etmiştir. Andrew Gamble ifadesiyle “serbest ekonomi ve güçlü devlet” söz konusu yaklaşımı özetlemektedir.

¹⁶² Ceyhan Haydaroglu, Satı Tatlısu, “Turgut Özal Dönemi Yeni Sağ Devlet ve Ekonomik Liberalizm: Devlet ve Piyasa İlişkisinin Politik Ekonomisi”, **Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C.1, S.1, 2016, ss. 27-41.

kültürel, ekonomik, sosyal yönden etkileri bulunması bakımından refah devleti uygulamalarına etki de bulunmuştur ve bir yönüyle refah devletinin tasfiye edildiği dönem olarak nitelendirilmiştir.¹⁶³ İlerleyen bölümlerde daha detaylı değinileceği üzere neoliberal politikalar hakkında Harvey, piyasalaşma, özelleştirme vb bileşenlere dayandığı sonuçlar itibariyle küreselleşmeyle birlikte ÇUŞ'lar dünya çapında faaliyet göstererek muhtelif sektörlerde satın alma vb yollarla aktörler haline geldiğini anlaşılmaktadır. Giddens ise yaptığı tanımda bulunduğumuz çağı neoliberal politikaların zaferi olarak tanımlamıştır ve açıkça Harvey 'in işaret ettiği sonuçların küreselleşmenin etkisiyle tüm dünyada hissedileceği anlaşılmaktadır.

Kriz, olağanüstü hâl durumlarına benzer şekilde yaşanan pandemi süreci refah devleti uygulamaları için önemli bir sınav olmuştur ve yeni bir sürecin başlamasını sağlamıştır. Covid 19 dünya çapında pandemi süreci başlamasına sebep olan salgın sonucunda “...13 Nisan 2020 itibarı ile 185 ülkede 1,87 milyona yakın tanısı konmuş vaka, 116 bine yakın ölüm, 440 bin iyileşme” ve ekonomik bakımdan büyük zarar meydana gelmiştir.¹⁶⁴ Krizin boyutların daha da somutlaştıran Özdağ, “... A. Tooze, 2008 krizinin Kaliforniya ve Güney İspanya'ya ulaşmasının 12 ay aldığını, ancak yaşanan krizin 3 ay içinde Çin, Avrupa, Brezilya, Arjantin, Hindistan, Türkiye, Tayland ve Kuzey Amerika'yı özetle bütün dünyayı sardığını ifade etmektedir.”¹⁶⁵

Özdağ, korona salgını sonrası dönemde artık ABD kutuplu dünya düzeninin sona erdiğini ifade etmiş ve pandemi öncesinde başlayan milliyetçi söylemlerin devam ettiğini, neoliberalizmin çöküşü ve milliyetçilik, refah devleti, ulus devletin keynesyenizmin ve sosyal devletin yükselişinin başladığını ifade etmiştir.¹⁶⁶ Özdağ pandemi sürecinde devlet müdahalesini somutlaştırmış, “... Korona krizini aşmak için ABD, AB, İngiltere'de hükümetlerin aktarmayı karar aldığı miktar 10 trilyon dolar ile tarihin en büyük kamu harcamasıdır. Bu politika hiper-keynesyenizm olarak

¹⁶³ Topalhan, A.g.e., ss.241-242., Özdemir, Küreselleşme...A.g.e., ss.243-244., Gümüş, A.g.m.

¹⁶⁴ Kovid-19 (Koronavirüs) Salgınının Ekonomik Etkileri, ULİSA, 13 Nisan 2020, s.1. Türkiye açısından 2020, 1.çeyrekte 31,7 milyar TL GYSH kaybı meydana gelmiştir.

¹⁶⁵ Rapor, A.g.e., ss.5-6.

¹⁶⁶ Ümit Özdağ, Korona Salgını ve İki Kutuplu Dünya Kaosu, Özel Rapor, s.245.

adlandırılmaktadır’¹⁶⁷ Yaşanan pandemi süreci küresel boyutuyla tamamıyla dünya ekonomisi ve insan sağlığını tehdit eder bir hale gelmesi hatta “yenidünya düzeni” oluşturmada bakımından çok önemli tarihsel bir dönüm noktası niteliğindedir. Zorunlu olarak devletlerin müdahale etmesi gerekliliğini doğurmuştur. Sokağa çıkma yasaklarına kadar giden süreçte, sağlık hizmetlerinin yoğun kullanılması ve sonuç olarak devletin aktif ve yoğun müdahalesi devam edeceğinden refah devletinin yükselişi ve Özdağ’ın ifadesiyle hiper keynesyenizm akımının artarak devam edeceği yönünde eğilimler görülmesi muhtemeldir.

Pandemi sürecinden bağımsız olarak dünya çapında bir milliyetçilik akımının başladığı görülmektedir. ABD’de Trump’ın seçilmesi, İngiltere’nin Brexit süreci ve Polonya ve Macaristan’da yapılan seçimlerin milliyetçi duyguların arttığını gösterirken aynı zamanda Rusya, Türkiye, Çin ve Hindistan milliyetçi eğilimler görülmektedir. Sebep olarak farklılığın arttığı bir dünyada istikrar için toplumu meydana getiren bireyler arasında yakın kültürel bağların bulunmaması, söz konusu sorunun çözümü; sosyal dayanışma, sosyal istikrarın paylaşılan (ortak)ulusal kültür tarafından sağlanmasıdır.¹⁶⁸ Ulus devlet anlayışı ve artan sosyal harcamalar refah devletinin tekrar yükselişi sürecini zorunlu olarak doğurmaktadır.

¹⁶⁷ Özdağ, rapor, **A.g.e.**, s.43.

¹⁶⁸ Stephen McAndrew, “Nationalism & Social Stability”, **Journal of Ethical Urban Living**, C.2, S.1, 2019, ss.93–110.

İKİNCİ BÖLÜM:

REFAH REJİMİ TİPOLOJİLERİ

Türkiye'nin refah rejiminin tespiti, hangi gruba ait özellikleri barındırdığının tespitinin yapılabilmesi için bu bölümde muhtelif rejimlere ait özelliklere ve değerlendirme kriterlerine değinilecektir. Türkiye'nin refah rejiminin tespiti, farklı tiyolojilere göre ait olduğu grup ve benzer ülkelerin durumunun somutlaştırılması için gereken bilgiler bu bölümde aktarılmış ve muhtelif refah tiyolojilerine ait kriterler açıklanmıştır. Dolayısıyla Türkiye'nin refah rejiminin yönelimi, dönüşümünün ne yöne doğru evirildiğı başka bir deyişle refah rejimlerinin hareketlerinin anlaşılması da sağlamaktadır. Uluslararası anlamda rejimlerin ya da ülkelerin karşılaştırılabilmesi için farklı tiyolojilerin yaklaşımlarıyla ilgili bilgilere değinilmiştir.

2.1.Refah Rejimleri

Refah rejimi sınıflandırmaları ülkelerin ait oldukları grupların temel özellikleri ve muhtelif sınıflandırmalara ait kriterlerin belirlenmesi ve ülkelerin bu kriterler açısından ortak benzeştiğı ya da farklılaştığı yönlerin tespiti sağlanacaktır; elde edilen sonuçlar bakımından Türkiye'nin refah rejiminin tespiti bakımından önem arz etmektedir. Türkiye'nin refah devleti uygulamaların özellikleri hangi gruba benzediğı tespitinin yapılabilmesi için ve 2000'li yıllarda mevcut kriterlerin ne yöne doğru evirildiğı dolayısıyla ait olduğu refah rejiminden farklılaşıp farklılaşmadığı bu sınıflandırmadaki belli başlı kriterler temel alınarak somutlaştırılacaktır. Örnek olarak Andersen sınıflandırmasında öne çıkan dekomüdifikasyon, Bonoli'nin çift yönlü yaklaşımı, Leibfried, Gal vb. tarafından ortaya koyulan “olgunlaşmamış model” yaklaşımı ya da cinsiyet odaklı sınıflandırmalar gibi farklı tiyolojilerin esas almış olduğu kriterler irdelenmiş ve Türkiye'nin refah rejiminin tespitinin yapılabilmesi ve uluslararası düzeyde karşılaştırmalar yapılabilmesi için muhtelif tiyolojilere yer verilmiştir. Üçüncü bölümde Türkiye'nin sağlamış olduğu hizmetlerin değişimi, muhtelif refah rejimleri açısından değerlendirilmesi yapılmıştır.

2.2.Refah Rejimleri ve Refah Devleti İlişkisi

Refah devletleriyle ilgili yapılmış muhtelif sınıflandırma çalışmaları bulunmaktadır. Refah devletinin tanımlarından ve bazı fonksiyonlarında değinildiği üzere devletlerin mevcut sağlamış olduğu sosyal politika yolları, miktarları ve faydalananların durumu, ideolojik etkiler, kültürel yapıya da hitap ettiği kitle gibi etmenler gibi muhtelif sebeplerden dolayı uygulamalar farklılaşmaktadır ve ortak noktalar ve farklılıklar bir ülkeleri gruplama-kümeleme işlemini sağlamaktadır. Andersen, refah rejimini, refah devleti kavramından farklı olarak, bireyleri uyuma zorlayan kurallar, kurumlar, yapısal ilgi (interest) bütünü olarak tanımlamış ve refah rejimini, devletleri kapsayan geniş bir kavram olarak kullanmıştır.¹⁶⁹ Refah rejiminin işlevini aktaran Spicker, refah sınıflandırmasının, uygulamaları bir düzen (order) ve bağ kurmayı sağlayarak, sosyal politikan anlaşılmasına bir katkı oluşturduğunu ifade etmektedir.¹⁷⁰

Devam eden süreçte sınıflandırma çalışmaları ülkeleri belli başlı kriterler kullanmak şartıyla benzerlik ya da farklılıklarını ortaya koyarak ya da farklı gruplar eklenerek refah rejimlerinin oluşturulmasına olanak sağlamıştır. Kriterler, kültürel etkenler (sosyal yapı, aile vb) birlikte, iktisadi düşünce akımları, hizmetlerin sunuluş biçimleri ve hizmetlerden vatandaşların yararlanıp yararlanamaması gibi unsular tipolojilerin oluşturulmasına ve ülkelerin gruplanmasına yardımcı olmaktadır. Ortaya çıkan farklılıklar açıklayan bir tespit bakımından “...modern refah devletlerinin her birinde refah sistemi o ülkenin kendine özgü sosyal, politik, kültürel ve ekonomik özelliklerine bağlı olarak, ayrı bir tarihsel gelişim süreci geçirmiş ve bu süreçte şekillenmiştir”¹⁷¹ yaklaşım ortak yönler ve farklı etkenlerden dolayı ülke gruplarının oluşabileceğine işaret etmektedir. Effinger yaklaşımında belirtilen kültürel etkiler ve refah devleti uygulamalarının birçok etkenle etkileşimde bulunduğu dolayısıyla ülkelere göre farklı uygulamaların ve sonuçların oluşabileceği açıkça görülmektedir.

¹⁶⁹ Geof Wood & Ian Gough, “A Comparative Welfare Regime Approach to Global Social Policy”, **World Development**, C.34, S.10,2006, ss.1696-1712.

¹⁷⁰ Spicker, **Social...A.g.e.**, s.167.

¹⁷¹ Aktan, Özkıvrak, **A.g.e.**, s.55.

Refah devletlerinin tasnifine dolayısıyla refah rejimine mesnet oluşturan ilk çalışmalar 1958 yılında kalıntı ve kurumsal refah modellerine dayanmaktadır, çalışma Wilensky ile Lebaux tarafından yapılmıştır.¹⁷² Kalıntı refah rejimine göre öncelikle aile ve piyasa aktör olarak refah hizmetlerini uygulamayı hedeflerken bahsedilen aktörler tarafından sağlanamaması durumunda devletin son aktör olarak görev aldığı modeldir. Kurumsal refah rejimi yaklaşımı ise “kalıntı” modele göre daha geniş perspektifte sahiptir. Sosyal haklar “evrensel” nitelikte dolayısıyla kapsayıcı niteliktedir, haklar gelir, meslek farklılıkları gibi ayrımlara tabi değildir.¹⁷³

Aspalter, Andersen’in Titmuss’ a ait üç farklı (Kalıntı, Endüstriyel Başarı, Kurumsal Yeniden Bölüşüm) sosyal politika uygulamasından bahsettiğini ve isim değişikliği yaparak refah devleti grupları oluşturduğunu ve daha önemli olan Andersen’in “ideal formu” yeniden keşfettiğini ifade etmiştir.¹⁷⁴ Dolayısıyla birçok tipolojiye mesnet oluşturmuş Andersen tipolojisinin temeli olan Titmuss’a ait üçlü sınıflandırma önem arz etmektedir. R. Titmuss kalıntı (residual), endüstriyel performans (industrial performance) ve kurumsal yeniden bölüşüm (institutional redistributive) olmak üzere üçlü bir sınıflandırma yapmıştır ve belli özellikleriyle diğer sınıflandırmalarda ait kriterlerin de anlaşılmasına yardımcı olmaktadır.¹⁷⁵

a) Kalıntı (Residual) model: Wilensky’e ait kalıntı modeline benzerlik göstermekle birlikte sosyal politika uygulayıcılarının doğal iki kanal “aile ve piyasa” aktörlerinin önplanda olduğu modeldir. Dolayısıyla devletin kısıtlı seviyede müdahalede bulunduğu ve bireylerin yoksulluğa düştüğü durumlarda yardım aldıkları minimalist bir modeldir.¹⁷⁶ Titmuss, burada açıkladığı nokta batıda sosyal politikanın gelişim aşamasında sosyal refahın, organik-mekanik toplum yapılarına dayalı marjinal bir rolü olduğudur. Marjnal rol ifadesiyle devletin son durumda müdahil olduğu da

¹⁷² Peter Abrahamson, “The Welfare Modelling Business”, **Social Policy and Administration**, C.33, S.4, 2002, ss.394–415., Gümüş, **A.g.m.**

¹⁷³ Özdemir, **Küreselleşme...A.g.e.**, s.162.

¹⁷⁴ Christian Aspalter, “The Development of Ideal-Typical Welfare Regime Theory”, **International Social Work**, C.54, S.6, 2011, ss.735–750.

¹⁷⁵ Aktan, Özkıvrak, **A.g.e.**,s.52, Abrahamson, **A.g.m.**, Spicker, **Social..A.g.e.**,s.164. Spicker, Titmuss tasnifinin birçok refah modeli sınıflandırmasının başlangıcı olduğunu ifade etmektedir.

¹⁷⁶ Pierson, **Beyond... A.g.e.**, s.174.

anlaşılmaktadır. Abrahamson, kalıntı modelin Titmuss tarafından 1834 İngiliz Fakir yasasının muhtelif ilkelerini (kendine güven, kısıtlayıcı müdahale, daha az uygunluk(eligibility) vurguladığını ifade etmektedir.¹⁷⁷

b) Endüstriyel Başarı Modeli: Ekonomiye destek sağlayarak sosyal refah kurumlarının ön plana çıktığı ayrıca sosyal haklara ulaşım sürecinin bireylerin çalışma performansına ve verimliliğine dayandığı bir modeldir.¹⁷⁸ Titmuss'un yaptığı bu sınıflandırmaya göre çalışanın elde ettiği bir hak olarak (çalışmayanın elde edemediği) bir yönüyle sınırlandırılmış, dolayısıyla tüm yurttaşların bir hak olarak yararlanamadığı “evrensellik-kapsayıcılık” özelliklerinden uzak bir modeldir. Spicker söz konusu yaklaşımı refah modeline “yeniden dağıtım” işlevinin eklendiğini ve bireyler arasında kaynak kullanımı kurumsal temellere dayanan model olarak nitelendirmiştir.¹⁷⁹ Sosyal sigortaların prim ödemeye dayalı sistemler olduğu düşünüldüğünde özellikle Bismarckçı uygulamaya sahip ülkeler bu kategoride değerlendirilebilir.

c) Kurumsal Yeniden Bölüşüm Modeli: Bu modelde sosyal haklar piyasadan bağımsız olarak ihtiyaçlar doğrultusunda herkese evrensel biçimde sağlanırken sosyal refah, topluma entegre edilmiş büyük bir kurumdur.¹⁸⁰ Tanımdan anlaşılacağı üzere “birey” ön plana çıkartılmıştır ve sadece çalışan (prim ödeyen) gruba hitap etmesi gibi ya da ailenin aktif rol aldığı modeller gibi uygulama alanı kısıtlı olan modellerin aksine kapsayıcılık, evrenselcilik ekseninde hakların tüm vatandaşlara sağlanması öngörülmüştür. Andersen tipolojisinde ise “sosyal demokrat” modele, Wilensky-Lebaux tarafından yapılan ikili ayırımıda yer alan “kurumsal model” özelliği de taşımaktadır.

¹⁷⁷ Abrahamson, **A.g.m.**

¹⁷⁸ Pierson, **Beyond...A.g.e.**,s.174.

¹⁷⁹ Spicker, **Social... A.g.e.**, ss.164-165.

¹⁸⁰ Pierson, **Beyond...A.g.e.**,ss.174.

Refah rejimlerine ait sınıflandırma çalışmaları 1958 yılında Wilensky ve Leabux çalışmalarında refah tipolojisi kalıntı-kurumsal olarak iki temele dayanmasına rağmen devam eden süreçte sosyal harcama miktarları, sosyal politikaların (devlet-piyasa kaynaklı, çalışanların katıldığı sigortalar vb) uygulanış biçimleri, dekomüdfikasyon, cinsiyet, haklardan eşit düzeyde yararlanabilme birçok kriter kullanılarak daha geniş sınıflandırmalar literatürde bulunmaktadır.¹⁸¹ Örnek olarak Andersen sınıflandırmasında yer almayan Güney Akdeniz refah rejimi, Latin Amerika refah rejimleri ve Post-komünist ve Prodüktivist refah rejimleri gibi sınıflandırmalar ve devamında cinsiyet odaklı olarak(eleştiriler) değişen kriterlere dayalı sınıflandırmalar üçlü tipolojiden de yararlanarak geliştirilmiştir. Üzerinde eleştiriler ve katkılar bulunmakla birlikte genel çerçeve olarak Andersen'in üçlü tipolojisi kabul görmekle birlikte çalışmanın devamında bazı tipolojilere yer verilecektir.

Arshad Isakjee, Andersen tipolojisini, cinsiyet faktörünü dâhil etmediği yönünden eleştirmiştir.¹⁸² Andersen'e yapılan eleştirilerden biri Bambra tarafından, yine Isakjee tespitine paralel olarak cinsiyet olgusunu dikkate almadan sınıflandırma yaptığı yönünde getirilmiştir. Bambra, aynı zamanda Andersen'in sınıflandırmasında emekli aylıkları, hastalık ve işsizlik yardımlarını değerlendirerek yapmış olduğu sınıflandırmanın diğer alanlar sağlık, eğitim, sosyal hizmet gibi refah hizmetlerinin gerçek teslim şekillerini ihmal ettiği yönündedir. Bambra, sosyal hizmet ya da sosyal transferlerin refah devletlerine ne göre farklı kriterler koyularak farklılaşacağını ifade etmiştir. Örnek muhtelif sınıflandırmalarda Kautto 'ya ait sosyal harcama ve refah hizmeti dengesine benzer şekilde Bambra'nın sosyal transfer ve sağlık hizmetlerinin

¹⁸¹ Clare Bambra, "Going Beyond The Three Worlds of Welfare Capitalism: Regime Theory and Public Health Research", **Journal of Epidemiol Community Health**, C.61, S.12, 2007, ss.1098–1102. Bambra tarihsel süreçte refah devleti tipolojilerini kişileri ve ülkeleri hangi kriterlere göre değerlendirdiğini belirtmiştir. (Leibfried (1992), Castles ve Mitchell (1993), Kangas (1994) devam eden süreçte Bambra (2005) vb) birçok refah tipolojilerine ilişkini bilgi vermektedir, dolayısıyla birçok farklı gruptandırma kriteri olduğu da çalışmadan anlaşılmaktadır.

¹⁸² Arshad Isakjee, "Welfare State Regimes: a Literature Review", **IRIS Working paper Series**, S.18, 2017.

dekomüdfikasyonuna dayanan karşılaştırma yaklaşımı muhtelif üçlü sınıflandırmanın ötesinde daha fazla tipoloji oluşturmuştur.¹⁸³

2.3.Refah Rejimlerinin Sınıflandırlarına Ait Paradigmalar

Refah devleti hizmetlerinin sunumuna ilişkin yaklaşımlar ve sınıflandırmalar bulunmakla birlikte (evrensellik-seçicilik) ¹⁸⁴ ,(kalıntı-kurumsal) ¹⁸⁵ temel paradigmalar olarak görülmektedir. Söz konusu yaklaşımlar ve ülkelerin uyguladıkları sosyal politikaların analiz edilmesi ve ülkeler arasında ve dolayısıyla ait oldukları grupların tespit edilmesi, karşılaştırma yapılabilmesi bakımından önem arz etmektedir. Özellikle refah devleti sınıflandırmalarında genel çerçeve olarak kabul edilen Andersen'in üçlü tipolojisinde İskandinav ülkelerinin "evrensel" uygulamaları ortak özellik olarak göze çarparken, liberal refah rejiminde "seçici" yaklaşım bu rejimdeki ülkelerin ortak özellikleri olarak görülmektedir.

Bazı yönleriyle hem evrenselci hem seçici uygulamaların bir arada görüldüğü ülkelerde (Hollanda) bulunması da karma/eklektik bir özellik olarak değerlendirilebilir. Sosyal politikanın önemli bir tartışma konusu olan politikaların belirli kişilere yönelik olarak mı uygulanmalı ya da vatandaş tanımında değinildiği üzere, salt vatandaş olan herkesin (gelir testi vb yapılmaksızın) yararlanabilmesi mi sorunun da önemli konusudur. Davidov, hem evrensel hem seçici yaklaşımın sağlamış olduğu avantajlar sebebiyle bir denge kurulmasını gerektiğini belirtmektedir.¹⁸⁶ Kalıntı yaklaşımı ve seçicilik yaklaşımı genel anlamda birbirine yakın kavramlardır ve pratikte sınıflandırması zordur.¹⁸⁷ Kurumsal düzenlemeler yapılan bir sınıflandırmada, evrenselcilik yaklaşımının, kurumsal refah devleti

¹⁸³ Bambra, **A.g.m.**

¹⁸⁴ Özlem Özkıvrak, **OECD Ülkelerinde Refah Devletin Yeniden Dağıtıcı Rolü Teori ve Uygulama**, Gazi Kitabevi, 2019, s.37, Özdemir, **Küreselleşme...A.g.e.**, ss.121-124., Reisman, **A.g.e.**, ss.91-158.

¹⁸⁵ Paul Spicker, **Stigma and Social Welfare**, Croom Helm/St. Martin, 1984, s.121., Özdemir, **Küreselleşme...A.g.e.**,s.,160 ,Andersen,**Three...A.g.e.**,s.20.

¹⁸⁶ Guy Davidov, "Setting Labour Law's Coverage: Between Universalism and Selectivity", **Oxford Journal of Legal Studies**, C.34, S.3, 2014, ss.543-566.

¹⁸⁷ Paul Spicker, "Targeting, Residual Welfare and Related Concepts: Modes of Operation in Public Policy", **Public Administration**, C.83, S.2, 2005, ss.345-365.

yaklaşımıyla ilişkiliyken seçicilik genellikle “kalıntı” yaklaşımıyla ilişkilidir.¹⁸⁸ Evrensellik, kurumsallık yaklaşımıyla ilişkilidir çünkü her bireyin bir ihtiyacı vardır ve herkes hizmetlerden faydalanmalıdır; seçicilik ise kalıntı modelle ilişkilidir bunun nedeni ise “güvenlik ağıdır” ve hizmetlerden sadece ihtiyacı olan kişilerin faydalanmasıyla ilişkilidir.¹⁸⁹ Refah hizmetleri uygulamalarında kriterlerin seçilmesi yani piyasa/devlet tarafından sağlanması, herkesi kapsayıp kapsamaması gibi kriterleri ülkelerin benzer özellikler bakımından refah rejimlerin gruplarının yakınlaşmasına ya da uzaklaşmasına sebep olmaktadır, sağlanan hizmetlerin trendlerinin analizi ülkelerin hangi gruba girdiği konusunda fikir veren kriterlerden biridir.

2.3.1.Evrenselci - Seçici Yaklaşım

Evrenselci/seçici yaklaşımda refah devlet uygulamaları Titmuss’un ifade ettiği gibi refah hizmetlerinde benimsenmesi gereken yollardan biri olduğu gibi aynı zamanda sosyal politikanın, eşitsizliği azaltmak ya da yoksullukla mücadele etmek adına yapılan tartışmaların iki temel yola(evrensel/seçici) dayandığı, aynı zamanda geleneksel yaklaşımın seçici yaklaşımı savunduğu ifade edilmiştir.¹⁹⁰ Andersen tasnifinde yer aldığı üzere Tablo’2 yer alan kriterlerden biridir. Ayrıca İngiltere’nin tasnifini zorlaştıran sağlık sisteminin evrenselci yapısı ya da Güney Akdeniz rejimlerinde sağlık hizmetlerinin evrenselci yapıya sahip olması gibi belirli alanlarda görülen örneklerdir. Titmuss, devletlerin evrensel ya da seçici sosyal hizmetlerin birleşimine dayalı bir tercihte bulunması gerektiğini ifade etmiştir.¹⁹¹

¹⁸⁸ Chack-kie Wong, “Rethinking Selectivism and Selectivity by Means Test”, **The Journal of Sociology & Social Welfare**, C.25, S.2, 1998.

¹⁸⁹ Spicker, **Principles of...A.g.e.**, s.92.

¹⁹⁰ Korpi, Palme, **A.g.m.**

¹⁹¹ Spicker, **Targeting... A.g.m.**

a) Evrensellik Yaklaşımı

Evrensellik, kelime anlamından anlaşılacağı üzere kapsama alanın geniş alması başka bir ifadeyle mümkün olduğunca hizmetlerin çok kişiye yayılmasını hedeflemektedir yaklaşımın en önemli temsilcisi İskandinav ülkeleridir. Andersen sınıflandırması Tablo 2’de görüldüğü üzere Sosyal Demokrat refah rejiminin özellikleri, devlet tarafından sağlanan hakların “evrensel” nitelikte olduğu da görülmektedir. Özdemir, evrensellik ile ilgili iki temel yaklaşımdan bahsetmiştir; birincisi toplumun geliştikçe daha fazla muhtaç hale gelen bireylere kolektif sorumluluk ile yardım edilmesidir ikincisi ise insanoğlunun temel haklara sahip olmasıdır.¹⁹² İngiltere özelinde olduğu gibi Sosyal Demokrat model dışındaki diğer ülkelerde de evrensel nitelikte haklar (NHS) bulunabilmektedir; sağlık hizmetlerinde bu durum İngiltere’nin tasnifini de zorlaştırmaktadır.

Evrensellik yaklaşımı, yüksek maliyetleri olduğundan dolayı seçiciliğin tercih edilmesi fikrini öne sürülmüştür fakat seçicilik bakımından da farklı sorunlar oluşabileceğini ifade edilmiştir.¹⁹³ Çalışmanın muhtelif kısımlarında değinildiği üzere “damgalama” sorunun seçicilik uygulamasının getirdiği olumsuz bir durumdur. Sosyal demokrat ülkeler genellikle evrenselci programları uygulamaktadırlar, eğitim ve sağlık hizmetlerinde tüm vatandaşlara ücretsiz ya da yaşlılık ve çocuk yardımları gibi doğrudan ödemeler tüm vatandaşlar ve yerleşikler için ihtiyaçlara bakılmaksızın sağlanmaktadır.¹⁹⁴ Evrensel nitelikteki ödemeler, programlar ekonomik olarak fon hedefleri bakımından çok etkin olmamakla birlikte siyasi olarak, çok sayıda yararlanan bulunması programların devam etmesi bakımından etkin rol oynamaktadır.¹⁹⁵

¹⁹² Özdemir, **Küreselleşme... A.g.e.**, s.163.

¹⁹³ Aktan, Özkıvrak, **A.g.e.**, ss.40-41.

¹⁹⁴ Davidov, **A.g.m.**

¹⁹⁵ Hoefer, **A.g.m.**

b) Seçicilik Yaklaşımı

Evrenselci yaklaşım tüm bireylere fayda sağlanmasını hedeflerken, seçicilik yaklaşımı sadece özel ekonomik durumda olanların faydalanması gerektiğini ifade eder dolayısıyla evrenselci yaklaşıma göre kapsamı daha sınırlıdır.¹⁹⁶ Seçicilik yaklaşımına göre devlet tarafından sağlanan hizmetler geleneksel olarak gelir testlerine bağlı yapılmaktadır ve “ihtiyaç” kriterine dayanmaktadır.¹⁹⁷ Seçicilik, ihtiyaç halindeki insanları tespit edilmesi amacı tarihsel kökeni itibarıyla İngiltere “Yoksulluk Yasası” ne dayanmaktadır¹⁹⁸ ve 1990 ‘lı yıllarda batı ülkeleri seçicilik yaklaşımını daha yoğun gündeme almışlardır.¹⁹⁹

Sosyal yardımların olumlu ve olumsuz yönleri bulunmaktadır ve bunlardan biri “damgalanma”; sosyal yardımlardan faydalananların başkaları tarafından bilinmesi durumudur; damgalanma insanların hiyerarşik ayrımına sebep olmaktadır.²⁰⁰ Spicker, damgalanmayı bireylerin hizmetlerden yararlandıklarında sosyal dışlanmaya ve statü kaybına uğramaları olarak değerlendirmiş fiziksel ve zihinsel olarak iki yönü olduğunu belirterek nihai olarak sosyal dışlanmaya sebep olacağını ifade etmiştir.²⁰¹ Spicker, damgalanma riskinin, küçük düşürücü muamele (degrading treatment), hakların kaybı, hayırseverliğin algısı (dislike), etiketleme ve seçicilik bileşenlerine dayandırmıştır.²⁰² Seçicilik yaklaşımının, damgalanmaya sebep olma riski yararlananlar açısından negatif etki yapabilme ihtimali vardır ve söz konusu durum refah devletinin amaçlarıyla çelişmektedir.

¹⁹⁶ Davidov, **A.g.m.**

¹⁹⁷ Mike Reddin, “Universality versus Selectivity”, **The Political Quarterly**, C.40, S.1, 1969, ss.12-22.

¹⁹⁸ Korpi, Palme, **A.g.m.**

¹⁹⁹ Aktan, Özkıvrak, **A.g.e.**, ss.38-39.

²⁰⁰ Chack-kie Wong, **A.g.m.**

²⁰¹ Spicker, **Social Policy...A.g.e.**, s.39.

²⁰² Spicker, **Stigma...A.g.e.**, s.42.

2.3.2.Kalıntı-Kurumsal Yaklaşım

Wilensky ve Lebeaux (1958) tarafından yapılmış olan ilk sınıflandırma çalışması “kalıntı-kurumsal” sınıflandırmasına dayanmaktadır.²⁰³ Kalıntı model, genel anlamda kapsayıcılıktan uzak ve devletin son çare olarak başvurulduğu anlayışına dayanırken, kurumsal model daha geniş ve evrenselci özelliğe sahip olup tüm vatandaşlara refah hizmeti götüren devlet anlayışı hâkimdir nitekim Andersen sınıflandırmasında üst sırada yer alan sosyal Demokrat refah rejimleri sosyal hizmetlerde “evrenselci” yapıya sahiptir. Kurumsal refah sistemi kurumsal sisteminin ihtiyaca dayalı olarak bazı seçimleri (hizmet sunumunda) gerektirmektedir. İki yaklaşım arasındaki farkı özetler nitelikte bir tanım yapılmış ve kalıntı model “ikincil (secondary)” müdahale anlayışında dayanırken, güvenlik ağı fonksiyonu, kalıntı modelin ise nüfusun genelinden ziyade en çok ihtiyaç olan kesimini hedeflemesine sebep olmuştur. Kalıntı modelin aksine kurumsal model “önleyici (frontline)” anlayışına dayalı müdahalelere dayanmaktadır.²⁰⁴ Başka bir deyişle devletin son çare olarak ya da ailenin faktörünün engellediği bazı sosyal riskleri aileye bırakma yolunu kullanmadan doğrudan devlet tarafından destek kapsayıcı şekilde ve daha geniş perspektife sahip bir yaklaşımdır.

a) Kalıntı Yaklaşımı

İkinci bölümdeki refah rejimi tipolojilerinde değinildiği üzere, Andersen’in tipolojisinde mevcut kriterlerden biri olarak belirlenmiştir. Aynı zamanda Titmuss’a ait üçlü sosyal politika yaklaşımlarından kalıntı, kurumsal, kurumsal yeniden bölüşüm şeklinde yapılan tasnifte de yer almaktadır. İlk refah devleti sınıflandırmasını yapan Wilensky iki modelden birini “kalıntı yaklaşımına” dayandırmıştır. Refah devletinin kalıntı modeli, refahın “güvenlik ağı” görüldüğü modelidir.²⁰⁵

²⁰³ James Midgley, “Toward a Developmental Model of Social Policy: Relevance of the Third World Experience”, **The Journal of Sociology & Social Welfare**, C.23, S.1, 1996, Article 6., Spicker, **Social Policy...A.g.e.**, s.164.

²⁰⁴ Midgley, **A.g.m.**

²⁰⁵ Spicker, **Social Policy...A.g.e.**, s.164.

Kalıntı refah yaklaşımı, bireylerin temel asgari standardın altına düşmemesi gerektiğine dayanmaktadır bu görüş refah devletinin güvenlik ağı ya da koruma garantisi ve korumaların genel ve kapsayıcı olduğunu belirlemektedir.²⁰⁶ Kalıntı yaklaşımına göre refah uygulamaları son çare olarak uygulanmaktadır, başka bir deyişle aile içi dayanışma, piyasa ekonomisi gibi ve diğer sosyal kurumlardan sonra en son “devlet” aktör olarak sosyal politika uyguladığı yaklaşımdır.²⁰⁷ Tüm yararlanma yollarını tükettikten sonra hala ihtiyaçları giderilemeyen bireyler devletin son mercii olarak müdahil olduğu, yoksullara yönelik uygulamalardır.²⁰⁸ Tanımı somutlaştıran küçük devlet ve dolayısıyla liberal ideolojiye ışık tutar biçimde uygulama şeklini ve kalıntı yaklaşımını aktaran tanımda “[Esas olarak, yoksullar için bir güvenlik ağı kurmayı amaçlayan “minimal refah devlet”inin ayırıcı özelliği, kamuda sağlanan hizmetlerin gelir testine dayalı olması ve yoksul olmayanlar için refah hizmetlerinin piyasadan temin edilmesidir. Diğer bir deyişle bu modele göre sosyal refah kurumları ancak refah sunumunun normal kurumları yani piyasa ve aile bu işlevi yerine getiremediği zaman devreye girmelidir. Bu modelin en bilinen örneği ABD’dir]”²⁰⁹ olarak açıklanmıştır.

Spicker, söz konusu modelin mesnedini İngiliz “Fakir Yasası”na dayandırmış ve kalıntı modelin iki önemli faydasını ifade etmiştir. Birincisi, kalıntı modeldeki hizmetlerin sosyal politika alanındaki olumsuz imajını daha politik olarak daha sağlam olduğunu kanıtlamıştır; siyasiler sosyal yardımlardan hoşnut olmasalar bile diğer hizmetler kesildiğine kalıntıya dayalı sistemde devam etmektedir. İkincisi, kalıntı model yardımları özellikle maddiyata dayalı yoksulluğun azaltılmasında güçlü etkiye sahiptir.²¹⁰

²⁰⁶ Spicker, **Targeting... A.g.m.**

²⁰⁷ Özdemir, **Küreselleşme...A.g.e.**,s.118.

²⁰⁸ Aktan, Özkıvrak, **A.g.e.**, s.,52, Özdemir, **Küreselleşme...A.g.e.**, s.135, Spicker, **Social Policy...A.g.e.**, s.212.

²⁰⁹ Aktan, Özkıvrak, **A.g.e.**, s.54.

²¹⁰ Spicker, **Social Policy...A.g.e.**, s.212.

Andersen, kalıntı yaklaşımı, refah devletinin temel ilkesi zenginden alıp fakire veren “robin hood” ilkesi olduğunu ve bireylerin kendini yönetmesine dayandığını ifade etmiş ve bireylerin kendi hayatlarını idame ettiremediklerinde devlet desteği aldığını dolayısıyla ihtiyaç, uygunluk ve hakların bileşenine dayandığını, desteklerin yoksullara yönelik olduğunu ifade etmiştir.²¹¹ Spicker ve Andersen ifadelerinden yoksulluğun azaltılmasında kalıntı yaklaşımın özellikle ihtiyaçlarını giderilemeyen kişilere hitap etmesi bakımından önemli rol oynadığı görülmektedir. Refah devletinin önemli işlevi olan yoksullukla mücadelede bakımından da önemli bir araçtır.

b) Kurumsal Yaklaşımı

Wilensky ve Lebaux’a göre kurumsal yaklaşımda bireyler, modern endüstri toplumundan dolayı kendilerini tüm engellerden koruyamamaktadırlar.²¹² Bireylerin açıkça devlete ihtiyaç duydukları yani oluşabilecek risk durumlarında ailenin de yetersiz kalabileceği durumların her zaman var olduğu düşünülmektedir. Kurumsal yaklaşım, kalıntı yaklaşımına göre daha geniş bir perspektife sahiptir. Kalıntı yaklaşımın “seçici” özelliğinin aksinse, kurumsal yaklaşım “evrensellik” özelliği taşır ve bireylerin karşılamış oldukları riskler kendi inisiyatifleri dışında gerçekleştiğinden risklerin kaynağında engellenmesi bu yaklaşımın prensiplerindendir.²¹³ Refah devletinin kurumsal modeli ihtiyaç ve bağımlılığın toplumda normal kabul edildiği ya da “kurumsallaştığı” modeldir.²¹⁴

²¹¹ Andersen, **The Welfare... A.g.e.**, s.8.

²¹² Richard Hoefer, “A Conceptual Model for Studying Social Welfare Policy Comparatively”, **Journal of Social Work Education**, C.32, S.1, 1996, ss.101-113.

²¹³ Özdemir, **Küreselleşme... A.g.e.**, s.162.

²¹⁴ Spicker, **Social Policy... A.g.e.**, s.164.

2.3.2.Refaf Rejimi Sınıflandırmalarında Yeni Paradigmalar

Refah tipolojileri araştırmacılar tarafından birçok kriter kullanılmak kaydıyla farklılaşmıştır. Wilensky-Lebaux iki başlık altında incelediği refah yaklaşımı başlangıç kabul edilmekle beraber başlık altında dekomüdifikasyon, cinsiyet odaklı yaklaşım, sonuç odaklı yaklaşım, hakların etkin kullanılıp kullanılmadığı gibi kriterler başlıklar altında incelenmiştir. Bir sonraki bölümde Türkiye’nin rejimin tespiti, değişimlerin rejimler açısından karşılaştırılması ve dönüşümün tespitine yönelik kullanılacak kriterler bu bölümde değinilmiştir.

2.3.2.1.Esping Andersen Refah Rejimi Tipolojisi

E. Andersen, “Three Worlds of Welfare Capitalism” adlı eserinde devletlerin sağlamış oldukları refah hizmetlerinin özelliklerine göre “dekomüdifikasyon” kriterini kullanarak sınıflandırma yapmıştır. Andersen’in yapmış olduğu tasnife ilişkin olarak yapılan tespitler aslında söz konusu üçlü tipolojinin kriterleri ve değerlendirme noktaları bakımından ipucu vermektedir. Andersen modern refah devletlerini “refah karması” ile daha geniş perspektifte değerlendirerek refah hizmetlerinin aile, piyasa ve devlet etkileşimiyle ortaya çıktığı ve dağıtıldığı, refah sonuçlarının insan güvenliği üzerindeki nihai etkiye, ihtiyaçların tatminine göre tahlil etmektedir. Son olarak sosyal yeniden üretimin derin yapılarına refah kurumlarını yerleştiren politik ekonomi yaklaşımıdır, sosyal politikayı salt teknik olarak değil aynı zamanda hükümet bakımından da değerlendirmektedir.²¹⁵

Spicker, Andersen tipolojisinin diğer tipolojilere göre farkının refah rejimlerinin sınıflandırması ampirik kanıtlara dayandığından farklılaştığını ifade etmektedir.²¹⁶ Devletlerin uyguladıkları sosyal politikaların evrensel olup olmaması, piyasa-devlet mekanizmasına dayanması ve felsefe temeli olarak ülkelerin etkilendiği siyasal akımlar gibi belli başlı ortak noktalar sınıflandırmanın özelliklerindendir. Andersen’in sınıflandırmalarında önemli bir nokta

²¹⁵ Miriam Abu Sharkh & Ian Gough, “Global Welfare Regimes, A Cluster Analysis”, **Global Social Policy**, C.10, S.1,2010, ss.27-58.

²¹⁶ Spicker, **Social Policy...A.g.e.**,s.166.

dekomüdifikasyondur ve Andersen dekomüdifikasyonu “...vatandaşların özgürce ve potansiyel bir iş gelir ya da refah kaybı olmaksızın gerektiğinde çalışma hayatından ayrılabilmeleri” olarak tanımlamıştır.²¹⁷ Refah devletinin standart sağlama işlevi düşünüldüğünde bireyler çalışma hayatından soyutlanmaları durumunda piyasadan bağımsız olarak hayatlarını idame ettirebilme durumudur. Özellikle çalışmayanların sistem dışında kaldığı Bismarck tipi sigorta kollarını uygulayan(sadece pirim ödeyenlerin faydalandığı) ülkelerin dekomüdifikasyon oranlarının göreceli olarak düşük düzeydedir.

Ortaya çıkan refah devletleri birçok ülkede kendilerinden önceki sosyal refah bakımından sınırlı anlayışa sahip anlayışın değişmesi sonucuna dayanmış ve Andersen, refah devletlerinin tek tip olmadığını ifade etmiştir. Söz konusu durum salt sosyal harcamaların birbirinden farklı olmasından değil, karakteristik özelliklerden dolayı Andersen üçlü sınıflandırmayı ortaya koymuştur ve bu sınıflandırmayı “modern kapitalizm” olarak değerlendirmiştir. Andersen, devlet faaliyetleri piyasa ve ailenin hizmet sunumundaki rolü ile iç içe geçtiğini ve tüm bu faktörlerin bireylerin ekonomik güçlerinden ziyade sosyal hakların bireylerin refah seviyesini artırdığını ifade etmiştir.²¹⁸ Refah devletinin önemli unsurlarından olan, Marshall’ın sosyal haklar yaklaşımının refahın temeli olduğu düşüncesi bu tespitte ortaya çıkmaktadır. Andersen elde etmiş olduğu sonuçları; Liberal, Muhafazakâr-Kooperatist, Sosyal Demokrat olarak üç model altında tasnif etmiştir.

²¹⁷ Andersen, **Three... A.g.e.**, s.23.

²¹⁸ Graham Crow, “Conceptualizing State and Society”, A **Handbook of Comparative Social Policy, Second Edition**, Edward Elgar Publishing Limited, 2013, s.107.

Tablo 2: Esping–Andersen’in Üç Tür Refah Kapitalizmi

Rejim	Liberal	Muhafazakâr	Sosyal Demokrat
Önde gelen Örnekleri	ABD, İngiltere	Almanya	İsveç
Felsefe Temeli	Klasik liberalizm	Muhafazakâr sosyal politika	Sosyalizm / Marksizm
Dekomüdfikasyon	Düşük	Orta	Yüksek
Sosyal haklar	Gereksinim temelli	Katkıya dayalı	Evrensel
Refah önlemleri	Karma hizmetler	Transfer ödemeleri	Kamu hizmetleri
Haklar	Düz oranlı ödenekler	Katkıya dayalı	Yeniden dağıtıcı
Sosyal politika sağlayan kurumlar	Piyasa (kalıntisal)	Devlet (mesleksel)	Devlet (evrensel)

Kaynak: Bernhard Ebbinghaus, Philip Manow, “Introduction: Studying Varieties of Welfare Capitalism”, *Comparing Welfare Capitalism: Social Policy and Political Economy in Europe, Japan and the USA*, London: Routledge, 2001, p. 8. & Rebecca A. Van Voorhis, “Different Types of Welfare States? A Methodological Deconstruction of Comparative Research”, *Journal of Sociology and Social Welfare*, Vol.: XXIX, No: 4, December 2002, p.5.’ten aktaran Süleyman Özdemir, **Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti**, İTO, 2007, s.132.

Tablo 3: Andersen'in Tipolojisinde Ülkelerin Dekomüdfikasyon Puanları

Liberal Rejim Ülkeleri	
Avustralya	13,0
A.B.D.	13,8
Yeni Zelanda	17,1
Kanada	22,0
İrlanda	23,3
İngiltere	23,4
Muhafazakâr-Koop. Rejimdeki Ülkeler	
İtalya	24,1
Japonya	27,1
Fransa	27,5
Almanya	27,7
Finlandiya	29,2
İsviçre	29,8
Sosyal Demokrat Rejimdeki Ülkeleri	
Avusturya	31,1
Belçika	32,4
Hollanda	32,4
Danimarka	38,1
Norveç	38,3
İsveç	39,1

Kaynak: Gosta Esping Andersen, **The Three Worlds of Welfare Capitalism**, Princeton University Press, 1990.s.52.

a) Liberal Model

Andersen tipolojisinde yer alan sınıflandırmalardan biri “Liberal Modeldir”.²¹⁹ Anglo-Sakson ya da Anglo-Amerikan modeli olarak tabir edilmektedir.²²⁰ Andersen’in sınıflandırmasında temsil edilen Tablo 2’de bulunan iki ülke ABD ve Kanada’dır fakat Avustralya, Yeni Zelanda ve İngiltere’de bu rejime ait ülkelere benzer özelliklere sahip ülkeler bu grupta değerlendirilmektedir.²²¹ Sosyal yardım ve hizmetlerden yararlanma imkânları, en son çare olarak devlete başvurulduğundan dolayı muhtaçlık bakımından en fazla zarar gören, küçük bir gruba hitap etmektedir ve devlet telafi edici rol oynamaktadır.²²² Refah devleti uygulamalarında aktör olarak devlet son çare olarak görüldüğünden dolayı piyasa ve aile mekanizmaları devlete göre daha aktif rol oynamaktadır. Refah rejimi sınıflandırmalarını iki bileşene (kalıntı-kurumsal) dayandıran önceki bölümde değinilen Wilensky-Lebaux sınıflandırmasında da yer alan “kalıntı” model özelliği sergilemektedir

Liberal devlet anlayışının “piyasayı” teşvik ettiğini ve özgürleştirdiğini ifade eden Andersen aynı zamanda devletin piyasayı, pasif yolla, bireylere sadece asgari gelir garantisi sağlayarak, aktif yolla ise özel sosyal yardım mekanizmalarını destekleyerek teşvik ettiğini ifade etmiştir. Ayrıca liberal refah rejiminin belli başlı özelliklerine değinmiş; gelir testlerinin uygulandığı, evrensel sosyal hakların düşük (mütevazı düzeyde) olduğu, sosyal sigortaların daha düşük ve damgalanmanın (stigmatization) görüldüğü ve hizmetlerden düşük gelirlilerin, genellikle işçi kesimi ve devlete bağlı kişilerin faydalandığını ifade etmiştir. Andersen, söz konusu politikalar sonucunda dekomüdfikasyon etkilerinin minimum düzeyde kaldığı, devletten fayda sağlayan ve piyasadan fayda sağlayan bireyler arasında düalist bir yapı oluştuğunu ifade etmektedir.²²³ Sosyal harcamaların düşük düzeyde olduğu liberal refah rejimlerinde dolayısıyla kapsayıcılık-evrenselci hak özelliğinin tam

²¹⁹ Andersen, *Three...A.g.e.*, s.26.

²²⁰ Buğra Yıldırım, Fatih Şahin, “Esping-Andersen’in Refah Devleti Sınıflandırması ve Makro Sosyal Hizmet Uygulamaları Temelinde Türkiye’nin Konumu”, *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, C.11, S.18, 2019, ss.2525-2554.

²²¹ Topalhan, *A.g.e.*, s.246.

²²² Özdemir, *Küreselleşme... A.g.e.*, s.135.

²²³ Andersen, *Three...A.g.e.*, ss.26-27.

oluşmadığından sosyal sorunlar görülmesi muhtemeldir; Özdemir bu sosyal sorunları, güçsüz sendikalar, yüksek düzeyde ücret farklılıkları, gelir eşitsizliği ve sonuç olarak yoksulluğun görülmesi olarak belirtmektedir.²²⁴

Liberal rejimdeki ülkelerin bazı refah indikatörleri bakımından değerlendirildiğinde Tablo 3'te görüldüğü üzere dekomüdfikasyon oranları, sosyal demokrat refah rejimine göre daha düşük, muhafazakâr kooperatist sisteme göre daha yüksek düzeydedir. Tablo 4'te KRE (Küresel Refah Endeksi)'de ve bazı refah indikatörlerine bakılırsa grubu temsil eden ülkelerin sıralamalarda İskandinav ülkelerinden sonra orta düzeylerde yer aldığı, yoksulluk oranları ve gelir dağılımı açısından sosyal demokrat modele göre daha düşük düzeyde olduğu da anlaşılmaktadır.

Tablo 4 :Liberal Rejimdeki Ülkeler Ait Bazı Parametreler

Ülke	KRE (Küresel Refah Endeksi) Sıra*	Sosyal Harcama Miktarları %GMSH	Yoksulluk Oranı	Gelir Dağılımı (Gini Katsayısı)
İngiltere	11	24.5.	(0.117)	(0.366)
Kanada	14	20.9	(0.118)	(0.303)
Avustralya	17	23	(0.124)	(0.325)
ABD	18	30	(0.178)	(0.390)

Kaynak: *<https://www.prosperity.com>, Sosyal harcama miktarları, yoksulluk ve gelir dağılımı oranları OECD'den derlenmiştir. data. oced. org., e.t.23.03.2021.

²²⁴ Özdemir, A.g.m.

b) Muhafazakâr-Kooperatist Model

“Muhafazakâr-Kooperatist refah rejimleri”, “Sosyal Sigorta modeli”, “Kıta Avrupası Modeli”, “Kurumsal Refah Rejimleri”, “Bismarck Ülkeleri Modeli”, “Alman modeli” ve “Hristiyan Demokratik rejimler” gibi farklı isimlerle de anılmaktadır.²²⁵ Andersen sınıflandırmasında Tablo 2’de görüldüğü üzere temsil ettiği ülke Almanya görülmektedir fakat Almanya’nın yanı sıra Avusturya, Fransa, İtalya gruba yakın ülkelerdir.²²⁶

Sosyal yapıları itibariyle bu rejim türlerinde Avrupa’da akım olarak Katolik sosyal doktrin ve siyasi platformda Hristiyan demokratik siyasi parti bu refah rejimlerine yön vermiştir.²²⁷ Geleneksel aile modeline bağlı olarak aile içinde kadın, iş hayatında erkek portresi bu grubun temel özelliklerindendir, buna dayalı olarak kadınların istihdamının daha düşük, erkeklerin istihdamının daha yüksek olduğu ve sosyal sigortalar bakımından çalışmayan kadınların sisteme katılmadığı aile yardımlarının teşvik edildiği görülmektedir.

Sosyal haklar, “evrenselci” yapıdan uzak bir özellik göstermektedir, Andersen bu rejimde sosyal hakların güçlü biçimde sınıf ve statüye bağlı olduğunu, sonuç olarak refah devletinin “yeniden dağıtıcı” işlevinin uygulanmadığını ifade etmiştir.²²⁸ Fransa ve Almanya’yı kapsayan kıta grubu, merkezine aile faktörünü alırken aynı zamanda güney ülkelerinde de esas aktör olarak aile öne çıkması bahsedilen rejimlerin ortak özelliği olarak görülmektedir. Aynı zamanda bu görüşe göre Thomas Hobbes felsefesiyle örtüşen ve refah sağlayıcılarından devlet ve piyasa

²²⁵ Özdemir, **A.g.m.**

²²⁶ Andersen, **Three...A.g.e.**, s.27, Yıldırım, Şahin, **A.g.m.**

²²⁷ Birgit Pfau-Effinger, “Culture and Welfare State Policies: Reflections on a Complex Interrelation”, **Journal of Social Policy**, C.34, S.1, 2005, ss.3-20. Kültürel etki bakımından Effinger, “refah düzenlemesi (welfare arrangement)” yaklaşımını geliştirerek kültürel etkiyle birlikte birçok kurumun etkileşimde olduğunu belirtmiştir.

²²⁸ Andersen, **Three...A.g.e.**, s.27.

mekanizmalarını “kalıntı” aktörler olarak tanımlamaktadır; rejime ait temel kavramlar “firma” ve “aile içinde kooperatizm” ve dayanışma olgularıdır.²²⁹

Muhafazakâr-kooperatist refah rejiminde çalışma hayatına katılım genel olarak teşvik edilmemekle birlikte bireyleri karşılaştıkları riskler için sosyal güvenlik politikalarıyla koruma ve tazmin politikaları uygulamaktadırlar.²³⁰ Rejimin öne çıkan temel özelliği; sosyal güvenlik için önemli bir alan olan sosyal sigortalardır; Bismarck tipi sosyal sigorta, çalışanların finansmanına katılmaları suretiyle yararlandığı sistemdir ve bu yönüyle sosyal sigorta sisteminin devlet tarafından desteklendiği (sisteme katılmayanların yararlanamadığı) ve hem devletin hem piyasanın iş birliğinin görüldüğü bir refah rejimi olarak değerlendirilebilir.

Tablo 5: Muhafazakâr Kooperatist Rejimdeki Ülkelere ait Bazı Parametreler

Ülke	*KRE Sıra	Sosyal Harcama Miktarları %GMSH	Yoksulluk Oranı	Gelir Dağılımı (Gini Katsayısı)
Almanya	8	25.9	(0.104)	(0.289)
Avusturya	13	26.9	(0.124)	(0.280)
Belçika	22	28.9	(0.082)	(0.258)
Fransa	23	31.0	(0.085)	(0.301)
İtalya	30	28.2	(0.139)	(0.334)

Kaynak:*www.prosperity.com, <https://www.oecd.org/social/expenditure.html>.e.t.05.05.2020.
Yoksulluk oranı ve gelir Dağılımı e.t.23.03.2021.(OECD ‘den derlenmiştir)

²²⁹ Pestieau, A.g.e., s.49.

²³⁰ Yıldırım, Şahin, A.g.m.

c) Sosyal Demokrat Model

Sosyal demokrat refah modeli diğer gruplara göre daha az ve refah seviyeleri bakımından KRE’ de üst sıralarda bulunan ülkeleri kapsamaktadır. Rejimi temsil eden ülke İsveç olmakla birlikte Norveç, Danimarka, Hollanda, Finlandiya gibi İskandinav ülkeleri bu gruba girmektedir ve “İskandinav modeli” , “Evrensel Refah Rejimleri”, “Modern Refah Rejimleri” olarak da adlandırılmaktadır.²³¹ Topalhan, İngiltere’yi diğer ülkelere ek olarak bir derece bu grupta değerlendirmiştir.²³² Tablo-2’de değinildiği üzere KRE ‘de sıralamada bulunan ilk 5 ülke bu rejime ait ülkelerdir. (Danimarka, Norveç, İsviçre, İsveç ve Finlandiya). Andersen’in sınıflandırmasında refah seviyeleri, sosyal hakların miktarı ve kapsamı bakımından hiyerarşik sıralamadaki en üst grup “Sosyal Demokrat” modeldir. Piyasa/devlet ya da çalışan sınıf-orta sınıf ayrımından ziyade yüksek seviyede standart sağlamayı ve sosyal hakları yeni orta sınıflara ulaştırmayı hedefleyen rejim türüdür.²³³

Tablo 2’de, Andersen’e ait tipolojide görüldüğü üzere dekomüdfikasyon oranının en yüksek olduğu bahsedilen refah rejiminde bireylere tanınan sosyal hakların büyük oranda ve en kapsayıcı şekilde devlet tarafından karşılandığı modeldir. Bireylerin çalışma hayatından ayrılması durumunda ya da herhangi bir sosyal riske maruz kalması durumunda standartların devam ettirebilme durumunun en yüksek düzeyde olduğu rejim olarak değerlendirilebilir. Dolayısıyla bireyler çalışma hayatından soyutlandıklarında, standartlarını koruyabilirken, özellikle sadece çalışanların faydalandıkları (Bismarkçı) sisteme ve aynı zamanda “kalıntı model” özelliği taşıyan liberal modelle kıyaslandığında kapsamın daha geniş olduğu da anlaşılmaktadır.

²³¹ Süleyman Özdemir, “Sosyal Gelişim Düzeyleri Farklı Refah Devletlerinin Sınıflandırılması Üzerine Bir İnceleme”, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, c.0,s.49, 2005.

²³² Topalhan, *A.g.e.*, s.247.

²³³ Andersen, *Three...*, *A.g.e.*, s.27.

Rejimleri etkileyen dinamiklerden biri olarak siyasi yönetimler önemli rol oynamaktadırlar; ülkelerin uzun süreli olarak sosyal demokratlar tarafından yönetilmesi ülkenin refah rejiminde sosyal hakların güçlü ve kapsayıcı olmasını desteklemiştir.²³⁴ Mishra, İskandinav ülkelerini refah kapitalizmine ait sosyal demokrasinin gelişimini dünyada en iyi temsil eden ve aynı zamanda cinsiyet eşitliğini sağlamayı başaran ülkeler olarak değerlendirmiştir.²³⁵ Sosyal demokrasi fikrine dayanan siyasi yönetim şekilleri “herkese iş” ve “tam istihdam” politikalarına dayanan ülkelerdir ve çalışma hayatını ön plana çıkardıklarından dolayı “çalışma merkezli toplum” olarak da anılmışlardır.²³⁶

Tablo 6: Sosyal Demokrat Refah Rejimdeki Ükelere ait Bazı Parametreler

Ülke	*KRE Sıra	Sosyal Harcama Miktarları (%)	Yoksulluk Oranı	Gelir Dağılımı (Gini Katsayısı)
Danimarka	1	28.3	(0.061)	(0.264)
Norveç	2	25.3	(0.084)	(0.262)
İsviçre	3	15.9	(0.092)	(0.299)
İsveç	4	25.5	(0.089)	(0.275)
Finlandiya	5	28.7	(0.065)	(0.269)
Hollanda	6	16.1	(0.083)	(0.285)

Kaynak:*www.prosperity.com, Yoksulluk oranı, gelir dağılımı oranı ve sosyal harcama miktarları OECD’den derlenmiştir.<https://www.oecd.org/e.t.23.03.2021>.

²³⁴ Mehmet Birinci, Elvan Tümerkan Albayrak, “Sosyal Devlet Modelleri: Sosyal Demokrat Model, İsveç Norveç Örneği”, **Journal of Social Work**, C.1, S.1, 2017, ss.64-100.

²³⁵ Ramesh Mishra, “Beyond the Nation State: Social Policy in an Age of Globalization”, **Social Policy Administration**, C.32, S.5, 1998, ss.481-500.

²³⁶ Abdülkadir Şenkal, Doğa Başar Sarıipek, “Avrupa Birliği’nin Karşılaştırmalı Refah Modelleri ve Sosyal Politikada Devletin Değişen Rolü”, **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.14, 2007, ss.146-175.

Tablo-6 ‘da görüldüğü üzere yoksulluk oranları bakımından değerlendirildiğinde OECD verilerine göre; ülkeler (0.058-0.093) liberal rejim ve muhafazakâr kooperatist rejimde bulunan ülkelere göre düşük seviyede yoksulluk oranlarına sahiptir. Sosyal harcamalar bakımından değerlendirildiğinde ise (%16,1-%28,3) oranlarında diğer rejimlere göre daha yüksek seviyede sosyal harcamaların yapıldığı ülkelerdir. Sonuç odaklı, yani uygulanan refah politikalarının etkin olup olmadığı konusunda ise, verilerden (yoksulluk, gelir dağılımı vb) bakımından “vatandaşların tatmin olduğu” ve ekonomik, sosyal yönden vatandaşların iyi halde olduğu, açıkça görülmektedir.

İstihdam bakımından İskandinav ülkelerinde %80'lere ulaşan işgücü katılım oranlarına sahiptir ve işsizlik oranları %5-7 düzeylerindedir yani refah devletinin işlevlerinden biri olan tam istihdam hedefini sağlamaya en yakın ülkeler olarak görülmektedir.²³⁷ Sosyal demokrat refah rejiminde kadın işgücü çocuğu olsun ya da olmasın iş piyasasına özellikle kamu sektöründe girmeye teşvik edilirler; bu durum yüksek düzey devletçiliğin(statism) temel özelliklerdendir.

İskandinav model özelliklerinde sosyal demokrasi, evrenselcilik, eşitlikçilik ve kapsamlı sosyal vatandaşlık değerleriyle birlikte devletin desteklendiği ve Jean Jacques Rousseau geleneğine dayanan aile ve piyasanın aktör olarak “ekstra” rol oynadığı rejim türüdür.²³⁸ Muhafazakâr-Kooperatist modelde ise bu modelin aksine “aile” devletten önce başvurulmuş bir aktördür. Sosyal demokrat refah rejimine ait ülkeler arasında Hollanda bulunmaktadır fakat Özdemir, Hollanda’yı aynı zamanda Karma Model içinde değerlendirmiştir. Özdemir, farklı özellikleri barındırması bakımından; Bismarkçı yapıya sahip çalışanları kapsayan ve Beveridge sistemiyle genel nüfusa hitap eden uygulamaların bir arada bulunduğu sisteme sahip olduğunu ifade etmiştir.²³⁹

²³⁷ Oecd İşgücü İstatistikleri, data.oecd.org., e.t.15.08.2020.

²³⁸ Pestieau, **A.g.e.**, s.48.

²³⁹ Özdemir, **Küreselleşme...A.g.e.**,s.160.

Doğu Asya refah rejimleri, Güney Avrupa refah rejimleri gibi Latin Amerika gruba ait ülkelerin Andersen'in sınıflandırmasında yer bulmamaktadır. Dolayısıyla dünyada muhtelif refah rejimleri bakımından Andersen'e ait üçlü tipolojinin dar kaldığı görülmektedir. Diğer bir eleştiri İngiltere özelindedir; İngiltere Andersen sınıflandırmasında liberal refah rejimleri arasında yer almaktadır fakat uygulamış olduğu sağlık hizmetleri NHS evrenselci bir özellik göstermektedir bulunduğu grup içine pek uymadığı düşünülmektedir.²⁴⁰ Topalhan, Andersen tipolojisinin ideal bir yapıyı temsil etmediğini ve günümüzdeki refah devleti anlayışını söz konusu modelin karşılamadığını ifade etmektedir.²⁴¹

2.3.2.2. Güney Akdeniz Refah Rejimi

Andersen'in ortaya koymuş olduğu sınıflandırmalara ek olarak dördüncü sınıf olarak Güney Akdeniz refah rejimi önce Leibfried ve devamında Ferrari ve muhtelif araştırmacılar tarafından geliştirilmiştir. Mingione, John Gal, D. Grütjen, Claude Martin gibi araştırmacılar tarafından da içinde dini inanç, defamilizasyon gibi muhtelif kriterler kullanılmak kaydıyla Güney Akdeniz rejimini değerlendirmiş ve Andersen tipolojisinde bulunmayan bir grup oluşturulmuştur. Andersen'in sınıflandırmalarında yer almayan Yunanistan, İspanya ve Portekiz gibi ülkeler bu gruba girmektedir. Özdemir, aynı zamanda "Tam Olgunlaşmamış Model" (Rudimentary), "Katolik Korporatist Model", "Latin Kuşağı Modeli" ve "Akdeniz Refah Modeli" olarak da adlandırıldığını ifade etmiştir, vaat edilen haklar ve elde edilen haklar örtüşmediğinden "vaatler devleti", yahut da "kurumsallaşmış vaatler devleti" olarak nitelendirilmiştir.²⁴²

²⁴⁰ Özdemir, *Küreselleşme...A.g.e.*, s.126. Özdemir, İngiltere Ulusal Sağlık Sisteminin (NHS) İskandinav modeline de yakın olduğunu belirtmektedir.

²⁴¹ Topalhan, *A.g.e.*, s.247.

²⁴² Özdemir, *Küreselleşme...A.g.e.*, ss.150-151.

Leibfried, “sosyal politika rejimleri” terimini kullanarak Tablo-7’deki modeli geliştirmiş ve Güney Avrupa modelini dördüncü model olarak eklemiştir.²⁴³ Güney Avrupa refah rejimlerini kısaca şu şekilde nitелеmek mümkündür; genel olarak mevzuat bakımından düzenlemeler yapılmıştır ve bu yönüyle refah devletinin gerekleri yerine getirmesi gerektiği izlenimi verirken, vatandaşların yararlanma düzeyleri sınırlı kaldığından olgunlaşmamış model görüntüsü çizmektedir. Güney Akdeniz refah rejimi sosyal hakların, refah hizmetlerinin karakteristik özelliklerine ek olarak sosyal haklardan vatandaşların eşit şekilde yararlanıp yararlanamadığını da değerlendirmiştir. Düalist yapı perspektifinden değerlendirilse, Latin Amerika refah rejiminde şehirli orta sınıf ve köylü-kayıt dışı nüfusa ait farklı uygulamalarının varlığı itibariyle bu rejime benzerlik göstermektedir. Muhafazakâr-Kooperatist sistemde ise Bismarck modelinde çalışanların yararlandığı ve çalışmayanların sistem dışında kaldığı düalist yapı itibariyle benzerlik göstermektedir.

²⁴³ Mehmet Atilla Güler, “Güney Avrupa Refah Rejiminde Sosyal Dışlanma”, **İş ve Hayat Dergisi**, C.1, S.1, 2015, ss.57-96.

Tablo 7 : Leibfried Sınıflandırması ve Güney Akdeniz Refah Rejimi

Rejim Tipi	Modern	Kurumsal	Kalıntı	Güney Avrupa (Latin Rimi)
Karakteristik	Tam istihdam; refah devletinin birincil işveren ve nihai düzenleyici rolü	Tam büyüme; refah devletinin birincil düzenleyici ve nihai işveren rolü	Tam büyüme; refah devletinin nihai düzenleyici rolü ve piyasa odaklı çalışma anlayışı	Kurumsallaşmış vaatler devleti
Hak	Çalışma (Kurumsal sosyal yurttaşlık kökenli)	Sosyal güvenlik (Kurumsal sosyal yurttaşlık kökenli)	Gelir transferleri (Herhangi bir kökeni yok)	İlan edilmiş çalışma ve refah (Kısmen yerine getirilmiş)
Temel Gelir Tartışmaları	Marjinal ancak gelir paketleri ile geliştirilebilir	Çalışma ve refah arasında radikal bir bölünme yaratabilecek yapıdadır	Normal refah sistemlerinin gelişimini destekleyebilir	Normal refah sistemlerinin gelişimini destekleyebilir

Kaynak: Stephan Leibfried, “Towards of a European Welfare State?”, New Perspectives on the European Welfare State in Europe (Ed: Catherine Jones), Roudledge, London, 1993, ss.128-129’dan aktaran Mehmet Atilla Güler, “Güney Avrupa Refah Rejiminde Sosyal Dışlanma”, **İş ve Hayat Dergisi**, c.1, S.1, 2015, s.62.

Ferrara, Güney Akdeniz rejimine ait ülkelerin refah programlarının gelişmemiş olması, geleneksel aile yapısı ve Katoliklik inancı ile şekillenmiş dini etkilerin temel özellikler olarak belirmiştir.²⁴⁴ Ek olarak Güney Akdeniz rejimine ait bazı özellikler Ferrara tarafından şu şekilde özetlenmiştir; sosyal yardımların düşük seviyede olduğu, yardımların bir kısmının düzenli bir kısmının düzensiz sağlandığı (ikili gelir desteği), vaat edilene göre daha sınırlı hizmetlerin sunulduğu, kapsayıcı

²⁴⁴ Maurizio Ferrera, “The “Southern Model” of Welfare in Social Europe.”, **Journal of European Social Policy**, C.6, S.1, 1996, s.17-37., Pau Mari-Klose, Francisco Javier Moreno-Fuente, “The Southern European Welfare Model In The Post-Industrial Order”, **European Societies**, C.15, S.4, 2013, ss.475-492.

sağlık sistemine sahip, klientalizmin ve yolsuzlukların yaşandığı rejimler olarak belirtilmiştir.²⁴⁵

Diğer refah rejimleriyle karşılaştırmalı olarak yapılan bir değerlendirme Güney Avrupa refah devletlerinin, Kıta Avrupa'sı modelin ile birçok ortak yanı olduğu, evrenselci bazı uygulamalarıyla Kuzey Avrupa(sosyal demokrat) evrenselci özellikleriyle benzerlik gösterdiği ifade edilmiştir. Nakit yardımlar (özellikle yaşlılık yardımları) Güney Avrupa refah devletlerinde çok önemli rol oynamaktadır, çalışanların yararlandığı ve katkıya dayalı ve mesleki statüye sosyal sigortaların bulunduğu uygulamalar Bismarckçı yapıya benzerlik göstermektedir. Muhafazakâr-Kooperatist ülkelerdeki gibi genel anlamda sosyal yardım sisteminin zayıf olduğu, istihdam odaklı programların yeterli olmadığı gibi özellikleri sergilerken, eğitim ve sağlık hizmetleri İskandinav ülkelerindekine benzer şekilde tüm vatandaşlara sunulan “evrenselci” özelliğe sahip olduğu devletlerdir.²⁴⁶

-Mingione, söz konusu refah rejimleri hakkında vergiden kaçınma ve enformel aktivite, işletmelerin büyüklüklerine göre ikili yapı, yaygın tikelcilik ve siyasi patronaj gibi faktörlerin bulunduğunu ifade etmektedir. Mingione, geleneksel aile yapısı ile ailenin refah hizmetlerinin vekili (devlet yerine ailenin karşıladığı) olduğunu belirterek devlet desteklerinden yoksun kalsalar bile bireylerin doğrudan yoksulluk riskiyle karşılaşmadığını belirtmiştir.²⁴⁷ Dolayısıyla aslında refah devletinin tanımlarında devlete sorumluluk olarak yüklenen bazı görevlerin tam olarak uygulanamadığı, özellikle tüm vatandaşlara hizmetlerin ulaştırılamaması “olgunlaşmamış modeli” temsil ettiği görülmektedir. “Kalıntı” yaklaşımın özelliklerinden olan devletin son yardım mercii ya da sadece yoksullara yardım yapıldığı yaklaşımını Güney Akdeniz rejimi desteklemektedir.

²⁴⁵ Ian Gough, “Social Assistance in Southern Europe”, **South European Society and Politics**, C.1, S.1, 2008, ss.1-23.

²⁴⁶ Klose, Fuente, **A.g.m.**

²⁴⁷ Enzo Mingione, “Güney Avrupa Refah Modeli ve Yoksulluk ve Sosyal Dışlanmaya Karşı Mücadele”, Buğra, Keyder, **A.g.e.**, ss.271- 273.

Ferrara ve Mingione tarafından iddia edilen bazı ortak noktalardan çıkarılacağı üzere kayırmacılık ve tikelcilik gibi adaletsiz uygulamalar, sosyal koruma sistemlerinin söz konusu refah rejimlerinde sosyal korumalardan en çok yararlananlar ve diğerleri (yararlanamayanlar) arasında keskin bir kutuplaşmaya yol açması Spicker ifadesine göre muhtemeldir.²⁴⁸ Söz konusu durum aslında refah devletinin amaçlarından biri olan adalet-sosyal adaletin sağlanması fonksiyonuyla çelişmekte aynı zamanda gelir dağılımında adaleti sağlama yolunda bir araç olması gerekirken negatif yönde etkilemektedir. Gelir dağılımı oranları bakımından İtalya (0.328), İspanya (0.341), Yunanistan (0.333) ülkelerin göreceli olarak gelir adaletsizliği yüksektir.²⁴⁹ Söz konusu bilgiler sonuç odaklı yaklaşım bakımından refah devleti işlevlerinden biri olan gelirin yeniden dağıtılması işlevinin gerçekleşmediğini ifade etmektedir.

²⁴⁸ Spicker, **The Welfare...A.g.e.**, s.96.

²⁴⁹ Oecd Gelir Dağılımı Oranları, <https://stats.oecd.org/Index.aspx?QueryId=66597> (0-1 aralığında gini katsayıları). e.t.15.08.2020.

Tablo 8: Claude Martin ‘e ait Dört Refah Rejimi Tipolojisi

Refah Devleti Rejimleri	Liberal Minimalist	Güney Klientalist	Muhafazakâr Kooperatist	Sosyal Demokrat Evrenselci
Sistemin Amacı	Piyasa aracılığıyla yoksulluğun önlenmesi, ihtiyaçların karşılanması	Sosyal risklere karşı düalist koruma (Düzenli çalışanların yüksek düzeyde /atipik çalışanları düşük düzeyde korunması)	Erkek çalışana sosyal koruma	Tüm vatandaşları na yüksek düzeyde hizmetlere evrensel ulaşım
Ulaşım Yolları	Gelir testi	Çalışmaya ve vatandaşlığa dayalı (in principle)	Çalışmaya Dayalı	Vatandaşlık
Finansı	Vergi (+) ve Katkı (-)	Katkı (+) ve Vergi (-)	Katkı	Vergi
Düzenleyeni	Merkezi Devlet	Klientalist yerel devlet	Sendikalar	Âdem-i Merkezi Devlet
Dayanışma noktası	Piyasa	Aile	Aile	Devlet
Dekomüdfikasyon Düzeyi	Zayıf	Zayıf	Orta	Yüksek
Defamilizasyon Düzeyi	+	- -	- -	+ +
Sosyal Koruma Düzeyi	Zayıf	Cömert	Yüksek	Yüksek

Kaynak: Claude Martin, “Southern Welfare States: Configuration of the Welfare Balance Between State and the Family”, **Southern Europe**, 2015, s.6.

-Claude Martin, “Güney Klientalist” modeli sınıflandırdığı dört gruptan biri olarak tasnif etmiştir. Ferrera, Mingione Leibfried, Gal gibi isimlere benzer olarak tespitleri Tablo 8’de görülmektedir. Aile faktörünün ön plana çıktığı, dekomüdifikasyonun düşük olduğu, klientalist uygulamaların görüldüğü rejimler olarak nitelendirilmiştir. Cinsiyet bakımından yapılan tasnif başka bir deyişle defamilizasyon kriteri Walby ve Orloff tarafından yapılan cinsiyet odaklı sınıflandırmalara ait bazı karakteristik özelliklere de ışık tutmaktadır.

-Güney Akdeniz refah rejimiyle ilgili olarak bir sınıflandırma John Gal tarafından geliştirilmiştir. Ülkeleri üç kriter; din, aile ve klientalist-partikülaristik özelliklerini kullanarak değerlendirmiş ve söz konusu rejimle ilgili olarak Kıbrıs, Yunanistan, İsrail, İtalya, Malta, İspanya, Portekiz ve Türkiye’yi dâhil ederek diğerlerine göre daha geniş bir sınıflandırma yapmıştır. Gal, sadece coğrafi yakınlık değil aynı zamanda ortak tarihi ve kültürel değerler ile bu refah rejimini değerlendirerek özellikle İspanya Portekiz ve Yunanistan’ı yakın tarihe kadar demokratik olmayan yönetim, dini etki (özelikle Katoliklik) ve ailenin refah uygulamalarındaki rolü ile “olgunlaşmamış refah devletleri” olarak diğer refah devletlerinden ayırmaktadır. Bahsedilen sekiz ülkeyi aile bakımından, doğurganlık oranları, kadın işgücü katılım oranları ve aile yardımları, genel sosyal harcama miktarları, dini inançların etkisini de “Din hayatınızda ne kadar önemlidir? (How important god is in your life?)” endeksini kullanmıştır. Katolik (Protestan olmayan), İslam, Yahudi inançlarında sosyal refah örgütlerinin yoksulluk özelinde önemini ve ülkelerdeki kayıt dışı ekonomi oranlarının benzerliklerini ortaya koyarak içlerinde bazı farklılıklar olmakla birlikte bahsi geçen ülkeleri aynı refah grubu içinde değerlendirmiştir.²⁵⁰

²⁵⁰ John Gal, “Is there an Extended Family of Mediterranean Welfare States?”, **Journal of European Social Policy**, C.20, S.4, 2010, ss.283-300.

-Grütjen, bazı gruplara ayrıcalık tanınan ve diğerlerini kapsam dışı bırakan kutuplaşmış sosyal güvenlik sistemi, evrenselci ve vergiye dayalı sağlık sistemi, sosyal alana düşük düzeyde devlet müdahalesi ve düşük düzeyde gelir testine dayalı sosyal yardımlar, sosyal politikada yaygın kamu özel birlikte ve yüksek düzeyde desentralizasyon, refah uygulamalarında aile merkezi role sahip olması şeklinde tanımlamıştır.²⁵¹

Refah devletinin unsurlarından standart sağlama, her bireyin eşit miktarda yararlanabileceği ve sosyal tekâmülü sağlamaya çalışma hedefleri yolunda negatif uygulamalara sahip olmuşlardır. Hukuk devleti olma özelliğinden kaynaklı olarak bireylerin “adalet duygularının tatmini” olan ve bir yönüyle bireyleri suiistimal (fraud) yapmaya iten psikolojik bir unsur olarak sağlanan hizmetler riskli bir uygulama haline gelmektedir.

2.3.2.3.Asya Refah Rejimi

Andersen’in üçlü tipolojisinde yer almayan ve literatüre sonradan eklenen diğer bir grup “Asya Refah Rejimleri”dir. Bulundukları coğrafi alandan dolayı “Oikonomic Refah Rejimi”, “Konfüçyan Refah Rejimi”, “Japonya Merkezli Doğu Asya Refah Rejimi” ve “Doğu Asya Refah Modeli” gibi isimlerle de anılan Asya refah rejimleri Holliday tarafından aralarında farklılıkları olmakla birlikte Japonya, Hong-Kong, Singapur, G. Kore ve Tayvan ülkeleri “prodüktivist refah rejimine” dâhil etmiştir.²⁵²

Gough, Asya Rejimine ait ülkelerle (dört asya kaplanı; Kore, Tayvan, Hong-Kong, Singapur) ilgili bazı bilgiler vermektedir. Bu ülkelerin elde etmiş olduğu ekonomik büyüme başarılarına rağmen sosyal harcamaların düşük düzeyde kaldığı ve yeniden gelir dağılımının başarılı olamadığı, sosyal yardımların farklı gruplar

²⁵¹ Daniel Grütjen, “The Turkish Welfare Regime: An Example of The Southern European Model? The Role of The State, Market and Family in Welfare Provision”, **Turkish Policy Quarterly**, C.7, 2008, ss.112-113.

²⁵² Ian Holliday, “Productivist Welfare Capitalism: Social Policy in East Asia”, **Political Studies**, C.48, S.4, 2000, ss.706-723.

arasında paylaşıldığı, iki düzeyli bir refah rejimi olarak nitelendirmektedir.²⁵³ Düalist yapıya sahip bazı refah rejimleri düşünülürse, Türkiye'nin kabul edildiği Güney Akdeniz ve ek olarak Latin Amerika ve Post-Komünist ve Doğu Avrupa refah rejimleriyle bu yönde benzeşmektedir. Yakınlaşma ve uzaklaşma yaklaşımına göre yapılacak değerlendirme de rejimlerin “olgunlaşmamış model” özellikleri bakımından söz konusu dört rejimin olgunlaşmamış model üst başlığı altında toplanabileceği görülmektedir.

Asya refah rejiminde gelir dağılımının başarılı olamaması, ülkelerde doğrudan vergilendirme artışından kaynaklanmaktadır; Latin Amerika ülkelerine göre üç ya da dört kat daha fazla vergilendirme politikası, Doğu Asya'daki gelir dağılımında eşitsizliğin bir sebebi olarak görülmektedir, bu durum vergilendirmenin içsel boyutu olarak ifade edilmiştir.²⁵⁴ Doğu Asya hükümetleri dekomüdfikasyonu ve devlet müdahalesini aynı anda uygulama stratejisini gütmüştür. Gelir dağılımı açısından ise doğrudan yeninden gelir dağıtımında zayıf bir görüntü varken eğitim yatırımları, sağlık harcamaları, barınma ve artan sosyal yardım politikaları uygulayarak, dolaylı yoldan gelir dağılımına olumlu yönde katkıda bulunmaktadır; refah devletinin önemli işlevlerinden biri olan gelirin yeniden dağıtılması bakımından Asya refah rejimlerinin başarılı olamadığı da anlaşılmaktadır.²⁵⁵

Doğu Asya ülkeleri gelenekleriyle bağlarını koparmadan moderniteyle bir arada uygulamışlar ve dolayısıyla sanayileşme ile kadın işgücünde artış sağlanırken kadının aile içi geleneksel sorumluluklarını da devam ettirmişlerdir.²⁵⁶ Gough, bu durumu hızlı ekonomik gelişmeye ve kentleşmeye rağmen ailenin destekleyici, koruyucu ve yeniden dağıtıcı olarak rol almaya devam ettiğini ifade etmektedir

²⁵³ Ian Gough, “Welfare Regimes in East Asia and Europe”, Katherine Marshall, Olivier Butzbach, **New Social Policy Agendas for Europe and Asia: Challenges, Experience, and Lessons**, The World Bank, 2003, ss.27-42.

²⁵⁴ Jorg Michael Dostal, “The Developmental Welfare State and Social Policy”, **The Korean Journal of Policy Studies**, C.25, S.3, 2010, ss.147-172.

²⁵⁵ Aspalter, **A.g.m.**

²⁵⁶ Pascall, Sung, **A.g.m.**

dolayısıyla bir aktör olarak ailenin refah uygulamalarında önemine vurgu yapmıştır.²⁵⁷

Aspalter, Asya refah rejiminde bulunan ülkelerin dekomüdifikasyon oranlarının genel olarak düşük seviyede olduğu, Bismarck tipi sosyal sigortaları ve ihtiyatlı fon sistemlerinin ayrı ayrı ya da bir arada bulunduğu ve tarihleri boyunca söz konusu ülkelerin iktidarda kalabilmek ve meşruiyetlerini sağlamak adına güçlü sosyal destek sistemleri uyguladıklarını ifade etmiştir. Bu uygulamaların sonucu olarak sosyal desteklerden bazı gruplar daha fazla yararlanmış ve nüfusun büyük çoğunluğu sosyal sistem dışında kalmıştır.²⁵⁸ Gough tespitine benzer şekilde dualist yapının bulunduğu rejimler olarak refah devletinın amaçlarının gerçekleşmediği de görülmektedir.

Özellikle Tayvan, Hong-Kong, Kuzey Kore sağlık sistemleri kapsayıcılık bakımından evrensel bir özellik sergilemektedir fakat uyguladıkları sosyal sigorta rejimleri Bismarckçı ve piyasa (fon sistemlerine sahip) bir yapıya hâkimdir. Düşük dekomüdifikasyona sahip ülkelerde aile ve önemli bir sosyal politika aracı olarak Güney Akdeniz refah rejiminde ve Andersen'e ait sınıflandırmada muhafazakâr-kooperatist rejime benzerlik göstermektedir. Başka bir görüşe ise genel karakteristik özellikler itibariyle rejimin dördüncü tip olamayacağını ifade edilmiştir. Japonya ve Tayvan'ın Andersen tipolojisindeki Muhafazakâr-Kooperatist gruba uyduğu belirtilmiş ve Japonya'nın kıtalararası politika öğrenmeye dayalı uzun tarihçesi ilk Doğu Asya modeli olarak 19.yy. beri Avrupa ülkelerinin uyguladığı refah politikalarını benzer şekilde kendi ülkelerinde de uyguladıklarından dolayı yeni bir rejim grubu olmadığı ifade edilmiştir.²⁵⁹

²⁵⁷ Gough, **Welfare... A.g.m.**

²⁵⁸ Christian Aspalter, "The Development of Ideal-Typical Welfare Regime Theory", **International Social Work**, C.54, S.6, 2011, ss.735–750.

²⁵⁹ Dostal, **A.g.m.**

Kültürel açıdan, Asya Refah rejimlerinde “Konfüçyanizm” önemli bir miras olarak görülmektedir. Konfüçyanizm barındırdığı, çalışkanlık, eğitim, görev bilinci (dutyfullness) gibi bileşenler, hızlı ekonomik büyüme başarılarının en önemli unsuru olarak görülürken diğer yandan ailede “baba-koca-erkek çocuk” üzerinde kurulu bir sistem olarak aynı zamanda kadını dezavantajlı pozisyona düşüren bir yapıya da sahiptir.²⁶⁰

Bambra, Konfüçyan refah devleti özelliklerini belirtmiştir; düşük düzeyde kamu müdahalesi ve sosyal refaha düşük düzeyde yatırım yapılması, az gelişmiş kamu hizmet desteği, aile-gönüllü faaliyetlerinin temel önemi ve sonuç olarak güvenlik ağı mekanizmasının ön plana çıktığı model olarak değerlendirmiştir. Asya refah rejimi hakkında Bambra tarafından aktarılan bilgiler bir bakıma güvenlik ağı özelliği taşıyan “kalıntı” model özelliği de göstermektedir ve kalıntı yaklaşım sergileyen liberal model bakımından ve bir derece Güney Akdeniz refah rejimi ile benzerlik göstermektedir.

Minimalist yaklaşım aynı zamanda konfüçyan etik unsurları olan yakın aile üyelerine karşı sorumluluk, tasarruf, çalışkanlık ve güçlü eğitim ve çalışma ahlakı ile birleşmiştir.²⁶¹ Doğu Asya refah rejiminin temel mantığı, özellikle tek rolden çift yönlü role doğru geçişe dayanmaktadır; refah hizmetleri bir taraftan güvenlik ağı özelliği sağlarken ayrıca bireyleri neoliberal vatandaş olmaya iten bir teşvik matrisi oluşturarak piyasayı destekleyen özellik sergilemektedir.²⁶² Holliday, refah rejimleri ve oluşturduğu dörtlü sınıflandırmalarla ilgili yapmış olduğu basite indirgeyerek açıklamıştır. Liberal rejimlerinin “piyasaya”, muhafazakâr rejimlerin “statüye”, sosyal demokrat modelin “refaha”, prodüktivist rejimin ise “ekonomik büyümeye” dayandığını ifade etmiştir.²⁶³

²⁶⁰ Gillian Pascall and Sirin Sung, “Gender and East Asia”, Gillian Pascall and Sirin Sung **Gender and East Asian Welfare States: from Confucianism to Gender Equality**, Palgrave Macmillan, 2014, ss.5-6.

²⁶¹ Bambra, **A.g.m.**

²⁶² Jonathan D. London, **Welfare and Inequality in Marketizing East Asia**, Palgrave Macmillan, 2018, s.162.

²⁶³ Holliday, **A.g.m.**

Neoliberalleşme sürecinin tüm dünyayı etkilediği düşünüldüğünde Türkiye'nin refah rejiminde değinileceği üzere piyasalaşma, Latin Amerika rejiminde de görüldüğü gibi ayrıca Doğu Asya refah rejiminde de görülmektedir. Uzaklaşma/yakınlaşma perspektifinden, piyasa odaklı bir bakış açısında genel olarak rejimlerin piyasalaşma trendinin dünyada(Latin Amerika, Güney Akdeniz, Post Komünist ve Doğu Avrupa) refah rejimlerinde artışı yönünde benzeştiği görülmektedir. Andersen tanımında belirtilen liberal refah rejimindeki piyasanın aktör olduğu ve teşvik edildiği ABD, İngiltere sisteminin dünya çapında muhtelif refah rejimlerinde entegre edildiği de anlaşılmaktadır.

2.3.2.4.Doğu Avrupa ve Post Komünist Refah Rejimi

İktisadi yönden yaşanan dönüşümler sosyal politika ve dolayısıyla taraflar arasında görevlerin fonksiyonları da etkilemiştir. Söz konusu durum 1990 'lı yıllardan itibaren komünist sistemin çöküşüyle birlikte bu sistemi temsil eden ülkeler için de geçerli olup devlet merkezli yönetim anlayışından piyasa merkezli anlayışa geçiş sürecindeki devletler “Doğu Avrupa Refah Rejimi” olarak adlandırılmıştır. Doğu Avrupa coğrafi olarak Romanya, Rusya, Sırbistan, Slovakya, Ukrayna gibi ülkeleri kapsamakla birlikte Post-Komünist ülkeler içinde diğer ülkelere ek olarak Gürcistan, Kazakistan gibi ülkeleri de kapsamaktadır.²⁶⁴ Parlak ve Ak yaptığı tasnifte Doğu Avrupa ülkelerini, Bulgaristan, Çekya, Polonya, Slovakya olarak değerlendirmiştir.²⁶⁵ İki tasnif arasından kapsam farklılıkları bulunmaktadır fakat SSCB'nin çöküşü itibariyle komünist yapıdan kopan ve süreçten etkilenen ülkeler düşünüldüğünde rejimin coğrafi bakımdan salt Doğu Avrupa'dan daha geniş bir alana hitap ettiği görülmektedir.

²⁶⁴ Mitchell A. Orenstein, “Postcommunist Welfare States”, **Journal of Democracy**, C.19, S.4, 2008, ss.80-94.

²⁶⁵ Zeki Parlak ve Yüstra Ak,“Doğu ve Güney Avrupa Refah Rejimlerinde Ebeveyn İzni: Karşılaştırmalı Bir Analiz”, **Ünye İİBF Dergisi**, C.2.S.2,2019, ss.1-17.

Post-komünizm döneminde bu rejime ait devletler üç büyük değişiklik yaşamıştır; fiyat sübvansiyonlarının kaldırılması, tam istihdamın sona ermesi ve devlet destekli girişimler yerine kâr amaçlı kuruluşlara geçişin sağlanması, önemli değişimlerdir.²⁶⁶ Sosyalist devlet anlayışında değinildiği üzere sosyal politika uygulayıcısı olarak devlet eksenli uygulanan sosyal politikalar sürdürülürken, piyasa ekonomisine geçiş sürecinde ülkeler işsizlik, yoksulluk, sosyal dışlanma, gelir dağılımında adaletsizlik gibi sosyal sorunlarla karşılaşmışlardır.²⁶⁷ “Parti devlet (party state)” mekanizmasına dayalı olarak uygulanan sosyal politikalar genel itibariyle gıda yardımları, barınma, ulaşım, iş garantisi, yeterli düzeyde eğitim ve sağlık destekleriyle sağlanmıştır. Maaşlı çalışan ve profesyonel çalışanlar arasında farklılıkların düşük düzeyde olduğu ve diğer taraftan SSCB rejiminde askeri yöneticilerin durumuna benzer şekilde, yardımlardan faydalanan gizli ayrıcalıklı (hidden privileged) grupların bulunduğu rejimlerdir.²⁶⁸

Orenstein, farklı ülkelerle karşılaştırma yapmak kaydıyla sosyal koruma politikaları açısından rejimleri değerlendirmiştir. Daha gelişmiş ve daha demokratik Batı ülkelerinin yüksek düzeyde sosyal koruma sağladığını, eski SSCB ve Güney Avrupa ülkelerinin sosyal güvenlik ağı politikalarında kısmi dağınıklık yaşandığını ifade etmiştir. Refah devleti, demokrasi ilişkisine de örnek olarak bu rejimde de demokrasinin öneminden bahsederek ileri demokrasilerdeki sosyal koruma harcamalarının diğerlerine göre daha yüksek seviyede olduğunu, Estonya ve Litvanya haricinde diğer ülkelerde düşük sosyal yardımların sağlandığını ve bu oranın %10 oranında bir fark oluşturduğu ifade edilmiştir. Aynı zamanda SSCB’ye dayanan geleneksel olarak ülkelere göre aynı gelişmişlik düzeylerinde bulunan Latin Amerika ve Doğu Asya daha yüksek sosyal yardımlarda bulunduğunu ifade etmiştir.²⁶⁹

²⁶⁶ Orenstein, **A.g.m.**

²⁶⁷ Parlak ve Ak, **A.g.m.**

²⁶⁸ Bob Deacon, “Eastern European Welfare States: The Impact of The Politics of Globalization”, **Journal of European Social Policy**, C.10, S.2, 2000, ss.146-161.

²⁶⁹ Orenstein, **A.g.m.**

2.3.2.5.Radikal Refah Rejimi

1993 yılında yaptığı refah devleti sınıflandırmalarına Castles ve Mitchell tarafından 18 OECD ülkesi ve ortalama refah harcamaları, fayda sağlama eşitliği (benefit equality) ölçümleri kullanılarak radikal refah rejimi katkısı yapılmış ve Andersen'in sınıflandırmasında liberal rejimde yer alan Avustralya, İngiltere ve Yeni Zelanda'yı radikal rejimleri içine almıştır.²⁷⁰ Francis G.Castles ve Deborah Mitchell, Andersen'in üçlü sınıflandırmasını başlangıç noktası olarak kabul etmekle beraber dekomüdfikasyon merkezli tasnifinin yeterli olmadığını refah uygulamalarının sonuçlarına bakarak değerlendirmiştir. Ülkeleri A (Kanada, Japonya, İsviçre, ABD), B (Avusturya, Fransa, Almanya, İtalya, Hollanda), C (Avustralya, Finlandiya, İrlanda, Yeni Zelanda, İngiltere), D (Belçika, Danimarka, Norveç, İsveç) sınıflarına göre ülkeleri gruplandırmıştır. Yaptığı incelemede sosyal harcamaların, siyasi tutumları ve sonuç olarak gelir dağılımlarını nasıl değiştiğini incelemiştir.

Andersen'in liberal refah rejiminde yer alan İngiltere, Yeni Zelanda gibi ülkeleri düşük sosyal harcamalarına rağmen, refah devletinin önemli işlevlerinden olarak gelirin yeniden dağıtılmasının başarılı olmasıyla ile farklı bir rejime dâhil olduğunu ifade etmişlerdir.²⁷¹ Sonraki bölümde değinilecek olan Bonoli'nin çift yönlü yaklaşımına benzer şekilde refah sonuç açısından yaptıkları yaklaşım benzerlik göstermektedir.

2.3.2.6.Latin Amerika Refah Rejimi

Refah tipolojileri arasında diğer bir grup Latin Amerika refah rejimidir ve Andersen tasnifinde yer almamaktadır. Aspalter, yaptığı çalışmasında ilk defa Latin Amerika refah rejimini oluşturmuş ve Şili, Arjantin, Uruguay, Brezilya, Venezuela, Panama, Meksika gibi ülkeleri bu gruba dâhil etmiştir. Ülkelerin nüfus içinde, mesleklere dayalı oluşmuş büyük farklılıklara dayanan “düzenlenmiş vatandaşlık (regulated citizenship)” uygulamaların bulunduğu ve ilerleyen süreçte diktatörlük ve

²⁷⁰ F.Castles, Mitchell Deborah, “Identifying Welfare State Regimes: The Links Between Politics, Instruments and Outcomes”, *Journal of European Social Policy*, C.22, S.5, 2012, ss.455-471.

²⁷¹ Özdemir, *Küreselleşme...A.g.e.*,ss.153-154.

otokratik rejim yönetimlerinin özellikle sosyal yardım ve sağlık alanlarında daha kapsayıcı hizmetler sunduğu rejimler olarak ifade etmiştir. Siyasi yönetimlerin refah uygulamalarındaki önemi düşünüldüğünde; Latin Amerika’da, refah karşıtı muhafazakâr refah rejimin uygulamaları, ideal refah rejimlerinden uzak bir görüntü sergilerken özellikle yüksek düzeyde aile geliri eşitsizliği, yüksek düzeyde tabakalaşmaya neden olmaktadır ve bu sebeplerden dolayı Aspalter beşinci tip refah rejimi, olarak Latin Amerika refah rejimini uygulamıştır.²⁷²

1998 yılında Fernando Filguera, Andersen sınıflandırmasını Latin Amerika kapsamında değerlendirmiş sadece ülkelerin insanlara yapılan yatırım miktarı ile değil aynı zamanda hangi kriterlere göre yatırım yapıldığının da incelenmesi gerektiğini ifade etmiş ve ülkeleri üç grupta değerlendirmiştir. Birinci grupta “katmanlı evrenselci (stratified universalism)” uygulamalarıyla Uruguay ve Arjantin ve bir yönüyle Kosta Rika’yı (yüksek evrensel düşük tabakalaşma) dâhil etmiştir. Gelişmiş fakat mesleklere göre farklılaşmış uygulamaların bulunduğu ülkeleri, El Salvador ve Nikaragua gibi dışlanmanın yüksek olduğu, kalıntı özellikleri gösteren ve kaynak dağıtımının net sağlanamadığı ülkeler olarak ikinci grupta değerlendirmiştir. Üçüncü grup ise “ikili (dual)” ülkeler, örnek olarak Brezilya ve Meksika, kentsel alanlarda tabakalaşmış evrenselci yapıya sahip, yerel alanlarda dışlanmanın ve aynı anda farklı politika uygulamalarının bulunduğu ülkeler olarak değerlendirmiştir.²⁷³

Latin Amerika refah rejimine ait bazı temel özellikleri aktaran Fleury, yüksek düzeyde enformel istihdam ve 20.yy. oluşan tabakalı, kapsayıcı bir sosyal sigorta sistemine sahip rejimlerde güçlü ayrıcalıklı (çıkar elde eden) grupların varlığını ifade etmiştir. (Düalist yapıya örnektir) Arjantin, Şili, Uruguay ve Brezilya’da hak sahiplerinin farklılaştığı, merkezi korumayı hedefleyen fakat genellemeyen ve kapsam olarak kırsal ve enformel işçileri dışlayan ülkeler olarak nitelendirmiştir. Yapısal reformlar döneminden sonra, 21. yy. yeni sosyal politika modeli, sosyal

²⁷² Aspalter, **A.g.m.**

²⁷³ Juliana Martínez Franzoni, “Welfare Regimes in Latin America: Capturing Constellations of Markets, Families, and Policies”, **Latin American Politics and Society**, C.50, S.2, 2008, ss.67-100.

yardım programlarının sayısı ve çeşitliliği ile karakterize edilmiştir, sosyal sigorta uygulamaları kayıtlı çalışanlar için tasarlanmış ve çalışanlar önceden sağlamış olduğu katkılarıyla yaralanırken, sosyal yardım politikaları sosyal koruma ve işgücü piyasası arasındaki bağı zayıflatmıştır.²⁷⁴

Refah rejimlerine ithafen yapılmış olan genel bir değerlendirmede üç bölgenin sosyal refah bakımından kesin çizgilerle birbirinden ayrıldığı ifade edilmiştir. İlk olarak Batı Avrupa refah rejimi; yaşadığı gerginliklere rağmen neredeyse tüm nüfusuna kapsayıcı koruma ve hizmet sağlamışlardır. İkinci değerlendirmede, Batı Asya refah rejimleri minimal düzeyde sigorta hizmetleri sunarken diğer yönden yüksek düzeyde eğitim hizmetleri sağlamışlardır. Latin Amerika rejimi ise yerel orta sınıf ve bazı mavi yakalı kesime cömert refah uygulamaların sağlandığı, köylü kesim ve kayıt dışı çalışanların düşük düzeyde faydalandığı ya da tamamen sistem dışı kaldığı rejim türü olarak nitelendirilmiştir.²⁷⁵ Söz konusu tanımdan kayıtdışı, yaralananlar arasında farkların bulunduğu rejimler olarak “olgunlaşmamış model” izlenimi verdiği anlaşılmaktadır. Tam olgunlaşmamış model tanımı değerlendirildiğinde aslında söz konusu rejimdeki ülkeler ve Güney Akdeniz, Post- komünist ve Doğu Avrupa ve bir derece Asya refah rejimindeki ülkelerin düalist yapıya sahip olması bakımından benzerlik gösterdiği görülmektedir.

2.3.2.7. Bonoli Sınıflandırması

Refah rejimleriyle ilgili bir diğer sınıflandırma G. Bonoli ‘ye aittir; 1997 yılında yapmış olduğu çalışmada iki boyutlu yaklaşımla sınıflandırma yapmıştır. Devletlerin sunmuş olduğu refah hizmetleri miktarının Bismarck ya da Beveridge tipi sınıflandırmaya ait olduğu temel üst başlıklarına bağlamıştır. Temel üst iki başlık altında sosyal harcama düzeylerine göre toplamda 4 alt başlıkta; Beveridge tipi yüksek harcama (Hollanda, Fransa, Belçika, Almanya, Luxemburg)-Beveridge tipi düşük harcama (İngiltere, İrlanda), Bismarck tipi yüksek harcama (Fransa, Almanya)

²⁷⁴ Sonia Fleury, “The Welfare State in Latin America: Reform, Innovation and Fatigue”, **Cad. Saúde Pública**, 2017, C.33, s.2, e00058116.

²⁷⁵ Stephan Haggard & Robert R. Kaufman, **Development, Democracy and Welfare States**, Princeton University Press Princeton and Oxford, 2008, s.1.

-Bismarck tipi düşük harcama (İtalya, İsviçre, İspanya, Yunanistan, Portekiz) olarak sınıflandırmıştır.

Bonoli, Andersen'in refah sınıflandırmalarında dekomüdifikasyon merkezli olarak yaptığı başka bir deyişle salt "sosyal harcama" endeksli bakış açısını kırarak daha geniş perspektifte değerlendirdiğini ve bunun bir yönüyle ikna edici olduğunu fakat söz konusu perspektifin sosyal sigorta merkezli ülkeler için çok yeterli olmadığını belirtmiştir. Sosyal sigorta (çalışanların katıldığı) ve devlet destekleri (tax financed) bakımından diğer bir ifadeyle Bismarck ve Beveridge tipi uygulamalar bakımından sınıflandırmada Andersen'in yeterli olmadığını ifade etmiştir. Bonoli aynı zamanda Bismarck ve Beveridge iki ana başlığının sadece sosyal politikanın iki temel farklı politikası olarak değil, farklı hedefleri bulunan iki farklı politika olarak değerlendirmiştir. Aynı zamanda iki boyutlu yaklaşım sayesinde ulusal düzeydeki karşılaştırmalarda, sadece ekonomik parametrelere dayalı olarak yapılan karşılaştırmalara göre farklılıkların atlanmadan tespit yapılabilmesine olanak sağladığını ifade etmiştir.²⁷⁶

Tablo 9 : Bonoli Sınıflandırması

	Bismarck Modeli	Beveridge Modeli
Hedef	Gelirin korunması	Yoksulluğun Azaltılması
Fayda	Kazanca dayalı	Sabit Oran
Uygunluk	Katkıya Dayalı	Yerleşik olma-ihtiyaç
Kapsam	Çalışanlar	Genel nüfus
Finans	Katkı(prim)	Vergi

Kaynak: Giuliano Bonoli, "Classifying Welfare States: a Two-Dimension Approach", **Journal of Social Policy**, C.26, S.3,1997, s.357.

²⁷⁶ Giuliano Bonoli, "Classifying Welfare States: a Two-Dimension Approach", **Journal of Social Policy**, C.26, S.3,1997, ss.351-372. Bonoli diğer sınıflandırma çalışmalarını "tek boyutlu" olarak nitlendirerek Avrupa ülkelerinde gelişen sosyal koruma politikalarının karmaşıklığı karşısında tek boyutun yetersiz kaldığını ifade etmiştir. Dolayısıyla bunun iki boyutlu yaklaşımla aşılabileceğini ifade ederek refah miktarı (sosyal harcama) ve hâkim model (Beveridge-Bismarck) olarak üst iki başlıkta ülkeleri gruplandırmıştır.

Güney Akdeniz grubuna ait çalışma yapan J.Gal ise Bonoli'nin sınıflandırmasının aynı zamanda Akdeniz refah rejimine katkıda bulunduğunu ifade etmektedir. Düşük düzeyde sosyal harcamalar, Bismarkçı bir eğilimle birlikte, vergiye dayalı sabit oranlı yardımlar yerine katkı fonlu ve gelire dayalı yardımların görüldüğü rejim olarak Bonoli Akdeniz rejimine katkıda bulunmuştur.²⁷⁷ Bonoli sınıflandırması salt bir kriterden ziyade örnek olarak cinsiyet ya da hakların kapsamı vb., dekomüdifikasyon yerine sonuç odaklı olarak bütün refah rejimlerini uyarlamayı hedefleyen temel iki başlık altında tasnifi hedeflemektedir. Fakat kapsam bakımından İskandinav modeli ve İngiltere'nin NHS uygulaması evrenselci yapı bakımından Beveridge modeline uyarken aktörler bakımından devlet ve piyasa bakımından ülkeler farklılaştığı düşünüldüğünde kapsamın üçüncü kriter olarak “karma” özellik gösteren ülkeler bakımından yetersiz kaldığı düşünülebilir.

Türkiye, sosyal harcama bakımından yapılan değerlendirme “düşük kategori” model olarak ise prim ödemeye dayalı sistem (sağlık bir yönüyle dâhil edilebilir) Bismarkçı yapıya sahiptir. Dolayısıyla Bonoli sınıflandırmasında yer alan Bismarck tipi düşük harcama gurubu olan İtalya, İsviçre, İspanya, Yunanistan, Portekiz gibi ülkelerle aynı grupta görülmektedir. İsviçre dışında kalan diğer ülkeler aynı zamanda Güney Akdeniz Refah rejiminde yer alan ülkelerdir.

²⁷⁷ Gal, A.g.m.

2.3.2.8.Cinsiyet Ekseninde Refah Rejimi Sınıflandırmaları

Andersen'in yaptığı sınıflandırmalardan daha önce değinildiği üzere piyasa, devlet, aile ilişkilerini açıklarken dekomüdfikasyon ölçeğini kullanmıştır ve cinsiyet kıstası ile ilgili herhangi ölçüm yapmamıştır. Korpi, muhtelif araştırmacılar (Lewis, Wallby, Orloff vd.) ile ilgili olarak refah devletlerindeki eşitsizliğin en önemli sebeplerinden biri olarak cinsiyeti değerlendirmiştir.²⁷⁸

-Lewis, Andersen'in sınıflandırmasına “toplumsal cinsiyet” ekseninde eleştiri getirmiştir. Lewis, Andersen'in yaptığı çalışmada ücretli iş (paid work), dekomüdfikasyon, refah ilişkisi kurduğuna değinerek ücretsiz iş olgusunu (unpaid work) ihmal ettiğini ve bunun aile faktörüne dayandığını ve Andersen'in kurduğu aile, piyasa, devlet ilişkisinde cinsiyetin bulunmadığını ifade etmiştir. Lewis, erkeğin aile içindeki rolünü geliri elde eden kişi (breadwinner), kadını ise ev işleri ve bakım hizmetlerini (unpaid work) gerçekleştiren kişiler olarak belirlemiş, ilerleyen süreçte kadının da çalışma hayatına katılmasıyla birlikte iki tarafın da gelir elde ettiği ve ücretsiz çalışmaya iki tarafın katıldığını ifade etmiştir.²⁷⁹ Lewis, İngiltere ve İrlanda'yı aile reisinin en güçlü olduğu, Fransa'yı aile reisinin orta güçte olduğu, İsveç'i de aile reisin düşük güçte olduğu ülkeler olarak sınıflandırmaları toplumsal cinsiyet ekseninde gerçekleştirmiştir.²⁸⁰

-Cinsiyet perspektifli yapılan sınıflandırmalardan biri Siaroff'a aittir; yaptığı sınıflandırma da Protestan Sosyal-Demokrat, Protestan Liberal, İleri Hristiyan-Demokrat ve Geç Kadın Hareketliliği olarak devletleri erkek ve kadınların iş –refah seçimlerine göre gruplandırmıştır.²⁸¹

²⁷⁸ Walter Korpi, “Faces of Inequality: Gender, Class, and Patterns of Inequalities in Different Types of Welfare States”, **Social Politics**, C.7, S.2, 2000, ss.127–191.

²⁷⁹ Jane Lewis, “Gender and Welfare Regimes: Further Thoughts”, **Social Politics: International Studies in Gender, State & Society**, C.4, S.2, 1997, ss.160–177.

²⁸⁰ Mehmet Merve Özaydın, “Cinsiyete Dayalı Refah Sınıflandırmaları Temelinde İş ve Aile Yaşamının Uyumlaştırılması Sorunu”, **Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi**, C.15, S.3, 2013, ss.47-71.

²⁸¹ Kol, **A.g.m.**, Gülten Ülgen, Leyla Firuze Arda Özalp, “Refah Rejimleri Sınıflandırma Çalışmaları: Cinsiyet Boyutları”, **Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, C.39, S.2, 2017, ss.639-658.

-Ann Orloff; cinsiyet eşitliğini refah devletinin bir görevi olarak değerlendirilmiştir. Cinsiyet ilişkilerinin somut olarak iş bölümünde, cinsiyete dayalı vatandaşlık ve siyasi katılım biçimlerinde ve erkeklik-kadınlık tercihlerinin refah devletlerini derinden etkilediğini, sosyal eşitsizlikleri azaltmaya çalışan refah devletinin cinsiyete dayalı eşitsizlikleri de azaltması gerektiğini ifade etmiştir. Orloff, cinsiyet hiyerarşisinden üç faktörden kaynaklandığını ifade etmektedir. “*Cinsiyete dayalı iş bölümü, erkeğin ekonomik sorumluluğu aldığı kadının çocuk yapan ve aile içi işlerden sorumlu olduğu, aile maaş sistemi, erkeğin yüksek maaş aldığı ve kadının iş piyasasından dışlandığı, geleneksel evlilikler (cinsiyete dayalı iş bölümünü destekleyen) ve çifte standart uygulayan*”²⁸² faktörler olarak açıklamıştır. Dolayısıyla bu tespitin cinsiyet hiyerarşisinin bir an geleneksel aile yapılarında Andersen’in Muhafazakâr-Kooperatist, Güney Akdeniz rejimlerinde ev reisine dayalı oluşan aile yapısının özellikleriyle örtüştüğü düşünülebilir. İlgili bölümde değinildiği üzere Andersen, Muhafazakâr Kooperatist rejimde kadınların sistem dışında kaldığını ifade etmiştir.

-Walby, cinsiyete dayalı refah rejimi tartışmalarını Lewis ve Ostner’in ekmek-kazanan(breadwinner) aile reisine dayalı ayrımlarından daha geniş bir perspektifte ele almıştır. Kadına, eş, anne, işçi, olarak ayrı ayrı rollerde hangi şekillerde hizmet sağlandığı, nakdi olarak hizmet satın alma durumu, evde vakit geçirme durumu ve son olarak elde ettiği haklara göre kadınların geliri ve iyilik hallerini değerlendirmiştir. Walby ‘nin cinsiyete dayalı refah rejimi teorisi cinsiyet rejimlerinin aile içinden toplumsal forma geçiş sürecinde olduğuna dayanmaktadır. Walby’e göre teorik olarak, cinsiyet rejimlerinde meydana gelen değişikliklerin doğası ile ilgili üç olasılık bulunmaktadır. Birincisi yapısal olarak ülkelerin karakteristik özelliklerinden kaynaklanan değişimdir ve “yapısal ulusal farklılıklar” olarak tanımlanmıştır. İkincisi değişimin modernleşmeye dayanmasıdır ve “süreçlerin yakınlaşması” olarak tanımlanmıştır. Üçüncüsü yeniden yapılanma tezi olarak tanımlanmış ve “nitelikli yapısal değişiklik” olarak daha geniş anlamda

²⁸² Ann Orloff, “Gender in the Welfare State”, **Annual Review of Sociology**, C.22, 1996, ss.51-78.

değerlendirerek yapısal değişiklikleri tersine çevirebilecek kadar güçlü değişimlerin yaşanması olarak ifade etmiştir.²⁸³

Walby, Orloof'un tespitlerinde bazı yönlerden özellikle bahsedilen karakteristik özellikleriyle itibariyle ilgili bölümde değinildiği üzere Güney Akdeniz ve Andersen tipolojisine ait Muhafazakâr-Kooperatist rejiminde benzerlik göstermektedir. İsveç modelinde ise kadın işgücünün yüksek olması daha farklı sorunlar meydana getirirken, kadının işgücünün sistem dışında kaldığı bazı rejimlerde yapısal olarak farklılıklar görüldüğü açıktır. Karakteristik olarak farklılaştığı rejimlerin farklılaştığı aynı zamanda sosyal sorunları sorunların da farklılaştığı görülmektedir. Bazı ülkelerde nüfus planlaması yapılması sorunu doğururken, İskandinav ülkelerinde çocuk sahibi olma teşvik edilmektedir.

Cinsiyet kriteri önemli bir unsur ve bazı durumlarda ülkelerin ataerklik tutumlarından dolayı bir sorun olarak görülmekteyken farklı bir bakış açısı ve kadın istihdamının bir ikilemi olarak refah devleti paradoksu değerlendirmesi yapılmıştır; cömert refah uygulamalarıyla öne çıkan İsveç cinsiyet eşitliği bakımından cennet olarak nitelendirilmekte aynı zamanda özellikle kadın işgücü daha fazla kamuda (özelden daha düşük maaşla) istihdam edilmektedir. Uzun evebeyn izinleri kadınların çalışma hayatına katılmasında çekimser kalmalarına neden olduğunu ve bu durumun kadın işgücü bakımından kariyerlerinin zaafa uğramasına neden olması durumu “refah devleti paradoksu” olarak nitelendirilmektedir.²⁸⁴

²⁸³ Meulders, O'Dorcha, **A.g.m.**

²⁸⁴ Christina Bergqvist, “The Welfare State and Gender Equality”, **The Oxford Handbook of Swedish Politics Edited by Jon Pierre, 2015** Subject: Political Science, Comparative Politics, ss.55-68.

2.4.Refah Rejimlerinin Değerlendirilmesi ve Yönelimleri

Türkiye'nin refah rejiminin tespitine istinaden, diğer refah rejimleriyle olan benzerlik ve farklılıkların işaret ettiği eğilim, yönelim ve bir yönüyle bulunduğu grup bakımından analiz edilebilmesi için önemli olan yaklaşım yakınlaşma-uzaklaşma yaklaşımıdır. Refah devletiyle ilgili yapılan yaklaşımlardan biri yakınlaşma-uzaklaşma yaklaşımıdır.²⁸⁵ Muhtelif refah rejimi tipolojilerinde üçüncü bölümde değinildiği üzere yaşanan gelişmeler (Küreselleşme, neoliberal politikalar, ülkelerin tercih ettiği uygulamalar) karşı uygulanan politikalar farklılık göstermekle birlikte nüfus, ekonomi vb refah devletlerinin işlevleri bakımından benzerlikler (yakınlaşma), farklılıklar (uzaklaşma) olarak adlandırılabilir.

2.4.1. Yakınlaşma Yaklaşımı

Yakınlaşma belirli bir periyotta, belli bir politika alanın karakteristik bir ya da daha fazla özelliği arasında benzerliklerin belli başlar sebepler (ulusüstü kurumlar vb.) nedeniyle artışıdır.²⁸⁶ Başka bir tanımda yakınlaşma, ülkelerin ya da bireylerin, firmaların, şehirlerin ya da diğer varlıkların (entities) daha benzer hale gelme süreçleridir. Birimler arasındaki farkların daraldığını ya da değerlerin zamanla en basit şekliyle Sigma-yakınlaşması, refah devleti araştırmalarının ortak yaklaşımı olduğu ifade edilmiştir.²⁸⁷ Ulusüstü kurum olarak AB üyeliği, küreselleşme gibi harici etkilenlerin yanı sıra iç dinamikler (internal forces) işsizlik, yaşanan nüfus gibi gurplar(rejimler) arasında uygulanan politikaların benzeşmesi yakınlaşmayı etkilemektedir.

²⁸⁵ Peter Achterberg, Mara Yerkes, "One Welfare State Emerging? Convergence versus Divergence in 16 Western Countries", **Journal of Comparative Social Welfare**, C.25, S.3, 2009, ss.189-201., Özdemir, **A.g.e.**, ss.131-133.

²⁸⁶ Christoph Knill, "Introduction: Cross-National Policy Convergence: Concepts, Approaches and Explanatory Factors", **Journal of European Public Policy**, C.12, s.5, 2005, ss.764-774.

²⁸⁷ Carina Schmitt, Peter Starke, "Explaining Convergence of OECD Welfare States: A Conditional Approach", **Journal of European Social Policy**, C.21, S.2, 2011, ss.120-135.

Yakınlaşma kavramı genel olarak “sanayileşme mantığı (logic of industrialism)” görüşüne bağlı olarak açıklanmış ve temel noktası sanayileşmenin ekonomik büyüme ve 65 yaş üstü bağımlı nüfus gibi ortaya çıkan yeni ihtiyaçların oluşmasıyla ilişkilidir. Refah politikası ve harcamalar bu ihtiyaçlara göre değişkenlik göstermektedir ve ekonomik büyümeyle eşgüdümlü olarak uygulanmaktadır.²⁸⁸ Başka bir örnekte ise İtalya ve Polonya özelinde verilmiş ve ilk defa gelir testi uygulamaları başlatan ülkeler olarak geleneksel katmanlı ve çalışma çağındaki insanlar için yoksullukla mücadele eden olgunlaşmamış modelden uzaklaşmışlardır.²⁸⁹ Delican, yakınlaşma tezinin endüstri ilişkilerinde karşılaştırma yapılabilmesi sağlayan muhtelif yaklaşımlardan biri olduğunu belirterek yakınlaşma tezinin eskiye dayandığını aynı zamanda sadece endüstri ilişkileri alanında değil sosyal bilimlerin birçok alanında muhtelif araştırmacılar tarafından kullanıldığını ifade etmiştir.²⁹⁰

Refah rejimlerinin hareketleri (laws of motion) ile ilgili iki temel görüş ortaya koyulmuştur. Birincisi, refah devletlerinin gelişimi yola bağlı (patı dependent) olarak devam ettiği ve rejim hareketlerinin hareketsizlik payı ile karakterize olduğudur, refah devletlerindeki değişimin kademeli olacağı yönündedir, rejimlerin hiçbir şekilde değişime uğramayacağı değil daha kısıtlı değişim olacağını ifade etmektedir. İkincisi hareket kanunu(laws of motion),modernleşme süreci ülkeleri birbirine yakınlaşma eğiliminde olduğunu ifade etmektedir ve yakınlaşmayı sağlayan majör kuvvet neoliberalleşmedir, birçok yeni politika, siyasi ve ekonomik liberizasyon neoliberalleşmenin sonucu olarak uygulanmaktadır.²⁹¹ Muhtelif rejimlerde piyasalaşmaya yönelik hamlelerin görülmesi dünya çapında bir benzeşme ve dolayısıyla yakınlaşma olarak değerlendirildiğinde Andersen tipolojisinde yer alan

²⁸⁸ Julia S. O'connor, “Convergence or Divergence? Change in Welfare Effort in OECD Countries 1960 &1980”, **European Journal of Political Research**, C.16, S.3,1988, ss.277-299.

²⁸⁹ Matteo Jessoula, Julia Kubisa, Ilaria Madama, Marianna Zielenska, “Understanding Convergence and Divergence: Old and New Cleavages In The Politics of Minimum Income Schemes in Italy and Poland”, **Journal of International and Comparative Social Policy**, C.30, S.2, 2014, ss.128-146

²⁹⁰ Mustafa Delican, “Uluslararasılaşma ve Küreselleşme Bağlamında Karşılaştırmalı Endüstri İlişkileri: Gelişmeler ve Teorik Yaklaşımlar”, **Sosyal Siyaset Konferansları**, S.72, 2017, ss.1-33.

²⁹¹ Achterberg, Yerkes, **A.g.m.**

ve liberal anlayışın önemli temsilcileri olan ABD ve İngiltere ‘yi içine alan liberal modelin dünyaya uygulandığını göstermektedir.

2.4.2. Uzaklaşma Yaklaşımı

Uzaklaşma teorisi refah sistemlerin bazı yönleriyle farklılaşmasıyla, “yakınlaşma” kavramının zıttı olarak değerlendirilebilir. Özdemir, “uzaklaşma” teorisinin refah sistemlerinin içindeki benzerliklere rağmen refah sistemlerinin birbirlerinden farklı olduğunu, Andersen’in yaptığı üçlü sınıflandırmayı ve Scharpf tarafından yapılan ve 12 devleti kıyasladığı çalışmayı örnek göstererek açıklamıştır.²⁹² Tanım belli yönlerden benzerlikler bulunan ülkelerin-rejimlerin tekdüze olarak tamamen aynı özellikleri sahip olmadığını ifade etmektedir aynı grupta değerlendirilen ülkeler arasından farklılıklar olduğu da anlaşılmaktadır. Effinger tarafından ifade edilen “refah düzenlemesi (welfare arrangement)” yaklaşımı refah rejimlerinde birçok unsurun etkileşim içinde olduğunu kurumlar, kültür vb. unsurları ifade etmiştir, söz konusu durum ülkelerin sahip olduğu farklı dinamiklerden kaynaklanan etkileşimlerin her ülkede farklı sonuç doğuracağını göstermektedir başka bir deyişle yakınlaşma olsa bile gruplar arasında farklılıkların var olacağı görülmektedir.

Yapılan bazı çalışmalar belli başlı kriterler kullanılarak refah sistemlerin benzeştiği ya da farklılaştığı konusunda ipucu vermektedir. Örnek olarak çalışmanın üçüncü bölümünde neoliberalleşme ve kürselleşme politikalarıyla birlikte ortaya sonuçlar itibariyle piyasalaşma, ticarileşme, özelleştirme ulus devlet anlayışının tasfiyesi vb sonuç itibariyle “piyasalaşma” eğiliminin artması “sosyal demokrat” ülkelerin özellikleri bakımından refah rejimiyle kıyaslandığında bir “uzaklaşma” , liberal model açısından ise “yakınlaşma” hareketini desteklemektedir.

²⁹² Özdemir, *Küreselleşme...A.g.e.*, s.175.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE REFAH REJİMİNİN DÖNÜŞÜMÜ

Türkiye’de refah rejiminin yaşadığı dönüşümü anlayabilmek ve oluşan değişiklikleri daha açık ortaya koyabilmek için Türkiye’nin mevcut durumun analizi ve hangi temel özelliklere sahip olduğunu tespit etmek ilerleyen dönemle ilgili karşılaştırma yapabilmek için önemli bir vasıtaadır. Yaşanan değişimler (neoliberalleşme, küreselleşme vb.) etkilerinin Türkiye’nin refah rejimini nasıl etkilediği ve bahsedilen karakteristik özelliklerin özellikle Türkiye’nin yakınlaşma-uzaklaşma perspektifinde, ülkenin hangi yöne (refah rejimine) doğru evirildiği başka bir deyişle Türkiye’nin refah rejimleri açısından hareketi, refah rejiminin dönüşümü, bu bölümde ortaya koyulacaktır.

Geçmişten itibaren tarihsel miras uygulanan refah hizmetlerine değinilmiş, kültürel etkilere de yer verilmiştir. Refah devletinin temel işlevlerinden olan ekonomik büyüme-kalkınma yoksullukla mücadele, tam istihdam, gelirin yeniden dağıtılması gibi hedeflerin ne kadar gerçekleştiği ile ilgili istatistikî bilgilere bölüm içinde değinilmiştir. Refah hizmetleriyle ilgili bütüncül yaklaşım sergilenmiştir; eğitim, sağlık, sosyal güvenlik, emek piyasası, konut politikaları ayrı ayrı değerlendirilmiş her bir hizmette yaşanan değişim trendi, yasal değişiklikler, değişimlerin kaynakları irdelenmek suretiyle rakamsal veriler kullanılarak somutlaştırılmıştır; hizmetlerin dönüşümü ortaya koyulmuştur. Diğer yönden Türkiye, refah rejimleri açısından değerlendirilmiş ikinci bölümde değinilen refah tipolojileri açısından Türkiye’nin tekabül ettiği konum belli başlı özellikler ve hizmetlerin sunumu bakımından ayrı ayrı karşılaştırılarak analiz edilmiştir.

3.1.Türkiye ‘de Refah Rejimi Politikaları

Türkiye’de uygulanan sosyal politikaların karakteristik analizi bakımından geçmişten günümüze kadar uygulanış biçimlerinin de anlaşılması dolayısıyla politikaların uygulanış biçimleri önem arz etmektedir. Cumhuriyet öncesi dönemde dayanışma ve hayırseverlik anlayışına dayalı uygulamalar refah devleti hizmeti özelliği göstermiştir. Cumhuriyet sonrası dönemde özellikle II. Dünya savaşından sonra birçok kanun çıkartılarak belli kurumlar aracılığıyla sosyal sigortalar, sosyal yardım ve sosyal hizmetler, uygulanmıştır. İlerleyen dönemde, sosyal güvenlik reformu, SDP (Sağlıkta Dönüşüm Programı), BES(Bireysel Emeklilik Sistemi) ve ÖİB’lerin mevzuata alınması gibi belli başlı etkenlerle birlikte refah devleti hizmetlerinde değişiklikler yaşanmıştır. Bölüm içersinde refah hizmetleri cumhuriyet öncesi dönemden itibaren günümüze kadar Türkiye’nin uyguladığı politikalara değinilmiştir.

3.1.1.Tarihsel Miras

Cumhuriyet sonrası dönemde yasal mevzuat adımları atılmış İzmir İktisat kongresinden günümüze kadar Anayasalarda ve yasalarda sosyal güvenlik, çalışma hayatı vb. birçok adım atılarak refah devleti hizmetleri politikaları uygulanmıştır. Geçmiş dönemde itibaren dini veciblere dayanan ve gönüllük esasına göre faaliye gösteren ahilik, lonca ve vakıflar birer refah hizmeti uygulayan kurumlar olarak faaliyet göstermişlerdir. Her ne kadar sözkonusu kurumlar İslami inançla özdeşleşmiş kurumlar gibi görünse de İslamiyet öncesi dönemde Orhun abidelerinde sosyal devlet uygulamaları görülmektedir.²⁹³

Ahilik kurumu özellikle 14.yy ‘da fütüvvetname anlayışı bütünleşmiş ve başlarında bulun “ahiler” aracılığıyla faaliyet göstermişlerdir.²⁹⁴ Özellikle dayanağı itibariyle fütüvvet ve tasavvufa dayanması dini inançlarla şekillenmiş olsa da, geniş

²⁹³ Hüseyin Kaleli, Hüseyin Topuz, “Eski Türk Devletlerinde Sosyal Devlet Geleneği ve Ahilikte Esnaf Sandığının Rolü”,**Ahmet Yesevi Üniversitesi Habarşısı**, No: 1-2 (67-68), Haypı3-Cayıp 2010, Türkistan- Kazakistan.

²⁹⁴ Mehmet Şeker, **Anadolu’nun Türkleşmesi ve Kültürel Hayatı**, Ötüken Yayınları, 2006, ss.177

anlamda iktisadi kurumları da kapsamaktadır.²⁹⁵ Ahiliğin temelini oluşturan fütüvvetnamalar belli başlı ilkelere dayanmaktadır; Sosyal, “*doğru sözlü olmak, emanete hıyanet etmemek, cömert olmak, gözünü kötü şeylerden sakınmak, ikiyüzlü ve yiyicilerden uzak durmak, kötülerden uzak durmak, öfkelenmemek, sabır ehli olmak, içi, dışı, özü, sözü bir olmak, güler yüzlü olmak, ihtiyaç sahibini gözetmek, sosyal sorumluluk, standartlara uyma*”²⁹⁶ olarak açıklamıştır. Önemli ilkelerden biri sosyal sorumluluk aslında günümüzdeki sivil toplum örgütlerinin gönüllük faaliyetleri ile paralellik göstermektedir. Uygulamalar refah devletinin sanayi öncesi dönemine ait olan hayırseverlik ve kilisenin Avrupa’da sağlamış olduğu dini inançlara dayalı uygulamalar odağında oluşan refah devleti benzeri uygulamalarla da benzerlik göstermektedir. Ancak uygulamalar refah devletinin zorunlu olarak sağlamış oluğu haklardan ziyade ahilik ilkelerinden anlaşılacağı üzere “gönüllük” esasına dayanmasıdır ve bu yönüyle refah devleti uygulamalarından farklılaşmaktadır ve sanatkâr kuruluşlarında içine alan ekonomik yönü olan bir terimdir.²⁹⁷

Refah hizmeti uygulayann diğer bir kurum loncalardır; sanat sahiplerinin ve esnafların kurmuş oldukları örgütlerdir ve Osmanlı’da sosyal yardım sağlayan kuurumlardan biridir tanımdan anlaşılacağı üzere günümüzde esnaf ve sanatkârlar odasına benzer bir yapı sergilemektedir. Loncalar elde ettiği gelirler sayesinde “teavün(yardımlaşma) ya da orta” adı verilen sandıkları kurarak üyelerine, sosyal risklere karşı tedbir amaçlı olarak sağladığı belli başlı yardımlar sayesinde, sivil toplum kurumları olmasının yanı sıra aynı zamanda birer sosyal güvenlik vasıtası olarak da görevler üstlenmişlerdir.²⁹⁸

Refah hizmetlerini sağlayan ve sosyal dayanışma müessesesi olarak nitelendirilen vakıflar; “...bir malın veya mülkün gelirin tamamen insanların yararına olarak, kişilerin sahip çıkmalarına imkân bırakmaksızın hayır işine tahsis

²⁹⁵ Abdülbaki Gölpınarlı, **İslam ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı**, İTO, 2011, s.17.

²⁹⁶ Abdullah Sosyal, “İşletmelerin Başarısında Ahilik İlke ve Uygulamalarının Önemi: Bir Değerlendirme”, **Çimento Endüstrisi İşverenleri Sendikası**, C.27, S.2, 2013.

²⁹⁷ Abdülbaki Gölpınarlı, **İslam ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı**, İTO, 2011, s.17.

²⁹⁸ Murat Şen, “Osmanlı Devleti’nde Sosyal Güvenlik: Ahi Birlikleri, Loncalar ve Vakıflar”, **Çimento İşveren Dergisi**, C.16, S.6, Kasım 2002, ss.18-40.

ve terki” olarak tanımlanmıştır. Işık, hâkim olan anlayışın vakıfların Osmanlı’da sosyal kurumlar olarak kendini çok güçlü göstermiş ise de vakıfların temelinin İslam dinine dayandığını, Osmanlı kültürüne ait olduğu kadar İslam kültürüne de ait bir sosyal kurum olduğunu belirtmiştir. Işık, vakıfları insan mutluluğu hedefleyen kurumlar olarak tanımlayarak, refah devletinin amaçlarından biri olan mutluluğu refah toplumunun amaçları bakımından bir vasıta olarak görüldüğünü ifade etmektedir. Aynı zamanda kamu tarafından sağlanmayan bazı hizmetlerin vakıflar tarafından gerçekleştirdiğini ve devletin vakıfları bu yüzden desteklediğini ifade etmiştir.²⁹⁹

Vakıfların en başta gelen özelliklerinden biri müebbediliyet yani sürekliliktir; bağışlanmış olan gayrimenkul genellikle vakıf kuruluşuna bir kez bağışlandıktan sonra sürekli bir şekilde vakıf olarak kullanılmaktadır.³⁰⁰ Doğan, vakıfları dini, sosyal, iktisadi yönden tasnif edilebileceğini ifade etmiş ve dolayısıyla sağlamış oldukları hizmetler bakımından refah seviyesini artıran kurumlar olarak nitelendirmiştir, diğer bir özelliği ise vakfedilen malın özel mülkiyetten çıkması ve devlet mülkiyetine de geçmemesi “sosyal mülkiyet” kategorisinde yer aldığını ifade etmiştir.³⁰¹

Esat Arsebük, [*“Osmanlı İmparatorluğu devrinde pek büyük bir inkişafa mazhar olan vakıflar sayesinde bir adam vakıf bir evde doğar, vakıf bir beşikte uyur, vakıf mallardan yer ve içer, vakıf kitaplardan okur, vakıf bir mektepte hocalık eder; vakıf idaresinden ücretini alır ve öldüğü zaman kendisi vakıf bir tabuta konur ve vakıf bir mezarlığa gömülürdü”*]] şeklinde hizmetlerin kapsamını aktarmıştır.³⁰² Refah devletinin işlevleri ve sosyal politika araçları olarak sayılabilecek, sağlık, eğitim, ihtiyaçların tatmin edilmesi gibi amaçlarla örtüşmektedir. Vakıflar sivil toplumun bir yansıması olmasının yanı sıra aynı zamanda birer sosyal güvenlik

²⁹⁹ Hayriye Işık, “Bir Kamu Hizmeti Birimi Olarak Vakıfların Osmanlı Toplum Yaşamındaki Rolü”, **Akademik Bakış Dergisi**, s.16, 2009.

³⁰⁰ Şeker, **A.g.e.**, ss.137-148.

³⁰¹ Mehmet Sait Doğan, “Vakıf Medeniyetimize Sosyal Siyaset ve Sosyoloji Açısından Bir Yaklaşım”, **Sosyoloji Konferansları**, S.1, 2011, ss.9-28,

³⁰² Ahmet Akman, “Eski Vakıflar Hukuku Bağlamında Vakıf Müessesesi ve Günümüzdeki Etkileri”, **Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.26, S.2, 2018, ss.189-224.

müessesesi işlev görmesi “vakıfları” sosyal hayatın önemli unsuru haline getirmiştir. Ekonominin temel sorunlarından biri olarak kabul edilen gelir-servet dağılımı sorunu Osmanlı döneminde iki önemli araç tarafından sağlanmıştır; biri “zekât” diğeri “vakıf” kurumudur. Vakıflar ayrıca sağladıkları eğitim hizmetleriyle birincil gelir dağılımında önemli rol oynamışlardır ayrıca fakirlere, kimsesizlere yardım gibi sosyal yardım ve sosyal hizmet sağlayarak da gelir dağılımına katkıda bulunmuşlardır ve refah devletinin işlevlerinden olan gelirin yeniden dağıtılması işlevi görmüştür.³⁰³

Önceki bölümlerde değinildiği üzere dünyada modern anlamda sosyal sigorta uygulamaları 1883’te Almanya’da kurulan hastalık sigortası ve devamında 1884 yılında iş kazaları, 1889 yılında ise yaşlılık ve malullük sigortasına dayanmaktadır devam eden süreçte diğer ülkelerde refah devleti uygulamaları olarak yayılmıştır. Türkiye açısından ise Cumhuriyet sonrası dönemde sosyal yardım nitelikli ilk düzenleme 4109 sayılı Muhtaç Asker Ailelerine Yardım Kanunu ile yapılmıştır.³⁰⁴ Kanunlar diğer batı ülkelerine göre ülkemizde geç uygulanmış gibi görünse de Cumhuriyet öncesi dönemde sosyal güvenlik ve sosyal yardım mekanizmalarının işlediği kuruluşlar birer meslek örgütü çerçevesinde olan loncalar, vakıflar tarafından sosyal güvenlik hizmetleri uygulanmıştır. Batı Avrupa’da refah devleti uygulamalarının sanayi devrimi sonucu ortaya çıkan sosyal sorunlara karşı olan bir çözüm ve mücadele sonucu geliştiği görülmekteyken, Osmanlı dönemi hatta öncesinde dayanan İslam dinine dayanan refah devleti uygulamaları dayanışma ve dini inanç ekseninde gelişmiş ve uygulanmıştır.

³⁰³ Doğan, A.g.m.

³⁰⁴ Kadir Arıcı, *Türk Sosyal Güvenlik Hukuku*, Gazi Kitabevi, 2015, s.510.

3.1.2.Siyasal, İdeolojik Tercihler

Siyasal tercihler refah devleti ve demokrasi ilişkisinden bakımından özellikle refah hizmetlerinden yararlananların birer seçmen olduğu düşünüldüğünde ayrıca sosyal politika tarafı olarak değerlendirildiğine hükümetlerin (yöneticilerin) tercihleri refah devletinin karakteristik özelliklerine tesir etmektedir. Türkiye açısından 1923 yılında düzenlenen “İzmir İktisat Kongresi” önemli bir adım olarak görülmektedir. Muhtelif grupların bir araya geldiği İzmir İktisat Kongresi’nde iktisadi politikalar “milli devlet” politikaları ekseninde değerlendirilmiştir.³⁰⁵ Çelik, alınan kararların aynı zamanda kooperatist bir yapıya sahip olduğunu, sosyal politika gibi işçi hakları vb. ile ilgili birçok alan hitap eden kararların alındığını ve 1930’lara kadar liberal ekonomi politikalarının İzmir İktisat Kongresi kararlarıyla uygulandığını ifade etmiştir.³⁰⁶

1980 yılına kadar, 1960 Anayasası ile sağlanan çalışma hayatı, sendikalaşma, grev, lokavt, vb alanlara ilişkin birçok mevzuat adımları, II. Dünya savaşı gelişen refah devleti uygulamaları ülkemizi de etkilemiştir. Söz konusu dönemi özetleyen Çelik, 1960-1980 dönemini “...toplumun kendini korumak için gerçekleştirdiği hareketler ya da klasik liberal reçetenin savaş sonrası dünyada terk edilmesinin getirdiği kazanımlar bu dönemde piyasanın gerilemesine yol açmıştır” şeklinde piyasanın aktif rol oynamadığı dönem olarak özetlemektedir.³⁰⁷ Devam eden süreci de Boratav, “sermayenin karşı saldırısı” olarak değerlendirmiş ve 24 Ocak Kararlarının DB tarafından pazarlandığını ifade etmiştir.³⁰⁸ Bretton Woods ikizinden biri olarak DB aynı zamanda küresel aktör ve Garudy’nin tanımıyla ABD hegemonyasının dünyaya yayan kurum olarak Türkiye’yi de etkilediği Boratav’ın ifadesinden anlaşılmaktadır.

³⁰⁵ Boratav, A.g.e., s.46.

³⁰⁶ Çelik, A.g.e., s.214.

³⁰⁷ Çelik, A.g.e., ss.220-223

³⁰⁸ Boratav, A.g.e., s.148.

Türkiye, 2002 seçimlerinden itibaren kesintisiz olarak aynı iktidar tarafından yönetilmiştir; Dorclah, bu süreci neoliberal politikaların ve özelleştirmelerin görüldüğü, gelir vergilerinde düşüş yaşandığı ve emek piyasalarında esnekleşmenin arttığı süreç olarak değerlendirmektedir.³⁰⁹ Özellikle 1980 yılında yaşanan darbe sonrası Özal dönemi ve 2002 yılında yaşanan kriz ve öncesindeki 28 Şubat süreci dönüşüm bakımından önemli rol oynamaktadır. Neoliberal politikalarda detaylı değinileceği üzere Türkiye’de neoliberal politikaların tesisi iki dönemde(phase) gerçekleşmiştir. Heper, neoliberalleşme politikalarının başladığı dönem olarak 1980’li yıllar ile söz konusu sürecin devam ettiği 2000’li yıllarda Turgut Özal ve Recep Tayyip Erdoğan’ı karşılaştırarak iki lideri iki adam bir hikâye (two men and one story) benzetmesini kullanarak açıklamıştır.³¹⁰ Çelik, Cumhuriyet döneminden itibaren günümüze kadar geçen süreci “...paternalizmden neoliberalizme” şeklinde özetlemektedir.³¹¹

Cumhuriyet döneminden itibaren değerlendirildiğinde “piyasa” her daim rol oynamış bir kurumdur. İzmir iktisat kongresinde ideoloji olarak milli ekonomi, milli burjuva gibi ulus devlet anlayışının yansıdığı kararlar dâhil “piyasa” yerli bakış açısıyla desteklenmiştir ve aynı zamanda liberal düşünce etkisi görülmektedir. İlerleyen dönemde özellikle muhafazakâr eğilimle birlikte hem Özal ve devamında hem Erdoğan döneminde görülmektedir. Türkiye’yi etkileyen ideolojilere kabaca değinmek gerekirse, geçmiş dönemden itibaren, ulus devlet anlayışı(milliyetçilik), liberal düşünce ve muhafazakârlık olarak üç temel ideolojinin Cumhuriyet döneminden itibaren etkili olduğu görülmektedir.

³⁰⁹ Tim Dorlach, “The AKP between Populism and Neoliberalism: Lessons from Pharmaceutical Policy”, **New Perspectives on Turkey**, C.55, 2016, ss.55-83.

³¹⁰ Metin Heper, “Islam, Conservatism, and Democracy in Turkey: Comparing Turgut Özal and Recep Tayyip Erdoğan”, **Insight Turkey**, C.15, S.2, 2013., ss.141-156. Söz konusu çalışmada Özal ve Erdoğan karşılaştırılmış başta eğitim hayatları, eğildikleri konular, ideolojik duruş(muhafazakarlık) belli başlı farklılıklar ve benzerlikler ortaya koyulmuş ve sonuç olarak iki liderin ortak özelliğinin gelenekselliği ve modernliği birleştirmeleri olduğunu ifade edilmiştir.

³¹¹ Çelik, **A.g.e.**, s.208.

3.1.3.Sosyal Yapı

Sosyal yapı, içinde toplumu meydana getiren dinamikler, genel anlamda kültür, davranış biçimleri gibi çok yönlü olarak bağlantılı olarak refah hizmetleriyle de etkileşimde olduğu Effinger tarafından da ifade edilmiştir. Aslında kültür kavramı sadece din olgusundan ibaret olamamakla birlikte kültürün önemli bir parçasıdır ve kültürel etki bakımından geleneksel Türk yapısında en etkili faktör “dindir”.³¹² Türkdoğan, Türkiye için dinin önemini şu şekilde vurgulamaktadır ;“...geleneksellikten modernleşme sürecine geçerken ortaya çıkan sosyal gerginlikler karşısında insanlara bir tutanak ve dayanışma noktası kazandırmaktadır” Türkdoğan Türk toplumunda süreci “İslam'ın yükselişi” olarak nitelendirmektedir.³¹³ Muhafazakâr ideolojiye dayalı siyasi tercihler yapılması ve siyasi iktidarların bu yönde seçilmesi ve kültürel bakımdan refah hizmetlerinin din kurumunda etkilenmesi olağan bir durum olarak görülmektedir.

Cumhuriyet öncesi dönemde söz konusu etkiler aslında geçmişten gelen ahilik anlayışına kadar uzanan süreçte fütüvvetnamelere dayanması ve halkın benimseyerek sosyal yardımlaşma ve dayanışma kurumları olarak gönüllülük esasına dayalı devam etmiştir. Cumhuriyet sonrası dönemde ise muhafazakârlık ideolojisinin siyasal seçimlerde etkili olduğu ve Özal ve Erdoğan'ın halkın muhafazakârlık eğiliminin siyasi yansımaları olarak değerlendirilmektedir. Sodaro, 2002 yılında iktidara gelen iktidarı “İslami parti” olarak nitelendirmiş ve seçimleri Türk demokrasisinde bir dönüm noktası olduğunu, Türk siyasetinin üç büyük gücünü İslam, demokrasi, ordu arasında meydana gelen zor süreçlerin sonucu olarak ifade etmiştir.³¹⁴ Geçmişten itibaren gelen süreçte İslam kültürüyle şekillenen ve sosyal dayanışma müesseslerine dayanan uygulamalar kültürel bakımdan açıkça dini etkilerin görüldüğünü işaret etmektedir.

³¹² Esra Yıldızlar, “Characteristic of Turkish Design and Social and Political Headscreaf Problem of Turkey”,**International Journal of New Trends in Arts, Sports & Science Education**, C.1, S.1,2012, ss.201-230.

³¹³ Orhan Türkdoğan, **Çağdaş Türk Sosyolojisi**, Turan Yayıncılık, 1995, s.537.

³¹⁴ Sodaro, **A.g.e.**, ss.132-133.

Refah tipolojilerinde yer alan ve sosyal yapıyla yakın ilişkisi bulunan refah hizmetlerinin devlet ve piyasayla birlikte diğer kaynağı “aile” dir. Ailenin merkezi rolü, aile sayısı ve büyüklüğü itibarıyla Türk refah rejiminin önemli özelliğidir. DB, Türkiye bağlamında evlilik, aile ve geniş aile öneminin abartmanın zor olduğu (diffcult to overstate) belirtmiş ve Türk hane halkının boyutunun diğer Avrupa ülkelerine göre büyük olduğu ifade edilmiştir.³¹⁵ Grütjen, Türk refah rejimin dört temel unsurundan birinin “aile” olduğunu “önemli aktörü (outsanding)” ve bireyleri sosyal risklerden koruduğunu ifade etmiştir ve bu yönüyle rejimin önemli bir özelliğinin “kalıntı” yaklaşım sergilediği görülmektedir.³¹⁶ Özellikle 1980’lere kadar ki Türk refah rejim yapısında üç önemli bileşen şu şekilde ifade edilmiştir, kentlere göç eden bireylerin memleketleriyle olan bağlarının devam etmesi, çarpık kentleşme ve ailenin önemi, komşuluk mekanizmaları, köyden kente geçiş sürecinde eski alışkanlıkların devam etmesine bağlı olarak etkilemiştir.³¹⁷

Muhafazakâr eğilime bağlı olarak oluşan siyasi tercihler ve sonuç olarak uygulanan politikaların yine aynı eksenle ilerlemiş, AKP hükümetinin ekonomik ve sosyal politika yapısı büyük oranda iki majör seçim bölgesine göre şekillenmiştir, oy veren düşük sınıfa ve ortaya çıkan Anadolu Sermayesi olarak bilinen muhafazakâr iş adamları bileşenlerine dayanmaktadır.³¹⁸ Düşük sınıf tabiri “ihtiyacı bulunan”, sosyal risklere maruz kişiler olduğu düşünüldüğünde refah hizmetlerine ihtiyaç duyan kesim olarak nitelendirilebilir, muhafazakâr eğilimle birlikte iktidarın sosyal politika hedefinin de bu gruplar olduğu ve hizmet sunum biçimi bakımından “kalıntı” yaklaşım (düşük gruplara yönelik) sergilediği açıktır ve bazı refah hizmetlerinde “kalıntı” özellikler görülmektedir.

³¹⁵ Powell, Yörük, **A.g.m.**

³¹⁶ Grütjen, **A.g.m.** Ayrıca sözkonusu çalışmada temel unsurlardan birinci sosyal sigorta mevzuatının sağlanması ve devlet tarafından uygulanması, aile ve diğer sivil toplum, belediye vb örgütlerden oluşmaktadır ve devlet ailenin geleneksel yapısıyla ilgili devletin de bu konuda katkıda bulunduğunu ifade etmiş ve diğer faktörler sivil toplum vb. refah uygulamalarında daha kısıtlı rol oynadığını ifade etmektedir.

³¹⁷ Buğra, Keyder, **A.g.m.**

³¹⁸ Dorlach, **A.g.m.**

3.2.Refah Politikalarının Değişimi ve Dönüşümü

3.2.1.Değişimin Niteliği

Yasal mevzuatlardaki değişiklikler sonucu hizmetlerin kim tarafından verildiği, kapsamı gibi refah devleti gruplandırmaları bakımından önemli kriterler değişime uğramıştır. Örnek olarak evrensellik-seçicilik yaklaşımdan değerlendirildiğinde önemli adımlardan biri 5510 sayılı yasayla getirilen GSS'nin uygulanışıyla birlikte sağlık hizmetlerin kapsamının evrensel hale gelmesi bir adımdır. Sosyal güvenlik politikalarında piyasalaşma yolunda atılan adımlardan biri “BES” uygulaması sonucunda özel sektör de sosyal güvenlik alanında faaliyet göstermektedir. Benzer şekilde diğer refah hizmetleri eğitim, barınma, emek piyasası gibi alanlar ilerleyen bölümde irdelenerek bütüncül bakımdan Türkiye'nin hangi yöne evrildiği başka bir deyişle hangi refah rejimine yaklaştığı somutlaştırılacaktır. Söz konusu değişimler özellikle neoliberal politikaların etkisi, AB uyum süreciyle uygulanan bazı politikalar yekün olarak düşünüldüğünde değişimlerin dışsal ve aynı zamanda içsel etkenlerden kaynaklandığı görülmektedir.

3.2.2.Değişimin Kaynakları

Türkiye'nin sağlamış olduğu refah hizmetleri belli başlı atılan adımlar (mevzuat değişikliği vb.) etkilemiştir. Sağlık sisteminin evrenselci yapıya geçmesi, sosyal güvenlik kurumunun tek çatı altında toplanması, emek piyasasında ÖİB 'lerin faaliyet göstermesi değişikliklere örnek teşkil etmektedir. İç faktörler olarak neoliberalleşme ve ekonomi kalkınma politikaları başlıkları altında irdelenmiştir. Her ne kadar neoliberal politikalar küresel aktörler sayesinde ülkeler üstü niteliğe sahip olsa da Türkiye'nin kendi yönetiminden doğan neoliberal politikalara uyum süreci, siyasi yönetimler tarafından izlenen politikalar İzmir İktisat Kongresinden itibaren günümüze kadar süreç, paternalist devlet anlayışından bekçi devlet anlayışına geçiş süreci de içsel politikalar olarak irdelenmiştir. Dünya çapında etkileri görülen “küreselleşme” olgusu sermayenin uluslararası düzeyde dolaşımının kolaylaşması önemli bir harici dinamik olarak çok yönlü etkileri bulunmaktadır. AB, ulusüstü

yapısı ve üye ve aday ülkelerin belirli standartlara uymaya teşvik etmesi ve standart sağlama hedefleri diğer dış(harici) etkenler başlığın altında değerlendirilmiştir.

3.2.2.1.İç Faktörler

İç faktörler, Türkiye bakımından değerlendirildiğinde dünyada yaşanan neoliberal politikaların Türkiye’de siyasi yönetimlerin de etkisiyle belli başı politikalar uygulanmıştır yüzden neoliberal politikalar dünya çapında etkiye sahip olmasına rağmen çalışmada iç faktörler bölümünde irdelenmiştir. Benzer şekilde hükümetler tarafından seçilen ekonomi modelleri; üretime dayalı (prodüktivist), ithal ikame modeli gibi seçilen ekonomi kalkınma politikaları da içsel faktörler kısmında değinilmiştir. Türkiye’nin sağlamış olduğu mevzuat değişiklikleri özellikle 2000’li yıllarda sağlamış olduğu makroekonomik performans ve aynı zamanda sağlanan ekonomik büyümenin yanı sıra refah devletinin işlevlerinden olan yoksulluğun azaltılması, gelirin yeniden dağıtılması gibi sonuç odaklı istatistikî bilgilere bu bölümde yer verilmiştir.

3.2.2.1.1.Neoliberal Politikalar

Klasik politik ekonomi³¹⁹’nin güncellenmiş hali olarak tanımlanmış olan neoliberalizm Hayek ve Friedman gibi serbest piyasayı savunan ekonomistler ve Nozick gibi isimler tarafından geliştirilmiştir. Temeli bireye ve piyasa dayanan neoliberalizmin temel amacı düzenlenmiş (regulated) piyasa kapitalizminin verimlilik, büyüme ve refahı yaygınlaştıracığı inancıyla devletin sınırlarının eski haline(liberal) dönüşmesidir.³²⁰ Neoliberalizmin yükselişi savaş sonrası dönemde burjuvazinin savaş sonrası düzenin tehditlerine karşı bir tedbir olarak, 1960 ve 1970 krizlerini üstesinden gelmek için sermaye lehine dönüştüren ideolojidir.³²¹ Kazgan,

³¹⁹ Heywood, **A.g.e.**, s.130. Klasik politik ekonomi, Adam Smith ve David Ricardo’nun çalışmalarına dayanmaktadır. İnsanoğluna ilişkin liberal varsayımlara doğrudan dayanır; özellikle, bireylerin rasyonel olarak kendi çıkarları olan yaratıklar (creatures) ya da “faydayı maksimize ediciler” olarak görürken anahtar ekonomik aktörler olduğu fikrine dayanmaktadır. (Fayda maksimizatörleri, maddi tüketim açısından hesaplanan acıdan en büyük zevki elde etmek için hareket etmektedirler.)

³²⁰ Heywood, **A.g.e.**, s.37.

³²¹ Şahan Savaş Karataşlı, “The Origins of Turkey’s “Heterodox” Transition to Neoliberalism: The Özal Decade and Beyond”, **Journal of World-Systems Research**, C.21, S.2, 2015, ss.387-416.

neoliberalizm genel anlamda liberalizmin tekrar hayata geçirildiğini, aralarındaki farklardan birinin altın para çağından kâğıt para yani dolara geçişini, diğerinin ise dünyanın öncülüğünün İngiltere’den ABD’ye geçmesi olduğunu ifade etmektedir.³²²

1929 yılında ABD merkezli olarak yaşanan Büyük Buhran sadece ABD’yi değil Avrupa’yı ve daha sonra genel olarak tüm dünyayı etkilemiştir. 1930 ‘ların ortasına kadar süren kriz ABD’nin sanayi üretimini %47 seviyesinde çok büyük bir oranda düşürmüştü, milli gelirin %52 ‘si kadar küçülmesine neden olmuştur ve 14 milyon kişi işsiz kalmıştır.³²³ Sebeplerine değinmek gerekirse yatırımcıların hisse senetlerine olan talebinin artarken söz konusu artışın durması sonucunda yabancı yatırımcıların çekilmeleri borsanın hızla düşmesi krizi başlatmış ABD merkezli olmak üzere dünyayı etkilemiştir.³²⁴ İşsizlik, yoksulluk, güven ortamının bozulması gibi derin tahribat yaratan büyük buhrandan çıkış yolu arayışları hâsıl olmuştur. Özetle 1929 Büyük buhran ve devamında 1939-1945 yılları arasında yaşanan II. Dünya savaşı sonrası dönemde klasik ekonomi görüşü yetersiz kalmıştır.

Devletlerin yaşanan tahribatı gidermek için yeni arayışlara itmiş sonuç olarak Keynesyen politikalar olarak adlandırılacak olan ve 30 yıl kadar uygulama alanı bulacak olan politikalar almıştır. Dolayısıyla devletin söz konusu olumsuzlukları düzeltebilmesi için müdahale etmesi gerektiği ve buna bağlı olarak gelişen ‘‘müdahaleci devlet anlayışı’’ aslında refah devletinin temel mihenk taşı olan ‘‘iktisadi müdahale devleti’’ anlayışıyla örtüştüğü açıktır. Savaş sona ermeden sadece bir yıl önce, kırk dört ülke Bretton Woods’ta bir araya gelerek yeni finansal bir yapının oluşabilmesi için bir adım atmışlardır, Bretton Woods oluşması muhtemel yeni düzene ait ABD ve İngiltere kökenli iki temel planın tartışılmasına aracılık

³²² Kazgan, **A.g.e.**, s.23.

³²³ Yiğit Sayın, ‘‘The Birth and Peculiarities of the Bretton Woods Institutions and the Main Features of the International Financial System They Brought About’’, **Annales de la Faculté de Droit d’Istanbul**, C.40, S.58, 2008, ss.155-192.

³²⁴ Recep Erbay, Berfin Hemeş, ‘‘1929 Ekonomik Buhranı’nın Türk Ekonomisi’ne Etkileri ve Buhran Döneminde Keynesyen Yaklaşım’’, **Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi**, C.5, S.3, 2019, ss.124-130.

etmiştir.³²⁵ Bretton Woods ikizi olarak adlandırılan iki yeni kurum DB ve IMF, kurulmuştur.³²⁶

ABD hegemonyasını fikrini destekler biçimde Roger Garaudy “...IMF ve DB’nin... Arjantin’den Tanzanya’ya, Pakistan’dan Filipiner’e kadar güney yarım küreyi kırıp geçiriyor ve şimdilerde aynı yöntemi Doğu ülkelerinde uygulamaya başlıyorlar., IMF ve OMC (eski GATT) “pazar tektanrıcılığı” oluşturarak dünya pazarını ele geçirmek için ülkelere göre değişik metotlar uyguladıklarını”³²⁷ ifade etmektedir. Topalhan’ın ifade ettiği gibi ÇUŞ’ların dünya ticaretinin %70’ine sahip olduğu düşünüldüğünde Amerikan hegemonyasının ÇUŞ’ların faaliyet gösterebilmesi için söz konusu kuruluşlar (IMF, DB, DTÖ) aracılığıyla anlaşmalar yapmışlardır. Neoliberalleşmenin, yakınlaşma/uzaklaşma hareketliliğini etkileyen bir unsur haline geldiği anlaşılmakla birlikte söz konusu (DB, IMF, DTÖ) ulusüstü kuruluşlar ulus devlet anlayışının aşındırılmasına Topalhan’ın ifadesiyle ulus devlet anlayışının çözülmesine sebep olmuştur.³²⁸

Piyasalaşmanın ekonomik ve sosyal faaliyetlerin içinde yer aldığı düşünüldüğünde, ÇUŞ’lar faaliyet gösterebilmesi, farklı ülkelerde yatırım yapabilme, satınalma, özelleştirme faaliyetlerinde bulunabilmesi “piyasalaşmanın” desteklenmesine bağlıdır. Piyasalaşmanın desteklenmesi bu yolda mevzuatların hazırlanması Garaudy’nin tanımında bahsettiği metotlardan biri olarak değerlendirilebilir. Tarihsel süreç itibarıyla öncelikle geçmişten itibaren günümüze doğru bir değerlendirme yapıldığında liberalizm hâkimiyeti sona ermesi Keyneysen politikalar ve devamında refah devleti, refah devletinin tasfiyesi sonrası devleti küçülmeye iten neoliberalizm ülke politikalarını etkilemiştir; neoliberalizm, savaş sonrası dönemde ortaya çıkan kapitalizmin gelişiminde yeni bir aşamayı temsil etmesidir.³²⁹

³²⁵ Sayın, **A.g.m.**

³²⁶ David Harvey, **A Brief History of Neoliberalism**, OUP Oxford, 2007, s.10., Topalhan, **A.g.e.**, s.240.

³²⁷ Roger Garaudy, **Çöküşün Öncüsü ABD**, Nehir Yayınları, 1997, s.136.

³²⁸ Özcüre, **A.g.e.**, s.22., Topalhan, **A.g.e.**, ss.248-254.

³²⁹ Ben Fine, Alfredo Saad-Filho, “Thirteen Things You Need to Know About Neoliberalism”, **Critical Sociology**, C.43, 2016, ss.685–706.

Bir doktrin olarak neoliberalizm sosyal ve ekonomik problemlerin piyasa çözümü olduğunu savunurken, devlet başarısızlığının piyasa başarısızlığından daha kötü olduğu görüşüne dayanmaktadır.³³⁰ Neoliberalizm, kapitalizmi küresel düzeye yükselten ekonomik bir felsefe olarak aynı zamanda açık ticarete, mal ve hizmet akışına destek vermektedir.³³¹ Süreç olarak değerlendirildiğinde aslında liberal yani klasik görüşün krize girmesi sonucunda Keynesyen ekonomi politikaları yaklaşık olarak 40 yıl boyunca kendini kabul ettirmiş olmasına karşın 1970 'li yıllarda yaşanan petrol krizleri, yüksek enflasyon, küçülme ve işsizlik yani stagflasyon durumu mevcut Keynesyen politikaları sorgular hale getirmiştir.³³² Liberal politikaların yaşanan 1929 büyük buhranından sonra geçerliliğinin tartışır hale gelmesine benzer bir şekilde yaşanan ekonomideki olumsuz durum da Keynesyen politikaların sorgulanmasına yol açmış yeni arayışları doğurmuştur. Neoliberalizmin önde gelen isimleri Hayek ve Milton Friedman'dır. "ABD 'de "Reagan" ve İngiltere'de "Thatcher" ³³³ neoliberal politikaların uygulamaların temsilcisi olmuşlardır.

David Harvey, "Neoliberalizmin Kısa Tarihçesi" adlı eserinde neoliberal devlet yönetimiyle ilgili, güçlü bireysel özel refah hakları, hukuk üstünlüğü ve kurumlarının serbest piyasa ve serbest ticareti desteklemesi, olarak belirlemiştir.³³⁴ Hill, neoliberal politikaların bileşenlerini iki temel başlıkta, neoliberal politikalar ve neo-konservatizme dayandırmış; özelleştirme, kamu harcamalarının azaltılması, piyasalaşma, beşeri sermaye için mesleki eğitim, yeni kamu yönetimi, çalışanlar arasında rekabet gibi sonuçlar doğurduğunu ifade etmiştir.³³⁵ Harvey, aynı zamanda neoliberalizmi politik ekonomi teorisi olarak nitelendirmiş ve refah devletinin de amacı olan insan refahının, özel mülkiyet hakları, bireysel özgürlük, serbest piyasa ve serbest ticaret bileşenlerine dayanan kurumsal bir çerçevede gerçekleşebileceğini

³³⁰ Arestis, Sawyer, **A.g.e.** s.40.

³³¹ Christopher s. Collins, "A General Agreement on Higher Education: GATS, Globalization, and Imperialism", **Research in Comparative and International Education**, C.2, S.4, 2007, ss.283-296.

³³² Topalhan, **A.g.e.** s.239.

³³³ Harvey, **Brief...A.g.e.**, s.9.

³³⁴ Harvey, **Brief...A.g.e.**, s.64.

³³⁵ Dave Hill, "Critical Teacher Education, New Labour, and the Global Project of Neoliberal Capital", **Policy Futures in Education**, C.5, S.2, 2007, ss.204-225.

ifade etmiştir.³³⁶ Giddens, yeni liberalizm olarak bahsettiği neoliberalizmin sosyal devlet düşmanlığı özelliğinden bahsederek aynı zamanda dünyada zafer kazanmış görüntüsü veren bir akım olduğunu ifade etmiştir.³³⁷ Giddens tarafından verilen bu bilgi aynı zamanda piyasalaşmanın dünya çapında görülmesi ve ÇUŞ'ların faaliyet göstermesi savına paralellik göstermektedir, sosyal devlet düşmanlığı tabiri ise devletin müdahaleden çekilmesi ve piyasa gücünün yükselişi sonucunu doğurmaktadır.

Neo-liberal politikaların getirmiş olduğu piyasalaşma vb. sonuçların eskiden sanayi devrimindeki Avrupa'da işçi –işveren ilişkisinin dünyada ÇUŞ'lar ve 3.dünya ülkeleri arasındaki ilişkiye benzediği çıkarımı yapılabilir. Söz konusu oluşan yeni düzen ya da hegemonya olarak nitelendirilen dönüşüm de ABD'nin Bretton Woods ikizi olarak bahsedilen, çok taraflı örgütler olarak DB ve IMF aktörleriyle yardımlarda bulunarak üçüncü dünya ülkelerinde devlet temelli kalkınma ve milli büyümeyi teşvik eden stratejiler izlediği ifade edilmiştir.³³⁸ Sonuçları itibariyle neoliberalizm vatandaşlık olgusuna piyasa nazarıyla ki bakmaktadır ki genel olarak haklar özellikle devlet garantili haklar olarak eğitim, refah, sağlık ve diğer kamu mallarıdır.³³⁹ Söz konusu devlet tarafından sağlanan ve garanti altına alınan bu haklar piyasalaşmanın görülmesi ve muhtemel ÇUŞ' lar gibi kar amacı güden işletmelerin faaliyet göstermesi muhtemel alanlar haline gelmiştir. Küresel aktörler bakımından ise dünya üzerinde yaşayan bütün bireryler, refah hizmetlerinin alıcıları yapılan tanıma göre “müşteri” özelliği kazanmıştır ve ÇUŞ'ların hedefi haline geldiği görülmektedir.

³³⁶ David Harvey, “Neo-Liberalism As Creative Destruction”, **The Annals of the American Academy of Political and Social Science**, C.610, S.1,2007, ss.22-44.

³³⁷ Anthony Giddens, **Üçüncü Yol**, Birey Yayıncılık, 2020, s.26.

³³⁸ Karataşlı, **A.g.m.**, Gough, **Political...A.g.e.**, s.71, Heywood, **A.g.e.**, s.436, Boratav, **A.g.e.**, s.234 Boratav, IMF ve DB 'nin neoliberal akımının 3.dünya ülkelerinde başarılı olduğunu ve SSCB rejiminin yıkılmasının da bu süreci desteklediğini ifade etmektedir. Heywood ise IMF, DB, DTÖ kurumlarını küresel ekonomik yönetimin aktörleri olarak belirtmiştir.

³³⁹ Kathleen Lynch, “Neo-liberalism and Marketisation: The Implications for Higher Education”, **European Educational Research Journal** ,C.5, S.1, 2006, ss.1-17.

Küreselleşmenin getirmiş olduğu olumsuzluklar bakımından söz konusu sonuçların dünya çapında hissedilir hale gelmesi sürecin belirginleştirmektedir ki küreselleşme etkilerin daha yoğun ve dünya çapında hissedilmesini sağlamaktadır. Tarihsel süreçte değerlendirildiğinde kapitalizm yaşanan krizleri neoliberal politikalar uygulayarak aşmaya çalışmıştır ve bu “yeniden yapılanma” sürecidir. Daha önce bahsedilen AB ve OECD temel aktörler olarak uluslararası ticareti ve yatırım anlaşmalarını DB, IMF ayrıca WTO ile gerçekleştirmiştir. Harvey’in ticaretin serbestleştirilmesi ve Kazgan’ın ifade ettiği finansal sistem ile ilgili MAI (çok taraflı yatırım anlaşması), FATF (Ülkelerin Kara paraya Yönelik Anlaşmaları), EPM (Kamu Yönetiminde Etik Anlaşması), GATS anlaşmaları uluslararası anlamda faaliyetlere izin veren, destekleyen anlaşmalardır ve nihai olarak ulus devletin uymak zorunda kaldığı anlaşmalardır.³⁴⁰

Bretton Woods ikizinden biri olan ve Heywood tarafından küresel ekonominin aktörlerinden kabul edilen DB aynı zamanda sosyal politikalar bakımından da etkilidir. Örnek olarak yoksulluğu önleme ve sosyal güvenlik ağı politikaları, neoliberalizmin daha derin aşamasında devlet ve toplumu birleştiren bir unsur haline gelmiştir.³⁴¹ Mishra, uluslarüstü (intergovernmental organizations) olarak nitelendirdiği IMF, DB ve OECD gibi kuruluşların ulusların ekonomi politikalarını etkilediği gibi sosyal politikaları etkilediğini ifade etmektedir.³⁴² Deacon, IMF ve DB’nin sağlamış oldukları kredileriyle devletlere bütçe kısıtlaması yönünde uygulamalarda bulunduğunu ve söz konusu durumun liberal devlet anlayışına ait “kalıntı” refah politikalarını teşvik ettiğini belirtmiştir.³⁴³ Sosyal politikaların etkilenmesi sonuç olarak refah rejimlerinde hareketliliğini de etkilimektedir.

³⁴⁰ Topalhan, **A.g.e.**, ss.248-250.

³⁴¹ Yonca Özdemir, “AKP’s Neoliberal Populism and Contradictions of New Social Policies in Turkey”, **Contemporary Politics**, C.26, S.3, 2020, ss.245-267.

³⁴² Mishra, **A.g.m.**

³⁴³ Deacon, **A.g.m.**

Çalışmanın önceki bölümlerinde değinildiği üzere neoliberalleşme politikaları temelinde devletin küçülmesi(minimalist devlet anlayışı) piyasalaşmanın ve bir yönüyle özelleştirmelerin, finansal serbestleşmenin teşviki anlamına da gelmektedir. Değişim sürecinin bir sonucu olarak ulus devletin tasfiyesi ve güçsüz devlet (hallow state) yükselişi süreci “çok yönlü yönetim (muti-level governance)” haline gelmiştir. “Keynesen Refah Devleti” nin Schumpeterian devlet ile içinde esnekleşme yer değişikliği olarak değerlendirilmiş ve IMF, DB, OECD, ILO gibi sosyal ve ekonomik alanlara ilişkin müdahale eden kurumların etkili olduğu belirtilmiştir.³⁴⁴

Türkiye’de neoliberal politikaların yerleşim sürecini iki dönemde değerlendiren Özdemir, 1980 ‘de başlayan süreci ilk dönemin (phase) hızlı büyümeyi getirdiğini devam eden süreçte ise kriz/küçülme durumlarının ortaya çıktığını ve neoliberal politikalarının ilk döneminin 20 yıl sürdüğünü ifade etmiştir. 2001 krizinin Türk ekonomisi için dönüm noktası olduğunu kriz sonrası dönemde neoliberalizmin ikinci döneminin (phase) başladığını ve Türkiye’nin küresel ekonomiyle daha derin bütünleştiğini ifade etmiştir.³⁴⁵

3.2.2.1.2.Ekonomi ve Kalkınma Politikaları

Geçmişten itibaren süreç irdelenecek olursa, İzmir İktisat Kongresi aynı zamanda ilk sosyal diyalog uzlaşısı olarak nitelendirilmiş ve ülkenin sanayileşme yolundaki adımların atılmasına yönelik kararlar bu kongrede Cumhuriyetin ilanında önce (17 Şubat- 4 Mart 1923) alınmıştır. Devam eden süreçte Teşvik-i Sanayi Kanunu (1927)³⁴⁶ ile Gümrük Tarife Kanunu (1929) sanayileşme adına iki kanun çıkarılmıştır.³⁴⁷ İlk sanayileşme adımlarının atılmasıyla birlikte 1923-1929 yılları

³⁴⁴ Bob Jessop, “Hollowing Out the ‘Nation-State’ and Multi-level Governance”, **A Handbook of Comparative Social Policy, Second Edition**, Edward Elgar Publishing Limited, 2013, s.23.

³⁴⁵ Yonca Özdemir, **A.g.m.**

³⁴⁶ Boratav, **a.g.e.**, s.48. Boratav sözkonusu yasayı sınai yatırımlara ve sınai işletmelere çok geniş ve cömert muafiyet, imtiyaz ve teşvikler sağladığını ifade etmektedir.

³⁴⁷ Yener Şişman, “Türkiye’de Sosyal Politikanın Dünü, Bugünü: Hayırseverliğin Kurumsallaşması mı? Gelişim mi?”, **Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi**, C.4, S.2, 2017, ss.1-22.

arasında sanayi gelişme hızı %10,2 seviyesindedir, 1927 sanayi sayımına göre 237.000 işçi istihdam edilmiştir.³⁴⁸

Dünyada Reagan ve Thatcher ile uygulama alanı bulan neoliberalleşme politikaları Türkiye’de ise Özal dönemiyle özdeşleşmiş olan 24 Ocak kararları ile kendini göstermiş ve neoliberal politikaların başlangıcı olarak 1980’ler kabul edilirken, Boratav bu programlarla “...istenilenden fazlasının verilmiş olduğunu” ifade etmektedir.³⁴⁹ Serbest piyasa, sınırlı devlet, adalet, özgürlük, mal ve hizmetlerin serbest dolaşımı fikirleriyle liberalizm ve küreselleşme kavramalarının ortak değerleridir ve bu fikirler kapitalist sistemin devam edebilmesi için gereken unsurlardandır.³⁵⁰ Dolayısıyla küreselleşmenin etkiyle tüm dünyada hissedildiği düşünüldüğünde sürecin getirilerinden olan piyasalaşma ve liberalizm dinamikler Türkiye’yi de etkilemiştir.

Neoliberalleşme (yeni sağ) politikaları, 24 Ocak kararlarıyla birlikte Türkiye’de kendini göstermiş, serbest piyasa ekonomisi, dışa açılma, özelleştirme uygulamalarıyla bu dönemde yer almıştır.³⁵¹ IMF’nin şartlarına bağlı olarak uygulanan 24 Ocak Kararları ile liberalleşme sürecine giren Türkiye ithal ikameye dayanan sanayileşme politikası yerine, serbest piyasa mekanizmasına dayanan ve ihracata yönelik sanayileşme politikasına uygulamaya başlamıştır ve aynı dönemde uluslararası kuruluşlarla ilişkiler derinleşmiştir; 1980’li yıllarda DB ile 60 kredi anlaşması imzalamıştır.³⁵² 2000 yılı sonrası dönem değerlendirildiğinde Türkiye, yaşamış olduğu 2001 kriz sonrasında IMF ile yapılan anlaşmalar sonucunda ekonomik iyileşme ortamı yakalamış ve enflasyon oranları, GSMH gibi bazı göstergelerde iyileşme sağlamıştır. Boratav, söz konusu dönemde Kemal Derviş aracılığıyla Türkiye’nin yaptığı anlaşmaların, IMF ve DB’nin vesayetine yol açtığını

³⁴⁸ Boratav, **A.g.e.**, ss.51-52.

³⁴⁹ Boratav, **A.g.e.**, s.147.

³⁵⁰ Emrah Ayhan, Muhsin Tan and Mahmut Baydaş, “Neo-Liberal Globalization and Turkey”, **The Journal of MacroTrends in Social Science**, C.2, S.1, 2016, ss.62-76.

³⁵¹ Selami Erdoğan, “Türkiye’de Yeni Sağcı Ekonomiye Geçiş Uygulamaları ve Turgut Özal”, **Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C.18, S.1, 2017, ss.398-407.

³⁵² Haydaroglu, Tatlısu, **A.g.m.**

ifade etmiş, “15 günde 15 yasa” çıkartılan dönemi düzen değişikliği olarak nitelendirmiştir.³⁵³

1980’li yılların önemli bir önüm noktası olduğu düşünüldüğünde Boratav tarafından DB’nin Türkiye’ye pazarladığı ve IMF’nin belirli şartlar sunarak uygulattığı kararlarda Bretton Woods ikizi olarak Garudy tarafından dünyada “pazar tektanricılığı” oluşturmayı hedefleyen kurumların Türkiye’yi de etkilediği görülmektedir. Söz konusu benzer durum 2000’li yıllarda da geçerli olup yine IMF ve DB tarafından bir takım politikaların uygulanması sonucu serbestleşme ve dünya ekonomisine entegrasyon adımları atıldığı görülmektedir.

Tablo 10 :Türkiye’nin Bazı Makroekonomik Değerleri

Yıllar	GSYH (Milyon TL)	İşsizlik Oranı(%)	Gelir Dağılımı (Gini Katsayısı)	Yoksulluk Oranı
2003	468.015	10,5	0,420	-
2005	673.703	10,6	0,380	-
2010	1.160.014	11,9	0,380	30,6
2015	2.338.647	10,3	0,386	29,5
2016	2.608.526	10,9	0,396	28,7
2017	3.110.650	10,9	0,405	28,1
2018	3.724.388	11	0,408	28,5
2019	4.280.381	13,7	0,395	28,5

Kaynak: Gsyih, Yoksulluk Oranı, İşsizlik Oranı Tüik verilerinden alınmıştır. Gelir Dağılımı oranları <https://www.sbb.gov.tr/sosyal-koruma-ve-gelir-dagilimi-gostergeleri>, e.t.12.05.2021.

³⁵³ Boratav, A.g.e., s.194.

Tablo 11 : Türkiye'nin Yıllara Göre Türkiye'de Sosyal Harcama Miktarları

Yıllar	(Cari fiyatlarla, milyon TL)	(Gsyih'ya oran, yüzde)
2004	39.318	6,8
2005	47.457	7,0
2006	56.266	7,1
2007	62.847	7,1
2008	69.297	7,0
2009	79.580	8,0
2010	93.074	8,0
2011	110.248	7,9
2012	127.461	8,1
2013	146.398	8,1
2014	164.618	8,1
2015	192.688	8,2
2016	236.152	9,1
2017	262.793	8,4
2018	337.610	9,1
2019	415.446	9,7
2020	462.797	9,5

Kaynak: Kamu Kesimi Sosyal Harcama İstatistikleri, <https://www.sbb.gov.tr/>, e.t.14.03.2021.

Tablo 10'da görüldüğü üzere 2000'li yıllarda GSMH rakamlarında büyüme trendi yakalamıştır. Fakat özellikle önemli göstergelerden biri kabul edilen ve refah devletinin temel işlevlerinden olan gelirin yeniden dağıtılması konusunda iyileşme (0,402'den 0,395'e gerilediği) görülmekle birlikte KRE' üst sıralarda bulunan Danimarka, Norveç vb ülkelerin (0,261-0,296) oranlarına göre gelir eşitsizliği yüksek düzeydedir. Sosyal harcamalar bakımından Tablo 11' den anlaşılacağı üzere harcama oranlarının %6,8 düzeyinden %9,5 düzeyine kadar yükseldiği görülmektedir. Her ne kadar sosyal harcamalarda artış görülse de, özellikle sosyal demokrat refah rejimindeki ülkeler göz önünde tutulduğunda Tablo-14 'te görülen (%16,7- %28) oranlarına göre düşük kaldığı ve OECD ortalaması olan 2018 yılı

itibariyle %20 seviyesinin altında kaldığı görülmektedir.³⁵⁴ Türkiye'nin dâhil olduğu Güney Akdeniz refah rejiminde ise İtalya %28,2, İspanya %24,7, Yunanistan %24, Portekiz %22.6 oranlarına sahipken Türkiye %12 seviyesiyle en düşük orana sahiptir.³⁵⁵ Türkiye önemli refah göstergelerinden biri olan KRE' de 2020 yılında 167 ülke arasında bir önceki yıla göre 21 sıra gerilerek Türkiye 94.sırada yer almıştır. Bazı kriterler kullanılarak yapılan sırlamada en düşük puan aldığı kriter kişisel özgürlük(personel freedom), yönetim(governance) hakların etkin kullanılabilmesi, sosyal sermaye ve güvenlik(safety, security) kriterleri olmuştur. Hakların etkin kullanılmaması, olgunlaşmamış model özelliği göstermektedir ve yine eğitimle yakın ilişkisi bulunan ve beşeri gelişimin önemli unsurlarından olan “sosyal sermaye” bakımından Türkiye'nin etkin olmadığı görülmektedir.³⁵⁶

Sonuç odaklı yaklaşıma göre GSMH paradoksu yani ekonomik büyümeye rağmen refah seviyesinin artmaması durumu Türkiye için geçerlidir.³⁵⁷ Tam istihdam hedefinden uzakta kalan değerler, kayıt dışılık, yoksulluk oranlarının yüksekliği ve gelir dağılımının adaletsizliği refah devletin amaçları bakımından eksik görülmektedir ve Türkiye, olgunlaşmamış model, “refah dışı devlet” izlenimi vermektedir. Birinci bölümde verilen sosyal devlet, refah devleti kavramlarına göre ise sosyal politikaların uygulandığı, mevzuatların var olduğu, sosyal harcamaların yapıldığı devlet olarak “sosyal devlet” izlenimi verirken, refah sonuçları(welfare outcomes) bakımından “refah devleti” özelliğinden uzak bir görünüme sahiptir.

Güney Akdeniz refah rejiminin özelliklerinden biri olan kayıtdışılık bakımından bir değerlendirme yapılırsa Tablo 16'de görülen veriler ışığında bir iyileşme olduğu görülmektedir. 2003 yılında %51,75 olan oran 2019 yılı itibariyle %34,52 seviyesine gerilemiştir. Özellikle sosyal sigortalar bakımından (sağlık dışında) bireylerin kapsam dışı kalmasının sebeplerinden biri olan kayıt dışı istihdam

³⁵⁴ <https://data.oecd.org/social-exp/social-spending.htm>, e.t.04.05.2021.

³⁵⁵ <https://data.oecd.org/social-exp/social-spending.htm>, e.t.04.05.2021.

³⁵⁶ <https://www.prosperity.com/>, e.t.04.05.2021.

³⁵⁷ Jeroen C.J.M. van den Bergh, “The GDP Paradox”, *Journal of Economic Psychology*, C.30, S.2, 2009, ss.117-135.

halen yüksek oranlardadır. Hizmetlerden yararlananlar ve yararlanamayanlar sorunu da kayıt dışı istihdama bağlı olarak ortaya çıkmaktadır fakat sistem dışı kalan bireyler için de primsiz sistem mekanizması (sosyal yardım ve sosyal hizmetler) bulunmaktadır, bireylerin tamamen sosyal haklardan yararlanamadıkları anlamı da çıkmamaktadır, fakat farklılaşmalar genel olarak refah devleti hizmetleriyle çelişmektedir.

3.2.2.2.Dış Faktörler

Refah hizmetlerini değişimine sebep olan faktörlerden diğer “dış faktörler” ulusal politikaları etkileyen harici unsurlar olarak görülmektedir, bir yönüyle ulusüstü özelliği de bulunmaktadır. Örnek olarak AB üye ülkeleri içine olan üst bir kurum olarak üye ülkeleri istihdam vb. konularda standart sağlamaya yönelik adımlar atmaktadır ve ulusüstü yapısından dolayı dış etken olarak çalışmada ele alınmıştır. Diğer önemli ve ülkeler üstü güce sahip küreselleşme, dünya çapında etkileyici bir dinamik olup ILO, DB, IMF gibi aktörlerin farklı ülkelerle yaptığı anlaşmalar, tavsiyeler ile ve politikalarına dayanmaktadır. Küresel aktörler olarak nitelendirilen kuruluşlar aynı zamanda neoliberal politikaların uygulayıcısı olarak rol oynamaktadırlar.

3.2.2.2.1.AB Etkisi

Kuruluşu itibariyle Avrupa toplulukları (AKÇT, AET, AAET) ekonomik bütünleşmeyi hedeflerken piyasa yoluyla temelinde neo klasik ideolojiye dayalı olarak bu hedefi gerçekleştirirken sosyal politikayı diğer politikaların eki olarak değerlendirdiklerinden bir süre ortak sosyal politika uygulanmamış fakat devam eden süreçte 1970’li yıllardan sonra sosyal politika bir ortak politika haline gelmiştir.³⁵⁸ Avrupa ülkelerinde iş birliğinin ulusüstü düzeyde artması ve AB’nin örgüsel olarak sosyal politikayı artan şekilde desteklemesinin sonucu olarak ülkelerin tek sosyal Avrupa yönünde hareket etmesiyle, ülkeler arasında kurumsal

³⁵⁸ Çelik, A.g.e., ss.112-117.

farklılıkların yok olacağı öngörülmektedir bu yüzden AB, yakınlaşma unsurunun önemli itici gücü olduğu ifade edilmektedir.³⁵⁹

Refah hizmetleriyle yakın ilişkisi bulunan “sosyal politika” alanı da AB’nin üyeleri için uygulamış olduğu politikalardandır. Örnek olarak önemli sosyal politika alanı olan istihdam politikası bakımından AB 2020 “2010 yılına kadar istihdam oranının yüzde 70’e çıkarılması, kadınlar için istihdam oranının yüzde 60’a ve yaşlılar için bu oranının yüzde 50’ye çıkarılması; Geçici İstihdam Büro (Temporary Agency Work) Tüzüğü’nün kabul edilmesi; Emeklilik planının sürdürülebilirliğinin sağlanması, Kapsayıcı sosyal program üzerinde anlaşmaya varılması...”³⁶⁰ gibi standart sağlayıcı hedefler koyulmuştur.

AB’nin sosyal politikasının hedefleri ile ilgili “...serbest piyasa anlayışına dayalı kapitalist ekonomi politikasına, insan haklarına ve hukukun üstünlüğüne dayalı parlamenter demokrasiye ve refah devleti” bileşenlerine dayandığı ifade edilmiştir.³⁶¹ Refah devletinin ekonomik kalkınma ve gelişme, sosyal iyileşme dışında standart sağlama ve hukuk üstünlüğü gibi farklı unsurlar içerdiği düşünüldüğü AB’nin refah devletine ulaşmaya yönelik politikalar sağladığı da açıktır. Sonuç olarak AB’ye yeni üye olan ülkelerin daha zengin, daha demokratik ve batıcı eğilimler göstermektedirler.³⁶² Hukuk üstünlüğü sağlanması hedefi sosyal haklardan bireylerin eşit düzeyde yararlanmasını sağlayan bir unsur olarak görülürken, serbest piyasanın desteklenmesi hedefi ise liberal model özelliğini sağlamaktadır.

1963 yılında Ankara anlaşmasına kadar dayanan AB ve Türkiye ilişkileri 2005 yılında müzakereleri tekrar başlamıştır.³⁶³ AB uyum süreci çerçevesinde ise hükümet tarafında önemli bir amaç sosyal güvenlik reformu ile bütçe açığının

³⁵⁹ Achterberg, Yerkes, **A.g.m.**, Delican, **A.g.m.**

³⁶⁰ Selen Akses, **Avrupa 2020 Stratejisi**, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, İstanbul, 2014, s.22-23. Ayrıca sosyal politikanın yanı sıra çevre politikaları, ekonomi politikaları (tek Pazar) gibi muhtelif politikalar ve hedefler belirlenmiştir.

³⁶¹ Özçüre, **A.g.e.**, s.27.

³⁶² Orenstein, **A.g.m.**

³⁶³ Çelik, **A.g.e.**, s.231.

GSYİH oranının %3'ü geçmemesini belirten Maastricht Kriteri'ne uyum sağlanmasıdır.³⁶⁴ AB 'nin tavsiye ettiği standartlara uymak algı olarak iyileşme, gelişme ve standart sağlama amaçları refah devleti standartlarına ulaşmak bakımından olumlu görülmektedir. Türkiye'nin de kabul edildiği Güney Avrupa refah rejiminde bulunan ülkeler AB'nin etkisiyle refah devleti uygulamalarını geliştirmişlerdir.³⁶⁵

Türkiye açısından değerlendirildiğinde AB uyum politikaları 2005 'te hızlanmasıyla AB uyum sürecinde ilişkin adımlar, yasal düzenlemeler ivedilikle uygulanmıştır. AB uyum sürecinde yabancı sermayeli şirketlerin talepleriyle birlikte ÖİB yapılanması hızlanmış 10.kalkınma planında çalışma hayatına ilişkin birçok düzenleme dâhil edilmiştir.³⁶⁶ Salt istihdam alanında değil aynı zamanda siyasi alanda, hukuki alanda (ceza kanunu, RTÜK, Basın kanunu vb) birçok uyum paketi uygulanmış, 2002'den sonraki Kopenhag kriterlerine uyum için muhalefet partisi CHP, iktidar partisi AKP'ye destek vermiştir.³⁶⁷

ILO'nun uluslararası düzeyde sözleşmeleri, DB'nin, IMF 'nin ülkelere tavsiyeleri ya da anlaşmaları gibi AB'de uluslararası düzeyde birçok ortak politikayı uyguladığı gibi sosyal politika alanında etkide bulunmaktadır. Türkiye'nin de AB üyeliği hedefleyen bir ülke olarak uyum politikalarına yönelik adımlar atmıştır. Avrupa Komisyonu ilerleme raporlarına göre “malların serbest dolaşımı”, “işçilerin serbest dolaşımı”, “sosyal politika ve istihdam gibi” 33 fasılda muhtelif alanlardaki atılan adımlar açıklanmıştır.³⁶⁸ Sosyal politika alanında kadın istihdamı, çocuk işçiliği, işsizlik oranı, kayıt dışı istihdam oranları, iş sağlığı ve güvenliği gibi Türkiye'nin eksik kaldığı belli başlı alanlar ve tavsiyeler aktarılmıştır. AB'nin makro ekonomik değerlerin iyileştirilmesine ve sosyal standardın sağlanmasına yönelik hedefleri standart sağlama bakımından olumlu görülmektedir.

³⁶⁴ Adem Y. Elveren, “Social Security Reform in Turkey: A Critical Perspective”, **Review of Radical Political Economics**, C.40, 2008, ss.212-232.

³⁶⁵ Çelik, **A.g.e.**, s.64.

³⁶⁶ Doğru Marmara Kalkınma Ajansı, **ÖİB ve Türkiye Uygulamaları Raporu**, s.1.

³⁶⁷ Ayşe Asker, “AB Uyum Sürecinde (1999-2005) Türkiye'nin Değişen İletişim Politikaları”, **Global Media Journal Turkish Edition**, C.1, S.1,2010, ss.1-17.

³⁶⁸ AB ilerleme raporu s.94, https://www.ab.gov.tr/ilerleme-raporlari_46224.html.e.t.21.05.2021.

3.2.2.2.2.Küreselleşme

Küreselleşme birçok alanda etkileri bulunan ve etkileri itibariyle çok yönlü bir kavramdır, sadece sosyal politika alanında değil, siyaset, ekonomi, gibi birçok alanı etkilemeyen bir kavramdır. Küreselleşme hakkında birçok tanımlama yapılmış bir kavram olup genelliğe ve ulusüstü özelliğe hitap etmektedir. Küreselleşmeyle ilgili, Seyyar tarafından dar anlamda “[bütünün kuşatılması, sarılması, bütünleştirilmesi]”, geniş anlamdaysa “...maddi ve manevi değerlerin ve bu değerler kapsamında oluşmuş birikimlerin, milli sınırları aşarak dünya çapında yayılmasıdır.”³⁶⁹ şeklinde tanımlanmıştır. Seyyar tanımından anlaşılabacağı üzere ulusal sınırlardan, dünya geneline doğru bir yayılmayı aynı zamanda, “uluslararasılaşma” yönü olduğu da anlaşılmaktadır. Mustafa Erkal, küreselleşmeyi iki boyutuyla değerlendirmiş; maddelerin ve değerlerin yaygınlaştırılmasına bağlamıştır.³⁷⁰ Küreselleşmenin etkilerini aktaran tanımda “...ekonomiden siyasete, sosyal politikadan kültüre, hemen hemen yeryüzünün her alanındaki değişimi ifade etmek için kullanılan “sihirli” bir sözcük” olarak değerlendirmiştir.³⁷¹ Kapsam bakımından değerlendirildiğinde sadece ekonomik ve sosyal yapıya etkili bir kavram olmadığı da anlaşılmaktadır. Salt kültürel etkisi düşünüldüğünde insan davranışlarından, tüketim alışkanlıklarına, hükümet politikalarından teknolojiye kadar çok geniş kapsamlı bir tanım olduğu da anlaşılmaktadır aynı zamanda “genellik” ifade ettiği de görülmektedir.

Giddens, küreselleşme kavramını “...dünya çapındaki ilişkilerin yoğunlaşması ve uzak mesafeleri birbirine bağlayan yerel olayların kilometrelerce ötede meydana gelen olaylarla şekillenmesi” olarak tanımlamıştır. Küreselleşmenin dört boyutta etkili olduğunu dünya kapitalist ekonomisi, ulus devlet sistemi, dünya

³⁶⁹ Seyyar, **Sözlük...A.g.e.**, s.277.

³⁷⁰ Erkal, **A.g.m.** Erkal aynı zamanda vermiş olduğu örnekler Mc Donald’s gibi hızlı yemek, Levi’s – Mars & Spencer gibi giyim firmaların maddi değerleri yaygınlaştırdığı ve bu işletmelerin ABD kökenli olduğunu ifade etmektedir.

³⁷¹ Veysel Bozkurt, “Küreselleşme: Kavram, Gelişim ve Yaklaşımlar”, **İş, Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi**, C.2, S.1, No.87, 2000. Küreselleşme eğilimlerini üç temel başlık hiper küreselciler, kuşucular, dönüştürücüler olarak değerlendirmiş ve eğilimlerin kaynağını ideolojilere bağlamış ve memnuniyetin ya da memnuniyetsizliğin bu ideolojik görüşe dayandığını ifade edilmiştir.

askeri(military) sistem ve uluslararası emek bölüşümü bileşenlerine dayandırmıştır.³⁷²

-David Harvey, küreselleşme kavramı ile ilgili yaptığı tanımda “zaman-mekân sıkışması (time-space compression)” nitelemesini kullanılmıştır. Harvey, zaman-mekân sıkışmasını, hayatın akışının hızlanması aynı zamana mekânsal engellerin üstesinden gelerek, bazı durumlarda dünyanın içimize doğru çökmesi (collapse) olarak nitelendirmiş aynı zamanda mekân kavramıyla da küresel köy (global village) nitelemesini kullanarak tanımlamıştır.³⁷³ Mekânsal engellerin kalkması bir yönüyle dünyanın küçülmesi anlamı taşıırken, ekonomik faaliyetlerin sınırları aşarak küresel düzeyde gerçekleşmesi, üretimin küreselleşmesi anlamına aynı zamanda ÇUŞ’ların dünya çapında faaliyet gösterme yetisine de tanım işaret etmektedir. Ekonomik faaliyetlerin hızlanması ve yoğunlaşması dolayısıyla sınırların ve milli devlet politikalarının ulus devlet ekseninden çıkmasına işaret ettiği çıkarımı yapılabilir. Mekân sıkışması, dünyanın küçülmesi Giddens tarafından küreselleşme ile ilgili ifade edilen yerel olayların genelden etkilemesi tanımlaması etkilerin çabuk yayılması bir yönüyle benzemektedir. Ekonomik ve sosyal gelişmelerin dünya çapında kolayca yayılması ve kurumları etkilemesi ya da politika üretmesi sonucu da çıkmaktadır.

Ulus devletin bunalımı, tasfiyesine ilişkin olarak kavramsal bakımından dünyanın yeniden şekillenmesi sürecinde değişime ayak uydurması ulus devlet anlayışını değişime uğratmıştır. Ulus devlet aleyhine (undermined) oluşan değişim ekonomik aktivitelerin, medyanın ve elektronik iletişimin, suçun, sosyal protestonun ve sınır ötesi terördeki direnişi olgularının küreselleşmesine bağlıdır.³⁷⁴ Geyer’a göre, bu baskının sonucu olarak “ileri sanayileşmiş ülkelerin” refah devletleri artan şekilde birbirine benzemektedir, küreselleşme bu ülkeleri piyasa odaklı (market

³⁷² Anthony Giddens, **The Consequences of Modernity**, Polity Press. Cambridge, 1991, ss.64-71.

³⁷³ David Harvey, **The Condition of Postmodernity An Enquiry into the Origins of Cultural Change**, Oxford, U.K. Basil Blackwell, 1991, s.240.

³⁷⁴ Manuel Castells, **The Power Of Identity Second Edition With A New Prefaces**, Wiley-Blackwell, 2009, s.304.

oriented) refah devletlerine doğru sıkıştırmaktadır.³⁷⁵ Bu varsayım yakınlaşma-uzaklaşma perspektifinde değerlendirildiğinde piyasalaşma yolunda eğilimlerin görüldüğü refah rejimleri arasında bir benzeşme dolayısıyla “yakınlaşma” ya tekabül etmektedir.

Harvey’in neoliberalleşme politikaları yani piyasalaşma vb. sonuçlarından bahsettiği duruma paralel olarak bir yönüyle Andersen’in liberal rejiminde sınıflandırdığı ve liberalizmin uygulayıcısı olan ülkeler olan ABD ve İngiltere sisteminin dünya çapına adapte edildiği görülmektedir. Refah devleti açısından bakıldığında özellikle hizmetlerin piyasa/devlet tarafından sağlık, eğitim, sosyal güvenlik, emek piyasası hizmetlerin küreselleşme süreciyle de bir dönüşüme uğraması muhtemeldir. Devletin küresel sisteme entegrasyonu ki söz konusu durum ulus devlet anlayışıyla örtüşmemektedir bu durumda neoliberalleşmenin zaferi³⁷⁶ olarak tanımladığı süreçte ekonomik faaliyetlerde devletin liberal düşüncedeki minimalist anlayışa dönmesi, piyasalaşmanın sağlanması için engellerin kaldırılması etkiler bir yönüyle refah devletinin müdahale etme özelliğine açıkça engellemektedir.

Sanayi devrimiyle birlikte Bismarck–Beveridge sistemi uygulayan ülkeler ulus devlet anlayışıyla birlikte vatandaşlarını korumak ve standart sağlama hedeflerini kendi iradeleriyle (belli başlı etkenler, sınıf çatışmasını engellemek vb) uygulamak zorunda kalmışlardır. ÇUŞ’lar dünya çapında faaliyet göstererek kâr elde etme amaçlarını farklı dış kaynaklar kullanmak suretiyle sağlayarak, klasik işçi-işveren ilişkisini daha makro düzeyde ÇUŞ’lar ve III. dünya ülkeleri ilişkilerine çevirmiştir. Üretimin küreselleşmesine bağlı olarak gelişen bir yönüyle ÇUŞ ve diğer ülkeler (3.dünya ülkeleri)arasında meydana gelen ekonomik faaliyet sonucunda kötü çalışma koşullarında çalışmak zorunda kalan kişiler ve mekânları için ter atölyeleri (sweathops)³⁷⁷ sorunu küreselleşmenin olumsuz sonuçlarından biri olarak görülmektedir.³⁷⁸

³⁷⁵ Bent Greeve, “Ways Forward for the Welfare State in the Twenty-first Century”, **The European Legacy**, C.8, S.5, 2003, ss.611–630.

³⁷⁶ Giddens, 3.yol...**A.g.e.**, s.26, Arestis-Sawyer, **A.g.e.**, s.38.

³⁷⁷ Benjamin Powell, “A History of Sweatshops, 1780–2010. In Out of Poverty: Sweatshops in the Global Economy”, **Cambridge Studies in Economics, Choice, and Society**, 2014, ss.112-126. Ter

Küreselleşmenin sosyal politikaya etkisi ayrıca değerlendirilecek olursa değişen sorunlara karşı devletin yetersiz kaldığı ve devlet müdahalesinin azaldığı ve sosyal politikaya ek olarak STÖ (sivil toplum örgütleri)'nün katıldığı görülmektedir. Sosyal politikanın dinamik bir yapıya sahip olduğuna önceki bölümlerde değinildiği üzere değinildiği sosyal sorunlara göre de farklılaşmıştır. Şenkal, sosyal politikanın 18.yy.'de üretim (manufacture) odaklı olarak işçi kesiminin üzerindeki baskıyı azaltmayı hedeflerken günümüzde karmaşık tutum, inanç ve ilişkilerin karşılanmasına yönelik ihtiyaçların oluştuğunu ve devletin bu sorunları çözmede yetersiz kaldığını ifade etmiş ve sivil toplumun önemine vurgu yapmıştır.³⁷⁹

3.3. Refah Hizmetlerindeki Değişimler

Türkiye’de uygulanan politikaların dış kaynaklara etkisi bakımından önemli örnek DB, Türkiye’ye muhtelif politikaların uygulanması yönünde tavsiyelerde bulunmaktadır. Örnek olarak 2012 yılında DB’nin 27 adet devam eden projesi bulunmaktadır, sektörel dağılıma göre eğitim hizmetlerinden, yenilenebilir enerjiye kadar geniş bir alana sahiptir.³⁸⁰ 2000’li yıllarda atılan bazı adımların değerlendirilmesi yolunda belli başlı hizmetler irdelendiğinde, sağlık politikalarında 2003 yılında atılan adım olarak SDP’nin temel ilkeleri ve hizmet sağlayıcıları bakımından etkileri bakımından önem arz etmektedir.

2008 yılının Nisan ayında 5754 sayılı Sosyal Sigortalar ve GSS Kanunu ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun kabul edilerek, 2008 yılının mayıs ayında 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve

Atölyeleri (sweatshop) kavramı küreselleşmeyle ortaya çıkmış bir kavram değil ilk defa 18.yy. sonlarında İngiltere’de ortaya çıkmıştır. Uzun çalışma saatleri ki haftada 6 gün ve günde 16 saat kadar çalışma süresi, olumsuz çalışma koşullarını anlatmak için kullanılan bir kavram olup aslında geçmiş dönemde ait olan bu kavramın küreselleşme ve ÇUŞ’ların faaliyetleri sonucu tekrar gündeme gelmiştir.

³⁷⁸ Theodore H. Moran, **Beyond Sweatshops**, Brookings Institution Press, Washington D.C. 2002, s.56.

³⁷⁹ Abdulkadir Şenkal, “Küreselleşme, Sosyal Politikanın Dönüşümü ve Sivil Toplum Örgütleri”, **Journal of Social Policy Conferences**, S.45, 2012, ss.97-126.

³⁸⁰ Aytül Kasapoğlu, “Türkiye’de Sağlık Hizmetlerinin Dönüşümü”, **Sosyoloji Araştırmaları Dergisi**, C.19, S.2, 2016, ss.131-174.

GSS Kanunu yürürlüğe girmiştir.³⁸¹ Sosyal güvenlikte reform yasası olarak bilenen yasa ile evrenselci sağlık sistemine geçiş sağlanmıştır ve GSS uygulaması aynı zamanda Batı Avrupa, Kuzey Amerika ülkeleriyle Avustralya, Yeni Zelanda, Japonya, İsrail ülkelerinde de uygulanmaktadır.³⁸² Ülkelerin sağlık sistemleri benzer olmasına rağmen farklı refah tipolojilerinde yer almaktadır. Türkiye refah rejiminde bir aktör olarak piyasanın kapasitesi Güney Avrupa’yla kıyaslandığında marjinaldir; kamu ve özel hizmet sağlayıcılarının bir arada bulunması Türk sağlık sisteminin önemli karakteristik özelliği iken hizmet sektöründe ise bu durum ihmal edilebilir düzeydedir.³⁸³

Neoliberalleşme sürecinin yansıması olarak finansal serbestiyet ve piyasalaşma hamleleri refah devletinin bazı uygulamalarına da yansımıştır. İleride daha detaylı emek piyasası politikalarında ÖİB ve sosyal güvenlik alanındaysa tamamlayıcı unsur olarak öne çıkan “BES” uygulamaları devlet ve aynı zamanda piyasa tarafından hizmetlerin sağlanmasına olanak sağlamış ve piyasa eğitim, sağlık, konut hizmetlerinin yanı sıra sosyal güvenlik ve emek politikaları bakımından aktör haline gelmiştir. Emek piyasasındaki gelişmeler, TOKİ tarafından sağlanan sosyal konut politikaları ve AB tarafından sağlanan bazı tavsiyeler, eşitlikçi politika hedefleyen sosyal güvenlik reformları eğitim ve sağlık hizmetlerindeki değişimler ayrı birer konu başlığı olarak incelenmiştir.

Eğitim hizmetlerinde 2000’li yıllarda piyasalaşmanın artışı olmuşken, sağlık hizmetlerinde DB’ nin da desteklediği sağlıkta dönüşüm programı(SDP) ile ilgili bilgiler verilerek özellikle piyasalaşma yolunda özel okul sayıları, özel hastane sayıları vb. ilgili bilgiler verilerek söz konusu hakların kapsamı (evrensel, seçici) ortaya konulmuştur. Özellikle farklı refah tipolojilerine ait kıyaslamalar yapılarak 2000’li yıllarda değişimin hangi yöne doğru evirildiği somutlaştırılacaktır.

³⁸¹ Kol, A.g.m.

³⁸² Emine Orhaner, “Türkiye’de Sağlık Hizmetleri Finansmanı ve Genel Sağlık Sigortası”, **Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi**, S.1, 2006, ss.1-22.

³⁸³ Grütjen, A.g.m.

3.3.1.Sağlık Hizmetleri

Bireylerin sosyal risklere karşı uygulanan önemli hizmetlerden olan biri önemli bir uygulama sağlık hizmetleridir. Sosyal politika aracı olarak, refah devletinin temel fonksiyonlarından biridir ve devlet/piyasa aktörleri tarafından sağlanabilmektedir. Türkiye’de tarihsel süreçte muhtelif kanunlar ve kurumlar aracılığıyla sağlık hizmetleri sağlanmış olup 2000’li yıllar itibariyle önemli atılmış olan adım “SDP”dir. SDP, DB desteği ve iş birliği ile hazırlanmıştır; DB programının uygulanabilmesi için Türkiye’ye 60,6 Milyon Dolar tutarında fon desteği sağlamıştır.³⁸⁴ Türkiye’de 2003 yılında başlayan SDP’nin temelleri 1990 yılında başlayan yapısal reformlara dayanmaktadır.³⁸⁵ Daha önce WHO ile küresel refah politikalarının uyguladığını ifade eden Yılmaz DB’nin piyasayı destekleyen aktör olarak sağlık politikalarında rol oynadığını ve DB’ ye ek olarak IMF’nin de ülkelerin sağlık politikalarında, sağlık giderlerinin kısılması gibi istikrar programlarının uygulanmasında etkili olduğunu ifade etmiştir.³⁸⁶

SDP’nin muhtelif ilkeleri bulunmakla birlikte “hizmette rekabet” ilkesi: *“[Sağlık Hizmet sunumunun tekel olmaktan çıkarılıp belli standartlara uygun farklı hizmet sunucularının sağlanması ilkesidir. Böylece sürekli kalite artırımına ve maliyet azalmasına yönelik bir teşvik ortamı oluşacaktır.]”* ve önemli bir gelişme *genel sağlık sigortası uygulaması* ³⁸⁷ programının getirilerindendir. 2003 yılından itibaren uygulanan SDP’nin, kapsayıcı bir reform program olduğu ve sağlık sektörüne piyasa teşvikleri ve mekanizmalarını sektörün içine ittiği ifade edilmiştir.³⁸⁸ Hizmette rekabet ilkesi farklı hizmet sunucularına imkân vermesini hedeflemesiyle açıkça piyasaya rol veren, piyasayı teşvik eden özelliğe de sahiptir.

³⁸⁴ Tuba I Agartan, “Marketization and Universalism: Crafting the Right Balance in the Turkish Healthcare System”, **Current Sociology**, C.60, S.4, 2012, ss.456-471.

³⁸⁵ Hatice Erol, Abdullah Özdemir, “Türkiye’de 1980 Sonrası Sağlık Politikalarında Dönüşüm ve Sağlık Harcamalarına Etkileri”, **Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi**, C.15, S.15, 2019, ss.119-146.

³⁸⁶ Volkan Yılmaz, **The Politics of Healthcare Reform in Turkey**, Palgrave Macmillan, 2017, s.85.

³⁸⁷ Yılmaz, **A.g.e.**, s.86. SDP, ss.25-27. Ayrıca temel ilkeler 8 adettir hizmette rekabet ilkesi sekiz ilkedir.

³⁸⁸ Agartan, **A.g.m.**

Sağlık hizmetlerinde kapsam bakımından da değişiklik yaşanmıştır, sisteminin evrenselci yapıya kavuşturulmasıyla ilgili önemli bir adım olan GSS ise 5510 sayılı yasa ile uygulamaya geçilmiştir. SDP ile birlikte muhtelif hastane türlerinin kurulması (şehir vb) SGK ile özel hastanelerin anlaşmalar sağlayarak sigortalı olan herkesin sağlık hizmetlerinden hem özel hem devlet hastanelerinden yararlanmasının önünün açılması sağlık hizmetleri bakımından Türkiye'nin Güney Akdeniz refah rejimine benzer özellik göstermesini sağlamıştır.³⁸⁹ Aynı zamanda açıkça sağlık sektöründe piyasalaşmanın da teşvik edildiği görülmektedir.

Kapsayıcılık bakımından Güney Avrupa refah rejimlerinde sağlık sistemleri “evrenselci” kapsama sahiptir ve vergilerle finanse edildiği belirtilmiştir. Ferrera İspanya, İtalya, Portekiz, Yunanistan anayasalarında sağlık hizmetinin düzenlendiğini öncesinde hiyerarşik yapılanmaya (occupationally fragmented) dayanan sağlık sistemlerinin muhtelif reformlarla iyileştiğini tüm yerleşiklere (residents) ücretsiz ulaşım, standardize edilmiş kurallara ve örgütlenmeye, vergiyle finanse edilen yapıya kavuştuğunu belirtmiştir.³⁹⁰ GSS uygulamasıyla tüm nüfusun kapsam olarak evrenselci yapıya kavuşturulması süreci aynı refah rejimindeki ülkelerle benzerlik göstermektedir.

Sosyal güvenlikte reform yasası olarak nitelendirilen ve farklı kurumları tek çatı altında birleştiren 5510 sayılı yasa aynı zamanda sağlık sigortası kapsamını bakımından da düzenleme getirmiştir. Söz konusu yasa çıkmadan önce sağlık sigortası “kısa vadeli sigorta kolu” olarak SGK primi ödeyenlerin, ya da düşük gelir sahiplerine verilen yeşil kart uygulamasıyla sağlık hizmetleri sağlandığı ve başka bir deyişle prim ödemeyenlerin sistem dışında kaldığı bir sigorta kolu olarak uygulanmaktaydı.³⁹¹

³⁸⁹ Kol, A.g.m.

³⁹⁰ Ferrera Maurizio, “The ‘Southern Model’ of Welfare in Social Europe”, *Journal of Social Policy*, C.6, S.1,1996, ss.17-37.

³⁹¹ Ayşe Buğra, Çağlar Keyder, *Yeni Yoksulluk ve Türkiye'nin Değişen Refah Rejimi*, UNDP, Ankara, 2003, s.39.

Kapsam bakımından değerlendirildiğine gelir testi uygulaması, refah devleti uygulamalarında tercih edilen politikalardan biridir, çalışmanın muhtelif kısımlarında değinildiği üzere damgalama sorunu ya da tamamen gelir testi uygulamaksızın herkese aynı miktarda yapılan yardımlar sonucu oluşan refah devleti paradoksu, eşitsizliğin artması gibi sonucu olan bu yasayla uygulanmıştır. nemli bir nokta ise önceki bölümde değinildiği üzere Güney Avrupa Rejiminde bulunan ülkelerde sağlık sistemi evrenselci yapıya sahip olmakla birlikte vergiyle finanse edilmektedir fakat Türkiye’de kapsam bakımından evrensel kapsama sahip olmasına rağmen halen prim ödemeye dayalı olarak uygulanmaktadır ve bu yönüyle sağlık hizmetleri farklılaşmaktadır.

Tablo 12 :Yıllara Göre Türkiye’de Sağlık Kuruluşları

Yıl	Sağlık	Ünv.	Özel	Diğer	Toplam
2002	774	50	271	61	1156
2003	-	-	274	-	274
2004	683	52	253	229	1217
2005	-	-	293	-	293
2006	768	56	331	49	1204
2007	848	56	365	48	1317
2008	847	57	400	46	1350
2009	834	59	450	46	1389
2010	843	62	489	45	1439
2011	840	65	503	45	1453
2012	832	65	541	45	1483
2013	854	69	550	44	1517
2014	866	69	556	37	1528
2015	865	70	562	36	1533
2016	876	69	565	0	1510
2017	879	68	571	0	1518
2018	889	68	577	0	1534

Kaynak: Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, <https://www.saglik.gov.tr> sağlık istatistiklerinden derlenmiştir.,e.t.12.06.2021.

SDP ile başlayan süreç özellikle GSS’nin uygulanmaya başlanması ile birlikte tüm nüfusun sağlık hizmetlerinden yapılan anlaşmalarla birlikte devlet desteğinin sağlanması sonucu hem özel hem devlet tarafından vatandaşların daha kolay ve hızlı sağlık hizmetlerinden faydalanmasının önü açılmıştır, vatandaşlar sağlık hizmetlerine ulaşması kolaylaştırılmıştır. Tablo 12’de,Türkiye’ de sağlık hizmetlerini sağlayan sağlık kuruluşlarında oransal olarak artış olduğu da görülmektedir. Toplam sağlık kuruluşları içinde özel sağlık kuruluşlarının payı %23 seviyesinden 2018 yılında %38 seviyesine kadar ilerlemiştir. Ayrıca sağlanan anlaşmalar birlikte vatandaşlar için özel hastanelerden yararlanması bakımından teşvik politikası da uygulanmıştır.

3.3.2.Eğitim Hizmetleri

Neoliberalleşme politikalarında bahsedildiği üzere uluslararası ticareti kolaylaştıran anlaşmalardan biri olan GATS'ın hedefi ticaretin önündeki engelleri kaldırmaktır. GATS aracılığıyla 12 farklı sektörde bu politikaları uygulamıştır; eğitim hizmetleri bunlardan biridir amaçları şeffaflık, yabancı yatırımcıya farklı muamele yapmaktan kaçınmak, açık piyasaya ulaşımıdır.³⁹² ÇUŞ'ların dünya çapında yatırım yapabilme imkânları düşünüldüğünde yabancı yatırımcıya zorluk çıkartılmaması örnek olarak maden arama, ruhsat edinme vb. işlemlerini yapabilme izni verilmesi gibi bürokratik işlemlerin kolaylaştırılması, açıkça yabancı sermayenin kabul edildiği ve ÇUŞ'ların faaliyetlerine izin verildiği anlamına gelmektedir. Refah hizmetleri bakımından değerlendirildiğinde piyasalaşma ve yabancı sermayeye kolaylık sağlanması açıkça eğitim, sağlık, sosyal güvenlik gibi alanlarda görülmektedir.

GATS anlaşması, uluslararası düzeyde, sınırlardan bağımsız olarak eğitim hizmetlerinin ticarileşmesinin önü açmıştır, Türkiye ise bu anlaşmayı 1995 yılında imzalamıştır ve DB' ye iletişim, sağlık-turizm, çevre, eğitim ve alt sektörlerinde anlaşmayı uygulamayı taahhüt etmiştir.³⁹³ Bir görüşe göre Türkiye'de Anayasa'da bir kamu hizmeti olarak belirtilen eğitim birkaç defa yeniden yapılanma, özelleştirme ve desantirilizasyon politikalarıyla değişikliğe uğramıştır ve benzeri şekilde birçok ülkede olduğu gibi özelleştirme saklanmış ve bu maskeleye “eğitim reformu ya da modernleşme” olarak tanıtılmıştır.³⁹⁴

Kapsam bakımından değerlendirildiğinde eğitim Anayasal güvence altına alınmış bir haktır. Anayasa'nın “Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler” bölümünde “Eğitim ve öğrenim hakkı ve ödevi” düzenlenmiştir. 42.Madde “*Kimse*

³⁹² Christopher S. Collins, “A General Agreement on Higher Education: GATS, Globalization, and Imperialism”, **Research in Comparative and International Education**, 2007, C.2, S.4, ss.283-296.

³⁹³ Selda Polat, “Neo-Liberal Education Policies in Turkey and Transformation in Education”, **Journal for Critical Education Policy Studies**, C.11, S.4, 2013,ss.159-178

³⁹⁴ Ceray Aldemir, “Educational Governance in Turkey: From the view of New Public Management and New Social Movement Theories”, **Gaziantep University Journal of Social Sciences**, C.17, S.2, 2018, ss.438-452.

*eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz” ve devam eden metinde “...kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunludur...” şeklinde güvence altına alınmış eğitim hizmetlerine “evrensel hak” niteliği kazandırılmıştır.*³⁹⁵

Eğitim hizmetlerin sunulmasında ise özel okulların varlığı Osmanlı dönemine kadar dayanmaktadır, Müslüman olmayan azınlıklara ait okullar 16.yy. sonlarında dahi görülmektedir. Cumhuriyet sonrası dönemde ise eğitim faaliyetlerinde özel okulların varlığı AP ve DP dönemlerinde artış göstermiş özel kurs ve dershaneler açılmış ve özel okul sayıları aratarak devam etmiştir.³⁹⁶ Eğitimde piyasalaşma adımları ilk defa 2000’li yıllara gerçekleşmemiş olsa da Okçabol, 2002 yılında hükümetin iktidara gelmesinin ardından özel okul oranının %2,5 oranından %10’lar seviyesine çıkarmak için özel kesime destek verdiğini ifade etmektedir.³⁹⁷ Sağlık hizmetlerinde olduğu gibi hükümetin eğitim hizmetlerinde de piyasalaşmayı desteklediği, teşvik ettiği de anlaşılmaktadır.

Tablo 13 :Eğitim Hizmetlerine İlişkin Bazı Yıllara Ait Sayılar

Yıllar	Özel Okul		Vakıf Üniv.	
	Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı	Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı
2000-2001	1.889*	1.864*	20*	50.545
2011-2012	5.269*	535.788*	57 *	234.208
2018-2019	12.809	1. 440 577	77	605.828
2019-2020	13.870	1. 468 198	80	619.684

Kaynak:*Rıfat Okçabol, **AKP İktidarında Eğitimin Piyasalaşması ve Gericileşmesi**, Ütopya Yayınevi, 2013, s.286, Özel Okul ve öğrenci sayısı MEB <http://sgb.meb.gov.tr/> e.t.15.06.2020., Vakıf üniv. ve öğrenci sayıları YÖK’ten derlenmiştir. <https://istatistik.yok.gov.tr/>, e.t.15.06.2020.

³⁹⁵ TC. Anayasa Madde 42

³⁹⁶ Rıfat Okçabol, **AKP İktidarında Eğitimin Piyasalaşması ve Gericileşmesi**, Ütopya Yayınevi, 2013, s.11-18.

³⁹⁷ Okçabol, **A.g.e.**, s.115.

Sonuç olarak AKP öncesi dönemde de var olan piyasalaşma, AKP döneminde de devam etmiş Tablo 13'te görüldüğü üzere hem yüksek öğrenim de hem ortaöğretim de piyasalaşma trendinin artarak devam ettiği görülmektedir. Vakıf üniversitelerinin sayısı 20'den 80' e çıkarak dört katı kadar artmış, özel okul sayısı 1.889'dan 13.870 düzeyine yükselmiştir. Eğitim hizmetler hem devlet hem piyasa tarafından sağlanan “evrensel” nitelikte bir refah devleti hizmetidir.

3.3.3.Sosyal Güvenlik Hizmetleri

Gelir dağılımı, yoksullukla mücadele gibi refah hizmetlerinin yerine getirilmesini sağlayan önemli bir hizmet sosyal güvenlik politikalarıdır. Sosyal güvenlik, primli ve primsiz sistemler aracılığıyla uygulanmaktadır, sosyal güvenlik hizmetleri refah tipolojilerinin tespiti açısından önemli biri kriterdir. Türkiye'nin refah rejiminin baskın özelliği sosyal sigortanın rolüne dayanmaktadır, sosyal sigortalar sağlık ve yaşlılık yardımlarını kayıtlı istihdama yönelik olarak faydalandırır. II. Dünya savaşı sonrası dönemde SSK, Bağ-Kur ve Emekli Sandığı gibi örgütlerin kurulması gibi atılan bazı adımlar nüfusun bir kısmının sosyal sigorta kapsamına alınmasını sağlayan adımlardır ve özellikle sanayide çalışan sınıf ve emekli kamu çalışanları örnekler olmuşlardır. Aynı zamanda farklı kurum uygulamaları yüksek katmanlaşma, hiyerarşi ve eşitsizlik gibi sonuçlar doğurmuştur.³⁹⁸ Buğra tarafından da ifade edildiği üzere söz konusu farklılıklar olgunlaşmamış model izlenimi vermektedir. Mevzuat olarak sosyal sigortalar var olsa bile yararlananlar arasında farklılıklar bulunması refah devleti amaçlarıyla çelişmektedir.

Sosyal Sigorta uygulamaları bakımından değerlendirildiğinde Türkiye muhtelif kanunlarla sigortaları uygulamış olmakla birlikte sosyal güvenlik reform yasası olarak tabir edilen 5510 sayılı yasa ile SGK kurulmuş ve yasa çıkmadan önce farklı kurumlar SSK, Bağ-Kur, Emekli Sandığı kurumları tek çatı altında birleştirilmiştir. 5510 sayılı yasa ile kısa vadeli ve uzun vadeli sigorta kollarının yanı sıra 4447 sayılı kanunla kısa vadeli bir sigorta kolu olan işsizlik sigortası da

³⁹⁸ Ağartan, A.g.m.

uygulanmaktadır. Sosyal sigorta tekniği bakımından prim ödeme tekniği uygulanmış ve söz konusu uygulamalar Andersen tipolojisindeki Muhafazakâr-Kooperatist model ile benzerlik göstermektedir.³⁹⁹ Prim ödeyenlerin yararlandığı sosyal sigortalarda önemli bir parametre kayıt dışı istihdam oranlarıdır. Tablo 14’de görüldüğü üzere 2003 yılında %51,3 seviyesindeyken, 2019’da %34,52 seviyesine kadar gerilemiş ve bir bakımdan sosyal sigorta kapsamının genişlemesi bakımından olumlu bir gelişmedir fakat halen kayıt dışı istihdamın halen yüksek olması önemli bir sorundur prim ödemeyenlerin sosyal sigorta sisteminin dışında kalması, “olgunlaşmamış model” özelliğini destekler niteliktedir.

Tablo 14 :Yıllara Göre Türkiye’de Kayıt Dışı İstihdam Oranları

Yıllar	Oran (%)
2003	51.75
2005	48,17
2009	43.84
2010	43,25
2011	42,05
2012	39.02
2013	36,75
2014	34.97
2015	33.57
2016	33.49
2017	33.97
2018	33.42
2019	34.52

Kaynak:www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/calisan/kayitdisi_istihdam/kayitdisi_istihdam_oranlari/kayitdisi_istihdam_orani.e.t.21.06.2020.

³⁹⁹ Çağla Ünlütürk Ulutaş, “Türkiye Refah Rejiminin Dönüşüm Sürecinde Sosyal Yardım Sistemi”, **Emek Araştırma Dergisi**, C.8, S.12, 2017, ss.27-48.

ILO'nun 102 no'lu sözleşmedeki sigorta kolları arasında, aile yardımı dışında kalan tüm sigorta kolları uygulanmaktadır. Piyasalaşma sürecinden etkilenen politikalardan biri sosyal güvenlik hizmetleridir, DB gibi bazı kuruluşlar sosyal sigorta kolları için özel programları başka bir deyişle piyasalaşmayı teşvik etmiştir.⁴⁰⁰

Türkiye'de sosyal güvenliğin diğer kolu olan primsiz sisteme değinmek gerekirse çok çeşitli kanunlarla sosyal yardım ve sosyal hizmet politikaları uygulanmaktadır ve merkezi idare, mahalli idareler, sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıfları gibi farklı kanallardan sağlanmaktadır.⁴⁰¹ Yasal mevzuat ve farklı kurum primsiz sistemler için (içinde şehit ailelerine yardım, konut edinme yardımı, sporculara destek, eğitim gibi çok geniş bir alana hitap etmektedir) dağınık bir yapıya sahip olduğu yönüyle eleştirilmektedir.⁴⁰² ASBP (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı) 'nin kurulması söz konusu dağınık yapının giderilerek hizmetlerin tek elden yürütülmesi adına önemli bir adım olmuştur; ayrıca bütünleşik SOYBİS (Sosyal Yardım Bilgi Sistemi) sistemiyle birlikte hizmetler daha hızlı uygulanır hale gelmiştir.⁴⁰³

Sosyal güvenlik hizmetlerinde piyasalaşma yolunda atılan bir adım olarak, BES ile bireylerin piyasadan da faydalandığı bir sosyal güvenlik hizmeti olmuştur. BES uygulamasıyla zorunluluk katılım ve muafiyetlerle sağlanan teşvikler ile uygulamanın yarı zorunlu (bireylerin cayma hakkı mevcuttur) olarak uygulanması önemli bir adımdır. Türk sosyal güvenlik sisteminde BES ilk defa 2001 yılında 4632 sayılı yasa ile girişi sağlanmıştır.⁴⁰⁴ Devam eden süreçte 2012 yılında 6327 sayılı kanun ile söz konusu sistemle ilgili muhtelif değişiklikler sağlanmış; teşvik mekanizmaları, devlet katkısı gibi kolaylıklar getirilmiş ve 2017 yılından itibaren

⁴⁰⁰ Füsün Kökalan Çımrın, Zafer Durdu, "Refah Devletinin Yeniden Yapılanması ve Emeklilik Sistemlerine Etkileri", **Hak-İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi**, C.3, S.5, 2014, ss.30-47.

⁴⁰¹ Arıcı, **A.g.e.**, ss.511-564.

⁴⁰² Neşe Şahin Taşgın, Hüseyin Özel, "Türkiye'de Sosyal Hizmetlerin Dönüşümü", **Toplum ve Sosyal Hizmet**, C.22, S.2, 2011, ss.175-190.

⁴⁰³ Ayşe Hilal Sayan Koytak, "Türkiye'de Sosyal Yardım ve Sosyal Politikadaki Dönüşüm: Ak Parti Modeli", **HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi**, C.3, S.5, 2014, ss.71-89.

⁴⁰⁴ Arıcı, **A.g.e.**, s.571.

ayrılma hakkı bulunmak kaydıyla 45 yaşını doldurmamış ücretli çalışanlar için “zorunlu” kılınmıştır.⁴⁰⁵

BES, 4632 sayılı kanunun amacı, “...kamu sosyal güvenlik sisteminin tamamlayıcısı olarak, bireylerin emekliliğe yönelik tasarruflarının yatırıma yönlendirilmesi ile emeklilik döneminde ek bir gelir sağlanarak refah düzeylerinin yükseltilmesi, ekonomiye uzun vadeli kaynak yaratarak istihdamın artırılması ve ekonomik kalkınmaya katkıda bulunulmasını teminen, gönüllü katılıma dayalı ve belirlenmiş katkı esasına göre oluşturulan bireysel emeklilik sisteminin düzenlenmesi ve denetlenmesidir”⁴⁰⁶ olarak zikredilmiştir. Gönüllük esasına dayandığı, tamamlayıcı bir sistem olduğu ve uzun vadede gelir yaratacağı açıkça belirtilmiştir, yatırım özelliği vurgulanmıştır. On Birinci kalkınma planında, “[Tamamlayıcı emeklilik kurumlarının kapsamı genişletilerek sektör, iş kolu veya meslek esaslı tamamlayıcı emeklilik kurumlarının güçlendirilmesi sağlanacaktır]”⁴⁰⁷ şeklinde devletin uygulamayı teşvik edeceği ve yaygınlaştıracığı düşünüldüğünde tamamlayıcı rolden ziyade “zorunlu” bir sosyal güvenlik politikası haline gelmesi muhtemeldir.

Bir uygulama olarak bireylere uzun vadeli gelir yaratma aracıdır, kapsam bakımından değerlendirildiğinde ise sosyal güvenlik sistemi prim ödeme esasına dayanması itibariyle “seçici”, niteliktedir. BES ile piyasalaşma eğilimi olan ve kalkınma planında değinildilği üzere önümüzdeki dönemde devlet tarafından teşvik edilecek bir politika olarak görülmektedir. Primsiz sistem zorunlu olarak “devlet” tarafından ihtiyaç sahiplerine verilen yardımlar olarak “piyasadan” sağlanmamaktadır, piyasa hayırseverlik anlayışına sahip olarak yaptığı yardımlar refah tipolojisi için bir kriter olmadığından Tablo 15 ‘deki sınıflandırmada sosyal güvenlik hizmetleri sosyal sigortalar ekseninde değerlendirilmiştir.

⁴⁰⁵ Cemil Rakıcı, Mehmet Ela, “Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sistemine Yönelik Vergisel Teşvikler”, **AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2016, C.16, S.3, ss. 89-110.

⁴⁰⁶ 4632 Sayılı Kanun Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu

⁴⁰⁷ On Birinci Kalkınma Planı, **Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı**, s.48.

3.3.4.Emek Piyasası Politikaları

Neoliberalleşme politikalara uyum sağlanması bakımından Türkiye’de 2000’li yıllarda öne çıkan yasal olarak mevzuata alınmış emek piyasasında faaliyet gösteren İİBK(İş ve İşçi Bulma Kurumu)’nin yanına ek olarak ÖİB’ler olmuştur. ÖİB’ler tarihçeleri bakımından daha eskiye 1919 yılına, ILO’nun 1948 tarihli 88’nolu istihdam sözleşmesine dayanmaktadır.⁴⁰⁸ ILO 1997 yılında 81.ILO konferansında “181 Sayılı Özel İstidam Büroları Sözleşmesi” ile emek piyasası faaliyetlerinde, kamunun yanı sıra piyasadan ÖİB’lerin faaliyetine izin vermiş olsa da Türkiye henüz sözleşmeyi onaylamamıştır.⁴⁰⁹ 2003 yılına kadar Türkiye ‘de emek piyasası faaliyetlerinde sadece devletin faaliyet gösterdiği nadir ülkelerden biri olarak emek piyasası faaliyetleri İİBK(İş ve İşçi Bulma Kurumu) aracılığıyla bu hizmeti sağlamıştır.

ÖİB’nin Türkiye’de ilk defa yasal doğuşu 1987 yılında dayanmaktadır; ÖİB 1987 yılında çıkan yasa ile söz konusu kurumlar istihdam danışmanlığı, eğitim ve mesleki eğitim vermek, iş oryantasyonu sağlamak gibi görevler üstlenmişlerdir, 2003 yılında çıkan yasa ile işçi-işveren arasında arabulucu faaliyetlerinde bulunan ÖİB’ler, iş arayanlardan ücret almaları yasaklanmıştır, İş-Kur’dan lisans almaları gerekliliği yasayla getirilerek devlet tarafından da bir kontrol mekanizması geliştirilmiş devletin “tekeli” olarak faaliyet gösterdiği bu alanda ÖİB’ler de yer almaya başlamıştır.⁴¹⁰

Güvenceli esneklik politikaları gereği yasal statüsü bulunan ÖİB’ler ayrıca 6715 sayılı kanunla “ödünç iş ilişkisi” için de vasıta olmuşlardır. Daha önce muhtelif baskılara rağmen çıkartılamayan yasa 2016 yılında çıkartılmış aynı şekilde ÖİB yönetmeliği de 2017 tarihinde yürürlüğe girmiştir, dolayısıyla aracılık faaliyetleri

⁴⁰⁸ Hande Malgaç, Emek Önder Ünlü, “Neoliberal Emek Yönetiminde Devletin Rolü: Türkiye’de Özel İstihdam Büroları”, **LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, C.8, S.2, 2017, ss.233-278.

⁴⁰⁹ Davuthan Günaydın, Özkan Edemir, “Güvenceli Esneklik Kapsamında Özel İstihdam Büroları Aracılığıyla Ödünç İş İlişkisi”, **International Anatolia Academic Online Journal Social Sciences** C.4, S.1,2018, ss.1-23.

⁴¹⁰ Ebru Işıklı, **The Role of Private Employment Agencies in the Making of Employability in Turkey**, Doktora tezi, 2016, ss.59-60. Yazar sözkonusu görevleri tanımlayarak ÖİB’lerin işçiden daha çok işveren faaliyetleriyle ilgili olduğunu belirtmektedir. Ayrıca çıkan yasanın 1996-2000 yıllarını kapsayan 7.Kalkınma Planının akabinde geçtiğini belirtmiştir.

daha da genişletilmiş, salt işçi işvereni buluşturan görevi değil aynı zamanda “ödünç iş ilişkisi” faaliyetlerini de sağlamayan kurumlar haline gelmişlerdir.⁴¹¹ ÖİB’lerin faaliyetlerine değinmek gerekirse 2012–20120 tarihleri arasında 87.854 erkek 74.817 kadın toplam 162.671 kişi ÖİB’ler aracılığıyla işe yerleştirilmiştir.⁴¹² 25 Ekim 2020 tarihi itibarıyla toplam Türkiye’de toplam 530 adet ÖİB faaliyet göstermektedir.⁴¹³ Sonuç olarak aslında 2003 yılından öncede var olan bir yönüyle aracılık faaliyetlerini, danışmanlık ve insan kaynakları firmaları şeklinde var olan ÖİB’ler mevzuata alınmıştır, işsizliği azaltmak işçi, işvereni daha hızlı buluşmasını sağlamak amacıyla faaliyet göstermektedirler.

Kapsam bakımından değerlendirildiğinde emek piyasası faaliyetleri bireylerin faydalanması için başvuru mekanizmasının uygulandığı hizmetlerdir ve Anayasal güvence altına alınmışlardır, emek piyasası ile ilgili tedbirler desteklenmiştir. Anayasa’ nın Çalışma ile ilgili hükümleri bölümünde, Çalışma hakkı ve ödevi düzenlenmiş; “[Madde 49 – Çalışma, herkesin hakkı ve ödevidir. (Değişik fıkra: 3/10/2001-4709/19 md.) Devlet, çalışanların hayat seviyesini yükseltmek, çalışma hayatını geliştirmek için çalışanları ve işsizleri korumak, çalışmayı desteklemek, işsizliği önlemeye elverişli ekonomik bir ortam yaratmak ve çalışma barışını sağlamak için gerekli tedbirleri alır.]”⁴¹⁴ Emek piyasası politikalarının refah devleti işlevi olduğu anlaşıldığı gibi devletin bir sosyal politika aracı olarak tanıdığı bir politika olduğu anlaşılmaktadır.

Karşılaştırmalı bir değerlendirme yapılacak olursa, sağlık hizmetlerinde GSS ile herkesin kapsama alınması, eğitim hizmetlerinde bireylere sunulmasının yasal olarak zorunluluk haline getirilmesi “evrenselci” özellik sergilemektedir. Fakat emek piyasası politikalarında İİBK' ya da ÖİB’ler devlet tarafından desteklenmiş olsa da bireylerin başvurularına ya da şirketlerin talepleri doğrultusunda gerçekleşmesinden dolayı kapsam bakımında “seçici” yaklaşım sergilemektedir.

⁴¹¹ Günaydın, Edemir, **A.g.m.**

⁴¹² iskur.gov.tr/ozel-istihdam-burolari/istatistik-bilgiler/ e.t.04.05.2021.

⁴¹³ <https://esube.iskur.gov.tr/Istihdam/Reports/OzelIstihdamBurolari/RaporIstOibBuroPublic.aspx/> e.t.04.05.2021

⁴¹⁴ T.C. Anayasası,49.Madde

3.3.5.Konut Politikaları

Sosyal politika araçlarında değinildiği üzere yapılan ve aynı zamanda Kaufmann'ın SSCB'nin temel sosyal politikası olarak nitelendirdiği refah hizmetlerinden biri konut politikalarıdır. Sadece refah devleti hizmeti deil aynı zamanda dünyanın kuruluşundan itibaren barınma ihtiyacı olan tüm toplumların vazgeçilmeyen ihtiyaçlarından olmuştur.⁴¹⁵ Türkiye açısından değerlendirildiğinde Anayasa'da açıkça konut politikası devlet görevi olarak belirlenmiş; “[Madde 57-Devlet, şehirlerin özelliklerini ve çevre şartlarını gözetten bir planlama çerçevesinde, konut ihtiyacını karşılayacak tedbirleri alır, ayrıca toplu konut teşebbüslerini destekler]”⁴¹⁶ şeklinde konut politikası anayasal güvence altına alınmıştır. Geçmişten itibaren günümüze kadar 1981 tarih ve 2481 sayılı Toplu Konut Kanunu ile Emlak Kredi Bankası bünyesinde Toplu konut Fonu ve son haliyle TOKİ kurulmuş konut politikalarında devlet doğrudan ya da dolaylı olarak rol oynamıştır.⁴¹⁷

TOKİ tarafından 1935 yılından 2002 yılına kadar, 69.900 kooperatif konutu tamamlanmış, 1984-2003 arasında konut politikasına doğrudan ev üretimi yapmak yerine, ev kredileri sağlamak koşuluyla bireylere konut hizmetleri yararlanmaları için dolaylı destek sağlanmıştır. Devam eden süreçte hükümet konut politikalarına önem vermiş ve TOKİ’ de yeniden yapılanma sürecine girerek ülkenin çeşitli bölgelerinde sosyal konut projeleri geliştirmiştir. 2004 yılında 5162 sayılı yasa ile gecekonduların önlenmesi ve dönüşümü ile yerel yönetimlerle iş birliği sağlanmasının önü açılmış olup söz konusu politikalar hükümetin AEP’ ye koyulmuştur, yine bazı yasalarla TOKİ’nin yetkisi genişletilmiştir.⁴¹⁸

⁴¹⁵ Rana Eşkinat, “Türk İnşaat Sektöründe (Toki’nin) Yeri Ve Etkisi”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C.2, S.32, 2012, ss.159-172.

⁴¹⁶ TC. Anayasası, 57. Madde.

⁴¹⁷ Arıcı, **A.g.e.**, s.559.

⁴¹⁸ Anıl Gürbüz Türk, **Social Housing Policy And The Welfare Regime In Turkey: A Comparative Perspective**, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, 2017, ss.80-84.

AKP ‘nin iktidar olduğu dönemde TOKİ tarafından 2002-2011 yılları arasında 500.000 konut tamamlanmıştır. Devamında 2011-2023 yılları arasında 700.000 konut hedefi koyulmuş ayrıca gerçekleştirilen toplam proje sayısı (sosyal konut, kaynak geliştirme, devam eden ihale) 837.572 adet, tamamlanan sosyal konut sayısı ise 717.154 adet olarak gerçekleşmiştir.⁴¹⁹ 2002 ‘den sonra dönemde var olan konut hizmetleri daha da hızlanmış ve hükümetin önemli sosyal politika araçlarından olmuştur ve sonuç olarak vatandaşların ev sahibi olması desteklenmiştir. Bu dönemdeki bir diğer öne çıkan uygulama kamuoyunda “Mortgage Yasası” olarak bilinen ve Mart 2007’de yürürlüğe giren, 5582 sayılı “Konut Finansmanı Sisteminde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun”dur. Bu yasa ile birlikte vade uzunluğu gibi uygulamalarla daha uygun koşullar altında konut kredisi sağlanmasının amaçlandığı vurgulanmıştır. 2007 sonrasında azalan bir artış trendi izlese de konut kredileri sürekli olarak bankalar tarafından sağlanmaktadır.⁴²⁰ TOKİ’den bağımsız olarak da vatandaşların inşaat sektöründen faydalanmaları da bu şekilde desteklenmiştir.

Kapsamı bakımından yapılacak değerlendirmede konut hizmetleri, eğitim ve sağlık hizmetleri gibi herkese ulaştırılan, tüm vatandaşların yararlandığı bir hizmet türü değildir. Belli başlı kriterler uygulanmak kaydıyla başvuru esasına dayanan konut hizmetleri alt gelir grubu, orta gelir grubu ya da ASBP tarafından aranan şartları sağlayanların yararlandığı bir hizmet türüdür, hizmet kapsamı bakımından “seçici” bir özellik göstermektedir.⁴²¹

⁴¹⁹ TOKİ Konut Üretim Raporu, <https://www.toki.gov.tr/>, e.t.14.09.2020.

⁴²⁰ Koray Yılmaz, Demet Özmen Yılmaz, “AKP ve İnşaat Dayalı İstihdam”: İnşaat Sektörünün İstihdam ve Büyüme Bağlamında Karşılaştırmalı Bir Analizi, 1923-2015”, **Çalışma ve Toplum: Ekonomi ve Hukuk Dergisi**, S.61, 2019, ss.1287-1320.

⁴²¹ On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023), **Konut Politikaları, Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, s.36.

3.4. Türkiye’de Refah Hizmetlerindeki Değişimlerin Değerlendirilmesi

Türkiye açısından ise refah hizmetleri bakımından yaşanan değişimler ve farklı tipolojilere göre Türkiye’nin durumu bu bölümde irdelenmiştir. Türkiye’nin refah rejiminin tespitinin yapılabilmesi için refah hizmetlerinin yapısı, kim tarafından sağlandığı gibi, hizmetlerin kapsamı farklı hizmet türleri (eğitim, sağlık, emek piyasası, sosyal güvenlik, barınma) irdelenerek farklı tipolojilerdeki özelliklere göre karşılaştırılmış “eklektik” bir yapıya sahip olduğu ortaya koyulmuştur. Refah devleti hizmetlerine yaşanan değişimlerin kaynakları ise neoliberal politikalar, küreselleşme, AB, siyasi tercihler gibi etkenlerle şekillenmiş ve küresel sisteme entegrasyon sağlanması bakımından muhtelif adımlar (piyasalaşma, esnekleşme) atılmıştır.

Küreselleşme, ekonomik ve sosyal etkileri, küresel aktörlerin faaliyetleri için DB, IMF, DTÖ gibi kuruluşların tavsiyeleri yapılan anlaşmalar ülke içi politikaları etkilemiştir. Özellikle önceki bölümde hizmetler hakkında verilen istatistiki bilgilere de dayanarak Tablo 15’de mevcut refah hizmetlerine ait özelliklerin son durumu aktarılmıştır. Hizmetlerde yaşanan değişimler kapsam, nitelik, kaynak vb. somutlaştırılmıştır.

3.4.1. Refah Hizmetlerindeki Değişimlerin Niteliği

Tarih boyunca yaşanan siyasi, ekonomik olaylar devletleri politika üretmeye zorlamışlar ve liberal dönem 1929 büyük buhranla tartışılır hale gelmesiyle Keynesyen politikalara devamında petrol kriziyle Keynesyen politikalar yerine neo-liberal politikalar tekrar uygulanır hale gelmiş ve bazı kaynaklara göre “hegemonya”nın farklı bir ifade ediliş biçimi olmuştur. Neoliberal politikalar dünyada olduğu gibi Türkiye’de de önce 1980 Özal dönemiyle devam etmiş ve 2000’li yılından 2020 ‘ye kadar devam eden aynı iktidar sayesinde uygulanır hale gelmiştir. Neoliberal politikalar, piyasa ekonomisini teşviki başka bir ifadeyle devletin küçülerek piyasanın daha etkin hale gelmesi, özelleştirmelerin desteklenerek devletin rolünün azaltılmasına ön ayak olmaktadır. Yatırımların dünya çağında hareketini sağlayan ÇUŞ’lar dünya ticaretinin %70’ine hâkim olurken küreselleşme sürecinde yeni

yatırım alanları arayan söz konusu işletmeler dünya çapında yatırımlar, satın almalar ve özelleştirmeler yapabilir hale gelmektedir.⁴²²

Türkiye bakımından irdelendiğinde süreç öncelikle “paternalist” devlet ve liberal ekonomi anlayışı zamanla bekçi/jandarma (minimalist) devlet anlayışına terk etmektedir. Andersen’in “sosyal demokrat” refah rejiminde yer alan hizmetlerin “devlet” tarafından sağlandığı model düşünüldüğünde paternalist anlayış bu yönde benzeşeceği algısı doğursa da piyasanın da ön plana çıktığı bir yönüyle ABD ve İngiltere’nin de bulunduğu liberal yapıya doğru bir evrilme olduğu görülmektedir. Neoliberal politikaların Türkiye’de kendini hissettirmesi daha önce kısmen eğitim, sağlık, konut hizmetlerinde mevcutken bu iki adımla piyasalaşma eğilimi daha da genişlemiştir. 2000’li yıllar öncesinde Türk refah sistemi kooperatist–katmanlı sosyal desteklerin bulunduğu ve söz konusu desteklerin sektörlere, çalışanlara ve kendi hesabına çalışanlara göre farklı kurumlar ve farklı kalitede hizmet ve faydalar sağlamışlardır.⁴²³ Piyasanın, refah devleti hizmetlerinde aktif olarak görev ilk defa AKP dönemiyle başlamamıştır fakat Türkiye’nin neoliberal politikalarla birlikte özellikle 24 Ocak kararlarıyla başlayan süreç 2002 yılından itibaren daha da keskinleşmiş ve 18 yıldır tek parti tarafından yönetilen Türkiye neoliberal politikaların inşası devam etmiş ve olgunlaşmıştır.⁴²⁴

Türkiye bakımından refah hizmetleri irdelendiğinde temel hizmetlerin değerlendirilmesi bakımından eğitim, sağlık, konut hizmetlerinde 2000’li yıllar öncesinden itibaren piyasalaşma eğilimi görülmektedir. Hizmetler hem devlet hem piyasa tarafından sağlanmaktayken 2000’li yıllardan sonra sosyal güvenlikte önemli bir sosyal güvenlik alanında adım “BES” diğer önemli adım ise emek piyasalarına ilişkin olarak “ÖİB” lerin kurulması ve “kiralık işçi” uygulamasının girmesi olarak görülmektedir. Hizmetler kapsam bakımından ve hizmetleri sunan aktörler bakımından dönüşüme uğramıştır.

⁴²² Topalhan, **A.g.e.**, s.265.

⁴²³ Powell, Yörük, **A.g.m.**

⁴²⁴ Durmaz, **A.g.m.**, Yonca Özdemir, **A.g.m.** Özdemir sözkonusu neoliberal politikaları “popülist” vurgulaması yapmış dolayısıyla sosyal haklar bakımından klientalist uygulamaların varlığı bu tanımdan da anlaşılmaktadır.

3.4.2. Türkiye’de Refah Hizmetlerinin Sunumunun Değerlendirilmesi

Refah hizmetleri açısından değerlendirildiğinde Türkiye 2000 ‘li yıllar öncesinde de eğitim, sağlık, barınma hizmetleri hem devlet hem de piyasa tarafından sağlanan hizmetlerdendir. Devam eden süreçte atılan iki önemli adımdan biri sosyal güvenlikle tamamlayıcı unsur olarak belirlenen BES, ikincisi emek piyasalarına ilişkin olarak ÖİB izin verilmesiyle birlikte iki alanda daha piyasalaşma yolunda adımlar olarak görülmektedir. Evrenselci/seçici yaklaşım açısından da 5510 sayılı yasa ile yasadan önce uygulanan yeşil kart uygulamasının kaldırılması ve GSS uygulamasıyla birlikte nüfusun tamamının sağlık hizmetlerinden yararlanmasının önü açılmış fakat bir taraftan da gelir testi uygulamasıyla prim ödemeye dayalı sistemin devamı da sağlanmış bulunmaktadır. Temel karakteristik özellikleri bakımından vatandaşlar sağlık ve eğitim hizmetleri “evrenselci” hak olarak yararlanmaktadır, fakat uygulanırılık açısından gelir testi uygulamasıyla bazı vatandaşların belirli bir oranda ödeme yapması bakımından prim ödeme sistemi halen devam etmektedir.

Uzaklaşma/yakınlaşma açısından değerlendirildiğinde ise ve hem devlet hem piyasa tarafından sağlanan hizmetlerde artış görülmesi sebebiyle Türk refah rejiminin Andersen tipolojisinde yer alan liberal rejime ait (İngiliz –Amerikan) sisteme doğru bir evrilme olduğu gözlemlenmektedir. Başka bir görüşe göre yeni bir refah rejimi tanımlamasına imkân veren bir değişim olarak Korparist Güney Akdeniz modelinden hem liberal hem sosyal demokrat model özellikleri taşıyan modele doğru geçiş olduğu gözlemlenmektedir.⁴²⁵ Kapsam bakımında evrenselci yapıya sahip olan eğitim ve sağlık hizmetleri bu görüşü bir nebze desteklemektedir fakat bütüncül yaklaşımda Tablo15’te görüldüğü piyasalaşmanın artışı işe Anglo-Sakson sistemine daha çok benzediği görülmektedir.

⁴²⁵ Powell, Yörük, **A.g.m.**

Tablo 15: Türkiye’nin Refah Hizmetlerinin Yapısı

Hizmet Türü	Sağlanan Kaynak	Hizmetin Kapsamı	Kurumsal/Kalıntı
Sağlık Hizmetleri	Piyasa/ Devlet	Evrensel	Kurumsal
Eğitim Hizmetleri	Piyasa/ Devlet	Evrensel	Kurumsal
Sosyal Güvenlik Hizmetleri	Piyasa/ Devlet	Seçici	Kalıntı
Emek Piyasası Politikaları	Piyasa/ Devlet	Seçici	Kalıntı
Konut Politikaları	Piyasa/ Devlet	Seçici	Kalıntı

Liberal devlet bölümünde değinildiği üzere muhtelif özelliklerinden biri olan “piyasaya izin veren, piyasayı teşvik eden-destekleyen” devlet özelliği, karakteristik özellikleri bakımından Türkiye’de trendin İngiliz-Amerikan sistemine doğru bir eğilimi olduğu görülürken aynı zamanda Latin Amerika ve Asya refah rejimleriyle “piyasalaşma” bakımından yakınlaşma görülmektedir. Neoliberal politikalarda değinildiği üzere Deacon tarafından ifade edilen ve küresel aktörler tarafından liberal devlet ve kalıntı özelliğinin dünyaya küresel aktörler tarafından uygulanması, Türk refah rejiminde de görülmektedir. Değerlendirmede dünyanın neoliberal politikalardan etkilendiği ki küreselleşmeyle söz konusu durum daha da keskin hissedilmektedir; neoliberalleşmenin refah rejimlerini etkilediği görülmektedir.

3.4.3. Türkiye’de Refah Hizmetlerindeki Değişimlerin Refah Rejimleri Açısından Değerlendirilmesi

Refah devleti tipolojileri ekseninde değerlendirmek gerekirse Türkiye sahip olduğu özellikler itibarıyla bu başlık altında değerlendirilecektir. Türkiye’nin muhtelif refah rejimi özellikleri gösterdiği farklı çalışmalar alıntılar yapılarak aktarılmıştır; “Eklektik Sosyal Güvenlik Rejimi”, “Başarılı Enformel Güvenlik Rejimi”, “Güney Avrupa ya da Akdeniz Rejimi”, “Minimalist Refah Rejimi”, “Kalıntı”, “Artı Üretken (Productive Plus) Rejim” ve “Eşitlikçi Kooperatist Sistem” gibi literatürde yapılmış muhtelif sınıflandırmalar bulunmaktadır.⁴²⁶ Sadece yapılan bu tanımlamalardan bile Türkiye’nin muhtelif rejim özellikleri sergilediği, refah hizmetleri bakımından muhtelif tipolojilere ait özellikleri barındırdığı ve “eklektik”

⁴²⁶ Powell, Yörük, **A.g.m.**

özellik sergilediği anlaşılmaktadır, söz konusu farklılıklar Türkiye'nin refah rejiminin hangi gruba ait olduğunun tespitini de zorlaştırmaktadır. Genel çerçeve olarak kabul edilen Andersen'e ait tipolojisinde ve ayrıca üst iki başlık Beveridge-Bismarck tasnifine dayanan Bonoli tipolojisi gibi bazı gruplandırmalarda yer alan ülkeler arasında Türkiye bulunmamaktadır.

Muhtelif araştırmacılar tarafından yapılan çalışmalarda Türkiye 'nin refah rejimi ile ilgili genel kabul Güney Akdeniz refah rejimine İspanya, Yunanistan, İtalya, Portekiz ile birlikte girdiği yönündedir.⁴²⁷ Türk literatüründe yapılan sınıflandırmadaysa Türkiye aynı şekilde Güney Akdeniz refah modeli içinde yer aldığı görüşü ve yabancı literatürdeki çalışmalarla bu görüş paralellik göstermektedir.⁴²⁸ Taşçı, Buğra ve Keyder'in Türkiye'nin yerini Güney Akdeniz rejimine sabitlemeye çalıştığını ifade etmektedir.⁴²⁹ Buğra ve Keyder, Türkiye'nin refah rejiminin Güney Akdeniz rejimine uygun olduğunu, Türkiye'nin formel sosyal güvenlik sistemi, çalışma statülerine göre farklılaşmış sağlık ve emeklilik yardımlarından dolayı yüksek katmanlı ve hiyerarşik yapının bulunduğunu, aile unsurunun geçmişten itibaren önemli rol oynadığını ve halen öneminin devam ettiğini ifade etmiştir.⁴³⁰ Türkiye'nin tarihsel birikimi ve coğrafi konumu itibarıyla Orta doğu'da bulunması ve yüksek düzeyde Müslüman nüfusa sahip olması, İslami hayırseverlik geleneği modern Türk refah sistemini önemli ölçüde etkilemiştir.⁴³¹ 13.yy' ye kadar dayanan Ahilik devamında Osmanlı'da zirve seviyesine ulaşmış olan vakıflar, kültür ve refah devleti ilişkisine somut örnek olduğu gibi geçmişten itibaren gelen alışkanlıklar bakımından Türkiye'nin refah rejimini de etkilemiştir.

⁴²⁷ Ian Gough, "Social Assistance in Southern Europe", **South European Society and Politics**, C.1, S.1,1996, ss.1-23., Grütjen, **A.g.m.**, Gal, **A.g.m.**, Powell, Yörük, **A.g.m.**, Buğra, Keyder, **A.g.m.**

⁴²⁸ Powell, Yörük, **A.g.m.**

⁴²⁹ Faruk Taşçı, "Refah Devleti Modelleri İçinde Türkiye'nin Pozisyonu: "Yaşlı Algısı" Üzerinden Değerlendirmeler", **İnsan ve Toplum Dergisi**, C.3, S.5, 2013, ss.5-36.

⁴³⁰ Ayşe Buğra, Çağlar Keyder, "The Turkish Welfare Regime in Transformation", **Journal of European Social Policy**, C.16, S.3, 2006, ss.211-228. Çalışmada aile unsurunun özellikle etkin bir sosyal yardım mekanizması bulunmadığından bahsetmiştir. SSK, Bağ-Kur, Emekli Sandığı gibi kurumlara ait farklılaşan hizmetle aynı zamanda Gough tarafından ortaya konan "gruplara farklı yardımların sağlandığı"düşüncesiyle uyumaktadır.

⁴³¹ Powell, Yörük, **A.g.m.**

Türkiye'nin refah hizmetlerine ait bazı özelliklerin refah rejimlerine ilişkin karşılaştırmalara değinmek gerekirse;

-Sosyal sigortalar sistemi, bireylerin prim ödeyerek yararlandığı Bismarck sistemine yönelik uygulamalar şeklinde 5510 ve ayrıca 4447 sayılı kanunlarla muhtelif yasa sigorta kolları uygulamaları devam etmektedir. Andersen tipolojisinde muhazafakâr-kooperatist modele, Bonoli tipolojisindeyse iki üst başlıktan biri olan Bismarck (sosyal harcamalar OECD ortalamasının altında olduğundan düşük Bismarck grubu olarak değerlendirilmiştir.) modelleriyle uyuşmakta aynı zamanda Bismarckçı sisteme sahip Doğu Asya rejimindeki bazı ülkelerle de benzemektedir. Prim ödeyemeyenlerin sistem dışı kalması ve kayıt dışı oranlarının yüksek olması durumunda nüfusun büyük kısmının kapsam dışı kalması düalist yapının oluşması bakımından önemli bir sorun teşkil etmektedir. Ayrıca sigorta kollarından sağlanan hizmetler arasında farklılıkların bulunması hizmetlerden yararlananlar arasında da ayrıca ek bir düalist yapıya sebep olmaktadır. Farklı kurumlar aracılığıyla sağlanan sigorta yardımlarının eşitsiz yapıya sebep olması farklılıkların oluştuğu “olgunlaşmamış model” izlenimi vermektedir.⁴³²

-Sağlık sistemi, GSS ile evrenselci yapıya geçiş bir yönüyle İskandinav model özellikleri gösterirken hem piyasa hem devlet tarafından sağlanması “liberal rejim” özelliği göstermektedir. Sağlık hizmetlerinde bulunan evrenselci yapı ise Türkiye'nin sağlamış olduğu eğitim hizmetlerinden farklılaşarak “gelir testi uygulamasını” kapsamaktadır, Güney Akdeniz refah rejimindeki ülkelerin sağlık sisteminin evrensel olması da ayrı bir benzer durumdur fakat Türkiye’de prim uygulaması gelir testine bağlı devam etmektedir. Güney Akdeniz grubunda sağlık hizmetleri vergiyle finanse edildiğinden dolayı finansman yönüyle farklılaşmaktadır. Benzer şekilde eğitim sistemi de zorunlu bir hak olup “evrenselci” kapsama sahip bir hizmettir ve hem piyasa hem devlet tarafından sağlanması liberal rejim özelliği göstermektedir ve bu yönüyle İskandinav modelinden uzaklaşmaktadır.

⁴³² Buğra, Keyder, **Yeni Yoksulluk ...A.g.e.**, s.17.

-Emek piyasası politikaları ÖİB’lerin mevzuata alınmasıyla, sosyal güvenlik politikalarında BES uygulamasının hayata geçirilmesiyle, konut politikalarında hem devlet tarafında TOKİ hem de ayrıca piyasanın faaliyet gösterdiği uygulamalar olarak seçici kapsama sahip olup “liberal rejim” özelliği göstermektedir.

-Türk toplumunun aile yapısı sosyal politikalarda aktif rol alması itibariyle İskandinav modelinden ve Liberal modellerden uzak bir portre sergilerken Andersen tipolojisinde “Muhafazakâr-Kooperatist” rejimi ile uyumaktadır. Andersen tipolojisi dışında ki muhtelif araştırmacılar tarafından ikinci bölümde değinilen Güney Akdeniz modelinin özelliklerinden olan “aile yapısı” bu rejime ait özellikler paralel gösterirken Doğu Asya rejiminde ailenin sosyal politika alanında aktif olarak rol oynaması da Türkiye ve Doğu Asya rejimi arasında benzerlik göstermektedir. Devletin son kademe de yer almasını sağlayan aile unsuru aynı zamanda “kalıntı yaklaşım” özelliğini de desteklemektedir.

-Sosyal yardımlar bakımından ise Gough tarafından yapılan bir çalışmada bazı ülkeler karşılaştırmıştır. Gough, genel olarak İspanya, Portekiz, İtalya’nın Güneyi ve Yunanistan’ın olgunlaşmamış modelin temel ülkeleri olarak kabul edildiğini ifade ederek kısmen Fransa’yı ve Türkiye’yi de Güney Avrupa’da değerlendirmiştir. 1923 yılından itibaren Türkiye’nin batılılaşma ve modernizasyon adımları atılmış atıldığını belirtirken sosyal yardım programların varlığını ve sosyal politikaların İslam dininin temellerine dayandığını ifade etmiştir. Aynı zamanda söz konusu rejimin temel özelliğinin, sosyal yardımlarda ulusal asgari gelir güvenlik ağının yokluğu ve farklı gruplara ait yardımların varlığına dayandırılmıştır.⁴³³ Dolayısıyla uygulamalarla farklılıklar Gough tarafından da belirtildiği üzere düalist yapının varlığına işaret etmektedir.

-İstihdam yapısı bakımından değerlendirildiğinde, tarım istihdamının bulunması, ücretli çalışanların düşük düzeyde bulunması, kendi hesabına çalışanlar ve aile işçilerinin yüksekliği bakımından Andersen rejimindeki muhafazakâr-

⁴³³ Gough, **Social Assistance... A.g.m.**

kooperatist grup ülkelerinden ziyade Güney Akdeniz refah rejimlerine daha yakın olduğu görülmektedir.⁴³⁴

Tam olgunlaşmamış model özellikleri (klientalist uygulamalar, tikelcilik, yolsuzluk, kayıt dışılık vb) temelinde refah hizmetlerinin kapsamı ve kim tarafından sağlandığı hususunda temel karakteristik özelliklerden farklılaşmaktadır. Başka bir deyişle bu durum refah hizmetlerinin uygulanıp uygulanmadığı, bireylerin hizmetlere adil biçimde ulaşip ulaşamadığı ayrı başlı başına bir kriterdir; hukuk üstünlüğü ve demokrasi gibi kavramlarla da ilişkilidir. Sınıflandırmalara ilişkin bilgiler bir an için düşünüldüğünde Tablo-2’de Andersen sınıflandırmasında bahsedilen kriterler arasında ya da Tablo-9’da yer alan Bonoli sınıflandırmasında hukuk üstünlüğü, kayıt dışılık ya da hakların etkin kullanıp kullanılmadığı gibi bir kriter bulunmamaktadır. Örnek olarak tam olgunlaşmamış model katkısı veren Leibfried ise Tablo-7 ‘de vermiş olduğu sınıflandırmada muhtelif özellikler belirterek “kurumsallaşmamış vaatler devleti”, benzer şekilde Gal tasnifinde yer bulmuş ve C. Martin’in tipolojisinde Tablo-8 ‘de yer alan Güney Klientalist modelde düalist yapıdan bahsedilmiştir.

Tam olgunlaşmamış model izlenimi veren kriterler düşünüldüğünde Türkiye’nin, Güney Akdeniz refah rejimi özelliği gösterdiği genel kabule uygundur. Fakat “olgunlaşmamış model” bir üst model olarak düşünüldüğünce Latin Amerika refah rejimi ve Post Komünist ve Doğu Avrupa refah rejimi ve bir derece Gough tarafından ifade edilen Asya refah rejimi de Güney Akdeniz rejimiyle birlikte bu grup içinde değerlendirilebilir. Mevcut bilgiler ışığında Türkiye, Bismarkçı model özelliği, bazı hizmetlerin sunulmasında ve aile faktörüyle birlikte “kalıntı” yaklaşım özelliği bazı hizmetler(sağlık, eğitim) evrenselci kapsam, hakların kullanılıp kullanılmaması bakımından “olgunlaşmamış model” gibi birçok özelliği barındırması “eklektik” yapıya sahip olduğunu da göstermektedir.

⁴³⁴ Buğra, Keyder, **A.g.e.**, s.17.

SONUÇ

Refah devleti yaşanan iktisadi, sosyal ve politik gelişmelere bağlı olarak ortaya çıkmış ve aynı zamanda siyasi boyutu da bulunan çok yönlü bir kavramdır. Refah devleti uygulamaları geçmiş dönemden itibaren hayırseverlik kurumlarını nezdinde yapılmış olan yardımlar olarak uygulanırken, modernleşme ile birlikte vatandaşların bir hak olarak elde ettiği, devletin belirli yollar seçerek sunduğu hizmetleri kapsamaktadır. İdeolojik bakımdan kapitalizm ve sosyalizm mücadelesi geçmiş dönemde efendi-köle ilişkisine benzer şekilde bir mücadele işçi-işveren dolayısıyla iki görüş liberalizm ve sosyalizm temel olmak üzere hümanizm etkisi ve kültürel değerler(dini inanışlar vb.) birçok unsur refah devletin uygulamalarına etkide bulunmuştur. Aynı zamanda siyasi bakımdan refah devleti bir yönüyle üçüncü yol görevi üstlenmiştir, işçi ve işveren çatışmasında dayalı, siyasi tehditleri bertaraf etmek amacıyla desteklenmiş ve bir yönüyle işgücünün devamlılığı (reproduction of labour), refah devleti uygulamalarıyla sağlanmıştır.

Sosyal yönden giderilmesi gereken ihtiyaçların yanı sıra, siyasi temsil, hukuk gibi hakları elde eden bireylerin eşitlik ilkesi ekseninde hizmetlerden yararlanması da refah devletinin sonuçlarının sağlanması bakımından önem arz etmektedir. Yapılan tanımlar ve literatür ayrıca sınıflandırmalar itibariyle salt sosyal harcama yapılması, yasal mevzuatların hazırlanması önemli adımlar olmakla beraber sonuç odaklı yapılmayan, dolayısıyla bireylerin ve toplumun refah seviyesine katkıda bulunmayan uygulamaların varlığı refah devletinin amacının tam gerçekleşmediğini göstermektedir. Refah devleti ve benzeri kavramlar sosyal devlet, refah devleti farklılığı da bu yönüyle farklılaşmaktadır, sosyal politika uygulamak refah devletinin görevi olduğu gibi her sosyal devletin refah devleti olarak nitelenemeyeceği de anlaşılmaktadır.

Ekonomik kalkınma ve büyüme hedefleri de refah devleti kavramıyla ilişkili kavramlar olup ekonomik gelişme dolayısıyla salt GSMH'nin artması ile refah seviyesinin arttığı anlamına gelmemektedir. Başta gelir dağılımı olmak üzere, sosyal politikaların etkin uygulanması, klientalist ve popülist uygulamaların mümkün olduğunca azaltılması, yararlananlar açısından belirli bir standardın sağlanması gibi gereklilikler, elde edilen hâsılanın toplumun katmanlarına eşit şekilde aktarılması gerekmektedir. Aksi takdirde toplumda oluşan düalist yapı, bireylerin adalet duygularında tatminsizliğe yol açması sonuç bakımından refah devletinin amaçlarıyla çeliştiği gibi ayrıca bireylerin suç işleme psikolojisini tetikleyen etkenler fırsat-baskı-rasyonelleştirme açısından bir etken haline gelmektedir. Toplum içinde sosyal haklardan yararlananlar ve yararlanamayanlar ayrımı, sosyal politikalar dışında ayrıca hukuk alanında, istihdam alanında (farklı ücret uygulamaları vb) eşitlik ilkesinden uzak uygulamalar ortaya çıkan sorunlar itibariyle refah devleti amaçlarından uzaklaşmaktadır.

Refah rejimleri ise refah devleti kavramından farklı olarak “gruplandırma-kümelendirme” bir yönüyle tasnif etme işlemidir. Refah rejimi, ülkelerin grupların uluslararası düzeyde karşılaştırılmasına, refah rejimlerinin hareketlerinin (dönüşümler, trend analizleri vb) analiz edilmesine de yardımcı olmaktadır. Ülkelerin refah seviyeleri başta olmak üzere, hizmetlerin hangi aktörler tarafından (devlet, piyasa, aile), nasıl verildiği (evrensel/seçici, kurumsal/kalıntı) hangi kültürel etkenlerin öne çıktığı gibi kriterler refah rejimlerinin oluşturulmasında bazı etkenlerdir. Küreselleşme, neoliberal politikalar, ulusüstü özelliğe sahip Uluslararası Çalışma Örgütü ve Avrupa Birliği gibi örgütler ülkelerin yönetim biçimlerini, dâhili ve harici etkenlerin refah hizmetlerini de etkilediği düşünüldüğünde refah rejimlerinin yönelimleri, meydana gelen değişim yaklaşma/uzaklaşma hareketlerine de mesnet oluşturmaktadır. Örnek olarak devletçi ve evrenselci uygulamalar İsveç modeli (Andersen'e göre sosyal demokrat) modeli ile özdeşleşirken, piyasanın öne çıktığı ve desteklendiği liberal model ve bu yönde uygulanacak olan politikalar için ilgili ülkenin liberal modele ya da hizmetlerin eşit uygulanamaması olgunlaşmamış modele doğru evirildiği sonucunu doğurmaktadır.

Yakınlaşma sürecini etkileyen dinamikler düşünüldüğünde kabaca üç faktörün önemli rol oynadığı görülmektedir. Birincisi, ulusüstü özelliğe sahip kurumların etkisi; Uluslararası Çalışma Örgütü ve Dünya Bankasının ‘nin tavsiyeleri, Avrupa Birliği ‘nin üye ya da aday ülkelere öngörmüş olduğu hedefler önemli etkilenler olarak görülmektedir. İkinci unsur neoliberal politikalardır; küresel aktörlerin etkisiyle “piyasalaşma” politikaları ülkelere anlaşmalar, tavsiye kararları aracılığıyla faaliyet alanları oluşturmaktadırlar refah hizmetlerini de piyasalaşma sürecinden etkilenmişlerdir. Üçüncü unsur küreselleşmedir; piyasalaşma, üretimin küreselleşmesi gibi yollarla ekonomik faaliyetlerin dünya çapında hızlanarak çokuluslu şirketler aracılığıyla yayılması bakımından süreci hızlandıran bir unsur olarak refah rejimlerinin hareketliliğini etkilemektedir. Refah hizmetlerini ve refah rejimlerinin hareketliliğini etkileyen önemli içsel faktörlerden biri siyasi tercihlerdir.

Türkiye’de 1980 yılında başlayan, 24 Ocak kararlarına dayanan neoliberal politikalar özelleştirme ve piyasalaşma adımları ile birlikte küresel sisteme entegrasyon süreci başlamıştır. 2002 yılına kadar muhtelif koalisyon hükümetleri faaliyet gösterse de yaşanan kriz-darbe süreçlerinden sonra yeni bir süreç başlamış ve neoliberal politikaların uygulanmasına devam edilmiştir. Sosyal politikanın devlet ve toplum arasında arabulucu işlevi düşünüldüğünde bir çatışma ve mücadele sonucu refah devletine ulaşıldığı, siyasal olarak sosyal hareketleri dindiren ve sosyalizme karşı bir tedbir işlevi olduğu da görülmektedir. Örneğin geçmiş dönemde efendi-köle ilişkisi, sanayi devrimiyle işçi-işveren ilişkisi, küreselleşmeyle birlikte çokuluslu şirketler ve diğer dünya ülkeleri arasında ki ilişkiye evrilmiştir. Bir tarafta sermayenin daha fazla kar arayışı doğrudan yabancı seraye girişleri özelleştirme ve satın alma hamleleri yapabilme kabiliyetleri diğer yünden de ulus devletin direnci ya da tasfiyesi sorununa sürecini doğurmaktadır. Nitekim sonuçları itibariyle “ter atölyeleri” kavramı küreselleşme ile birlikte tekrar gündeme gelmiş kötü çalışma koşulları, düşük ücret, uzun süreli çalışma, örgütlenme sorunu gibi sorunlar tekrar ortaya çıkmıştır ve geçmişten günümüze kadar mücadele sürecinin devam ettiği de görülmektedir.

Türkiye bakımından yapılan çalışmalar refah rejiminin Andersen sınıflandırmasında yer almayan Güney Akdeniz refah rejimi özellikleri gösterdiği yönündedir. Rejim özellikleri itibariyle mevzuatların sağlandığı, kapsam bakımından evrensel ve seçici hakların bir arada sağlandığı fakat tüm bireylerin aynı oranda bu hizmetlerden yararlanamadığı gibi özelliklere sahiptir. Kayıt dışılık, tikelcik, klientalist uygulamalardan kaynaklanan söz konusu durum Türkiye'nin olgunlaşmamış model ya da refah dışı devlet kategorisine girmesini desteklemektedir. Türkiye'nin refah kaynağında önemli bir unsur "aile" kavramıdır. Türkiye'nin sosyal yapısı itibariyle ailenin önemli bir refah aktörü olarak görülmesidir. Ailenin önemi diğer rejimlerde (Muhafazakâr-kooperatist ve Güney Akdeniz) olduğu gibi devlet mekanizmasına başvurmadan sosyal riskleri bertaraf edebilmesine olanak sağlamasına dayanmaktadır ve bir yönüyle ailenin önleyici rolü devletin son dayanak noktası olmasına sebep olduğu için söz konusu ülkeler "kalıntı" model özelliği de göstermektedir. Özetlemek gerekirse sigorta sistemi bakımından, katkıya dayalı (Bismarckçı Muhafazakâr-Kooperatist Benzeri) sağlık ve eğitim hizmetleri bakımından evrenselci, emek piyasası, sosyal güvenlik, konut hizmetleri bakımından seçici, haklarının tam sağlanamaması bakımından "olgunlaşmamış model", aile yapısı itibariyle "kalıntı" yaklaşım özellikleri barındırması bakımından "eklektik" (birden fazla rejime ait özellikleri gösteren) yapıya sahip olduğu da görülmektedir.

Olgunlaşmamış model üst başlık olarak düşünüldüğünde Latin Amerika rejimi, Doğu Asya rejimi ve Post komünist ve Doğu Avrupa refah rejimi, alt bileşenler olarak görülmektedir. Neoliberal politikaların etkisiyle dünya genelinde piyasalaşma yönünde bir yaklaşmanın olduğu gözlemlenmektedir; piyasalaşma eğilimi odak noktasına alındığında Türkiye, Latin Amerika, Doğu Asya refah benzer eğilimler bakımından yaklaşma görülmektedir.

Eğitim hizmetlerinde piyasalaşmanın desteklenmesi, sağlık hizmetlerinde DB'nin desteğiyle Sağlıkta Dönüşüm Prđramı'nın uygulanması sonucunu piyasalaşmanın desteklendiği ve arttığı görölmektedir ve sağlık hizmetlerinde genel sağlık sigortası ile kapsamın evrenselci yapıya geçişi sağlanmıştır. Avrupa Birliği uyum süreciyle özel istihdam bürolarının mevzuata alınması ve Dünya Bankası'nın tavsiyesiyle sosyal güvenlik politikalarında ise bireysel emeklilik sisteminin uygulamasının hayata geçirilmesi piyasalaşma yönünde adımlar olarak görölmektedir. Konut politikası da devlet ve piyasa tarafından sağlanan ve belli şartları sağlayanların yararlandığı “seçici” kapsama ait hizmetlerdir.

Türk refah sisteminin olgunlaşmamış model özellikleri (kayıt dışılık, klientalist uygulamalar vb.) ihmal edilerek yapılacak olan bir değerlendirme, neoliberal politikaların etkisiyle yaşanan dönüşümün piyasalaşma yönünde olduğu görölmektedir. Sonuç olarak bahsedilen Andersen'in refah sınıflandırması ki kaynakların genel çerçeve olarak kabul ettiği sınıflandırmada liberal modelde bulunan ABD ve İngiltere 'nin özellikleri düşünöldüğünde, piyasanın teşvik edildiği, piyasanın aktif rol aldığı temel özelliklerine ve hizmetlerin uygulanmasında “kalıntı” Türkiye'nin hizmet sunumunun yapısına benzerlik göstermektedir. Türkiye'nin Anglo-Sakson rejime yakınılaştığı başka bir deyişle Amerikan-İngiliz sistemine evirildiği gözlemlenmektedir.

KAYNAKÇA

Abrahamson, Peter:	“The Welfare Modelling Business”, Social Policy & Administration , C.33, S.4, 1999, ss.394-415.
Abu Shark, Miriam, Gough, Ian:	“Global Welfare Regimes: A Cluster Analysis”, Global Social Policy , C.10, S.1, 2010, ss.27-58.
Acar, Eray:	“Neoliberalizm ve Sosyal Refah Devleti Ekseninde Üçüncü Yol Yaklaşımı”, Kastamonu Üniversitesi İİBF Dergisi , C.18, 2017, ss.248.263.
Achterberg, Peter, Yerkes, Mara:	“One welfare state emerging? Convergence versus Divergence in 16 western Countries”, Journal of Comparative Social Welfare , C.25, S.3, 2009, ss.189-201.
Agartan, Tuba I.:	“Marketization and Universalism: Crafting the Right Balance in the Turkish Healthcare System”, Current Sociology , C.60, S.4, 2012, ss.456-471.
Akses, Selen:	“ Avrupa 2020 Stratejisi ,” İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, İstanbul, 2014.
Aktan, Coşkun Can, Özkıvrak, Özlem:	Sosyal Refah Devleti , Okutan Yayınları, 2008, s.128.
Aldemir, Ceray:	“Educational Governance in Turkey: From the view of New Public Management and New Social Movement Theories”, Gaziantep University Journal of Social Sciences , C.17, S.2, 2018, ss.438-452.
Alexander, James:	“The Major Ideologies of Liberalism, Socialism and Conservatism”, Political Studies , C.63, S.5, 2014, ss.980-994.
Andersen, Gosta Esping:	The Three Worlds of Welfare Capitalism , Princeton University Press, 1990.
Arestis, Philip:	Keynesian Macroeconomic Policy: Theoretical Analysis and Empirical Evidence”, Panoeconomicus , C.65, S.1,2018, ss.1-20.

Arıcı, Kadir:	Türk Sosyal Güvenlik Hukuku , Gazi Kitabevi, 2015
Aron, Raymond:	Sınıf Mücadelesi , Dergâh Yayınları, 1992, s.8
Asker, Ayşe:	“Avrupa Birliği’ne Uyum Sürecinde (1999-2005) Türkiye’nin Değişen İletişim Politikaları”, Global Media Journal , C.1, S.1, 2010, ss.1-17.
Aspalter, Christian	“The Development of Ideal-Typical Welfare Regime Theory”, International Social Work , C.54, S.2, 2011, ss.735-750.
Ay, Hakan, Uçar, Öznur:	“Devletin Gelişim Süreci”, İşletme Fakültesi Dergisi , C.16, S.2, 2015, ss.195-206.
Aydın, M. Kemal, Çakmak, Eyüp Ensar:	“Sosyal Devletin Temelleri”, Bilgi , C.34, 2017, ss.1-19.
Ayhan, Emrah, Tan, Muhsin, Baydaş, Mahmut:	“Neo-Liberal Globalization and Turkey”, The Journal of Macro Trends in Social Science , C.2, S.1, 2016, ss.62-76
Bäckman, Guy:	“The Welfare Culture and The Redesign of Social Eldercare in Finland”, Environment an Social Psychology , C.1, S.2, 2016, ss.130–141.
Bambra, Clare:	“Going Beyond The Three Worlds of Welfare Capitalism: Regime Theory and Public Health Research”, Journal of Epidemiol Community Health , C.61, S.12, 2007, ss.1098–1102.
Barr, Nicholas:	“Economic Theory and the Welfare State: A Survey and Interpretation”, Journal of Economic Literature , C.30, S.2, 1992, ss.741-803.
Bayraktar, Cahide:	“Keynes ve Refah Devleti”, Cbü Sosyal Bilimler Dergisi , C.10, S.2, 2012, ss.247-261.
Bergqvist, Christina:	“The Welfare State and Gender Equality”, The Oxford Handbook of Swedish Politics Edited by Jon Pierre , 2015 Subject: Political Science, Comparative Politics, ss.55-68.
Birinci, Mehmet,	“Sosyal Devlet Modelleri: Sosyal Demokrat Model, İsveç

Tümerkan, Albayrak, Elvan:	Norveç Örneği,” Journal of Social Work , C.1, S.1, 2017, ss.64-100.
Bonoli, Giuliano:	“Classifying Welfare States: a Two-dimension Approach”, Journal of Social Policy , C.26, S.3, 1997, ss.351-372.
Boratav, Korkut:	Türkiye İktisat Tarihi 1908-2009 , İmge Kitabevi 16.baskı, s.48.
Bozkır Serdar, Aysu:	“Sosyal Protesto ve Muhalefet Hareketleri”, Aysen Tokol, Yusuf Alper, Sosyal Politika 5.Baskı , Dora Yayıncılık, 2014, s.32.
Bozkurt, Nejat:	İşletmenin Kara Deliği Hile Çalışan Hileleri , Alfa Basım Yayım Ltd.Şti., 2009, ss.60-111.
Bozkurt, Veysel:	“Küreselleşme Kavram, Gelişim ve Yaklaşımlar”, İş, Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları , C.2, S.1, No:87, 2000.
Briggs, Asa:	“The Welfare State in Historical Perspective”, European Journal of Sociology , C.2, S.11,1961, ss.221-258.
Buğra, Ayşe, Keyder, Çağlar:	Yeni Yoksulluk ve Türkiye’nin Değişen Refah Rejimi , UNDP, Ankara, 2003, s.39.
Buğra, Ayşe, Keyder, Çağlar:	“The Turkish Welfare Regime in Transformation”, Journal of European Social Policy , C.16, S.3, 2006, ss.211–228.
C.J.M.vanden Bergh, Jeroen	“The GDP Paradox”, Journal of Economic Psychology , C.30, S.2, 2009, ss.117-135.
Cahnman, Werner, Schmitt, Carl M.:	The Concept of Social Policy (Sozialpolitik)”, Journal of Social Policy , C.8, S.1,1979, ss.47-59.
Castells, Manuel:	The Power Of Identity Second Edition With A New Prefaces , Wiley-Blackwell, 2009, s.304.
Caughey, Devin, Warshaw, Christopher:	“The Dynamics of State Policy Liberalism”, American Journal of Political Science , C.60, S.4, 2016, ss.899-913.
Chase-Dunn, Christopher K.:	“Socialist States in the Capitalist World-Economy”, Social problems , C.27, S.5, 1980, ss.505-525.

Coffey, Amanda:	Reconceptualizing Social Policy: Sociological Perspectives on Contemporary Social Policy , Open University Press, 2004, s.182.
Collins, Christopher:	“A General Agreement on Higher Education: GATS, Globalization, and Imperialism, Research in Comparative and International Education , C.2, S.4, 2007, ss.283-296
Coşkun Can Aktan, Özlem Özkıvrak:	Sosyal Refah Devleti , Okutan Yayınları, Ankara, 2008, ss.85-86.
Cousins, Mel:	European Welfare States , Sage Publications, 2005, ss.19-40.
Çelik, Aziz:	Avrupa Birliği Sosyal Politikası ve Türkiye , Kitap Yayınevi, 2014, s.23.
Davidov, Guy:	“Setting Labour Law’s Coverage: Between Universalism and Selectivity,” Oxford Journal of Legal Studies , C.34, S.3, 2014, ss.543–566.
Deacon, Bob:	“Eastern European Welfare States: The Impact of The Politics of Globalization”, Journal of European Social Policy , C.10, S.2, 2000, ss.146-161.
Dean, Mitchell:	“Liberal Government and Authoritarianism”, Economy and Society , C.31, S.1, 2002, ss.37–61.
Delican, Mustafa:	“Uluslararasılaşma ve Küreselleşme Bağlamında Karşılaştırmalı Endüstri İlişkileri: Gelişmeler ve Teorik Yaklaşımlar”, Sosyal Siyaset Konferansları , S.72, 2017, ss.1-33.
Di Stasio, Valentina,	“Education as Social Policy: An introduction”, Journal of European Social Policy , C.27, S.4, 2017, ss.313-319.
Solga, Heike:	
Doğan, Mehmet Sait:	“Vakıf Medeniyetimize Sosyal Siyaset ve Sosyoloji Açısından Bir Yaklaşım,” Sosyoloji Konferansları , S.1, 2011, ss.9-28.

Doğu Marmara Kalkınma Ajansı	Özel İstihdam Büroları ve Türkiye Uygulamaları Raporu, s.1
Doğu Marmara Kalkınma Ajansı	ÖİB ve Türkiye Uygulamaları Raporu , s.1.
Dorlach, Tim:	“The Akp Between Populism And Neoliberalism: Lessons From Pharmaceutical Policy”, New Perspectives on Turkey , C.55, 2007,ss.55-83.
Dostal, Jörg Michael:	“The Developmental Welfare State and Social Policy: Shifting From Basic to Universal Social Protection”, The Korean Journal of Policy Studies , C.25, S.3, 2010, ss.47-172.
Durmaz, Orkun Saip:	“Neo-Liberal Sosyal Politika Rejiminin Tesisi ve Akp”, Çalışma ve Toplum: Ekonomi ve Hukuk Dergisi , 2016, S.48, ss.143-168.
Effinger, Birgit Pfau:	“Culture and Welfare State Policies: Reflections on a Complex Interrelation”, Journal of Social Policy , C.34, S.1,2005, ss.3-20.
Ekonomik Etkileri	ULİSA , S.1,13 Nisan 2020
Elveren, Adem Y.:	“Social Security Reform in Turkey: A Critical Perspective”, Review of Radical Political Economics , C.40, 2008, ss.212-232.
Erbay, Recep, Hemen, Berfin,	“1929 Ekonomik Buhranı’nın Türk Ekonomisi’ne Etkileri ve Buhran Döneminde Keynesyen Yaklaşım”, Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi , C.5, S.3, 2019, ss.124-130.
Ercoşkun, Burak:	“Tarihsel Bir Perspektiften Türkiye’de Liberalizm”, Akademik Bakış Dergisi , S.72, 2019, ss.105-122.
Erdoğan, Selami:	“Türkiye’de Yeni Sağcı Ekonomiye Geçiş Uygulamaları ve Turgut Özal”, Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi , C.18, S.1,2017, ss.398-407.
Erol, Hatice,	“Türkiye’de 1980 Sonrası Sağlık Politikalarında Dönüşüm

Özdemir, Abdullah:	ve Sağlık Harcamalarına Etkileri”, Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi , C.15, S.15,2019, ss.119-146.
Ersöz, Halis Yunus:	Sosyal Politikada Yerelleşme , İTO Yayın No:2010-99, 2011, ss.9-48.
Eşkinat, Rana:	“Türk İnşaat Sektöründe (Toki’nin) Yeri ve Etkisi”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi , C.2, S.32,2012,ss.159-172.
Ferrera, Maurizio:	“The “Southern Model” of Welfare in Social Europe”, Journal of European Social Policy , C.6, S.1,1996, ss.17-37.
Fine, Ben, Saad-Filho, Alfredo:	“Thirteen Things You Need to Know About Neoliberalism”, Critical Sociology , C.43, S.4-5, 2017, ss.685–706.
Fleury, Sonia:	“The Welfare State in Latin America: Reform, Innovation and Fatigue”, Cad. Saúde Pública , 2017, C.33, s.2, e00058116.
Francis G. Castles, Mitchell, Deborah:	“Identifying Welfare State Regimes: The Links Between Politics, Instruments and Outcomes,” An Internaitonal Journal of Policy, Administration, and Institution , C.5, S.1, 1992, ss.1-26.
Franzoni, Juliana Martinez:	“Welfare Regimes in Latin America: Capturing Constellations of Markets, Families and Policies”, Latin American Politics and Society , C.50, S.2, 2008, ss.67-100.
Freeman, Michael,	“Neoliberal Policies and Human Rights”, D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi , C.17, S.2, 2015, ss.141-164.
Friedman, Steven:	The State, Civil Society And Social Policy: Setting A Research Agenda”, Journal Politikon , C.30, S.1, 2017, ss.3-25.
Gal, John:	“Is There an Extended Family of Mediterranean Welfare States?”, Journal of European Social Policy , C.20, S.4, 2010, ss.283–300.
Garaudy, Roger:	Çoküşün Öncüsü ABD , Nehir Yayınları, 1997, s.136.

Gereve, Bent	“What is Welfare and Public Welfare?”, Handbook of the Welfare State , Abingdon: Routledge, 2018, s.5
Gereve, Bent:	“Ways Forward for the Welfare State in the Twenty-first Century”, The European Legacy , C. 8, S.5, 2003, ss.611–630.
Giddens, Anthony:	Üçüncü Yol , Birey Yayıncılık, 2000, ss.24-26.
Giddens, Anthony:	Sosyoloji , Ayraç Kitabevi, 2000, s.50.
Giddens, Anthony:	The Consequences of Modernity , Polity Press, Cambridge,1991, s.64.
Gough, Ian:	The Political Economy of the Welfare State , Macmillan Education Ltd, 1979, s.1.
Gough, Ian:	“Social Assistance in Southern Europe”, South European Society and Politics , C.1, S.1,1996, ss.1-23.
Gölpınarlı, Abdülbaki:	İslam ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı , İTO,2011, s.17
Greve, Bent,	“What is Welfare?”, Central European Journal of Public Policy , C.2, S.1, 2008, ss.50–73.
Griggs, Edwin, Blakemore, Ken:	Social Policy an Introduction, Open University Press , 2007, s.1.
Grütjen, Daniel:	The Turkish Welfare Regime: An Example Of The Southern European Model? The Role of The State, Market And Family in Welfare Provision”, Turkish Policy Quarterly , C.7, S.1, 2006, ss.111-129.
Gupta, R. K.:	Ngo’s and Global Policy , Mahaveer& Sons, 2009, s.84.
Güçlü, İdris:	Karl Marx and Ralf Dahrendorf: A Comparative Perspective on Class Formation and Conflict”, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi , C.9, S.2, 2014, ss.151- 167.
Güler, Mehmet Atilla:	“Güney Avrupa Refah Rejiminde Sosyal Dışlanma”, İş ve Hayat , C.1, S.1, 2015, ss.57-96.
Gümüş, İskender:	Tarihsel Perspektifte Refah Devleti: Doğuş, Yükseliş ve Yeniden Yapılanma Süreci”, Journal of Political

	Administrative and Local Studies , C.1, S.1, 2018, ss.33-66.
Günaydın, Davuthan, Edemir, Özkan:	“Güvenceli Esneklik Kapsamında Özel İstihdam Büroları Aracılığıyla Ödünç İş İlişkisi, International Anatolia Academic Online Journal Social Sciences Journal , C.4, S.1, 2018, ss.1-23
Güngör, Fatih, Özügürlü, Metin:	“İngiliz Yoksul Yasaları: Paternalizm, Piyasa ya da Sosyal Devlet”, Cevat Geray’a Armağan, Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları , 2001, ss.433-464.
Gürbüzürk, Anıl:	Social Housing Policy And The Welfare Regime in Turkey: A Comparative Perspective , Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi,2017,ss.80-84.
Güzel, Serkan:	“İşgücü Birikim Süreci: Fabrika İşçiliğinin Oluşumu”, Afyon Kocatepe Sosyal Bilimler Dergisi , C.7, S.2, 2005, ss.277-288.
Haggard, Stephan, Kaufman, Robert R., HarperCollins Publisher:	“ Development, Democracy and Welfare States ”, Princeton University Press Princeton and Oxford, 2008, s.1. Collins English Dictionary , 2008, s.1001
Harvey, David:	A Brief History of Neoliberalism , OUP Oxford, 2007, s.256
Harvey, David:	“Neo-Liberalism As Creative Destruction”, The Annals of the American Academy of Political and Social Science , C. 610, 2007, ss.22-44.
Harvey, David:	The Condition of Postmodernity An Enquiry into the Origins of Cultural Change , Oxford, U.K. Basil Blackwell,1991, s.240.
Haydaroglu, Ceyhun, Tatlısu, Satı:	“Turgut Özal Dönemi Yeni Sağ Devlet ve Ekonomik Liberalizm: Devlet ve Piyasa İlişkisinin Politik Ekonomisi”, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi , C.1,s.1,2016, ss. 27-41.

Heclo, Hugh:	Modern Social Politics in Britain and Sweden From Relief to Income Maintenance , ECPR Press, Mart 2010, s.374.
Heper, Metin:	“Islam, Conservatism, and Democracy in Turkey: Comparing Turgut Özal and Recep Tayyip Erdoğan”, Insight Turkey , C.15, S.2, 2013, ss.141-156.
Heywood, Andrew:	Politics Fourth Editon , Palgrave Macmillan, 2013.
Hill, Dave:	“Critical Teacher Education, New Labour, and the Global Project of Neoliberal Capital”, Policy Futures in Education , C.5, S.2, 2007, ss.204-225.
Hoefer, Richard:	“A Conceptual Model for Studying Social Welfare Policy Comparatively”, Journal of Social Work Education , C.32, S.1, 2008, ss.101-113
Holden, Chris:	“Policy and Political Economy: A Tale of (at least) Two Disciplines”, Social Policy and Society , C.4, S.2, 2005, ss.173–181.
Holliday, Ian:	“Productivist Welfare Capitalism: Social Policy in East Asia”, Political Studies , C.48, S.4, 2000, ss.706-723.
Hwang, Gyu-Jin:	“Development, Welfare Policy, and the Welfare State”, In Robert A. Denemark (Eds.), The International Studies Encyclopedia , West Sussex: Wiley-Blackwell Publishing, 2010, ss. 989-1006.
Isakjee, Arshad:	“Arshad Isakjee, “Welfare State Regimes: a Literature Review”, IRIS Working paper Series , S.18, 2017.
Işık, Hayriye:	“Bir Kamu Hizmeti Birimi Olarak Vakıfların Osmanlı Toplum Yaşamındaki Rolü”, Akademik Bakış Dergisi , No.6, Nisan 2009
Işıklı, Ebru:	The Role of Private Employment Agencies in the Making of Employability in Turkey , Doktora tezi, 2016, ss.59-60.

Jessoula, Matteo, Kubisa, Julia, Madama, Ilaria, Zielenska, Marianna:	“Understanding Convergence and Divergence: Old and New Cleavages in The Politics of Minimum Income Schemes In Italy and Poland”, Journal of International and Comparative Social Policy , C.30, S.2, 2014, ss.128-146.
Joel Blau, Abramovitz, Mimi:	The Dynamics of Social Welfare Policy, Oxford University Press , 2003.
Jones, Harry W.:	“The Rule of Law and Welfare State”, Columbia Law Review , C.58, S.2, 1958, ss.143-156.
Kaleli, Hüseyin Topuz, Hüseyin:	“Eski Türk Devletlerinde Sosyal Devlet Geleneği ve Ahilikte Esnaf Sandığının Rolü”, Ahmet Yesevi Üniversitesi Habarşısı , S.1-2, (67-68), Haypı3-Cayıp 2010, Türkistan- Kazakistan.
Karagöz, Kadir:	“Bir Sosyal Politika Aracı Olarak İstihdamın Artırılmasında Doğrudan Yabancı yatırımların Etkisi”, İstanbul Ün. İkt. Fakültesi, Metodoloji ve Sosyoloji Araştırmaları Merkezi, Sosyoloji Konferans Dergisi , C.36, S.36,2007, ss.99-116.
Karataşlı, Şahan:	“The Origins of Turkey’s “Heterodox” Transition to Neoliberalism: The Özal Decadeand Beyond”, Journal of World-Systems Research , C.21, S.2, 2015, ss.387-416.
Kasapoğlu, Aytül:	"Türkiye’de Sağlık Hizmetlerinin Dönüşümü”, Sosyoloji Araştırmaları Dergisi , C.19, S.2, 2016, ss.131-174.
Katherine, Marshall Olivier, Butzbach:	Gough, Ian: “Welfare Regimes in East Asia and Europe”, New Social Policy Agendas for Europe and Asia: Challenges, Experience, and Lessons , The World Bank, 2003, ss.27-42.
Kaufmann, Franz-Xaver:	“Towards a Theory of The Welfare State”, European Review , C.8, S.3, 2000, ss.291-312.
Kaufmann, Franz-Xaver:	European Foundations of The Welfare State , Berghahn Books, New York, Oxford, 2012, s.249.
Kaufmann,	Thinking About Social Policy , German Social Policy 1,

Franz-Xaver:	Springer-Verlag Berlin Heidelberg, 2013.
Kaufmann, Franz-Xaver:	Variations of the Welfare State, Great Britain, Sweden, France and Germany Between Capitalism and Socialism , Springer, 2013, s.260.
Kaufmann, Franz-Xaver	“Variations of the Welfare State: Great Britain, Sweden, France and Germany between Capitalism and Socialism” Kaufmann, Franz-Xaver, Variations of the Welfare State , S.59.
Kazgan, Gülten:	Liberalizmden Neoliberalizme , Remzi Kitabevi, 2016, s.41.
Kenett, Patricia:	A Handbook of Comparative Social Policy, Second Edition , Edward Elgar Publishing Limited, 2013.
Kırmızıoğlu, Hale, Zorlu, Kürşad:	“Adam Smith’in Devlet Anlayışı Üzerine Kuramsal Bir İnceleme,” Akademik Bakış Dergisi , C.11, S.22, 2018, ss.77-99.
Knill, Christoph:	“Introduction: Cross-National Policy Convergence: Concepts, Approaches and Explanatory Factors”, Journal of European Public Policy , C.12,s.5, 2005,ss.764-774.
Korpi, Walter:	“Faces of Inequality: Gender, Class, and Patterns of Inequalities in Different Types of Welfare States”, Social Politics , C.7, S. 2, 2000, ss.127–191.
Kökalan, Çımrın, Fusun, Durdu, Zafer:	“Refah Devletinin Yeniden Yapılanması ve Emeklilik Sistemlerine Etkileri”, Hak-İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi , C.3, S.5,2014, ss.30-47.
Kuhlmann, Johanna:	“What is a Welfare State?”, Bent Greve, Routledge Handbook of the Welfare State , s.13.
Kurşun, Arzu, Rakıcı, Cemil:	“Sosyal Refah Devletinin Tarihi Süreci ve Günümüz Bazı Refah Devletlerinin Değerlendirilmesi”, Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi , C.2 S.2, 2016, ss.135-156.
Leisering, Lutz:	“Nation State and Welfare State: An Intellectual and Political History”, Journal of European Social Policy , C.13, S.2, 2003, ss.175-185.

Leisering, Lutz:	“Variations of Modern Society: Distinguishing Welfare States and Non-Welfare States”, Variations of the Welfare State, Great Britain, Sweden, France and Germany Between Capitalism and Socialism , Springer, 2013, ss.6-7.
Lewis, Jane:	“Gender and Welfare Regimes: Further Thoughts”, Social Politics: International Studies in Gender, State&Society , C.4, S.2, 1997, s.160-177.
London, Jonathan D.:	Welfare and Inequality in Marketizing East Asia , Palgrave Macmillan, 2018, s.162.
Lottholz, Philipp, Lemay-Hébert, Nicolas:	“Re-Reading Weber, Re-Conceptualizing State Building: From Neo-Weberian To Post-Weberian Approaches To State, Legitimacy And State-Building,” Journal Cambridge Review of International Affairs , C.29, S.4, 2016, ss.1-19.
Lynch, Kathleen:	“Neo-liberalism and Marketisation: The Implications for Higher Education”, European Educational Research Journal ,C.5, S.1, 2006, ss.1-17.
Malgaç, Hande, Ünlü, Emek Önder:	“Neoliberal Emek Yönetiminde Devletin Rolü: Türkiye’de Özel İstihdam Büroları”, LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi , C.8, S.2.,2017, ss.233-278.
Maloney, John:	“No Wealth but Life Welfare Economics and the Welfare State in Britain, 1880–1945”, Economic History Review , C.64, No.4, 2011, ss.1382–1427.
Marshall, T. H.:	Citizenship and Social Class , Cambridge at The University Press, 1950, ss.18-34
McAndrew, Stephen:	“Nationalism & Social Stability”, Journal of Ethical Urban Living , C.2, S.1, 2019, ss.93–110.
Mingione, Enzo:	“Güney Avrupa Refah Modeli ve Yoksulluk ve Sosyal Dışlanmaya Karşı Mücadele”, Sosyal Politika Yazıları , İstanbul İletişim Yayınları, 1.Baskı, 2011, ss.261-286
Mishra, Ramish:	“Beyond the Nation State: Social Policy in Age of

	Globalization”, Social Policy Administration , C.32, S.5, Aralık 1998, ss.481-500.
Moran, Theodore H.,	Beyond Sweatshops , Brookings Institution Press, Washington, D.C, 2002, s.56.
Newman, Michael:	Socialism: A Very Short Introduction , 2005,Oxford University Press, s.2.
O’connor, Julia S.:	“Convergence or Divergence? Change in Welfare Effort in OECD countries 1960&1980’”, European Journal of Political Research , C.16, S.2, 1988, ss.277-299.
Okçabol, Rıfat:	AKP İktidarında Eğitimin Piyasalaşması ve Gericileşmesi , Ütopya Yayınevi, 2013, ss.11-18.
On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023)	Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, Strateji ve Bütçe Başkanlığı, s.36.
On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023)	Konut Politikaları, Özel İhtisas Komisyonu Raporu, s.36
Orenstein, Mitchell:	“Postcommunist Welfare States”, Journal of Democracy , C.19, S.4, 2008, ss.80-94.
Orhaner, Emine:	“Türkiye’de Sağlık Hizmetleri Finansmanı ve Genel Sağlık Sigortası”, Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi , S.1, 2006, ss.1-22.
Orloff, Ann:	“Gender in Welfare State”, Annual Review of Sociology , C.22, S.2, 1996, ss.51-78.
Özaydın, Mehmet Merve:	“Cinsiyete Dayalı Refah Sınıflandırmaları Temelinde İş ve Aile Yaşamının Uyumlaştırılması Sorunu”, Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi , C.15, S.3, 2013, ss.47-71.
Özcüre, Gürol:	AB’nin İstihdam ve Sosyal Politikası , Derin Yayınları, 2014, s.11
Özdağ, Ümit:	Türk Sorunu , Kripto Basın Yayın, 2014,s.76.
Özdağ, Ümit:	Korona Salgını ve İki Kutuplu Dünya Kaosu, Özel Rapor ,

	Mayıs 2020, ss.5-6.
Özdemir, Süleyman:	Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti , İTO, 2007
Özdemir, Süleyman:	“Başlangıcından Günümüze Refah Devletlerinde Sosyal Harcamaların Analizi ",Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, C.0,S.50,ss.153-204.
Özdemir, Süleyman:	“Sosyal Gelişim Düzeyleri Farklı Refah Devletlerinin Sınıflandırılması Üzerine Bir İnceleme”, Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi , C.49, 2010.
Özdemir, Yonca:	“AKP’s Neoliberal Populism and Contradictions of New Social Policies in Turkey”, Contemporary Politics , C.26, S.3, 2020, ss.245-267.
Özkıvrak, Özlem:	Oecd Ülkelerinde Refah Devletinin Yeniden Dağıtıcı Rolü Teorive Uygulama , Gazi Kitabevi, 2019.
Özsoy, Seda:	“Kütleçekimi ve Görünmeyen El Üzerine Bir Değerlendirme”, Kaygı Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi , S.22, 2014, ss.75-90.
Parlak, Zeki, Ak, Yüsra:	“Doğu ve Güney Avrupa Refah Rejimlerinde Ebeveyn İzni: Karşılaştırmalı Bir Analiz”, Ünye İİBF Dergisi , C.2, S.2, 2019, ss.1-17.
Pascall, Gillian, Sung, Sirin:	“Gender and East Asia”, Gender and East Asian Welfare States: from Confucianism to Gender Equality , Palgrave Macmillan, 2014,ss.5-6.
PauMari-Klose, Francisco Javier, Moreno-Fuente:	“The Southern European Welfare Model in The PostIndustrial Order”, European Societies , C.15, S.4, 2013, ss.475-49.
Pestieau, Pierre:	The Welfare State in the European Union Economic and Social Perspectives, Oxford University Press , 2006, s.4.
Picon, Antoine:	“Utopian Socialism and Social Science”, In Cambridge History of Science, The modern Social sciences, ed. Th. M. Porter, D. Ross, Cambridge: Cambridge University Press , C.7, 2003, ss.71-82.

Pierson, Christopher:	Beyond the Welfare State The New Political Economy of Welfare, Second Edition , PennState University Press, 1998, s.240.
Polat, Selda:	“Neo-Liberal Education Policies in Turkey and Transformation in Education”, Journal for Critical Education Policy Studies , C.11, S.4, Kasım 2013, ss.159-178.
Powell, Martin, Yörük, Erdem:	“Straddling Two Continents and Beyond Three Worlds? The Case of Turkey’s Welfare Regime”, New Perspectives on Turkey , C.57, 2017, ss.85-114.
Rakıcı, Cemil Ela, Mehmet:	“Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sistemine Yönelik Vergisel Teşvikler”, AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi , , C.16, S.3, 2016, ss. 89-110.
Reddin, Mike:	“Universality Versus Selectivity”, The Political Quarterly , C.40, S.1,1969, ss.12-22.
Reisman, David:	Richard Titmus; Welfare And Society , Palgrave Macmillan UK, 2001, ss.91-158.
Rogers, Chris:	“Robert Owen, Utopian Socialism and Social Transformation”, Journal of the History of the Behavioral Science , 2018, S.5, ss.256–271.
Sayın, Yiğit:	“The Birth and Peculiarities of the Bretton Woods Institutions and the Main Features of the International Financial System They Brought About” Annales de la Faculté de Droit d’Istanbul , C.40, S.57, 2008, ss.155-192.
Schaff, Adam:	“Marxist Theory on Revolution and Violence”, Journal of the History of Ideas , C.34, S.2, 1973, ss.263-270.
Schmitt, Carina, Starke, Peter:	“Explaining Convergence of OECD Welfare States: A Conditional Approach”, Journal of European Social Policy , C.21, S.2, 2011, ss.120-135.
Seyyar, Ali:	Sosyal Politika Bilimine Giriş , Sakarya Yayıncılık, 2011, s.6.

Seyyar, Ali:	Sosyal Siyaset Terimleri Ansiklopedik Sözlük , Sakarya Yayıncılık, Sakarya, 2008
Sodaro, Michael J.:	Comparative Politics: A Global Introduction, McGraw-Hill Higher Education , 2007, ss.125-126.
Sosyal, Abdullah:	“İşletmelerin Başarısında Ahilik İlke ve Uygulamalarının Önemi: Bir Değerlendirme”, Çimento Endüstrisi İşverenleri Sendikası , C.27, S.2, 2013.
Spicker, Paul:	Stigma and Social Welfare , Croom Helm/St. Martin, 1984.
Spicker, Paul:	Social Policy: Theory and Practice Third Edition , Policy Press, 2014, s.384.
Spicker, Paul:	The Welfare State: A General Theory , Sage Publications, 2000.
Spicker, Paul:	“Liberal Welfare States’”, Published in B Greve (ed) 2013, The Routledge Handbook of the Welfare State , London: Routledge , ss.193-201.
Spicker, Paul:	“Targeting, Residual Welfare And Related Concepts: Modes of Operation in Public Policy”, Public Administration , C.83, S. 2, 2005, ss.345-365.
Şahin Taşgın, Neşe, Özel, Hüseyin:	“Türkiye’de Sosyal Hizmetlerin Dönüşümü”, Toplum ve Sosyal Hizmet , C.22, S.2, ss.175-190.
Şeker, Mehmet:	Anadolu’nun Türkleşmesi ve Kültürel Hayatı , Ötüken Yayınları, 2006, ss.176-177.
Şeker, Mehmet:	İslamda Sosyal Dayanışma Müesseseleri , Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı, 2003, ss.137-170.
Şen, Murat:	“Osmanlı Devleti’nde Sosyal Güvenlik: Ahi Birlikleri, Loncalar ve Vakıflar”, Çimento İşveren Dergisi , C.16, S.6, 2002, ss.18-40.
Şenkal, Abdulkadir, Sarıpek, Doğa Başar:	“Avrupa Birliği’nin Karşılaştırmalı Refah Modelleri ve Sosyal Politikada Devletin Değişen Rolü”, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi , S.14, 2007, ss.146-175.

Şenkal, Abdülkadir:	“Sosyal Politika ve Sosyal Vatandaşlık: Kölelikten Sosyal Vatandaşlığa (Avrupa Birliği Sosyal Vatandaşlık Örneği)”, Journal of Social Policy Conferences , C.0, S.50, 2010, ss.225-258.
Şişman, Yener:	“Türkiye’de Sosyal Politikanın Dünü, Bugünü: Hayırseverliğin Kurumsallaşması mı? Gelişim mi?”, Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi , C.4, S.2, 2017, ss.1-22.
Taşçı, Faruk:	“Refah Devleti Modelleri İçinde Türkiye’nin Pozisyonu: “Yaşlı Algısı” Üzerinden Değerlendirmeler”, İnsan ve Toplum Dergisi , C.3, S.5, 2013, ss.5-36.
Taşçı, Faruk:	Sosyal Politika-Ahlak İlişkisi , Nobel Akademik Yayıncılık, 2012, s.336.
Tatoğlu, Emin:	Avrupa Birliği’nin Tarihsel Gelişimi , Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, s.43
Topalhan, Türker:	Endüstri İlişkileri , Master Yayıncılık, 2015
Tuna, Orhan, Yalçıntaş Nevzat:	Sosyal Siyaset , Filiz Kitabevi, 1999, ss.31-32.
Turan, Ömer:	Tarih Boyunca Devlet Düşüncesi , Hida Yayıncılık, 2020, s.119.
Türk Dil Kurumu	Türkçe Sözlük , Ankara, 2005.
Türkdoğan, Orhan:	Çağdaş Türk Sosyolojisi , Turan Yayıncılık, 1995, s.537.
Uslu, Ateş:	“Sosyalist Düşüncenin Kaynakları: Büyük Britanya ve Fransa’da İşçi Hareketlerinin Başlangıcı ve Ütopya Düşüncesi (1800-1830)”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi , C.70, S.1, 2015, ss.35–63.
Ünlütürk Ulutaş, Çağla:	“Türkiye Refah Rejiminin Dönüşüm Sürecinde Sosyal Yardım Sistemi”, Emek Araştırma Dergisi , C.8, S.12, 2017, ss.27-48.
Walker, Alan:	“Social Policy, Social Administration and the Social Construction of Welfare”, Sociology , C.15, S.2, 1981,

	ss.225–250.
Wilensky, H.L.:	The Welfare State and Equality , Berkeley: University of California Press,1975, s.1
Wong, Chack-kie:	“Rethinking Selectivism and Selectivity by Means Test”, The Journal of Sociology & Social Welfare , C.25, S.2, Article 7,1998.
Wood, Geof, Gough, Ian:	“A Comparative Welfare Regime Approach to Global Social Policy”, World Development , C.34, S.10, 2006, ss.1696-1712.
Yayla, Atilla:	“Atilla Yayla ile Liberalizm, Demokrasi, Liberaller, İslamcılar Üzerine bir Söyleşi”, Eskiye Dergisi , S.15, 2009, ss.46-59.
Yıldırım, Buğra, Şahin, Fatih:	“Esping-Andersen’in Refah Devleti Sınıflandırması ve Makro Sosyal Hizmet Uygulamaları Temelinde Türkiye’nin Konumu”, OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi , C.11, S.18, 2019, ss.2525-2554.
Yıldızlar, Eser:	“Characteristic of Turkish Design and Social and Political Headsraf Problem of Turkey”, International Journal of New Trends in Arts, Sports & Science Education , C.1, S.1, 2012, ss.201-230.
Yılmaz, Koray, Özmen, Yılmaz, Demet:	“AKP ve İnşaat Dayalı İstihdam”: İnşaat Sektörünün İstihdam ve Büyüme Bağlamında Karşılaştırmalı Bir Analizi, 1923-2015”, Çalışma ve Toplum: Ekonomi ve Hukuk Dergisi , S.61, 2019, ss.1287-1320.
Yılmaz, Volkan:	The Politics of Healthcare Reform in Turkey , Palgrave Macmillan, 2017.

İNTERNET KAYNAKLARI

<http://www.sgk.gov.tr>
<http://www.toki.gov.tr/>
<https://data.oecd.org/>
<https://sgb.meb.gov.tr/>
<https://www.ab.gov.tr/>
<https://www.eiu.com/>
<https://www.iskur.gov.tr/>
<https://www.oecd.org/>
<https://www.prosperity.com/>
<https://www.yok.gov.tr/>
[https:// www.iskur.gov.tr/](https://www.iskur.gov.tr/)
<https://www.sbb.gov.tr>
[https:// www.tuik.gov.tr](https://www.tuik.gov.tr)
[https://www.unctad.org.](https://www.unctad.org)

ÖZGEÇMİŞ

Yavuz Selim Kaymaz ilkokul eğitimini İzmir’de ortaokul ve lise eğitiminin büyük bir kısmını Ankara’da ve lise eğitiminin kalan kısmını İzmir’de tamamlamıştır. Lisans eğitimini, Sakarya Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri bölümünde tamamlamıştır. Mezuniyetin hemen devamında Gazi Üniversitesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri bölümünde yüksek lisans eğitime başlamış, eğitime devam ederken özel bir bankada teftiş kurulu başkanlığında üç yıl boyunca müfettişlik görevini icra etmiştir. Çalışma hayatına devam ederken yüksek lisans eğitimini “Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının İstihdam Üzerindeki Etkileri” konulu teziyle tamamlamıştır. 2014 yılında İstanbul Üniversitesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri bölümünde doktora eğitime başlamıştır. Doktora eğitimi sürecinde, ikinci üniversite olarak “adalet” bölümünü tamamlamıştır. İyi derecede İngilizce bilen KAYMAZ bir süre profesyonel düzeyde sporla ilgilenmiştir. Çalışma hayatına serbest ticaret ve muhtelif sivil toplum örgütlerine finans, çalışma hayatı, sosyal güvenlik ile ilgili almış olduğu eğitimlere bağlantılı danışmanlık ve eğitim faaliyetlerinde bulunmaya devam etmektedir.